

Antun Nemčić

Putositnice

Sadržaj

Putositnice	4
PREDGOVOR	6
RAZMIŠLJAVANJE VRHU SVAČESA	7
APOLOGIJA ONOGA, ŠTA SE ČOVJEKA NERADO DRŽI	10
POROD PUTNE MISLI	12
NOVA RADOST	13
SUDBINA JEDNOGA DNEVNIKA	14
PUT	16
KRIŽEVCI	19
ZAGREB	21
JASTREBARSKO	25
U KARLOVCU	26
LUDOVICEJA	28
GDI NOĆIMO, NE SVANEMO	31
KONTUMACIJA	33
ZALJEV OD KVARNERA	37
GROBNIČKO POLJE	39
RIJEKA	43
BAKAR I KRALJEVICA	51
PREHLIN	55
LIPA	56
U MATERIJI	57
TRST	58
JEDNA NOĆ NA MORU	62
VENECIJA	66
PUT U PADOVU	81
PADOVA	84
PROLAZ KROZ VIČENCU U VERONU	94
U VERONI	99
VIČENCA	110
POVRATAK U MLETKE	112

Antun Nemčić: Putositnice

POVRATAK_____	150
PUT OD POSTOJNE DO LJUBLJANE _____	158
GRADAC _____	162
ZAGLAVAK _____	163
Bilješke _____	165
Putositnice Dio II _____	170
Rječnik _____	178

Putošitnice

POVOTKA:

Misce utile dulci.

Šala sa istinom,
Kupus su slaninom,
To je uvijek hrana
Za gladna valjana. -
Želudac gizdavi
Nek sâm začin pravi.

G.

PREDGOVOR

Čistom obrazu malo vode treba. Da se naše knjižestvo onako zeleni, kao što na primjer njemačko, to bih ja ovo djelo ili posve vječnim tminam povjerio bio ili izručio ga možebit kojom zgodnom prilikom prijateljskomu krugu znanacâ. - Onaj, koji se stoprv plivati uči, brijega se drži. Tako i narod, koji se je jedva latio posla svog duševnog izobraženja, ne roni rado odmah u dubljine ozbiljnoga znanja. On priliči iz bube izišavšemu metulju (leptiru), koji ne sjeda na bilje ljekovito, već na šareno cvijeće, mirisne ruže itd. - Ovaj razlog učini, što sam se odlučio ove listove štampi predati.

Jošte je jedno, što mi na jeziku gori. Čitatelj će u ovoj knjizi mnoga naći, što nije očekivao, a možebiti zaludu tražiti ono, čemu se je nadao. Tomu ja kriv nisam. Jerbo i ja sam svagda s Rousseauom vjerovao, da je čovjek stvor slobodan, - nu otkako sam se pera prihvatilo, postô sam nevjerovani Toma.

Konačno tješim se još i time, što je ovo djelo moj književni prvenac, koji ako se ne dopadne, dijelit će samo sudbinu veće strane srodnih pokušenja. Prvi bo štenci bacaju se i onako u vodu.

Pisah u S t a r o m G r a d u na svojoj villegiaturi u poznoj jeseni 1844.

A. N. G.

RAZMIŠLJAVANJE VRHU SVAČESA

De rebus cunctis et quisdam aliis.

Nezasitno srce; - da si ti s tvojimi željama, s tvojim vjekovitim hotjenjem, bludnim i nestanovitim željenjem barem ponešto čednije, - ti bi moglo tvojemu vlasniku mnogu te mnogu jasnu križevačku prištediti! - Jerbo, što treba drugo jednomu stanovniku nekadašnje Jovije,* naravno ako uzmemo da ima čedno srce, - negoli nešto malo razmnive; za da si ona čudesa naravi i čovječanskog uma, kojimi se pod stranim nebom na štetu kese i vremena divi; u najbližem svom okružju, tako rekuć; pod nosom identificira? - Neka ide poslije kišovitoga dana tamo do hlipa naše Bednje; neka stane na brv; koja preko rijeke nosi; i neka se na njezine line s lakti nasloni, pa ispod sebe poviri: u žamoru padanja i pjenjenju talasâ lako će si predstaviti slape Rena kod Schaffhausena, pak ako hoće baš i Niagare. - Na malo se ne gleda, osobito ako ništa ne košta, samo kad je glavna stvar u sebi slična. Pjenjenje i žamor je ovdje i tamo; a tko želi poprskan biti, može baš i odje, ako želi, i do gole kože.

Ako nije komu baš do toga stalo, da može kazati: "Ja od Brente vidjeh obale zelene",¹ a on neka se prođe po brijegu naše Bednje; neka misli, da se pokraj Brente šeta. - Ta i ovdje zeleni se trava; i ovuda protežu se aleje, istinabog, od vrbâ, nu drvo je drvo; a tko imade čud poetičku, on će lasno i na vrbi štogod poetičkog naći. Ako se već okresane vrbe buzdovanom gorostasâ prisposobiti dadu, - kojim opsjenam neopsječene povod dati ne bi mogle? Istina je, ne propliće se okol naših vrba loza, kao što to u Lombardiji biva; nu što živov u dio palo nije, to se mrtvo nadoknađuje.* † - Pa ako se i ravnice naše suzom Noema ne diče, ipak s obližnjih bregovâ u obilju teče. - Obazri se s desna na plodovite brežuljke, koje hiljade kljetâ rese, - pa pomisli, da se nalaziš na drumu među Mleci i Veronom, gdje ti se toliko villâ bijeli. - Ovdje i tamo crpi se nadahnuće, - u villah naime motrenjem klasičkih umotvora, u kljetih pako kušanjem onih čudotvornih naravi kapljicâ.

Neš susretat ovdje ljudi brazgotinom na čelu,‡ nit po kućah uspomenâ od topovâ vidati; - al zbilja, imade ovdje drugih brazgotina, ako budeš pomno motrio, opazit ćeš ih. - Kammo sreće, da ono malo sažaljenja, kojega se sposobnima držimo, za dom pričuvamo, umjesto što ga više puta u stranom svijetu rasipamo. - Nu na stranu sad s moralom. To je burmut, koji se nerado kupuje. - Spusti se cestom prama slobodnom gradu Koprivnici, - gdje je čovjeku sve slobodno, samo ne obogatit se, - spusti se, rekoh, prama Koprivnici, pa ćeš vidjet izgled holandeskog mjemenog gospodarstva, koji po Podravini putujuće-

* U vrijeme Rimljana zvalo se je današnje trgovište Ludbreg Jovia, - a obližnje seoce Sigetec Singidunum. (Zvezdicama i križićima označene su Nemčićeve bilješke, a brojevima dodatna tumačenja koja je sastavio Vladoje Dukat. - nap. ur.)

† Kod nas se svako drugo ljeto vrbe okresavaju, i iz granja pravi se kolje za vinograd.

‡ To se razumijeva u Ludbregu; - jer u obližnjoj Granici nalazi se dosti sjedoglavih junaka, koji su podobne uspomene iz francuskih ratova donijeli.

mu hoće da reče: "Ovako bi moralo biti!" - i misli si, ako toliki obrok fantazije posjeduješ, da si u Holandiji.

Kad sam baš pripetce i u šali ovaj holandeski eksemplar spomenuo, - hoću i u istini nešto o njem da spomenem. Ovakova pokušanja en miniature, kao što je ovaj holandeski quid pro quo, i ovomu podobna čine mi se kao kazala, koja puteve svakomu kažu, bez da se sama ikada s mjesta giblju. - To je lakrdija: dokle se vlastela ozbiljno ne pobrinu, kako da oni svoja pokušanja ekonomička en gros izvedu, dotle će hrvatsko poljodjelstvo u rđavom svom stanju zaostati; dotle bit će i dohoci neznatni. - Nu meni upravo nije ni do njihovih dohodaka stalo, koliko do blagostanja poljodjelca, koji dotle ne će s magarca na konja doći, dokle se s praktičkim mnogovrsnim načinom ne uputi, da se s ovim dalje zađe, negoli s onim. Vragometno malo ufanja, - gdje sve jošte na prvom jezdi.

Ovu malu epizodu neka svaki smatrati izvoli kao žrtvu, koju član gospodarskog društva na žrtvenik teorijâ doprinaša.

Vratimo se sad k momu "putniku iz štedljivosti" natrag. - Ako je putnik ove vrsti, koji se u klasifikaciji Yorika (Sterne) ne nalazi, zajedno i pijetista, tad mu ne treba da se bodežom napuljskih lupeža izvrgne i s pogibelju života i kese do Vezuva potruđi; - jerbo on i onako ne ide tamo, da se nad pušećim onim i ognjenu lavu rigajućim grobom Plinija* divi, već da si kod čudotvorne krvi sv. Januara grešnu dušu okrijepi. Ne treba mu, rekoh, ni Januara - ni Antuna Padovanskog; jerbo što daleko traži - kod kuće se nalazi: Ta i u Ludbregu nahodi se čudotvorna krvca. Ali mi smo kao i Muhamedanci; - oni, koji blizu Meke obitavaju; hodočaste dalje na proštenje. Kô na primjer nekoji u Budim itd.

Ljubopitnost više puta mora brodi, da vidi prvobitne one šume, kroz koje se Mississipi il Missouri valja. - Ta ako može bit i tebe ova napast pograbi, udubi se u planine tvoje, pa motri bukve gorostasne, koje u susjedstvu svojem tutnja sjekirâ jošte nikad čule nisu. Fantazija tvoja neka ti nadomjesti ono dugolisno raskošno rašće, na kojih se šareni kolibri ljujaju; - ako što kukudrijâ² i aligatorâ ne susretaš, - u tom je, mislim, više sreće negoli nesreće.

Istinabog, k svemu tomu, kô što znate sami, treba podobar dio fantazije - i sparani ljetni dan, koji ju jošte većma raspaljuje, a svakako mjerilo patriotsko, ako se shodni uspjeh dostići želi. - Međutim slična fantazmagorija jedva da će udovoljiti onim, koje nestanovitna neka požuda iz domaćeg tijesnog kruga u nepoznatu modru daljinu vuče, - koja na zarubu vidokruga našeg kô krasni san trepti. - Teško, rekoh, da može umirit srce - osim ako nam može biti fali jaspere - ili pako ako smo u štedljivosti ča do klasiciteta dotjerali.

I mene je to namamilo; - nu neka bi to bilo. Ti me razumiješ, srce moje. - Neka bi to bilo, da sam se dao premamiti, - samo da bi se ti sad upokojilo; ali ti mi se činiš s tvojom požudom kano rupa, koja se tim većma širi, čim se bolje kolac u nju tura. - Da sam ja znao, što sad znam, - bio bi te lijepo s mojimi sofizmati ljujao, dok bi zaspalo bilo. Nu sada je jur kasno, kô što god je kasno poslije smrti rad grijehâ kajati se.

Tješi se, kako znadeš, - što nam prude raspre, kad nemamo jaspere!

Ovako sam ja po prilici mudrovao, kada sam vrativši se mjeseca travnja iz obližnje gornje Italije; - kamo sam se posljednjih dana veljače god. 1843. otputio, - u samotnoj klijeti moje villegiature opet kô i prije osamljen čamio. - Tako sam sa sobom zborio poslije moje šetnje, na koju sam veći dio moje numizmatičke zbirke bez milosti potrošio, bez da sam

* Ovaj naravoslovac pao je u krater Vezuva i u njem svoju smrt našô, - upravo kad je htio ispitivati uzrok ovog čuda naravi.

kući išta donio osim uspomena. Al ove, umjesto da ćud utješe, tamo ju sveder vuku, odakle i one proizlaze.

Pa ipak ispovjediti moram, da sam i otim dobitkom zadovoljan; jerbo nema milije ćuti negoli što je uspomena. Ta šta bi bio užitak jošte toli nasladan bez ikakve uspomene: - svaki neznatni san bio bi preči od najozbiljnijega uživanja! - Kakovu utjehu imo bi bez uspomene onaj, kome nit sadašnjost ne ugađa, a nit slatka varalica nada za budućnost ne laska? - Svijet takovoga, i što ga s svijetom skapča, sastoji jedino u uspomelah prošasnosti. Ove su, koje ga sa sadašnjošćom mire i prama budućnosti hladnog čine. -

Što pako uprkos ovomu mudrovanju i zaostavšoj u uspomeni utjehi, boj željâ sveder traje, tomu je krivo naše nezasitno srce, koje, čim mu većma čovjek ugađa, tim više jošte želi. - Pusti kokoš na jarak, pak će se i sloga primiti.

Imade ljudi, koji, bilo njima ma kako dobro u krugu onom, u kog ih sreća ili slučaj umjesti - i bilo to ma i pod kojim pojasom zemaljskim, - ipak uvijek iz njega izlazit žude; sve jedno - bilo to za čas ili za vjekovitost. - Da li je sad ova požuda osnovana na nagibu onom naravnom u čovjeka, koji za savršenstvom u njem teži, ili je možebiti jošte jedan mali memini pro recordor našeg paradiskog ćaćka Adama, komu je također đavo na zatiljku jašio dotle, dok ga iz Paradiza ne istjeraše, to psihologom za istraživanje ostavljam. Nu može li se pisatelj ovih listova, kojega, među nami govoreć, ono dobro, koje Englez izrazom "comfort" krsti, upravo raznježilo nije, - tomu jatu prohodnih ptica također pribrojiti, to upravo ne znadem. Barem u svom domoljubju dovoljno jamstvo nalazi, da se podnipošto pridružio ne bi onoj vrsti, koja za vas život štogod podobna proizvesti kani. - Drugo je to: za nekoje vrijeme - ma bio baš i jedan odsjek života - izvan granicâ premile domovine razgledati se. Tome - ispovjediti moram - imo sam i imo bi jošte sveder ponešto volje.

Već u djetinjstvu mojem probrodih duhom oceane, dušom svijet ogrlih. - Koliko puta sam zavidio lastam, kad se u jesensko doba pokraj tihotne moje kolibe u milije krajeve seljahu; koliko puta probudio je neznatni potočić u meni nenavist, - kad sam promišljavao: gle, ova kukavica, koja se nevoljno valja i vijuga od jaruge do jaruge, od kamena do kamena, od drveta do drveta, - doći će prije ol kasnije ipak do sinjega mora. - Ah, isti oblaci, koji nad mojim vidokrugom dalje letijahu, pobuđivali su nekoć u meni podobna čuvstva. - Nu to bijaše nekoliko oniju željâ, od kojih se u mlađanoj grudii milijuni dižu, - dok se napokon ili od novih usurpatora ne svrgnu ili u bezuspješni uzdisaj pretvore. - Mladome ptiću nisu krila jošte narasla bila - i tako poskakivao je tek po luzih i bregovih, koji njegovo gnijezdo viđahu. - Vrijeme je rijeka, koja bez odmora dalje teži; - š njome često i najmiliji san otiđe.

Međutim - što iz cerovog zrna gorostasni dub, - to i ptici krila rasti čini. - Nu na sreću ili možebiti naopako namjeri se ona na jedno guvno, gdje oskudno rashitana zrna tamo amo leže, - i umjesto da uzlet svoj produlji, - spusti se u zao čas na nje, i odavle dalje nikud. - Jerbo ako se otud udalji, jur čitavo jato vreba, da mjestance njegovo zauzme.

Tko je jedanput povirio iza koprene svoje budućnosti, u njemu ili želja šuti ili se požuda zaludu javlja. - Tko se jedanput od zvanja, bilo ma kakvog, spojiti dade, on navadno i spojen ostaje. Sreća velika, ako barem svagdanju katkad haljinu svući - te nogom i duhom prost negdašnjim sanjkam ugadati može.

APOLOGIJA ONOGA, ŠTA SE ČOVJeka NERADO DRŽI

Freier Mensch voll hoher Geistesgaben,
Kannst du Alles hören, Alles sehen,
Kannst geniessen Alles, Alles haben,
Darfst nicht unbefriedigt weiter gehn,
Aber ohne Geld, da gibst es selber zu,
Freier Mensch, ein Schaf ist mehr als du.
Hoffmann von Fallersleben

Kao što baba u Rim, tako sam se i ja otpravljao "jusqu' à la mer", ali kô ova, tako i ja vavijek kod mog roccoco-naslonjača u papučah i pokušnom kontušu ostadoh. - Kako se je to slučajilo, da s najboljom voljom otići ipak ostadoh, to će svaki lasno i bez moga odgovora dokučiti. To je zagonetka, kojoj Oedipa potrebno nije; jerbo razrješenje njezino u područje problemacije nimalo ne spada.

"Čovjek je ipak veličanstvena misô stvoritelja bila" uskliknuh na galeriji tornja sv. Marka u Mlecih sav ushićen od prekrasnog prizora, nad kojim su mi opojene oči plivale, diveći se umu čovjeka, koji pomoću svojih ruku zamjerno ovo djelo proizvede. - "Bez novac je prosjak, kô što sam ja" - zamrmlja nešto iza mene. Ja se ogledam u namjeri, da se na prozaičkog ovog buntovnika mojih ćućenja otresnem; - nu opazivši kljastu suhu ruku prama meni pruženu, - a k tomu glase domorodne čuvši, - posegnem mehanički u džep. - Ovi mletački filozof bio je rodom iz Rijeke, komu je kopni zatvor sav imetak, - a jedno brodomlje na obalah Sicilije desnu ruku ulomilo.

Da, da! - čovjek je krasan i slavan stvor, pun Božjih darova. - On može sva proizvesti, sva vidjet, sva slušat i ćutit.* On je slobodan, - može od jednog pola do drugoga hodat; sad na razvalinah starog Rima nepostojanstvo ljudske sile promišljavat; ili se u Vatikanu diviti božanstvenoj iskri Raffaelâ. - On može sad u Parizu - ovom salonu Europe - zabavljat se; sad pojam dobivati o nasladnostih jednog Lukula u sorbetteriji Floriana il Zurpila mletačkog; - sad čudit se na ledenih helvetskih stijenah orijaškim krasotam naravi ili izvrsnosti proizvodâ rukodjelnih u maglovitih gradovih Engleske, - gdje se za kukavna tri penija košulja, a za pôdrugi čitava jestvena sprava kupiti može; - sad uživat za nezatnih dvadeset para božanstvene kupelji u Drinopolju; - sad naslađivati se na vrutku od Chateau la rose, - ali jao, bez žutog onog mamona ništa ne može. Šta prudi i sposobnost, gdje nema sredstvâ k uživanju; - šta koriste dobri zdravi zubi, - kad ne imadu šta da žvaču! Moj bogalj na tornju pravo kazivaše...!

Istinabog! katkad se čovjek i spozna s otim nenadom: - nu nijedna petite maîtresse nije tako vjerolomna; ničije prijateljstvo na svijetu nije tako nestalno kô što je njegovo. - Veoma čudno rašće. Jedva što mu čovjek zdaleka prste pokaže, odmah se zgrči, kano lišće od

* I sva mudrovanja čitati umjesto putopisa; - je l' tako? (Opaska slagara)

noli me tangere. A tko je onaj, koji prste svoje i nehotice spoznao ne bi s ovim čudnovatim biljem, - išô ma samo jedan sat daljine! To je onaj kolomaz, koji ti kolo hitrije okreće; onaj čarobni bič, koji ti konje u vile pretvara; onaj čudotvorni štap, na koji upireš se u svih težih pasažah, da ti se noga ne izmakne i da se na hrbat ne srušiš; ono plemstvo na tvoje licu, koje čini, da te poslužni Talijan sa svimi znatnimi naslovi slavi; - onaj ekvivalent naravi, - koji tvoju grbu u vitki stas, - koji rđavca u biondina pretvara. - Platit ćeš, to je nefaljeno, i oni zrak, koji uvlačiš; nu bit ćeš, što želiš. - Mili Bože, sve se s tobom može, ali bez novaca ništa! Židovi nemaju sasvim krivo, kad novac tako definiraju: rif, polag kojega se mjeri roba i čovjek. A to će ostat dotle nefaljeno, dok se ona komunistička teorija, koja ukinuće novaca ustanovljava, u čin ne pretvori.

Međutim neka bude jedanput dosta o spodobnih stvarih, ta bez toga se može biti gdje-komu i ovo odviše čini. - Nu ja s Pilatom kažem: što pisah, pisah. - Ako se je tko više naučio iz njih negoli da je onoga, koji putovati želi, glavna potreba novci i vrijeme - (ja ne razumijem: dobro il zlo vrijeme, jer za to su ljudi iznašli kišobrane, - već čas - nezavisnost), ako se je, rekoh, isto drugo jošte naučio; tome ja nimalo kriv nisam; - ako se je pako to naučio, kako spisatelji svojim čitateljem dodijavati znadu, - tada neka pomisli: da se iz jednog putovanja, - koje se stranom na gvozdenih kolomijah, stranom u zatvorenih kolesih - parobrodih, i pomnjovozih zače i dovrši, - čitava knjižurina spisati ne dade. I ja sam dosta dugo čekati morô, dok sam se hvatio puta. - Zašto se i štoci ne bi jedno malo ustrpili? - Bit će im ga i onako može biti do guta. - Prije međutim negoli se ove zabave dočepaju, molim sve čitatelje, da izvole kumovati.

POROD PUTNE MISLI

Accidit in punto, quod
non speratur in anno.

U Y. bila je velika maskerada. - Četrnaest dana govorilo se je već prije o njoj, - i kao što smo doživili: četrnaest dana poslije. Naravno, o čem bi se ljudi i razgovarali, da nema balovâ, - lijepog i mutnog vremena - i žuljevâ?

Ja nisam bio naumio učesnikom ove lakrdije biti, jerbo mi je već jednostavna ljudska krinka dovoljna. Al najedanput mi pade neka kaprica na um. Ja se brzo opskrblim potrebitimi rekviziti; - devet sati udari, i ja stupim u salon: Harlekini, hodočasnici, Turci, gospoje à l'Illyrienne - Maintenon, Pompadour i sam Bog znade, šta se ovdje sve ne sastade. Ljudi s krinkami i bez njih; - nu ipak svi namaskerani. - Udes moj zlovoljni nije htio, da moju namjeru postignem. Gledô sam dakle, kako da nadoknadim užitak upropaštene svrhe. Da slabe naknade!

Htio sam da idem; nu nešto, da umoreni paripi odahnu, - nešto pako, da sveznajućim i ljubopitnim koncepte pomiješam, - koji su začeli bili moju pravu sposobnost njušiti, - posadim se polag jedne Talijanke i začmem š njom par force općiti talijanski. Moji znanci, znajući moje siromaštvo u talijanštini (to se razumijeva prije odlaska u Italiju; sad je tome drukčije!), začeli su opet sumnjati, da li sam zbilja ja ili nisam.

Ova me je zabunjenost zabavljala. - Međutim vraćajući se kući imô sam dovoljno vremena vrhu svačesa misliti. Među ostalimi dođe mi na um i talijanska konverzacija; jer to mi se je samomu nekako čudnovato činilo: u jednom jeziku zabavljati se, od kog sam osim nekoliko frazâ vragometno malo znao. - Nu sâm Bog znade, - da li sam bio duhom apokaliptičkim il podobnim nadahnut, ili se je drugo šta sa mnom slučajilo: konverzacija naša trajaše ipak pol sata po prilici. - Norija ova imala je i posljedice; i zato ju spomenuh. Ja sam mislio o Italiji, o karnevalu mletačkom, o umotvorih Tiziana, Veroneza, o mašalah³ i modrom nebu talijanskom - o kanconetih i otrovih, - o bodežih i ostalih podobnih prijatnih stvari; - i prvo nego sam kući došô, - bijaše moja odluka: "Ti se moraš zadnjih dana od pokladâ po pijaci sv. Marka u Mlecih šetati."

Ja sam se brzo osvjedočio, da Republika i bez mog prisutstva propast ne će. Pribavio sam si dakle sve, što je još k odluci falilo, to jest: jaspre i jednog suputnika, koji je također odlučio sa mnom put juga broditi. I tako, strpljivni moj čitatelju, vidio bi me doskora u kolih, ali žalost, što ljudi samo misle, a Bog upravlja.

NOVA RADOST

Si quis es, insultes qui casilnes improbe nostris
Natus es e scopulis. -

Među prijatnosti putovati želećeg i to spada: da kad si već rok opredijeli i kesu do onog stupnja napuni, do kojega prirodjena štedljivost njegova - koja iz nemoći izvire - za potrebito nalazi, da se, rekoh, tad kakvigođ nesramni vjerovitelj izvuče i od nas onoliko po prilici potraži, - koliko smo za zabavu našu odredili.

Upravo sam se s jedne šetnje, - na kojoj su mi se već u duhu ukazivale stvari i čudesa, koja ću doskora priliku imat motriti, - kući vratio, kad ti eto nađem jedan paket, - ni ne sluteć nenadanu sreću, koju sadržavaše. Otvorim ga - grom i pakao! - lijepoga ti vidim pašuša. Prijepis stanovitih starih memoarâ, - koji mi za novi dokaz služahu, da su i naši stari negda više trošili negoli primali, - buljio je na nesretnog svjetobroditelja.

Ne znam upravo, što je moj ljubezni kreditor mislio, da li ću mojih sedam šljiva u džep, pa tad u Algeriju ili Texas; ili je možebiti samo saznati htio, kako moje akcije stoje. - Nu htio i mislio što mu drago, svakako je svrhu promašio. Smetnja bijaše mala, a korist velika. Volio sam se duga riješiti, nego ovim pijavicam klanjati se.

Sa svom mogućom resignacijom - koje temelj pravi iz plješive potrebitosti sastojalaše - dadoh, što imadoh. I sad bi se najljepši redak - tako što se kadencije, kô i logike tiče - skovati dao: "kod kuće ostadoh"; - nu to mi ne dopusti nekakvi đavolski point d' honneur. I kao što je Ajaks nekoć bogovom sa riječmi: "Ja ću i prot volji bogovâ uteći", - tako sam i ja mome vjerovitelju prkosio, govoreći: "Ja ću baš i uprkos tebi, moj zloradni vjerovitelju, putovati!"

Kanibalska međutim ova bezobzirnost prouzrokovala, da je prizor mletačkog karnevala za godinu ovu bez milosti za mene izgubljen bio; - jerbo, dok su se novaki opet skupili, uto i pokladna nedjelja dođe. Mislio sam ipak polag svega, što sam o Veneciji čuo i čitao, da će ova Palmira mora i bez nedjeljne svoje oprave za inostranca, osobito Hrvata, zanimiva biti. - Ja sam ovu okolnost samo zato spomenuo, da krasotice moga okoliša saznadu, da samo ovoj zgodi zahvaliti imadu, - što sam na prošlih balovih broj štatistâ umnožao.

Međutim bi novi rok opredijeljen i sanduk opet ispražnjen. Veoma zabavni posô, - pri kom bi flegmatik možebiti "čovjek misli, a vjerovnici upravljaju" rekô, a ja nešto o đavolu i novelarskom članku, nakoliko se jošte sjećam, mrmljah. - I ovo sam tek zato napomenuo, za da se moji prijatni Hlohovi i Lowići*,⁴ il Galli i Lavateri - i drugi lico - il lubanjoslovci (frenolozi), koji me uprkos mojim protestacijama svejednicom (flegmatikom) na silu i proti svakom narodnom pravu krste, - jedanput upute, da je ova krepost daleko od krvi moje.

* Ivan Hlohov i Simo Lowić - obojica profesori na krakovskom sveučilištu svršetkom 15. stoljeća. Prvi je pisô glasovitu knjigu pod naslovom: De anima, pomoću koje je Gall nastavio nova svoja frenologička ispitivanja, koja je prije bez rezultata zanemario bio. - Lowić pako spisatelj je knjige Enchiridon physiognomiae. (Ovo djelo vodilo je Lavtera na skliskoj stazi njegovog znanja. - Što se je god dakle u ovoj struci istražilo, začetnici bila su ova dva Slavjana. - Prispodobu poljski časopis Przyjacieli ludu.

SUDBINA JEDNOGA DNEVNIKA

Fata libelli.

Za priskočit u pomoć slabomu pamtenju, dao sam u ovo doba rezignacije do šest arkâ sašiti; - to bi tobož pametar ili dnevnik bio. - Nu ne mogu da mimoidem fata ovog dnevnika. Na povratku iz Italije u Trstu, gdje me je bila već napala čama radi kišovitog i burnog vremena, uzmem moj dnevnik u ruke i čitam sljedeća:

Maravica, dne 4. ožujka 1843.

Tko nikad ne počme, nikad ne može ni svršit. - Šesti dan jur prolazi a u mom dnevniku nit črknje. Dakle Bože pomози. Tko se ne nada Omeru ili Virgilu, - on mora, da si sam bude Eneja i Maro, Akil i Omero itd. itd. Za ovimi laskavimi refleksijami dođu na tapet sve znatnosti od obalâ romoneće Bednje, - koja se, kô što se dnevnika spisatelj izražuje, - niže Bukovca silnom Dravom grli, - sve rekoh znatnosti i prigode od Bednje do Božjakovine! - Dobrohotni čitatelj može si lasno predstaviti ove znatnosti, - među kojimi zadnja ovako glasijaše: "O podne dođosmo u Božjakovinu. Izvanjsko lice gostionice nešto obećaje; nu tko uniđe: jao njemu. Osobito ako je gladan. Umjesto da nas tko pozdravi i za želju upita, - kô što je u čitavom gostionskom svijetu običajno, - moradosmo mi inicijativu ugrabiti. Neka žena - obla i crvena kô kazan - zamrmlja nešto zijevajuć, kô da će nas sa džepom zajedno progutati. - A krčmar - drugdje quintessenza uljudnosti - predstavljao je ulogu lipova boga. - Ja sam se tješio, da će barem jelo dobro biti; nu - opet sam se prevario. Salata bijaše nekakvom treščenom vodom* začinjena; - a vino kiselo kô ocet. Pomози si, ko što možeš. Ja sam ocijedio sa salate ovi soi-disant ocet i nalio vina. Pečenka - druge jestvine mukom mimolazeć - udarala je još po perju. Sve će to jeftinost nadoknaditi: mislio sam si ja. Nu do trećeg Bog pomaže; - i tako je i bilo."

I s tim je bio dnevnik dovršen. Ala rekoh, kad te nisam pisô dosad, baš te ne ću niti odsad. I tako moj dnevnik s bijelim papirom natrag u Hrvatsku dođe. Razne bilješke - većputa tupom olovkom na teatralne cedulje il druge papiriće naznačene - to su izvori, iz kojih ću data za moj putopis crpiti. A ktome i to znati treba, da sam dobru trećinu ovih bilježaka izgubio; drugu pako trećinu tako krasno priugotovio, da ju ne bi svi antikvari pročitali. - Lijepo ti bude, čitatelju! - Međutim tješim se, jerbo niti spisatelju nije ova okolnost posve zabavna.

Tada negda

puče pod mojimi prozori bič. - To bijaše znamenje k brođenju okolo svijeta. Za mali čas sjedio sam u kolih - i naslonivši se u jedan kutić mislio sam si: Bog znade, bit će li štogod iz ovog putovanja; - ne ću li se može biti jošte kući morat vraćati. - Uslijed ovih misli stanem pipati po sebi, nisam li štogod zaboravio; - nu osvjedočen, da je na lijevoj strani ha-

* Ocet, koji se iz trešća pravi i s veće strane - ako dulje vremena stoji - pocrni.

Ljine - malo niže pazuha - ukup sviju putnih potrepština, - umirim se jedno malo. Sada mišljah o stvarih, koje s mojim položajem za analogičke držah. Tako mi dođu svi glasoviti svjetobroditelji od Kolumbusa do kapetana Rossa na um. Al na moju najveću nesreću čito sam nekoliko danâ prije toga u jednom zabavnom listu, da je mačka stanovitog engleskog kapetana, - koju je od pokojnog svog prijatelja u oporuci dobio, - četiri puta već u istočnoj Indiji bila - i do dva puta čitavi zemljokrug obišla. - Čim se ove mačke sjetih, skoči mi najedanput krv u lice. Meni dođe na um moje mače kod kuće, koje sam nekoliko minutâ prije odlaska u mojoj pisarnici vidio, nu - spremljenjem zabavljen - zaboravio istjerati ju. - Šta ću sad: ili se vratit kući, il pri mom povratku iz Italije na strašan parfum pripravan biti?... ja odabrah prvo. Mačke u sobi ne nađoh; - nu to, umjesto da moj skepticizam izliječi, jošte ga je većma probudilo. Ja sam više dana poslije mog odlaska jošte sumnjao, bit će li štogod s mog puta, - ne će li koji đavo opeta na put mi stati i kazati "dalje podnipošto". - Ja sam na svakom mostu, na svakoj težoj pasaži, tà - i u istom konjskom uhu, - ako se je ovo ma koliko dizalo, - moje stupe Herkulove viđao.

Ali Bog je nadario čovjeka ćućenji, - koja svaki skepticizam izliječe... Prolazeć u nekom gradu uz prozor jedne kuće - opazih jednu na bijele ručice podbočenu glavicu preda se gledat. - Duševnost Raffaelovog i tjelesni čari Tizianovog kista treptili su nad ovim obrazom. To je učinilo, da ja sve zaboravih, što sam do tadar mislio, i da... al ostavimo ovu čistu stazu sentimentalne vlade; pa ajdmo na rđavi put.

PUT

Per varios casus, per tot discrimina rerum
tendimus Rasinjam.

Podne zazvoni, a mi stoprv u Rasinji. - Ne dvoji, učeni čitatelju, nad svojimi geografičkim znanosti, ako ne znadeš, gdi je Rasinja. Jerbo niti Balbi, niti Galeti, nit Cannabich, a nit Seljan⁵ ne spominje ovo mjestance, niti mu je glasa u dnevnicah engleskih ili franceskih turista. Da ti se vendar kazati ne bi moglo: turpe in patria peregrinum esse, upamti si, da na polak puta među Ludbregom i Koprivnicom dva puškohita od glavnog druma na cesti križevačkoj leži. Glavna znatnost je stari grad, ili bolje rekuć, toranj. U ovom je - kô što povjestica kaže - nekadašnji njegov vlastelin Gaisruck, jedan štono se kaže chevalier sans peur et sans reproche, ili po naški "vitez od žutih čakšira" - u kanalu (prohodu) jedno poginuo, kad se je naime pred nasrtanji i navalami turskimi spasiti želio. - Nakoliko ova inače nepoetička povjestica vjerojatnost zaslužuje, to upravo ne znam. Nu - dogodovština nam povijeda, da je Soliman, car turski, - u ono isto doba, kada je Đurđevac, Guščerovac i ostala dobra Pekrija porazio, - i Rasinju srušit učinio iz uzroka, što se je nje vlastelin, odrekavši se stranke Zapoljeve, - k Ferdinandovoj pridružio. Da se je nekada podobnim poganom ovuda mnogo prkosilo, svjedoče osim istoričkih dokaza - naimenovanja selâ, koja u okolici spomenutoga grada leže, kanoti: Prkos, Poganac, Bolfan (Bolvan) itd. Puk pripovijeda da su se jednom Turci s golemom silom Rasinji približavali, upravo kada je zvono gospojicu grada u crkvu na zaručenje pozivalo. Našto zaručnik dušmaninu na susret izade, dočim nekoji zvono u bunar bace, za da ga Turci ne bi oteli. - U bitki nesta zaručnika, kô što i zvona u bunaru. - Nu - kako kažu - slušati je još i dandanas iz obližnje doline, kako zvono u večernje doba zaručnike zove.*

Za ekonomu drugo ne znam, nego da na obližnjih brdih dobra vinska kap rodi; - a za ljubitelje konjâ, da se u malenoj ergeli tamošnjega vlastelina ponešto i prave engleske punokrvi nalazi. - Za ljubitelje ostalih stvari ne ostaje ništa da napomenem, ako ne bi možebiti okolica bila. Ova nije sasvim bez slikovite dražesti; šteta samo, što rđavo poljodjelstvo prijatnosti naravne ne uzvisuje... Ali jao gourmandu, ako ga ovdje podne, ili bolje rekuć, glad dostigne. Svратиšte bo zaludu tražiš, osim ako prosta nekakva kuća, s borovom metlom nakićena, ovo ime zaslužuje. - Na sreću gostoljubnost hrvatska nadoknađuje u domovini našoj hôteł garni-je inih krajeva.

Mi smo činili, kô i Schillerovi lupeži, pa se namjestimo prvi dan u župi kod jednoga vrijednog domovine sina. Ovi nas počasti baš kao što valja. - Imade ljudi, koji gostoljubnost - kano vlastitost sviju divljih naroda - za nikakovu krepost ne drže. - Nu hvala na takovoj civilizaciji, koja u svojih njedrih ni ovo prijatno čedo ne goji. - Istina Bog! blaga narav obdarila je nas tako, da mi ovu krepost laglje izvršivati možemo, negoli možebiti stanov-

* To će valjda biti glas zvona iz Koprivnice, koja jedan sat odavle leži.

nici drugih krajeva; - nu niti kod nas trešnje na vrbi ne rastu. Toliko nema nitko, da bi u smetnju došô, kud li će kamo li sa svojom ljetinom.

Do malo časa dođe i više prihodnika; a gdje se društvo sastane, tamo se i razni tituluši (zdravice) nađu. U takvom slučaju nije baš ni čudo, što se je za sretan napredak narodnosti, skori povratak putnikâ itd. mnoga čaša isperušila, kô što Koprivničani kazat običaju. - Međutim sjetivši se rđave ceste, koja kroz jedan predjel križevačke i đurđevačke Granice u Križevce vodi, zapjevah veselomu društvu: "Put je danas dalek moj", i odoh s mojim suputnikom.

Ostavivši s desne strane stari kasteo Rasinju i na kraj sela prispjevši, vozili smo se kroz nekadašnji ribnjak spomenutoga kastela. - Kroz središte ovoga vodi sada tvrdi drum. Mnogi, koji ovuda prolazi, ne će valjda ništa opaziti od ovoga ribnjaka. - Nu koji oči u lokalitet ovi dobro upre, lasno će opaziti obale, koje ni vrijeme ni ljudske ruke posve jošte razorile nisu. - Ja zemljišnu ovu disertaciju (koja mnogo zanimivosti baš nema, buduć da mi se nisu tamo nit gorske nit vodene vile ukazale) navodio ne bi, da mi nije ovi ribnjak povod dao raznomu promišljanju. Razabirao sam, t j. u sebi, da kao što prije nekoliko stoljeća nitko nije ni snivô, da će kroz ovo zaonda vodeno carstvo ikada tvrdi drum voditi, - da se, rekoh, sličnim načinom također znati ne može, ne će li domala gvozdenica ovuda protezat se. Tada bi naši unuci, za da se na obale Adrije premjeste, upravo onoliko vremena trebali, koliko ga danas oni potroši, koji se Zagreba dokopati želi. - Tko bi bio prije 50 godina mislio, da će bit možno u 17 sati iz Pariza u London doći, il za 4 dana iz Hamburga u Petrograd?* ⁶ - Jedno poslaništvo hercega od Schleswiga trebalo je u 17. stoljeću do Moskve čitavu godinu, i nešto više. Premda je i nekoliko trubnikâ ovo poslaništvo pratilo, koji su putem trubili i prostor mu pravili!

Stvar je sasvim naravna, da čovjek na rđavoj cesti o dobroj sanja i tad napokon na gvozdenice dođe. Radi toga molim, da mi čitatelji oprostite ovaj skok u naravi moga pera.

Jedan sat odavle teče neznatni potočić, koji varmeđu križevačku od vojničke Granice dijeli. Kad čovjek mostac prevali, izgine i djelani drum. Bog pomози ovdje svakomu, koji nema dobre pretprege. Takav neka bude uvjeren da će ugreznuti. Razumijeva se: u zimsko vlažno doba; jerbo ljeti bozi pute popravljaju. S teškom mukom dovukli smo se do Borovke, strmoga brijega, koji je u savezu s kalničkim planinama. - Na kraju ovoga brijega leži nalijevo u jednom polukodu ponešto uznešeno - graničarsko seoce Apatovec. U dolini pod ovim selom nalazi se jedan mineralni vratak. Voda iz ovoga vrela mnogo je jača i većma kipi (musira), nego kisela voda rogatačka. Razlika ipak je velika, buduć da je kalna i po mulju udara. To bi se međutim čestim crpljenjem - osobito da se u snagi⁷ drži - popraviti dalo, kao što i mnoga druga u našoj domovini. U istom potezu nalaze se tako zvana Željezna Vrata, ili kô što se sada poradi pokraćenja kaže: Vratno, - jedini klanac koji se u ovih planinah nahodi i koji je u staro doba mnogo poganske krvi popio. Ovdje porazi silna ruka staroste Dragoša pod vojvodstvom Kadama bivše okrutne čete tatarske. Premda nisu niti ratoborni kalnički stanovnici sasvim čitavi ostali: nu hrabrim branjenjem ovoga bogaza⁸ dobile su barem mnoge obitelji dovoljno vremena za nemoćni svoj život spasiti, čim se ispred okrutnosti neprijateljske ukloniše. I kralj Bela IV. upotrebí ovu priliku, te se iz Zagreba put Splita odijeli, kamo ga je zagrepski vladika Stjepan s mnogimi velmožami otpratio.

* To će biti moguće jošte tekuće godine, čim Kiel-Altoneska gvozdenica gotova bude. Prispodobi br. 54. god. 1844. Opć. nov.

Od podnožja Borovke pa ća blizu do Glogovnice - jedan sat po prilici u daljini - protezao se je nekada ribnjak Božjakâ. - Ova gospoda znala su si, kako se čini, tegotnost strogih svojih redovnih propisa oblakšati. - Nu ne moramo im baš radi toga zavidjeti, - jer oni se nisu nikad ustezali za dom i rod, - kô što nam mnogobrojni listovi dogodovštine javljaju, - kad je potrebno bilo, život svoj žrtvovati.

Vrijeme je spomenuti ribnjak u sjenokoše, a glasovito prebivalište Božjakâ, Glogovnicu, u neznatno seoce križevačke varmeđe pretvorilo. Sunce, za gorom već napolak sakrito, obasja jošte gotičke uskodugačke prozore prastare crkve, kada smo drumom kroz seoce prolazili. Gorostasne sjene micale su se amo tamo po starobitnih stijenah hrama, kô duhovi davne prošasnosti. Ove utvore, prouzročene valjda od obližnjeg drvja, koje je vjetar baš onda treso, činile su mi se kao smrtni ples oko spomenikâ hrvatske slave.

Vas ovaj potez kroz Granicu vojničku do Glogovnice - ako se inače istoričkimi uspomenami čovjek ne zabavlja - veoma je dosadan. Predjel imade divlji značaj, bez da je veličanstven ili barem romantičko-divlji. - Ako se ktomu rđava cesta uzme, lasno će svaki dokučiti, da put ovi bogami ništa zanimiva nema. Ktome pridaj jošte i to, da se na ovom putu mosti jedva kroz potoke grade, - a kuda voda sa bregova preko puta prolazi, ondje je ovaj u prilici golema korita izdubljen i zubatim kamenjem potaracan. Kad se čovjek ovuda vozi, mora kod svake podobne pasaže zube čvrsto stisnuti i jezik u grkljan povući, ako inače ne želi - bez jezika ostati. A s rukama ne zna, bi li si trbuh držao da mu crijeva ne popucaju, ili za karuce, da ne ispadne.

Znamenito je to, da čovjek odmah, naime jedva što preko Granice vojnički korači, drugi život i ljudstvo smotri. - Tako na primjer, dočim se u Granici pjesme iz ustiju pastijera u čistom narječju ore, slušaju se u provincijalu kekavski glasi. Nu valja znati i to, da su graničari ovi većinom sljedbenici istočne crkve.

U djevojke Anke
Bijele noge tanke,
Po potoku hodala,
Sitnu ribu hvatala,
Na bregove bacala itd.

pjevao je na ovom kraju potoka Glogovnice neki graničar, - dočim je na onoj strani pastjerica među svojimi kravami sljedeći po prilici monolog držala: "Hej Belana, kaj si se pak zmislila - ti grdoba, vre te ja taki navšćim" itd.

Dalje od Glogovnice nije cesta ništa bolja; nu čovjek barem tu utjehu imade, da će doskora na štaciju doći, - to jest da su blizu Križevci.

KRIŽEVCI

Hac ego sum terra, patriae nec poenitet, ortus.

Šta ću od prastarog ovoga grada da napomenem negoli ono, što i onako svaki znade. U Križevcima je Koloman, kralj ugarski, s dvanaestimi poslanici Hrvatske ugovor učinio, uslijed kojega se Hrvatska k ugarskoj kruni - sa potvrđenjem starih svojih i podjeljenjem novih povelja pridruži. Našto se Koloman za kralja Hrvatâ u Biogradu kruniti dade, - kamo ga spomenuti poslanici s vojskom Hrvatâ sprovodiše; kao što to osim povelje, koju je Koloman manastiru sv. Marije u Zadru podijelio, i mnogi drugi historički dokazi potvrđuju. - Tako se jedanput dovrši vjekovito ono i često puta krvavo prepiranje stranaka, koje jur od smrti kralja Zvonimira trajaše, i koje pohlepa za vladanjem čestoljubnih velikaša podobro gojiti razumijevaše; - tako bi i svrha učinjena nepravednomu onomu, nu zajedno i bezuspješnom nastojanju ugarskih vladaoca, Hrvate silom oružja sebi pridružiti.

Imade - znadem ja to - imade ljudi kojim se ovaj historički događaj nevjerojatan čini, i koji naprotiv izvješću splitskoga arkiđakona Tome, koji ovu okolnost potanko spominje, nevjerovani Tome bez ikakva uzroka i dovoljna dokaza ostaju. - Nu ovi ljudi nisu na sreću niti Fessleri, niti Prayi, već samo Bezimenici (Anonymi), koji sveznalim, nu ništa ne znamenujućim posmijehom propitkivaju: u kojih pismohranah nalaze se dakle ova posebna prava Hrvatâ - Koji to pitaju, oni očituju ne samo da su rđavi historici, već i kukavni pravdoznanci, - jer barem kano takovi morali bi znati, da nepretrgnjeno kroz stoljeća uživanje pravâ ako ne veću, to sigurno onu jakost imade, koju izjedeni, po gdjekojem prepredenom piscu srednjega vijeka podmetnuti kvijeri.

Značajno je pako, da ovi ljudi na svršetku svojih gaskonada Slavjanom uopće ime hvastavaca nadijevaju. Nu među ostalimi da li je i čudo, što čovjek, koji sa ozbiljnošću jednog Arkimeda svoje zemljake neposredno iz paradiza izvodi, - da, rekoh, takav čovjek jošte o hvastanju sanja! - Pa ipak se takovi ljudi vrhu sofisterije svoje samodopadno smiju, kao u kavezu zatvorena kumrija⁹ vrhu nagromadanoga vlastitog đubreta!

Al vratimo se natrag u Križevce. Ovo nekada u Hrvatskoj znamenito mjesto, - u kom su se jošte u vrijeme kralja Šišmana sabori držali, - sastoji danas iz poširoka tri sokaka. Ovi se gornji, srednji i dolnji varoš, ili kô što njemčarija rado kaže: Kreuz, Noth und Elend. Ovo troje valjda ih iz zavičaja istjeralo, zato ne mogu to ni ovdi zaboraviti. Lasno je sad s punim želucom buncati. - U tako nazvanoj gornjoj varoši najvećma to u oči udara, što malo da ne sve kuće po tri prozora od ulične strane imadu. Ovo niti više, niti manje, već upravo tri prozora, čini mi se tako značajno, kô što u nekojih mađžarskih varmedah ona sela, u kojima Švabe s Mađarima pomiješano žive. Kuće naime, gdje Švabe obitavaju, broje dva okna, dočim mađžarska kuća samo jedno imade.* - Ova međutim arkitektonička vlastitost - nekada u Hrvatskoj jošte većma općenita - sve malo pomalo prestaje; što ja, kô prijatelj svjetlosti i slobodnijeg kretanja, baš nimalo ne žalim, - nu bojim se ipak, da ne

* NB. Nulla regula sine exceptione.

bi naposljetku do jednog okna došli. Jer kô što smo sa tri prozora na više; - tako bi mogli i na manje doći; vjekovit bo je zakon u naravi, da ono, što je promjenam podvrženo, pravilâ ne poznaje. Tko se jedanput promjenam privikne, on nasljeđuje, bilo mudro, bilo budalasto. U tom grmu zec leži. - Salvo in reliquo progressivo spiritu temporis.

U jednoj nizini iza srednje varoši leži zapuštena crkva sv. Križa, od koje grad ime zadobi. - Povjestica kaže, da su pod kamenom velikoga oltara gori napomenuti ugovori nekoć zakopani bili. Da, da! zakopani, - kao što se i slava, krvjom praotacâ pribavljena, zakapa! - U ovoj crkvi ovršiva se sad posô reštauracije, - buduć da varmeđska dvorana mnogobrojno plemstvo primati ne može. - Za one, koji to ne znadu, napomenuti moram, da se svi govori kod reštauracije obični već od negda u hrvatskom jeziku drže; - inače ih ne bi ni dvadeseta stranka plemićâ razumjela.

Ovi grad, lišen svakog općenja i na mjestu za trgovinu veoma nezgodnom položen, ne može da svoje izvanjsko lice promijeni i da s drugimi gradovi u ovoj vrsti napreduje. Žalibože, što se poradi spomenutog nesretnog položaja - polag svih inače hvale vrijednih nastojanja, da se drumovi u najbolje stanje dovedu, - ni budućnost prijatnija rečenomu gradu proricati ne može. - Moji Križevci - i od vas bi se moglo reći: Ils sont passés... les jours des fêtes.

Koji bi međutim želio ovi odavna slavni grad točno zgledati ili izrisati, taj će najbolji point de vue na jednom brijegu zadobiti, koji se Trstenik zove i koji je četvrt sata od njega udaljen. I to iz dvostruka uzroka: jedno, što se odavle u daljim iza varoša krasne planine kalničke veoma slikovito smatraju; a drugo, što udaljenost nekoje kukavno pobijeljene kuće, koje bi mogle ljepoćuće motritelja u bližini uvrijediti, oku sakriva.

Prilikom moga prolaza - bio je upravo pokladni utorak - tumaraše množina maskâ po sokacih. Ove maske sastojale su iz raznih deklesinâ, čizmočistiteljâ i podobnih notabiliteta. Među odijelom ovih šaljivčina i licem nekih kuća opazio sam neko žalobno suglasje. -

Na samu čistu srijedu krenuo sam put Zagreba - praćen od željâ vaših, moji prijatelji, i od dobro debele kiše, koju tek Svi sveti (Sesveti) obustaviše.

Kada čovjek s one strane hrvatske Podravine dođe, koja među Ludbregom i Varaždinom leži,* mora ga onaj potez, koji se od Sesvetâ blizu do Maksimira pruža, i nehotice neugodno dirnut, kad opazi u susjedstvu glavnoga grada Hrvatske nalijevo i nadesno drumu trnjem i kupinom zarašćene prostore, zlo objelane njive, zapuštene livade itd. Gdje bi ova okolica - onako, kô što valja obrađena, - u perivoj pretvorit se mogla.

Tim većma obraduju putnika, - kad na kraj ove pustoši dođe, - zavodi: Jurjaves i Maksimir. Ova će velikodušnim nastojanjem nj. preuzvišenosti g. Jurja Haulika, zagrepskoga biskupa, najkrasnijim uresom Zagreba i predmetom zanimivosti za svakoga poznavaoica postati. Estetički ukus, koji se ovdje u svakoj osnovi ukazuje, za to dovoljno jamči.¹⁰ - Saxa cadant meritis tot monumenta tuis, šaptao sam ovuda prolazeći u Zagreb.

* Okolica ludbreška može se tako glede umiljate svoje i slikovite naravi, kô što i poljske obrazovanosti s najljepšimi krajevi inih država usporediti.

ZAGREB

Oj Zagrebe, ti moj mili grade,
U tebi su moga roda nade;
Budi mu Atena mudra znanju,
Šparta dičnog za dom vojevanja.

ANG.

Jedva što sam odsio, hitio sam da se jedne vizite ex offio riješim, u kojoj sam na hiljadu pitanja odgovarati morô. - Međutim u čitaonici, gdje sam naknadu tražio za ova plućopogibiona propitkivanja, i gdi sam opet ja više ispitkivati negoli odgovarati naumio, - nisam nikog našô, osim praznih klupa i tisuću časopisâ. - Tâ ti se nisi na put spremio, - govorio sam sâm u sebi - za prebirati listove i po čitaonicah čitati, već da gledaš i slušaš, što svijet radi i govori. -

Usljed ovog monologa ostavio sam čitaonicu i kod gospodina U.¹¹ zaludu kucao na vratih. - Kod gosp. V. nisam nimalo sretniji bio; nu našô sam barem njegovu polustranu, jednu vranokosu, kod kuće. Ova mi na hrvatsko moje pitanje za njezinim suprugom odgovori, da je kod gospodina grofa J. D.¹² na soirée-u. Odgovor - ako se izuzme riječ soirée - bijaše njemački. To uništi brzo, što izvanjska sjena prouzroči; - jer Knigge¹³ kaže, da se u onom jeziku odgovor pristoji, u kom se čovjek zapita. Da sam ja njemački pitô, a ona hrvatski odgovorila, - to bi ja mislio bio, da je iz žarke ljubavi prama majčinom jeziku pravila udvornosti zanemarila. - Kod L., koji se je u domaćem krugu upravo tješio poradi zamrčenoga svoga izvanjskog obzora, - pomirio sam se opet sa zakonskim odnošenji. - Da, da! - smiješno je to, kad supruga aleopata samo homeopatiju slavi. Ovdje sam saznao, da je spomenuti soirée veći dio mojih znanaca progutao i da se danas š njima ne ću sastati moći. - Ništanemanje moja nesretna oćutnost protjera me brzo i od ove jedinstvene akvizicije. Gospodin L. upita me na nesreću: kuda ću se iz Italije natrag kući vratiti; "kroz Tirol" bijaše moj odgovor; - "kroz Tirol - po zimi!" - primetne moj L. s nekakvim posmijehom, koji mi se i sad jošte pred duhom ceri. - To bijaše dosta, - previće. "Gospodine, sada je već ožujak; dok ja tamo dođem, nastat će i proljeće; - a Alpe, čuo sam, moraju se u ono doba godine, gdje se njihove glavice snijegom pokrivene od milijunâ iskricâ cackle, doćim nizine mlada zelen krije, - posjetiti. Nu - pa da baš i toga nema, - bolje je ma kuda negoli istim putem natrag. Zbogom." - I ja sam stojao kod vratâ.

Doćim sam si u piae memoriae kavani g. Černoga¹⁴ s jednom špikanom (pisanom) pečenkom ugađao, sakupi se kod obližnjega stola nekoliko građanâ. Iz njihova govora saznao sam odmah i razno političko vjeroispovijedanje njihovo. Jedni - i to je veća strana bila - bijahu domoroci; - drugi od tako zvanog Robert le dialbskog juste-milieu načela; - a treći potomci (?) Hermannovi iz teutoburške dubrave. - Prvi su o pomadžarenju, - a posljednji o uplivu kolosa u Srbiji zborili; napokon su Robertisti jednim i drugim pravo dali, al još pravije pili. - Bukovćak - ova blagotvorna kap zagrepskih gora - prouzroči na svrsi ono,

što sveta ljubav domovine ne mogaše. - Jedan općeniti i gromoviti "Puna srca, pune čaše, neka žive, što je naše" bijaše signal, da su Kristinci i Karlisti postali Španjolci.

Drugo jutro desivši se ja kod ručka na istom mjestu, bio sam svjedok sljedećeg prizora. Na biljaru sjedio je jedan roué i čitao 3-4 razna paškvila. Oko ovog bijaše čitava hrpa sakupljena. Maleno ovo, nu pozorno općinstvo primi sad pohvalom - sad osuđivanjem, - kô što je naime dosjet - ili slušaoca maksima bila, - ove literarne gljive, koje su noću iz vlažnog zemljišta pronikle. - Jedan međutim u latinskom jeziku, tako što se sloga, kô što i dosjeta tiče, - odlikovao se je, - ako se inače štogod podobnoga odlikovati može.

Zar će, braćo, uvijek tako biti,
Dukle će još kukolj taj ploditi ? - -

Poslije ove jutarnje prelekcije zametne se govor o prošlih pokladah. Iz njega sam razumio, da su strjelački balovi - osobito onaj, koji je na slavu sretno vrativšeg se domoroca gospodina grofa O.¹⁵ držan, - najkrasniji bili, - kao što i to da su se s narodnim kolom uvijek započimali i dovršivali.

Jedan među ovimi Jules-Janin-i vrlo se je jedio, što se je na posljednjem balu kolo bez surkâ igralo. "To je", kazivaše on, "nezrela i suvišna politika, slika bez milosti, teatralsko predstavljanje bez kulisâ i kostima, djevojka bez rumena lica itd." - Kao što sam o predmetu ovom onda šutio, tako ću i sada, - al sam se kod ovih riječi i nehotice sjetio nekoga, koji je jednom u atili na bal došo i barem mojima se očima među samimi fraki vrlo čudan vidio. Tko će proti sili navade, a to toli brzo jošte? - Dvoumni i ne bez pravde sumnjivi su oni ljudi, koji u stranki stranke rađaju. - Ovomu načelu za volju mnogo sam i ja proti volji učinio, iz ovog obzira i surku obukô, jer volio bi i đavo biti, nego da se sumnja, jesam li anđeo, čovjek ili demon. Nu ispovijeti ipak moram, da bi mudro - vrlo mudro bilo, da se je prije narodni jezik, pa onda odjeća emancipirala, - jerbo u surki uvijek njemački blebetati veća je protimba (kontrast), nego u fraku ili atili hrvatski. - Frak je europski, i naš jezik je to isto. Nu i atilu nije azijski vukodrak tog imena u naše strane dobio. Gajtani su iznašaće slavjansko, ako se i odijelo mađarskim krsti. Premda se ni to tajiti ne može, da je ta mađarska napeta odjeća upravo tako neprilična, kô što je alonž-baroka londonskog Lordmajora.¹⁶ Da je sablja kod vijećanjâ i umovnih borba - otkako se sabori na rakoškom polju više ne drže - stvar suvišna i, malo da ne rečem, smiješna, to će svaki uvidjeti. - Želiti bi bilo, da se Hrvati jedanput dogovore i za svečane prilike jednoličnu odjeću izaberu, bila ova, kakova mu drago. U različitosti odijela nalazi se nemala zapreka k sjedinjenju idejâ.

Jošte je jedno, što prekuhati ne mogu. Da koji inostranac: u Zagreb dođe, pa razgleda napise vrh dućanâ i cimere zanatlijâ, to bi prije mislio, da se u kakovom njemačkom gradu nalazi negoli u stolnoj varoši Hrvatske. - Kad će jedanput jezik ilirski iz potištenosti svoje uskrsnuti! - Zar ne poznajete sredstva, kojim bi se svi ovi tuđi napisi, bez ikakve fizičke ekstravagancije, ukratko preinačili? Al naravno, i k tome treba sloge.

Prije podne posjetio sam jošte nekoliko mojih znanaca, koji mi svakojake preporuke dadoše. Poslije objeda, čim naime srebrozvučno zvonce sv. Kralja, koje me je nekoć toliputa sa mekana divana u akademiju otjeralo, drugi sat zazvoni, - sjedio sam u karucah put Karlovca. U Savskoj ulici nalijevo dizali su se upravo temelji bolnice milosrdnih sestara. Blagotvorno zavedenje. Nu volio bi ipak, da sam mogô reći: dizali su se temelji narodnog muzeja.

Na savskom mostu obazrem se jošte jedanput na Zagreb i na njegove krasne gore, koje se iza varoša smjelo dižu. Vilovna narav ovih gora napuni nekada prva mlađanu dušu onog Anibala petnaestog stoljeća, Sibinjanin Janka, viteškim onim nadahnućem, komu se je poslije toga čitavi svijet divio.* - Ja zašaptah ovim goram još jedanput moj srčani "Zbogom!" - Najmiliji mog života sancu prše nad onimi prostori, kano nemoćni golubovi od jatreba nemilo tjerani.

U razne misli uduben, vozio sam se po sata pô prilici, kad kola najedanput stanu, što i mene iz mojih sanjarijâ probudi. Ja sam mnio da je malta ili podobna zabava putnikâ; - al tko da izrazi moju zabunu, kad opazih, da je kočijaš naumio ovdje dulje stajati. "Ta nemoguće, da ćeš već ovdje hraniti", izderem se na njega, kô da se Bog zna što dogodilo. Nu on sasma mirno odgovori: "Tista pa je naša herberga." - Za čas dojdju jedan sluga i vrst deklesine, koji su konje začeli napajati i krmiti. - Ja sam na boginju strpljivosti usrdnu molitvu izmolio i zatim razne kombinacije krojiti začeo, dokle ćemo polag podobnih stanaka do Rijeke putovati. - Časa bilo je dosta, a za radit, - baš ništa. - Ja se izvučem iz karucâ i zapitam mimo stojećeg slugu za ime seoca, koje je pred nami ležalo. "Stupnik" bijaše odgovor. - Nu na dalješna pitanja za vlastelinorn, daljinom obližnje štacije itd. baš niti jota. Ti si pravi stup, mislio sam ja i začeh razmatrati naš kvartir, možebiti za čitavu nedjelju dana. - A to su bile naše karuce.

Karuce

Gornja strana ove Noemove barke bile su relikvije negdašnjeg pomnjovoza (diligence), ako je inače dvoglavomu orlu, kome osim dviju glava samo jošte jedna kreljut zaostade, vjerovati bilo. - Ovomu košu je od prvobitnoga svog svojstva upravo onoliko jošte ostalo, koliko pri pomnom razmatranju treba, da se početna narav njegova ustanovi, - to jest: koliko prosjačka ječerma od onog sukna jošte na sebi imade, iz kojega je izvorno sašivena. Dolnja međutim strana ovih karuca bila je jošte sasvim nova i tako orijaško-čvrste naprave, da će lasno devet generacija svojega druga koša preživjeti. Straga bila je namještena toli golema košara, da bi se u njojzi sav sir jedne Švajcarije sušit mogô. - Konačno, na baku bio je paviljon iz rogoze ustrojen, u središtu kojega laterna, kô svjetionik na goloj klisuri, visjaše.

Međutim, kô svaka stvar na svijetu svoje zlo i svoje dobro imade, tako i ova bilancia curiosa. Jerbo osim što je u njojzi dovoljno prostora bilo, proti kojemu se ne bi niti eksemplari, kô što je poznati češki pivar bio, tužiti bili mogli, - bijaše od sviju strana dobro zatvorena i prozori providena. - Ova okolnost je činila, da su se sve persiflaže sjeverovića o našoj barki razbile. - Jedva naime što smo Stupnik iza leđâ imali, nastavi ovaj svoje operacije i pratio nas je zviždajući neprestano, kao da je htio, ljuteći se, što nam nauditi ne mogaše, našu ekvipažu izviždati. Međutim činilo se je, kao da zračni broditelji ovo zviždanje posve drukčije tumače. Jato groktajućih vrana vrtjelo se je nekoliko puta nad nami i odabra se tada put Okića, koji s desne strane ponositu svoju kupolu u oblacih ovlaživaše. Umjesto da su me ova pojavljenja na promjenu vremena opomenula, pade mi na um balada "Okičke vrane", - i sad ne bi svrhe poetičkim sanjarijam. - Nu da li je ovo nešta neobičnoga u čovjeka, koji je nekoliko putâ iz kopita Pegazova nadahnuće crpio - i još ktomu put romantičkog juga brodio? Šta će onomu, koji se na livadah romantike u vječ-

* *Aclolescentiam apud Demetrium Zecchium, dum Zagrabiae antistes esset, (Joannes Hunyadius). Pray annal. lib. III.*

nom suncu bavi, - šta će, reko, pjesniku atributi sjevera, šta li vlada kalendarâ? - Sam Bog znade, kakova sentimentalna balada ne bi se bila u ovih karucih izlegla, da sam olovku i artije sobom imô.

Moj suputnik,

koji je uza me dundao, probudi me iz mojih sanjarija, čim mi iznenada poznatu pjesmu: "Adja Isten hogy a Magyar" itd. zapjeva. Uzdrman jedanput, nisam mogô opet na onu stazu nabasati, na kojoj sam se prije toga nalazio. - Međutim pia desideria mog suputnika probudiše i u mene nešto heroičkog, te i ja zapjevah: "Dusi, koji rod svoj ljube", bez da smo se i najmanje tuširali. Eto dokaza, da poznato "Les extrêmes se touchent" uvijek ne stoji. - Al je moj suputnik i bio čovjek, koji je slavio sunašce, bez da je na mjesec lajô. - Rođen u Ugarskoj, othranjen u Hrvatskoj, obljubio je ovu zemlju, koja svakome nezaboravna ostaje, koji se je malo dulje u njoj bavio i ma iole š njome se upoznao. - Oko osam sati uvečer stigli smo u Jastrebarsko.

JASTREBARSKO

U gostionici bio je samo jošte jedan gost, koji se je s krčmaricom o prošlom jastrebarskom pikniku razgovarao. Iz konverzacije sam razumio, da je i on sučlan bio ove zabave. Morô sam se savijati, kako se je ovaj čovjek nad jednim nenazočnim sučlanom istog piknika radi toga jedio, što se je ovi prije ponoći, - kô što je comité odlučio bio, - svoj punč popiti usudio.

Probuđen ranom zorom, tek što otvorim oči, opazim neobičnu neku svjetlost u sobi. Ja se okrenem prama prozoru, pa eto ti smotrim petka na bijelcu jezdećeg. Platulice snijega prhale su oko prozornog stakla, kao da su mi htjele, kô davno neviđeni gosti, "dobro jutro" nazvati; - nu ja pomislim: kamo sreće, da su ohole krasotice ovo ožujačko bjelilo sasvim pokupile, da mu ne bi ni traga ni glasa bilo.

Ova zima, o kojoj čitava tri zimska mjeseca ništa ne znadosmo, i koja nas već misliti činjaše, da je na svoj neprijazni danak i zaboravila, bijaše nam vrlo neugodna, i to tim više, čim se njojzi ni ne nadasmo. Međutim šta ćemo. "Haec quoque, Naso, feres, etenim peiora tulisti" tješio sam se sjetivši se stvari, koje čovjeku katkad jošte većma nepovoljno u pohode dođu.

Našu barku, - prama kojoj ja sada s nekom ljubavju i pozornošću postupah, kô da sam se u njojzi rodio, - pratio je sveudilj snijeg i vihar, dok ju u Karlovcu "Sidro" ne zaustavi.

U KARLOVCU

bijaše upravo tjedni sajam, i to uprkos burnomu vremenu, živahan polag običaja. Na Baniji prčevine do guta, a krike vike bez kraja i konca; Jovanâ pako toliko, da bi čovjek pomislio: čitavi sajam sastoji iz samih Jovana. Ali su to, bogami, i momci - ovi Jovani, - morô sam glavu dizat, ako sam im htio kupolu vidjeti.

Pod objedom imô sam opet dovoljne prilike osuđivat neshodni običaj ljudî, koji sobom pse na općinska mjesta vode. Neki karlovački dandy dojde sa svojim Mylordom k objedu, koji za čas cijeli table d'hôte, u najboljem teku postavljen, pasjom svojom kapricijom pobuni. Rumenilo, koje se je na obrazu vlasnika ukazalo, bilo je istina dokaz velike njegove smetnje, nu to nije bilo kadro pokvareni apetit popraviti. - Veća strana gostî udalji se napô psujući i mrmljajući.

Poslije podne potražio sam gospodina Kušljana¹⁷, kog teda negda - po duljem ispitkivanju - svega u pisma kô književna crva ukopana najdem. - Kad bi si već dovoljno zube razmahali bili, izidemo na polje i posjetimo čitaonicu. Ovdje, osim pušećeg nadzornika, koji bi genre-slikaru povoljna črta bila; nikog ne nađosmo.

Ona hvale; nu zajedno i nasljedovanja vrijedna uredba sl. magistrata karlovačkoga, da svaki građanin pred svojom kućom prostor za pješake taracom providi, dopusti nam, da polag sve neprijatnosti vlažnoga vremena jedno malo po sokacih tumarati mogosmo. - Glavni je ures Karlovca Kupa sa svojim krasnim i visokim nabrježjem, kakovim se rijetki potoci ponositi mogu. - Velika šteta za napredak ovoga grada jest okolnost ona, što izvan tvrde nije slobodno kuće iz tvrdog materijala graditi. Da toga nema, Karlovac bi poradi sretnog svog i za trgovinu veoma probitačnog ležaja u kratko vrijeme vrlo se poljepšao i napredovô. - Gospodin K., koji mi je htio sve znatnosti novog svog prebivališta pokazati, odvede me među ostalimi i do oružnice, u kojoj se za 20.000 vojaka oružja nahodi. Međutim, stražan, rođeni Čeh, razumjevši naš razgovor, poduči nas, da smo zakasnili, budući da se oružnica u šest sati zatvora.

Desivši se u Karlovcu, nisam mogô propustiti, da skladište renomiranih Nagerlovih cigara ne posjetim. Ja sam mislio da će mi pri ulazu čitava okretnost fabrikâ u oči udarati; al sam se ljuto prevario. Osim Nagerla in persona, njegove supruge i jednog dječaka, koji se upravo s djelanjem cigarâ zabavljahu, nikoga ne nađoh. Ako se valjanost Nagerlovih proizvoda sa jeftinoćom u razmjerje stavi, to čovjek samo žaliti mora, što više ruku pod njegovim nadzorništvom ne posluje. Žalosno je to, kad duhan ugarskih pokrajina u Hamburg putuje, te se odanle pod incognito Havanna, Cuba ili Mejiko natrag vraća. Takove cigare plaćamo mi tad po 3-6 kr. sr. komad. Koliko besposlenih ruku ne bi se moglo pravljenjem ovih smotaka baviti!

Neugodno ćućenje, koje snježno i mokro vrijeme u meni prouzroči, jošte većma umnoža vijest, koju sam u karlovačkom časopisu "Pilgeru"¹⁸ čitô da je naime u papinskih državah snijeg do koljenâ zapao i da su se, imenito u Bolonji, potoci smrznuli. - Ala, rekoh, ako je to u dolnjih Italije stranah, šta će tad u gornjih biti?... Ktome je bio jošte glas pukô, da je među Moravicom i Skradom pošta porobljena. - To nisu upravo glasi bili, koji bi putnika

ugodno dirnuti bili mogli; putnika, koji ne putuje u Italiju, za da se tamo smrzne, ili da mu poslužni ljudi na polak puta dalju brigu, kako da svoju jaspru potroši, uzmu. Međutim, to su samo mimolazeća strašila bila, koja su se vrhu toga tek na tradiciji osnivala. - Uvečer, u kolu znanaca i nekih hrabrih i domoljubnih graničarskih časnika, nisam na podobna niti pomislio.

Ranom zorom, ostavimo Karlovac. Putnik, koji želi za jeftinu cijenu dobro jelo i dvorbu, taj neka se u gostionicu "K sidru" navrati. Odanle bo će zadovoljan otići, ako inače koji cockney opet svog Mylorda ne dovede, ili ako se koje dundajuće Ture tik uz njegovu sobu - kao što smo to mi sreću imali - ne nastani.

U Karlovcu pridruži se k nama jedan suputnik - i to, kô što sam na prvi pogled razabrao, iz koljena Abrahamova, čovjek uostalom pristojno obučen, i - kô što se u tečaju putovanja uputismo - dobroćud, nu ponešto budalast. - Posljednja okolnost međutim samo tomu služi jaše, da nam je više puta vrijeme pokratila. S početka žalio je sveder, što nije podagrasta (!), buduć da su kola tako prostrana i cesta tako uglađena, - dokle ga stanovita pričica o onom čovjeku, koji je prolazeć kroz jednu lijepu sjenokošu žalio, što nije vol, - na drugi tema ne dovede... Moju znatiželjnost zanimala je sada najvećma glasovita cesta Ludoviceja.

LUDOVICEJA

je pod krunom ugarskom jedinstvena cesta. Nu i izvan Ugarske ima samo dvije takmice u monarhiji (izuzamši naravno željeznice), naime jednu Wurmserjoch zvanu, i onu, koja preko Simplona vodi. Ali i pred ovimi to prvenstvo imade, što je od posljednje godinu danâ, a od prve 23 godine starija. - Međutim snijeg, koji je čitavu okolicu pokrivao, zašto je bio zajedno i cestu. Osim miljnih stupova s početka malo oli ništa ne mogah vidjeti. Nu za sat po prilici ukaže nam se željno sunašce i pred blagimi njegovimi traci iščeznivala je sveđ malo pomalo mrtvačka plahta, u koju se je narav umotala bila... Čim se je snijeg sveđer otkopnjivao, ukazivala nam se je sve većma i većma smjelost cestovoda, - al bogami i malta nije sasvim neznatna. Naš Janez morade od dva konja i svojih karuca osam cvancika platiti. - Ako se ništanemanje promotri, da se sred zime, i u vrijeme, bilo ono nepogodno, koliko mu drago, sa teretom ma jošte tolikim uz i niz brdo prolaziti može, tko ne bi volio i dvostruko platit, negoli ugreznuti ili čitavih osam dana umjesto dva oli tri potrošiti.

Za Karlovcem pruža se brdo do brda, klisura do klisure. Međutim, gdje je ma i kakova nizina oli pećina ne posve gola, tu ćeš svagdje usjev ili pojedine vočke opaziti. Jadni i krčljavi uzrast ovog drvja svjedoči, nakoliko je nevoljno i omeđašeno ono područje, koje je narav korijenju ovog rašća naznačila. Pa ipak, što se u krajevih ovih zemlje iscijedit može, to joj se baš nimalo ne oprašta.

Uprkos ovoj neplodovitosti, okolica nije bez svake zanimivosti. K tomu mnogo donose rijeke Dobra i Kupa, kojih vijugasti tečaj po zelenih dolinah i kamenitih jarugah sad se ukazuje, sad opet nestaje. - Dobru vidjeli smo zadnji put kod malte; - a Kupu smo smatrali jošte i drugi dan, nekoliko miljâ iza Moravice, gdje uvijek neznatnija bivaše, dok se napokon u malen potočić - kao što izvoru svomu bliža - ne pretvori.

Nekoliko stotina korakâ pred Severinom vrlo je krasan izgled na kranjske bregove, kojih gole glavice hoće da se u oblacih skriju. Na strmenitih stijenah zasađena vinova loza prilici bršljanu, koji se po zidnih širi. Čovjek bi mislio, da su gorici prilijepljene. - Duboko doli pere Kupa podnožje ovih pećina i tjera nekoliko mlinâ, koji se posve slikovito oku predstavljaju. Nadesno, u jednom od klisurâ i brdâ napô zatvorenom kutu, diže se onkraj Kupe jedan pomanji hrid, na kojega površju motritelj neko sasma idilski namješteno seoce upazi. Kada čovjek ovu hrpu kućâ u samotnom hridnom kutu gleda, čini mu se, kô da su se žitelji, od neutješive jalovosti i prijeteće divlje naravi prisiljeni, ovdje u neki contrat social sjedinili, da si polag uvjetâ društvenog života međusobno pomažu i složnom snagom ono proizvode, što bi pojedine sile dostići zaludu trudile se.

Nalijevo, s cestom upravo, vidi se Severin, nekada glava varmeđe istog imena, sada neznatno seoce sa rastrešenimi uzduž ceste kućami. - Nalijevo druma stoji carina, nadesno oštarija, a u dnu prostrani, nu starobitni kasteo Severin. Vlastelin ovog imanja je pl, gospodin Vraniczany, vatren domorodac, kao i svi ostali ovoga imena. U Severinu ostali smo kod objeda. Krčmar, jedna vrst političke nadrepice, mnogo je o ukinuću djedinstva, ili bolje rekuć, proti tomu govorio; zajedno veoma brižno iz nas izdumljavao i propitkivao, šta će iz ovog prijedloga biti, da li će se ozbilja u zakon pretvoriti, i jeda li će u tom

slučaju zakon uspjeha imati itd. - Da nismo znali, da je naš krčmar ozbilja krčmar, to bi bili zacijelo na misô došli, da je to nekakvi zaduženi plemić. - Međutim se ova zagonetka u tečaju krčmarske rječljivosti sama po sebi riješi. - Neki grof, koji je nedavno ovu gospoštinu, koja je, polag izvješća krčmareva, njegovoga prava, pregledavao i ovom prilikom kod našeg zakonožderca obitavao, dade istomu za razumjeti, da, kad jednom ovo imanje iskupi, da će mu iz osobite svoje priklonosti radi pomnjive - u ovo vrijeme piorum desideriorum očitovane dvorbe i poslužnosti - arendu umanjiti. Hinc illae lacrimae!

Poslije podne pobuni se vrijeme nanovo i snijeg stane padati. Samo katkad ukaza nam se sunce kroz razderane oblake. Jedina utjeha, koja nam sad osta, bila je dobra cesta. Ako čovjek pomno razmotri ovoga drumu čvrstoću, združenu s krasno urešenimi vodovodi, mosti, linami, miljskimi kazali, i duboko u ponor pružajućimi se zidinami, lasno će tad dokučiti, kamo su do dva milijuna i više, koje građenje ove ceste stajaše, otišla, premda je gradivo, tako rekuć, na mjestu stajalo.

I ova okolnost otegoćuje izvedenje gvozdence na ovom potezu; jer naravno je, da se ovi troškovi društvu povrnuti moraju. Žalibog, što se ja poslabo nadam obistinjenju ove domorodne želje; jedno što tršćanska gvozdence, kao europska, provincijalnoj ovoj velike diference proriče, a drugo što je izvjesno, da se samo one gvozdence rentirati i stalnomu uspjehu nadati mogu, kojih biće nije tek na izvoz i uvoz robe, već, i to poglavito, na mnogobrojne pasažire osnovano. Ja mimoilazim maleni broj putnikâ, koji će bez toga svakomu poznat biti, pa napominjem samo, da se nije među onimi stotinami kiridžija - koji su se iz Rijeke vraćali i s kojimi smo se mi sastajali - baš nijedan s natovarenima kolima vraćao. - Ktomu slijedi i to, što se zaljev od Kvarnera s tršćanskom lukom usporediti ne može, premda je i ova samo inter duo mala minus.

Na čitavom ovom potezu među Karlovcem i Rijekom nismo se, osim s tarnicami, s nikim sastajali, nu s ovimi tim više. Veoma rijetko prođe pô sata, da nam ne dođe u susret deset, a katkad i više kolâ. Ova bijahu većom stranom dugami, daskami i podobnim tereotom natovarena; usuprot ona, koja su se iz Rijeke vraćala, bila su - kô što malo prije napomenusmo - prazna. U mnoga od ovih kola bile su krave uprežene, koje međutim potkovane bijahu.

Ako se ovi voznici i po mjestih gorani, koji kamen za cestu pripravlja, izuzmu, il gdje-koja samotna kuća, pred kojom tarnice stajahu, to je čitav ovi poludan priličio putovanju po pustinji. Jedva što je katkad zveka zvončićâ od vozničkih konja ovu goransku tišinu oživljavala. Nu i ovi glas bio je, kô da se naravi na umor zvoni. Niti jedne ptice nismo vidjeli, kamoli joj glasa čuli. Naš peštanski suputnik, kog ću radi pokraćenja ubuduće "Tedeschi" zvati (ne bez uzroka, kô što će se štioć kasnije ubavijestiti), vidio je istinabog, - ili barem veljaše, da je vidio - jednu veliku pticu nad ponorom vijati se; nu on je imô i više podobnih vizija, od kojih smo se mi udionici postati zaludu trudili. I zato ne mogu polag savjesti upravo kazati, da li se je i jedna ptica na čitavom putu ukazala, tim većma, što smo obodvojica odmah na prozore pogledali, bez da smo šta opazili. Može biti, da si je koji kostolom¹⁹ dom svoj ovdje odabrô, nu mislim, da će ih se i posred ljeta malo nalaziti ovdje, gdje isti ljudi ništa suvišna ne imadu.

Uvečer ostali smo u Moravici, naš bo Janez kazivaše da se ne usuđuje poradi snijega po noći dalje ići; - a mi smo se volili u toploj sobi malo ogrijati i otpočinuti, negoli jošte u kojoj jarugi prenoćiti. Osobito je bio naš Tedeschi ovim prijedlogom zadovoljan, koji se je naime uprkos svojim džepnim kuburam lupežâ veoma plašio. Za jutro, kad se divan o događaju s ordinarom zametne, besjedio je smjelo: neka samo dojdju, da će im on lijepo posvijetiti; i pritom s nekim pouzdanjem udarao je rukama o džepe svoga paletona... al

kad se večer približavati stane, - začeo se moj čovjek ogledati i propitkivati: hoćemo li već danas k onomu mjestu doći, gdje su poštu porobili. - Glas njegov bio je sasvim iz G-mola i nimalo onakov, kô da se on tomu mjestu raduje, il kô da želja za bojem u njem plamti.

Krčmarica, gdje odsjedosmo, imala je, kô što se ona izrazi, - "sve, što gospoda zapovijaju" - ili polag našeg iskustva $\frac{3}{4}$ tuceta djece svake vrsti i veličine kô svirale na orguljah; - nu za jesti vragometno malo. Istinabog, ona je mnogo zborila o pastrvah, koje je još o podne imala, nu na svoju i nemanju našu nesreću - sa svojim ljudima potrošila. - Poslije dulje konferencije izabere si moj suputnik polentu, koja je međutim ovdje samo priliku gorostasnih žganaca imala; ja pako i Tedeschi naručili smo si findžan kafe. Drugog izbora bilo nije.

Dočim si ovako sasma pitagoreičkim načinom* ugađasmo, zazveknu netko na prozoru, a za čas na vratih. Tedeschi me široko pogleda. Tobož, ne bi li ih đavo donio; nu kad opazi moj posmijeh, valjda postidjen, nije ništa govorio, već srkao svoju kafu. Al malo što mu za čas findžan iz ruku ne ispade. Vrata se širom otvore, i jedan gromoviti "pomoz Bog" zaori. U sobu stupi čovjek više širok negoli visok, sav u kurjačinu umotan. Siromah Tedeschi, koji naški ne razumijevaše i ulazećemu najbliže sjedaše, mislio je već, da to toliko znači, koliko "Geld her", dok u prijatnog starca jovijalni obraz oči ne upre i tek poslije duljeg časa ne osvijesti se. - To je bio neki građanin iz N., koji je iz Karlovca kući putovao. - Tko bi bio i pomislio, da u prijatnom ovom čovjeku toli neprijatno srce stoluje, kao što nas krčmarica poslije njegova ustupka uputi. - Ovaj čovjek imô je jednog sina u školi, koji mu je jednom pisao, da mu ili novaca pošalje, ili ako toga ne će, jedan užinac, da se objesi. Moj starac, po svoj prilici, naravi ne posve podatne, umjesto da ga radi lakomišljenosti pokara, ne napiše nit slova, već mu jedno između ovih dviju stvari pošlje, - a to bijaše užinac. A đak, ni dva ni tri, pa se umjesti među nebom i zemljom! - Neka ga Bog sudi, ta otac nije možebiti tako nemilo mislio. - Nu bilo kako mu drago; tko se u naše doba jedanput objesi, onaj više ne oživi, ako ne bi možebiti to kod golemog onog sabora u dolini Jozafat bilo - kô sve dobro misleće kršćanske duše podobro znadu.

Moji suputnici legnu spavat, a ja sam nastavio dnevnik pisati, kog ovdje začeh, nu - kô što štoci već znadu - i sretno dovrših.

U Moravici doznali smo da čitavi događaj s poštom mnogo ne znači i da se je opet - kô što je već u svijetu običajno - iz muhe slon stvorio. Poštu vozio je neki maleni dječak, kog dvojica fakina ustave: dječak, ostavivši torbu s pismi, pun straha do bližnje štacije otrča. Nekoji kazivahu, da je to trgovačka neka spekulacija bila, jer se je veoma malo listova otvorenih našlo, i to bijahu same trgovačke korespondencije. Davus sum, non Oedipus.

* Glede kolikoće; - jer da se Pythagora kafom naslađivao nije, to se razumijeva. (Opaska za rječolovca.)

GDI NOĆIMO, NE SVANEMO

Prije neg je svanulo, uvučemo se opet u našu barku. - Zima bila je upravo sibirski. - Ja nisam mogô Bogu za dosta hvaliti, što sam moju sicilijansku krznom podstavljenu opakliju sa sobom ponio. Čim većma moji suputnici drkture prebirahu, premda su i oni u kabanice zamotani bili - to nježnije ja moje jaganjce k sebi pritiskivah. Ja sam ovom prigodom u svojoj opakliji opet doznao, da nema u zimsko vrijeme bolje odjeće i bolje obrane protiv zimi, negoli je - kuntoš za toplom pećjom.

Bura - i okolnost ona, što upravo nedjelja bijaše, činjahu osamljenu okolicu jošte prazniju. Međutim smjelost cestovoda sveder nam se ukazivaše u gorostasnijem razmjeru. Sad preko 2000 stopa i više vrh površja mora, - sad jedva 1000, - bez da smo mnogo osjećali da silazimo. Naš Janez je barem uz brdo uvijek hitrije vozio negoli nizbrdice.

Nedaleko od Skrada, prije nego se do jednog zavoja dođe, ukazuje se romantično divlja okolica. Ova veoma priliči jednomu bogazu u salzburških gorah "Clamm" nazvanom, kojim umjetna cesta u kupelji gasteinske vodi. Ja doduše nisam ovaj gasteinski bogaz u Božjem originalu vidio: nu vraćajući se iz Italije posjetio sam u Ljubljani kozmoramu Satlera, koji je na Kongreskoj pijaci svoju zaista odličnu zbirku kazivô; - i čim spomenuti bogaz, velikom točnošću na platno naslikovan i optičkim namještenjem jošte većma oči varajući, - opazih, odmah mi dođe na um ova okolica Ludoviceje. Da nije stajalo "bogaz Clamm", mislio bi bio, da je to prizor Hrvatske. Toliku sličnost među ovim i onim opazih.

Imade u miloj našoj domovini veličanstvenih prizora u izobilju, koji bi se s inostranimi usporediti mogli; ali nema ljudi, koji bi svijet š njimi upoznali; - nema umjetnika, kojih bi ih kist oživio i proslavio. - Nježna zelen naših bukrika i brezovja; tamne omorikovine ili guste dubrave, kojih visoka stabla jonskom stupovju naliče*; - prijatna skučenost naših brežuljaka; cvjetne naše livade i raznobojne njive; pećinaste glavice primorskih i šumoviti vrhi zagorskih planina; - ova izmjena dvorovâ i razvalinâ; ova divlja značajnost naših gora, združena s umiljatošću plodnih dolina; ova različitost slikovitih nošnja, osobito pako arkadski život naših pastijerâ, - koji se jedva ma gdje tako živahno kano kod nas očituje, - bili bi shodni i povoljni predmeti za svakog slikara okolicâ.

U Skradu, gdje našem Tedeschiju za volju jedno malo stadosmo (on je mislio, da će ga rakija od zime braniti), - u Skradu nađemo opet jučerašnjeg konopara (užara), koji se je u gostioni sans gène brijao. Na moje pitanje, kako mu se hoće po takovoj zimi brijati, odgovori mi: "Danaskar je nedjelja, - a ja se u nedjelju brijem, bio baš i sred pućine"; - i ponudi mi zajedno, da će odmah i mene podbriti. Ne išô ti s britvom blizu momu vratu, pomislim sam u sebi, sjetivši se jučerašnje pripovijetke, - pa mu za ovu poslužnost zahvalim. Što međutim stari ovaj kurjak podnipošto preesapiti ne mogaše: kako jedan Hrvat ne će da se u nedjelju brije! - Čim se Tedeschi okrijepi, nastavimo put dalje. Odsad ga je jošte i rakija hladila; - nu pravo mu, zašto je bio samovladan kô njegovi pređi u pustoši.

* Tko se je po posavskih ili moslavskih hrastovih šumah razgledao, taj se je valjda i divio nad visokim i oblim uzrastom onog hrašća.

Nakon dugotrpne vožnje dojdemo oko podneva u Lokve. Ovo seoce leži u skutu pećinastog jednog zavoja, kamenite njegove kuće mnogo priliče onima talijanskih seljaka. Ovdje se i pošta nahodi. Svijet je upravo iz crkve izlazio:

Vele gore, veli ljudi,
Rujna lica, rujna vina,
Silni gromi, silni udi!

Svega sam vidio, samo ne rujnih, već prije blijedih lica, kakova su - većom stranom - žiteljâ visokih mjesta. Da zbilja! još nešta. Silnih gromovâ također nisam čuo. Umjesto ovih vladala je bura s vijavicom.

Ručak nije bio baš najbolji, premda je uboga krčmarica svu svoju snagu napela da nam udovolji. Međutim iz ničesa je samo gospodinu Bogu moguće bilo svijet stvoriti; mi smo dakle umjesto dobrog objeda uzeli dobru volju ili hotjenje. Najvećma sam žalio, što nisam onoga, kome sam se ovdje nadao, kod kuće našo, to jest: jednog dobrog domoroca, koji ovdje pribiva. - Gomila svijeta - u općenitoj sobi, kamo se i mi iz izvjetranoga gornjeg kata namjestismo, - gledaše nas tako milo, kô da nas žali, što u tom burnom vremenu putovati moramo; nu da je znala, kakov je to moraš, bila bi si bez dvojbe ovo ćućenje prištedila. - Besjede ovih ljudi u narječju, već više kajkavskomu negoli graničarskomu sličnom, - vrtile su se ponajviše oko one, za nas ne posve utješne ipoteze, da ako bura doskora ne prestane, mi Rijeke za danas vidjeti ne ćemo.

Ostavivšim Lokve činilo se je ovo proročanstvo sved vjerojatnije. Voznici, s kojima smo se sastajali, kazivahu da su juče od bure jedva utekli, i da s one strane Mrzle Vodice bura jošte većom gorljivošću bjesni, negoli je bjesnila jučer. Ova referada nije za nas baš nimalo upokojiva bila, pače bila je tim nepovoljnija, čim smo se manje podobnim krasnim prizorom u blizini poljanâ Hesperije nadali. Al i pravo se zgađa ljudima, koji se kao vjetar u bijeli svijet pustiše, da ih tamo vjetar zateče. Poklapljenom dušom i napô smrznutimi prsti dođosmo do Mrzle Vodice. - Tko bi bio mislio, da će to biti naša kontumacija!

KONTUMACIJA

Hic me pugnans cum frigore - -
Cumque meo facto - fatigat hyems.

Ovid. Lib. Trist.

Jedva što u Mrzloj Vodici pred krčmom stanemo, dođe čitava hrpa u svoje gunje umotanih voznika, koji su pred sobom zahamljene konje tjerali. Od njih smo razumjeli, da su prisiljeni bili kola s teretom na obližnjem brijegu "Jelenje" nazvanom ostaviti, i da su jedva toliko vremena imali, da su si mogli konje raspredći. - "Bura", kazivahu oni, "tako užasno tamo bjesni, da bez očite pogibelji i sigurnoga prevaljenja nitko prolaziti ne može". - Tko bi se bio uslijed ovih vijesti mušicam bjesnećeg življa izvrgô? - Šta smo dakle htjeli nego odsjesti i sobe, kojih ciglo dvije naša gostionica prazne imadijaše, zakapariti! - I to je vrlo pametno bilo, jerbo dalje gore ne bi bili ni takovog pristaništa našli.

Nezgode su kao i vrane. Kamo jedna sjede, tamo navale stotine. Ja sam na ovom putu nesretan bio kô nekoć Orest. Majke svoje ravno ubio nisam, kô što ovaj; - nu uvrijedio sam, jedva što u sobu stupih, jedini ženski stvor, koji bi nam u ovoj Siberiji možebiti hasniti bio mogao. To je bila jedna vrst kukuruzne frajle, koju ja ulazeći, znali bozi, da li iz prokšija ili da ruku ugrijem, u skerletna lica uštupnem; nu u zao čas. Moja bo frajla, - kô da ju bura ponese, skoči na stranu, te nešto u njemačkom jeziku zablebeće, što prevedeno toliko po prilici znači, koliko: zar vi mislite, da sam ja možebiti "onakva"? - Ja sam ponešto zablenu stajao i nešto o mogućnosti i vjerojatnosti mudrovao; al s otim đavolom razdrmao sam joj jezik još većma. Jošte bi se bili možebiti za vrijeme naše kontumacije pomirili, al zlovoljna moja sudbina drukčije je odredila. - Netko mi prišapne, neka vragu mira dadem i da to nije sobarica. Našto ja, moj corpus delicti - palac naime i kažiprst - (koji su mi moja desetgodišnja pokušnja na prostranom polju licoslovnog iskustva u jedan mah osramotili) - mekanički dignem, kô da je ozbiljnim jednim pogledom ukoriti želim; - al jedva što ih oko moje stiže, uskliknem na moju nesreću "aha!", te od rumenila bojadisane prste mojoj Lukreciji pod nos pružim. - Da sam joj bogzna šta učinio, ne bih ju bio mogô tako uvrijediti. Šta je munja, šta su leteći oblaci prama brzini, s kojom se ova iz sobe udalji... i to za vijeke, barem za nas, Međutim govorili su mi (opaki ljudi, dabogme), da ju je neki gospodin ipak uvijek znao naći, koliko god ju je put viditi zaželio. - Ova pripovijetka ne miriši upravo po galanteriji prama krasnom spolu i rado bih ju bio zbog toga i zaboravio; - nu želio sam, da se čitatelj u moju štetu ugleda, te nikad u žensku ispraznost ne dira. - Žena priliči zrcalu, a njezina ispraznost živi. - Ona će se s tobom smijati, žalostiti, riječju, bit će odboj tvoje duše, kô što je ogledalo odboj tvoga lica. Nu ako ispraznost njezinu uvrijediš, to je toliko, kô da si s ogledala živu prstima ogrebo.

Al kamo sam zašô?

Za mali čas dođe za nami upravitelj samoborske staklane, - jedan Riječanin, koji je također put Rijeke naumio. S njim smo opet držali vijeće, ne bi li moguće bilo, da se kako odavle udaljimo; - al moj Riječanin bio je već više puta u školi ove bure i zato nam reče, da bi se on volio natrag vratiti, negoli ovomu orkanu prkositi. "Ludorija je", kaže, "na to i

pomisliti, ako mi je inače i žao, što ne mogu danaskar još do Rijeke doći, gdje me silni poslovi čekaju."

Za ovimi razlozi nije bila druga skrb našega Tedeschija, koji mimogred neka bude napomenjeno, velik gourmand i u ovoj struci zločest talmudista bijaše, - nego se za večeru brinit. Mi smo mu rado povjerali ovi posô i neomeđaseno punovlašće podijelili. Dok su se naše sobe topile, moradosmo u općinskoj sobi čekati, ako nismo htjeli, da nam zubi od zime klepeću. - U magli od duhana ukazivale su nam se ovdje goleme crnomanjaste prilike s razgaljenim vratom i prsima. Ova su tako čvrsta bila, da bi čovjek mislio, narav je ove svodove od prsiju ustrojila, pa da vjekovom prkose... Ovdje je ne samo rujnih vina, i rujnih lica u obilju bilo premda Mrzla Vodica - na koliko se sjećam - jošte više leži negoli iste Lokve.

Činilo se je međutim, kô da se naše sobe do srpnja mjeseca ne će ugrijati. Polag izvješća kuritelja peći izgorjelo bilo je već pô hvata drva, - pa ipak su obje sobe u visini od pô hvata jošte mlačne, a vrh poda sasvim hladne bile, premda su peći, reko bi, sijevale od žara. Mi se prilagodismo koji na stolac, koji na stol il postelju, - nu svi skupa u položenju istočnom, to jest: noge na križ, pa poda se, - jere čim smo noge na tle metnuli, odmah ih i groznica uhvati. I u ovom jadosmiješnom položaju prikraćivali smo si vrijeme, kô što smo najbolje umjeli. Tedeschi nas je zabavljao sa svojim putovanjem u sjevernu Ameriku, kamo je poći naumio. To smo mi međutim za golo hvastanje držali, premda je imô pašuš slobodnog iseljenja. Nu ako je ozbilja onkraj oceana otišô, to ga samo žaliti moram, jere, ako je i u drugih vrstih znanja tako vješt, kô u zemljopisu, to će, čim se jedanput istroši, od glada poginuti, - za djelo bo nije. On je uvijek kazivo, da će u Englesku i odanle u Hamburg, gdje će se put Amerike ukrcati. Nu to nije on govorio, - kô da želi Englesku vidjeti, već što je mislio, da je najkraći put iz Pešte u Ameriku na Rijeku, Trst, Englesku i Hamburg. A da Englesku od kopna morski prodor rastavlja, o tome nije niti snivô. - Naš Riječanin bio je čovjek, koji je umio u podobnih neutješivih situacijah sebe i druge blažiti time, da bi slana čorba jošte slanija mogla biti. - Jelo se je u ovoj kontumaciji ono, što se je na trpezu donosilo; ili da im krivicu ne činim, ono, što se je uzmagalo. - Evo našeg jestvenika: uvečer teletina, u podne teletina, drugi i treći dan teletina. Ovu je naš vrhovni kuhar Tedeschi sad na način paprikaša, sad pečenu, sad nadjevenu ili prženu, sad ovako, sad onako priugotovljivao. Katkad smo do tri jestvine imali. Između kojih prva bijaše teletina, druga ditto sa limunom, a treća opet teletina s octom i uljem. O siècle différent du temps de Lucullus!

Drugi dan je bura jošte većma bjesnila, a ktomu je i snijeg tako padao, kô da ga se je nebo na tri godine osloboditi htjelo. - Zaludu smo mi u neprijateljski terrain - naime na brijeg Jelenje, gdje je bura glavni svoj tabor umjestila, uhode razašiljali; ovi, vraćajući se, donosili su nam same kukavne vijesti, kô na primjer, da ne samo što bura dvostrukim gnjevom bjesni, već da su i snježni zapuhi - golemi kô kuće - cestu zastrli. Prosti tad od poslaništva ugađali su se uprkos buri i snijegu za naše cvancike, želeći bez dvojbe, da bi to barem četrnaest dana tako trajalo. - Direktor je već začeo nešto o povratku snivati, - moj suputnik ponešto bolešljiv srcem klonuti, - a ja sam samo žalio, što nismo barem do Jelenja doprli, odakle bi bili more gledati mogli, kô što Mojses nekada obećanu zemlju Kanaan sa gore Horeb gledaše. - Nu našeg je Tedeschija nešto sasma drugo zanimalo: on bo poboja se, da će nam naposljetku i teletine uzmanjkati. Radi toga otiđe odmah do kuhinje, da se tamo ubavijesti, kako stoji provijant, i da sekvestrira, ako je još štogod zaostalo. Za čas povrati se veselim licem, kô da je već u kajuti put Amerike, i začeo nam predbrojivati, koliko se jošte teletine, koliko kruha, brašna itd. nalazi, i da je vidio na dvorištu - do

dvanest gusaka. Našto mi naravno - zaboravivši na našu smetnju - ukupno u smijeh udarimo, i on s nama.

Nu kô da se isto nebo s nama razasmija; snijeg je prestao padat i sunce ukaže se, premda samo na čas. Činilo se je također kô da bura popušta. To je bilo treći dan naše kontumacije ujutro. Mi bi rado bili sada i forsirali, nu kočijaši naši nisu ni s vragom hotjeli da konje prije upregnu, dok se kola s Rijeke dolazeća ne pokažu. Svikolici pako voznici čekahu opet, dok se mi krenemo.

Neki Englez, koji se je u ovoj Kamčatki prije nekoliko godinâ naselio i jednu staklanu u svoju villu pretvorio, htio je također put Rijeke, ali kô drugi, tako nije niti ovaj posla se prvi mašiti htio. Naš Tedeschi mudrovaše nasuprot: "Ako ovi Englez, kog je valjda spleen simo natjerô, ne posjeduje toliko hladnokrvja, za da prvi sreću pokuša, nije", reče, "ni nama sila; teletine imade još dosti." - I uslijed ovog mudrovanja naruči jedan *déjeuneur à la fourchette*. - Kod ručka načini direktor prijedlog, da pogodimo šestoricu čvrstih momaka, koji će karuce za silu držati i snijeg lopatami razgrtat. Što rekosmo, to i učinismo! Platismo i ostavismo našu kontumaciju, iza kako smo 5., 6. i 7. ožujka s velikom štetom vremena i ne manjom kese u njojzi prebavili bili.

Na stožeru ili gredi vrh ulaza ove krčme nalazi se ubilježen broj stopâ, koji naznačuje visinu ovog visozemja, na kojem se raž, kô što mi kazivahu, o Maloj Gospojini, a zob tek oko Duhovâ sije. - Ja sam samo iz tog uzroka ovu našu markjentu naznačio, da mi se koji prijatelj na nju ne nasuka i da se može za vremena njojzi ukloniti. - Ovdje nema druge *appellate* nego na mošnju. Ovdje se ne piše dvostrukom kredom, već se samo govori i čovjek se preko sve diskrecije globi. - Što je jošte najboljeg u ovoj gostioni bilo, to je krasna engleska porculana, nu ova je uzduž Primorja svagdje doma, jer se lasno šverca.

Kad sam upravo ovu struku obrtnosti napomenuo, ne mogu da mimoidem jedan prizor, koji se na nju preteže. - U najvećoj onoj buri i snijegu, da čovjek nije bio u stališu razlučiti očima, da li snijeg iz nebesâ na zemlju ili od ove put nebesâ leti, u ovoj nepogodi, rekoh, opazili smo do trideset tako nazvanih švercara, koji su u svoje gunje omotani i štapi opskrbljeni jednu čredu natovarenih magaraca pred sobom u podvostručenih koracih tjerajuć prolazili. - Kordunski strijelci na kranjskoj granici imali su bogami dvostruki nagon u svojih kulah ostati; jedan naime, kog im strašna bura, a drugi, kog im čvrsta mišica ovih gvozdenih gorana ulivaše.

S poljodjelstvom se svijet u ovih stranah odviše ne tare. Najpoglavitiji dohoci okolo ležećih gospoština proističu iz šumâ; a narod se hrani ponajviše drvarenjem. - Značajne su po ovih stranah njive, kojih se raskomadane strane amo tamo na hrptu bregovâ i podnožja šumâ viđevaju, i koje jedva nekoliko četvornih hvata u opsegu imadu. Ove su većom stranom uokolo kamenom ograđene, što u putnika - osobito zimi, kad je usjev snijegom pokriven, - mislit čini, da su to ostaci razvaljenih kuća.

Kad smo se od Mrzle Vodice rastali i pô sata jur kroz snijeg prtili, - najdosmo 20-30 ljudi, koji su na troškove društva sa ceste snijeg bacali. Odsada smo barem od ove nevolje prosti bili, premda nam je i zaostavša dosta posla zadavala. Čim više stupasmo, tim i bura žestočije duvaše. Kuće, koje su simo i tamo stajale, - bile su kô da su izumrle; vrata i kapci od prozorâ zatvoreni, a krovi sasma plosnati, čitavimi panji i velikim kamenjem natovareni, za da ih bura ne raznese. - Teda negda dojdemo do Jelenja. Ovdje je pošta i naproti ovoj jedna vrst kule s carinom. - Na prozoru krčme visjaše jedan od bure isušeni beskot, kojega si naš Tedeschi odmah i donijeti dade. I ja sam si š njim malo da ne zube

polomio, al ne znadem, da li je oštri zrak goranski, šta li krivo tomu bilo, - ovi tvrđi kvas, kog mi ne bi ni pseto kod kuće jelo, potrošimo kô da je najbolja cicvara bila.

Naš Janez obrne se ovdje k nama, pa nam reče: "Ako nemadu u Rijeci lokande, moj patron imade također kamere za forestiere." - Ja nisam mogô odmah ovaj babilonski ričet razumjeti, jer premda je taj Janez rijetko bez tuđih riječi naški govorio, toliko parmezana nije ipak još nijedanput u svoj govor umijesio. Upravo sam htio da mu odgovorim, kad mi se iznenada jedan - već od djetinstva - željni prizor ukaza... To je bilo more. Strana, koju opazismo, zove se zaljev od Kvarnera.

ZALJEV OD KVARNERA

Kde Adria se pèni,
Kde jek Baltu stoná,
Kde Ural osneženy,
Kde put Neva kona;
Znaš li ty tento kraj,
Svetosáhly ten kraj? -
Kraj tento jest Slavia,
Ta predveka Slavia!

L. Štur.

Polagano, - vozi polagano - vikao sam Janezu, koji me nije radi bure razumjeti mogô, dočim su moje oči po tamnozelenih talasih razbludno plivale. Smetena - od tolikih opisa duhu napô poznata slika, al tjelesnomu oku nikad neviđen predmet širio se je u daljini preda mnom! - Istinabog! more je za onoga, koji se je tako rekuć na pučini rodio il za mornara stvar sasma navadna, kao što god piramide i neizmjerne pustoši za Beduina... Međutim za onoga, koji mora jošte nikada vidio nije, za onoga, rekoh, more je svakako predmet udivljenja i najveće zanimivosti, uopće pako najveličanstveniji prizor naravi! - Istina je i to, da je s Općine (vrh Trsta) prizor jošte zamjerniji, jer se ondje more s nebom grli i dospjetnost pogleda ništa ne graniči, dočim ovdje otoci Krk, Cres, Osor i bregovi Istrije pučinu zatvaraju. Nu ne žalim ipak, što sam prije odavle, a poslije s Općine ovi prizor motrio. Ovako imô sam barem dvovrnsni užitak, gdje bi mi se usuprot, da sam s Općine najprije more ugledao, potlašnji užitak vrlo oslabio bio...

Nad nami je slaba jošte vijavica prhtala, dočim je u prijatnih onih krajevih; po kojih opojeni naši pogledi bludahu, milo sunašce grijalo. Tješila nas je umiljata nada skoranjega izbavljenja iz ovih klisurina, na kojih su nas snijeg, bura i zima, kô nesmiljeni jastrebi Prometeja, neprestano kljuvali! - Živahnije negoli ikada prije ukazivale su se momu duhu blage slike južnih pokrajina, - kad me iznenada jedna medvjeda taca, koja se je za prozor naših karuca hvatala, iz mojih sanjarija nemilo probudi. - Nu na sreću, što to ne bijaše medvjed, niti kakva morska nakaza, već samo ruka u krzno obučena jednog od naših pratioaca. Ovaj si je, to jest, dulje vremena zaludu napinjao pluća, želeći nam riječjom javiti da stanemo; i jerbo mu je međutim bura riječi lomila, htio je rukom jezik suplirati. - Mi stanemo i pratioce naše, kojih više ne trebasmo, ispod Jelenja isplatimo. Dobro što smo tako opazni bili i uzeli ih sobom, jer bi se inače vragometnoga posla dobiti bili mogli. Bura je naime dva do tri puta karuce naše podigla i bez dvojbe bi ih i prevalila bila, da ih nisu ovi momci uzdržali.

Od Jelenja vozili smo se prama Grobničkom polju, s malom iznimkom sveder niz brdo. Na ovom potezu vidjeti je po više mjestâ zidine do dva hvata visoke. Ove bi silu bure obustavljati imale, nu zvanju ovomu poslabo samo odgovaraju. Uprava naprama jednomu od ovih zidova opazimo prevaljena kola s građom. Drvo bijaše 6-8 hvati podugačko, ništanemanje ležalo je prevaljeno, kô što i lagani voz sijena, kog nedaleče odavle na-

đosmo. Podobne žrtve bijesne bure nalazili smo od Jelenja do Grobničkog polja, - da, i na istom ovom polju - u izobilju.

Uostalom, kamo u ovih stranah oko putnika stiže, to ništa ne zrije, osim golih klisurina, i čim se bliže k Grobničkom polju dolazi, tim se i veća golota naravi primjećuje. S one strane jelenskoga podnožja zaludu smo već tražili drvo, - al na ovoj bilo ga je još manje vidjeti. - Premda smo sada, tako rekuć, od brdâ zatvoreni bili, mutila nas je ipak i ovdje jošte bura; - nu snježne platulice sveder rjeđe bivahu, dok napokon sasma izginuše, čim Grobnik ugledasmo.

GROBNIČKO POLJE

Braćo, oj sinovi vrlog ploda,
Jasno sjaše Slave dan jednoć

Gdjeno naši - tamo bijaše moć.

Mihanović

Nevoljan je onaj čovjek, koji pri spomenu junačkih, nu zajedno i kreposnih djela, ticala se ona naroda kojega mu drago, ne osjeća u sebi neko dušu uznoseće ćućenje; - al kukavniji jošte istisak naravi je onaj, komu srce hitrije ne kuca, kada se spominju neumrti čini slav-nih pradjedova njegova naroda!

U ovom gorostasnom naravi amfiteatru bi jednom riješena sudbina zapada. - Poslije nes-retne bitke kod Šaja, koju je Batu-Kan nad Ugri dobio, bila su okrutnim tatarskim četam k srcu Europe vrata otvorena. - Mnogobrojni i krvožedni, kano gladni skakavci, iz azi-jatskih pustarâ i ovi se doseliše. Kô što su skakavci svojim poletom sunce sakrivali, prije-tile su i ove divlje čete suncu izobraženosti europejske utrućem. Međutim sudbina drukčije odluči. Batu-Kan, sveder slijedeći stope ugarskoga kralja Bele IV., sakupi na ovom polju, za tad jošte Jelenskom, sve svoje od odjeljenja Kadamova zaostavše čopore, ter š njima kroz Vinodol prama otoku Krku stupaše. - Na podnožju gore Mušće sastane se s kraljevskom vojskom, koja jošte ne bijaše sasvim sakupljena i koja iz samih Hrvato-Dalminaca sastojase, sila bo Ugrâ bila je na polju Mokinskom uništena. - Jedva što div-lji Tatarin željni svoj plijen ugleda, zavrисne, kô zmija od pustoši, svoj "Allah", i začme, kô ova, dugaljasto i okretno svoje tijelo vijugati, te junačka slavenska uda lomiti. Navala divljih bijaše žestoka i užasna; - otpor našiju hrabren i odlučen do smrti, - al zaludu... Hrabrost morade mnogobrojnoj sili ustupiti. Dažd otrovnih smrtonosnih tatarskih strje-lica obori jur prve redove kraljevske čete; preko nagromadanih, u krvi plovećih tjelesa našiju stupaše već bijesni Tatar, da prodre do središta vojske, gdje se je kralj nalazio, i premda niti on na ovom mostu među životom i smrću čitav ne osta, - probi ipak do blizu Bele, i malo što ga živa ne uhvati, jerbo štitonoše kraljevi padoše mu jurve mrtvi pred noge. - Budući naši brižni za život svoga kralja, komu i bez toga ništa već ne osta nego vjerna srca slavjanska, - morade jedan odjel naših š njim u obližnju goru Košić ustupiti; što videći dušmanin, nasrne na zaostavšu vojsku dvostrukim gnjevom i stane ju, kano kosa na zelenoj livadi travu, nemilo sjeći. Među sijevajućimi mači orio se je jur slavodo-bitni "Allah!" divljakâ, kao što grom za munjom; - prijeteća sablja uništenja hrvatskog i ugarskog imena i nada od milijuna visjaše o vlasu; kad se eto Bog kršćanâ smili i obijest poganâ ponizi. Iza leđâ udari na Tatara jedna četa dolnjoslavonskih dobrovoljaca pod načelništvom hrabrih triju Srijemaca: Kreča, Kupiše i Raka; - i u isti trenutak doletiše sivi sokolovi s otoka Krka: Frankopani (Bartol i Miroslav), Lapsanović (kasnije Oršić), Kačić i ini sa zaostavšom kraljevskom vojskom i silom oružanog naroda. Kao lavica, kad joj se mladi lavići dave, navale svikolici na tatarske čorde, te ih stanu dotle mlatiti i sjeći, dok se njihova krvožeđa u divljoj krvi ne rashladi. Našto Tatari u najvećem neredu po Vino-

dolu bjegati počmu; al tamo ih opet silna ruka Dragoša Hudine (praoca grofovske obitelji Draškovićâ) sa novo došavšimi hrvatsko-slavonskimi četami dočeka. - I tako nabasavši iz dima u vatru, tjerani naime po strmih klisurah odzada, sječeni pako odnaprijeda, hoće da se na prijašnjem svom taborištu, to jest Jelenskom polju, sakupe; - odaberu se dakle put Rijeke, ali i tamo loša im sreća bijaše. Junački Senjani spuste se s planinâ Gromike i Ličin-kamena, pa se zajedno s ostalimi ovih okolica žitelji na Rječini posakriju, te prolazeće Tatare strahovitim kamenjem zaspu. A za toga dođu i u potjeri nalazeće se čete trojedne kraljevine, te ih na spomenutom polju sa sviju strana opkole i hametom potuku.

Tako pade devetoglava hidra trinaestoga stoljeća, koja polovici Europe strah i trepet zadavaše; - tako svrši ono 30.000* Tatara, koje je Batu-Kan prama Krku poveo bio. - Rumenilo golemog ognja na Velebiću dade hrabrim Dalmatinom, koji se u isto vrijeme pod svojim vojvodami Šubići (poslije grofovi Zrinski) s Kadamom i s njegovimi četami više puta žestoko potukoše i grad Klis, u kom bi kraljeva obitelj čuvana, junački branjahu, radosno znamenje, da su Tatari pobijeđeni. Našto Kadam bez oklijevanja ostavi Dalmaciju, te se odijeli kući kroz Bosnu, Srbiju i Bugarsku. - Radostan "oji!" orio se je od Učke (Monte Maggiore) pa ća do Kotora uzduž obalâ Adrije iz ustiju slavodobitnog naroda; - domovina bijaše opet slobodna, - kruna kralju, a kralj kruni opeta povraćen.

Ove uspomene oživljuju izumrlu narav ovog tatarskog groblja; - ovi neuveli lovori krase gole pećine Grobničkog polja! - Da li je daklem i čudo, što stupivši nogom na sveto ovo naroda mog zemljište čudnovato neko tjeranje i dizanje ćućenja u unutarnjosti duše moje osjetih? - U životu ćovjeka imade ćasovâ, u kojih mu se neizraziva ćućenja pojavljuju. Ovaj bijaše jedan za mene. Radost i ćalost stezale su mi zajedno prsi na pustih ovih poljanah; radost, ćim se spomenuh prošasnosti, nad kojom neumrli genij naših pradjedova tako slavodobitno stoluje, - a ćalost, jer sam si na pitanje: "Ćšto je iz potomakâ junaćkih ovih pobjednikâ postalo?" - s onimi rijećmi pjesnika odgovoriti morô:

Trulo, tromo, razderano tilo,
Sebi tuđi, a nikome mili...²⁰

Uostalom - okolnost ona, što nekoji dogodopisci ovi pobjoj mukom mimolaze, il bez svakog temelja - dakle i vjerojatnosti - kaću, da su Tatari, krvi siti, bez ikakvog poraza na istok se vratili, - to slavu, koja nad ovimi pećinama trepti, u sumnju dovesti ne će. To samo svjedoći da su ovi istorici - ili kao inostrani sa događaji naših krajeva manje upoznati se mogli, ili kao mađarski vremenoslovci, iz lasno dokućivih uzroka stanje stvari preinaćili ili samo napô naznaćili. - Međutim nebrojene povelje kralja Bele IV.† pomenitosti c. k. bećke pismohrane; pojedine, premda rastrećene ćrtice nekojih dogodopisaca; - osobito pako predavanja pućka, koja i dandanas u ustijuh naroda ćivu, - dovoljno jamće za istinitost ovog događaja. C. k, historiograf Hormayr, komu izvori domaće dogodovćtine bolje su poznati biti mogli, negoli ikomu drugomu, o spomenutom ćinu ovako govori: "Ćim se manje o tom za cijelu Europu dogodovćtinu tako vaćnom i ćesto spomenutom, ter svakovrsnimi istorićkimi spomenici potvrćenom ćinu dvojiti smije, tim pravićnije

* Paće polag Valvazora: 65 tisuća.

† Prvi diplom istog kralja podijeljen je praocu grofova Draškovićâ; drugi Šubićem; treći braći Kreću, Kupiši i Raku; ćetvrti i peti Frankopanom. - Ove povelje navode ili spominju: Lucio, Krćelić, Marcelović, Pasconi, Švear i ostali strani i domaći dogodopisci. - Bespristrani mađarski dogodopisci, kô što na primjer Petthö u svojoj kronici, - napominju ovu bitku takoder.

mora biti začuđenje, da se i isti najglasovitiji inostranski istorici ustežu sve do dana današnjega o tom uputit se. Može bit bi se tako često postavljeno i tako različito odgovoreno pitanje: zašto nisu Tataři svoja slavodobića dalje prama zapadu prenesli? s otim bolje osvjetlilo i izjasnilo.*

Tako jest - i to bez ikakve dvojbe; - jere, kakova bi to nedosljedna misô bila, da su naime ove divlje čete jedino iz uzroka, što su se krvi već zasitile, Europu ostavile. Kô da bi se i kurjaku janjetina prije dosaditi mogla, negoli mu tane ždrijelo probije. - Zašto ovi tamni istorici jasnih stvari ne vole reći mjesto: "da su se nasitili": da im se je ogadilo? - Barem da sad Mongoli u Europu dođu, pa da stanu čitati ovih istorika nedosljedne laži, to bi im sigurno čitanje ogadit se moralo. Rumpatur, quisquis rumpitur invidia. Slavjani su g. 1241. kod Olomuca pod Jaroslavom Zvezdogorskim, - a god. 1242. na Grobničkom polju silu Mongolâ porazili. - Dogodovština se ne smije nit može nenavisti za volju lažmi oskvrnjivati. - Ili se može biti dobročinstvo jedino iz toga uzroka taji, za da neharmonost tako u oči ne udara?...

Štovanjem prama neumrlim genijem svojih predâ nadahnuti Hrvati namjeravali su pomoću čitave države slavnu ovu bitku, tamo gdje se je slučila, na Grobničkom naime polju jednim spomenikom proslaviti; - al rodoljubivog ovog nastojanja izvedenje - kô što sam sa žalošću razumio - bi za sada odgođeno jedino iz uzroka, što zemljišta grobničkog sadašnji gospodar nekoliko hvati neplodne svoje zemlje za tu plemenitu svrhu nije htio odstupiti. (!) - Međutim dizali se spomenici podobne slavne čine svijetu javljajući ili se ne dizali, što kroz šest stoljeća u ustih naroda žive, što su stari naši kao svetu baštinu narodu ostavili, to će se i unapredak potomstvu sačuvati. Neka se stavljaju zapreke takove i ovim podobne, - dok uspomena slavni djelâ srca slavjanska grije, dotle ipak ništa izgubljeno nije. - "Le mensonge passe, la vérité reste."

Uostalom će ovo polje predmet zanimivog motrenja i za onoga biti, koji si za davnu prošasnost glave nimalo ne tare. - Ova praznina, ova pusta i isušena narav, tako izgorjela, kô da su vulkani kroz tisuću godinâ po njojzi bjesnili, - čini čovjeka misliti, da je u sasvim drugi svijet preseljen.

Ovo polje proteže se dugaljasto u prilici korita ili kupeljnice; - a okolo ga orijaške pećine amfiteatralski okruživaju. Nadesno od strane, otkud mi dođosmo, dižu se visoke planine, nad kojimi snijeg i bura vladaše, dočim je nas sunce grijalo. Od strane mora je nižimi brdi zarubljeno; nu i to su same gole klisurine ili crvena zemlja kô cigla. Vegetacija toli je kukavna, da se ni jedanput travna vlat ne viđeva. Pokraj drumata vidjeli smo nekoliko topolâ; to su najbolji svjedoci jalove ove naravi. Uzrast njihov bio je tako kržljiv, da smo u njima jedva topole spoznati mogli.

Kuda Ludoviceja kroz lanac ovih grobničkih brda prolazi, stoji nadesno - dvije po prilici stotine korakâ od ceste udaljen stari kasteo Grobnik na površju brijega. Nešto nagrada za junačka djela.

To "al davno vile spominjaše!" - Na sljemenu onkraj brda stane naš Janez pred jednom oštarijom. Dočim je on konje napajao, pozdravili smo mi ovo klasično zemljište s jednom buteljkom bukarice.* † Ovo maleno umivanje unutarnjosti naše osobito dobro dođe Tedeschiju, koji se je malo prije na Grobničkom polju - svoj škrljak, kog mu bura odnijela bijaše, loveć - upravo tatarskog trka užio.

* Taschen-Almanach, 1826.

† Vrst crnog vina, koje se ovuda proizvoda i refosku mnogo prilici.

Već ovdje - kô što malne u čitavom Primorju - opazih kuće s onom žljebnom ciglom pokrite, kakova se u nas tek na površju i uglj od krova upotrebljava. A to biva poradi bure, koja ovako spojenomu krovu tako lako nauditi ne može.

Vinska loza u ovih stranah svjedoči već južnu vegetaciju, premda je i ovdje jošte spavala. Krupni međutim njezin uzrast i širina, koju trs zauzima, dovoljno javlja da mu je ovo podneblje vrlo povoljno. Gorice se po ovih pećinastih brdih u prilici batricâ sade i malo da trsje našim brajdam ne priliči, s razlikom, što nije tako visoko. Kadi nije zemljište sasvim kamenito, ondje se ispod loze usjev vidi.

Od Grobničkog polja pa ća do Rijeke vozili smo se kroz jedan labirint kršovitih brda. Na podnožju i hrptu ovih vijuga se vrlo umjetno krasna Ludoviceja. Smjelost ovog cestovoda najvećma imponira u blizini Rijeke. - Divna, gorostasna narav uzvišuje ovdje jošte većma zamjernost ljudskih ruku. Nad grozovitom japagom, koju orijaške pećine u prilici škvadre zatvaraju, vodi cesta sveder niže i niže prama ždrijelu japage. Nalijevo je u pećinu ukopana, a nadesno umjetnim zidom zarubljena. Ovi zidovi pružaju se ća dolje do dubokog jaza, gdje Rječina zelene svoje talase valja. - Nalijevo, vrh litice brijega, uz kojega cesta vodi, stoji nekadašnje gnijezdo pomorskih orlova: - romantičke razvaline Frankopanskog kaštela Trsata; a čim se kroz jedan pećinasti prodor* iziđe, zateče putnika jedna strana varoši, koja mu se prijatno ukazuje na podnožju desnog brda uz obalu Fiumare (Rječine), koja malo dalje Adriju cjeliva. - Kome svagdanji pozor možebiti utištenje ne umaljava, toga će ova slika sigurno ushititi.

* Ovaj prodor zovu nekoji "porta hungarica"

RIJEKA

Stresi ovdje prašak
S umorenih nogu
Te se prostri nica
Pojuć: Slava Bogu!
Đulabije

I mi smo kazivali: Slava Bogu!, kad smo preko mosta prelazili, koji preko Rječine vodi. Slava Bogu! što smo barem šesti dan iz Zagreba tamo došli, gdje bi prije tri dana boljom zgodom biti mogli. - S one strane mosta zaustavi nas neki invalid od policije i upita (čudnovato!), ne vozimo li kakovu vrst pića sa sobom. "Dakako", odgovori naš Tedeschi, na neslane dosjete uvijek gotov. Našto policija odmah u karuce poviri. "Zaludu", reče Tedeschi, "ne ćete ga naći", - pa si trbuh gladiti začu. Stari službenik mu se nasmija, pa odstupa, kao dobroćud primorac, dočim bi ova budalaština na drugom mjestu - bez dvojbe - kakovu neuljudnu protestaciju prouzročila bila. - Mi podamo policiji, što ju ide, naime naše pašuše, pa se nastanimo u jednoj lokandi bez cimera. Ova je zaonda jošte - tako rekuć - jedino svratište bolje vrsti bila. - Udovica Cacanićka - naša gospodarica - brinula se je za svoje goste onako, kao za svoje kućne prijatelje. To je bio rijetki starog izdanja eksemplar onih starih, pravih Hrvatica, s kojima razgovarajući se čovjek i nehotice brbljivicom postaje. Mala ženčica, puna dobrote, riječi i bogoljubnosti.

Nešto malo založismo i tad pođoh tražiti s mojim suputnikom gosp. Zm...²¹ mladobitnih radostî i žalostî najvjernijeg nekada dionika; ali njega ne najđoh kod kuće. Išli smo dakle na žalo morsko, kao na mjesto, koje je nas najvećma zanimalo. - Među piramidami od narančâ šetao se je već ovdje gore dolje gospodin Tedeschi. U jednoj ruci držao je nožić, a u drugoj naranču. Oba džepa njegova paletona bijahu ovim južnim voćem natovarena, a njegove oči krijesile su se od razblude nad ovim rogom hesperičke obilnosti božice Pomone. - Al to nisu proizvod Rijeke il našeg Primorja, već Sicilije, jer ni u gornjoj Italiji naranče nigdje ne rastu pod vedrim nebom.

U luci na zaljevu Rječine stajao je podobri broj trgovačkih manjih lađa, "trabakuli" nazvanih, većom stranom s jednim, gdjekoja i s dvjema jambori. Na radi vidjeli smo prvi dan našeg došašća jednu jedinu poveću lađu "nave" zvanu, kojoj se drugi dan dvije "brige" pridružiše. - Klasifikacija ovih trgovačkih lađa je sljedeća: brazzera, trabakul, skoner, brig i nave. - Prve dvije vrsti vidjeti je uvijek u ovoj luci; nu posljednje tri porad nesigurnosti pristaništa rjeđe, - i to samo na radi. - One lađe u luci bile su većom stranom dugami, daskami, lijesom, ugljevjem i duhanom nakrcane. Običavaju pako pute svoje uzduž obala dalmatinskih u papinske države, najdalje pako do Napulja i Sicilije nastavljati, dočim veće u Marsilj i u druge udaljene luke brode.

Najveću živahnost žalu naše Rijeke dadoše ribarske barke, kojih međusobno natjecanje, veselo - nu zajedno i smjelo igranje s morskim talasi, kao i fantastičkimi slikami narisane zastave od jedarâ mnogo k zanimivosti prizora prinesoše.

Vrlo je udarala u naše oči i ona okretnost, koja je na tako zvanoj ribarnici vladala; košara do košare s ribami svake vrsti i veličine napunjene, a oko njih ribari u svoje škure marinere i crvene kape odjeveni; njih piskajući glas, u kog se je opet smijeh i brbljanje cjenkajućih se kupaca, osobito pako kupovnicâ miješao; - a k svemu tomu iz obližnje kovačnice sidrâ tutanj sidrarâ - kao gromoviti takt k ovoj čudnovatoj uverturi; - i malo odavle dalje - s pijace naime Ūrmenjske, gdje je upravo vježbanje novakâ bilo, - kadikad neki čudni "schuldert". Nu, kô što na sajmu više puta biva, da krika i vika za trenutak umukne, tako je i ovdje na čase tišina nastajala, u kojoj samo pljuskanje morskih talasa il slavjanski napjev u daljini brodećeg ribara - uho razabiraše. Našto se odmah opet prijašnji šum podvostručeno pojavi.

Upravo sam htio, da se od gibive ove slike pomorskog života udaljim; kad iznenada banda, koja je na Ūrmenjskoj pijaci dulje vremena besposleno stojala, jednu između naših opće obljubljenih davorija zasvira. - Domorodni čitatelj može si lasno predstaviti, kako mi je bilo, kad mi na ovom mjestu tako nenadani glasi do uha dopriješe. To opet za novi dokaz služi, da naši narodni napjevi neku vlastitu dražest imadu, koja čini, da i stranomu uhu vrlo dobro ugađaju.

"Caffè di nazione"

Nedaleče odavle upazim vrh jednog ulaza s velikimi pismeni ovaj napis.

Budući da sam i onako dvoumio, jesam li u Rijeci ili à Fiume ili posve Fiuméban, uniđem s mojim suputnikom, da vidimo, koja vrst narodnosti ovdje stoluje. Jedva što otvorimo vrata, nahrupi na nas čitav oblak dima, pred kojim, osim jednog razgaljenog markera u rubači, nikog raspoznati nismo mogli. Mi se odmah uputimo da je to jedna između onih kavana, gdje su bijele rukavice u očima gostiju satira; jedno zavedenje, koje se tek zorom u četir sata zatvora, za da se za čas opet otvori. - Zabavno mjesto, gdje ljeti sparina, a zimi studen vlada. - Publika sastojše iz fakinâ, čifutâ, protuhâ, prigodnjakâ, - koji dobro razumiju karte miješati, a jošte bolje dijeliti, - i podobne vrlo poštovane čeljadi, kojega najčešći odziv talijanski "digo" bijaše. - Ovdje smo lijepo nabasali, al i brzo se kvake hvatali. Na veću smetnju jošte opkoli nas pred vrati jedna gomila prodavaocâ sopuna, koji je po loju udarao, elastičnih uprta, britava, srećaka i podobnih rijetkosti.

Nekoliko koraka odavle ogrli me s klimatičkom svojom žestinom moj primorski pobratim Z., koji nad mojim pojavom začuđen isklikne: "Da li te je bura donijela?" - Poplava pitanjâ slijedila je na jedan odgovor. Nu do kože prodirajući propuh, na kojem upravo stojasmo, opomene nas da si baš nismo posve prilično mjesto za naša međusobna razlaganja odabrali. - Otiđemo dakle do gospodina Šišmana F.,²² pred kojega konakom upravo se nalazismo. Ulazeći u prednju sobu, reče mi Z.: "Stanide jedno malo" i tad otpre vrata. "Nu Šišmane, deder pogodi, tko je ovdje iz Hrvatske? - Hrvatska je poširoka, odgovori mu ovaj, kako bih ja to znao? - "Moj najbolji prijatelj, kojega sam najčešće pred tobom spominjao", nametne opet Z. - Valjda ne će Tono biti, reče gospodin F. - Našto smijući se skoči Z. u prednju sobu, pa me za sobom povuče. "Gledaj, sad si se uputio, da te ni poslije devet godina nisam zaboravio." - Eh pobre! da ti nisam ništa dužan ostô, svjedoči evo moje pribiće u originalu, - bijaše moj odgovor.

Ja ne bih bio ova za tebe, moj čitatelju, sasma nezanimiva spomenuo, da me s jedne strane zahvalnost na ugodni ovi nekoristoljubivog prijateljstva užitak i nehotice ne opominje; a s druge - što sam mislio, da ću kroz to možebiti i u tebi ugodnu uspomenu na po-

dobne života tvoga čase probuditi. Ako ti je pak udes to uskratio, uzmi moje sažaljenje, jer ga tad nitko većma ne treba.

Dnevnik mog života brojio je nekoliko ugodnih listova više poslije našeg sastanka; - a i kako ne bi? Devet godina je prošlo, otkako se ne vidismo. Devet velevažnih godina za njega, za mene i za našu milu domovinu! - Ispovidjeti moram, da sam se u ovo doba strasne pristranosti, gdje ovaj demon natoliko bjesni, da brata rođenomu bratu, oca sinu otuđuje, s nekim potajnim nemirom prijatelju moje duše približavô. Nu svaki će lasno dokučiti radost, koju oćutih, kad sam u mom prijatelju zajedno i vjernog domovine sina ogrlio. Zaludu mi đavo nenavisti - dočim ovo pišem - zloradno prišaptiva "Tempora mutantur", - jerbo protunaravno je da bi se termometar (toplomjer) domoljubja s točke vrenja; na kojoj je stojao, - ća pod ledeni stupanj tako brzo oborio.

Prije sunčanog zahoda posjetili smo jošte kazalište, u kom se poslije odlaska talijanske opere u Zagreb - nije igralo. Lokal je za kazalište pohađajuće općinstvo riječko (Rijeka imade okolo 8.000 žiteljâ) malo što ne i odviše velik. Uostalom ustrojen je ovi teatar tako, da se Riječani š njime u svakom obziru ponosit mogu.²³ Znatna je visina ovog kazališta, koje više redovâ ložâ resi, premda se u gornjem katu nalazi. Nu i mjesto, na kojem je sagrađeno, jedno jest među onimi koja najvećma imponiraju. Na malu pijacu pred kazalištem utiče do osam ulica. Među ovimi, tako zaradi svoje urednosti, kao i povećih kućâ "Corso" nazvana, i ona, koja se od Fiumare počemši uz glavnu stražu do nekadašnje šećernice proteže, - zaslužuje da bude napomenuta.

Odsjekom tako zvana "nova varoš" ili strana, koja se uzduž žala pruža, podobro je uređena i krasna. Starija strana grada, premda je i ona sasvim iz tvrdog materijala, manje je ugodna, jerbo je stišnjena i tmična, kao i u Trstu gornji grad.

Što ovi grad najvećma karakterizira, to je ona živahnost, koja tako obdan, kao i uvečer po sokacih vlada i koja je mnogo većâ, negoli bi se od razmjerja stanovništva očekivati moglo. - Ova vlastitost, ako se inače ne varam, uvukla se je u Rijeku zajedno s talijanštinom (barem je krika i vika značajna vlastitost sviju italskih gradova), kao što se u život pučki, - bez da se i osjeća, - sve pomalo dobra i zla svojstva onog elementa (življa) uvlače, s kojim se narod budi sredstveno, budi neposredstveno, prisiljeno ili svojevotjno dotiče. Istina bog! mi, Hrvati i na primjer - s braćom Slavonci - nismo radi toga baš Latini, što se već tolika stoljećâ amice tituliramo; ali ovaj prijatni amice imô je ipak na naše narodno slovo vrlo neprijatan upliv. - Latinizam je učinio da smo polje naše književnosti zanemarili. Latinizam je uzrok što i sada jošte knjižestvo naše tako rđavo napreduje. Latinska ortografija pretvorena u hrvatsku loksografiju (krivopis) kamen je smutnje, na kojem i dandanas jošte posrcemo. - A ktome slijedi još i to, da ćim se narod tuđemu većma privikne, tim od svoje značajne vlastitosti i više gubi. Iz početka nije mu nijedan sposoban substitutum posve povoljan, al kao što ćovjek napose, tako se i narod najposlije i k nepovoljnomu privikne, da - više puta i oblubi ga. I ja nisam iz početka rado jio pirinć s parmezanom; al sam mu se naposljetku tako priviknuo, da sam ga, došavši iz Italije kući, malo ne poželio. Francez pravo ima kad kaže: "L'appétit vient en mangeant."

Što je kod nas njemćarija, to je u Rijeci talijanština. - Da li je i ćudo, što u tako zvanom Litorale ungarico mađžarština slabo, il bolje rekuć, ništa ne napreduje? Osim gdje kojeg činovnika kod kr. gubernije mađžarski jezik ovdje vragometno malo reprezentantâ broji. Što se pako simpatije mađžarske tiće, to - ako se gdje kakova trgovaćka prenavljanja izuzmu, il ako se na oćigled mađžarskog putnika može biti oćitovana dvorba ulagivanja razluće, nije takoder takova, da bi Slavjanina uplašiti kadra bila. - Ja nikomu ne kvarim rado volju, - al ljudim, koji u trobojnom platnu jedarâ, tako nabojadisanoj pranjgi

(Schlagbaum) ili podobno odjevenih službenika redarstva - mađarske narodne boje samo vide i otud na spomenute simpatije zaključuju*,²⁴ - njima moram, prem mi je inače žao, oči otvoriti i istinu kazati, da su naime ove boje - boje grada Rijeke već od negda, i to od mnogo prije negoli se je o tom i snivalo, da će se hrvatsko Primorje u ugarsko diplomatički pretvoriti. Rekô sam: diplomatički, jerbo osim ovoga dvojbenog slavja ne će se i onako ništa drugo - naporom ma kakvim - održati. Ta nit ista talijanština, kako je drugač i obljudljena, ne će svoje slavodobiti dalje nastavljati, nit jezgru pomorskih ovih Slavjana nakvasiti. Jošte žive slavna uspomena Zrinovićâ i Frankopanâ na uzljuljanih Adrije talaših; jošte se ori mili zvuk narodnih naših pjesama po kućah i sokacih, po žalu, po pučini i obližnjih brdih; - jošte nisu omrzli, a još manje izumrli oni glasovi, kojimi su viteški pradjedovi Riječana zborili; - i ako kadikad jezik unukâ njihovih talijanski govori, srce ipak slavjanski ćuti.

Mene je najvećma zatekô glas naših pjesama, koji se je u večernje doba veselo orio iz ustiju mladih Riječkinja, koje u ondašnjih fabrikah cigare prave, što se posve životu, koji u naših svilarnah vlada prisposdobiti može.

U kazališnoj zgradi nalazi se također kazino, kog sam sasma napunjena našô. Što međutim mnogo upravo ne znači, buduć da samo iz dviju soba sastoji. Prostraniji je tako nazvani trgovački kazino, nu zajedno i mnogo prazniji. Al gdje bi čovjek i toliko kazinistâ uzeo, - osim da svi dođu, koji su u imenoslovu. - U jednom i drugom ovih zabavnih mjesta našô sam među mnogobrojnim novinami i naše. Što opet mnogo ne znači, nu ipak više, nego da im ne bi bilo niti traga.

Prva moja večera u Rijeci

sastojala je iz samih morskih riba u redu, kô što mi ih je jestvenik teatralne traiteurije naznačivô. - Jedući uputio sam se, da ove morske ribe naše potočne - što se tiče teka - podnipošto ne nadilaze; a kad mi je konobar račun pravio, uputio sam se da ovaj s jeftinom cijenom - u koju se ovdje ribe radi svoje množine dobivaju - nije bio u nikakvom razmjerju.

Došavši na konak, htio sam nešto da izvadim iz naše kožnate torbe, koja se je u sobi peštanskog suputnika nalazila. Al ovaj je već spavô. Pokučim dakle na njegova vrata, za da mi ih otvori. Jedan strašljiv "Wer da?" bio je odgovor na moje smjerno kucanje. - Mene neka prokšija premami saznati, koliko pouzdanje ovaj egipatski gaskonjac u svoje džepne kubure stavlja. Uslijed toga zagrimim prečinjenim glasom jedan corpo di Bacco i podobne ulomke moje talijanštine. Al moj čovjek - zaboravivši da je Schwarz nekada barut iznašô, i da si je on u Pešti dva samokresa kupio, - začne odmah rascviljenim glasom iznutra kričati: "Tedeschi, bin Tedeschi, um Gottes Willen". Aha, leo rugiens! dakle si se ipak k pravoj vjeri obratio. Nijemac dakle, a ne Mađžar, reknem mu ja po njemački. Čitavim bo putem kazivaše, da je Mađžar, premda je mađžarski posve slabo govorio. Pa ipak! kad je vrata otvorio, rekô je - premda ponešto smeteno: "Ja nisam zato Nijemac, što sam Tedeschi vikô, već je to samo moj običaj tako, za da se znade, da nisam Talijan." - Ja sam ovog viteza od žute postave i nehotice prisposdobiti morô ateisti, koji pod mačem krvnika Boga zazvavši - upitan, kako može ateista Boga, u kog ne vjeruje, nazivati - odgovori, da mu je ova riječ tek iz navade izbjegla. Od ovo doba zvali smo našeg odseonika Tedeschi, kojom terminologijom ga i ja u ovih listovih spominjem.

* Čitaj "Meine Reise im ungarischen Küstenlande". Agr. pol. Zeit, Nro. 1834.

Drugo jutro - u društvu mojih prijatelja (koji su si - neka bude ovdje harno ispovršeno - vas trud dali da nam pribivanje naše u Rijeci što ugodnije bude) posjetili smo papirnicu gg. Smitha i Meyniera.

Papirnica

ova sa svojim pokrajnim zgradama i obitališti za poslenike leži kao malena naselbina na Rječini pod Ludovicejom u napomenutoj već japagi. Kroz jednu kapiju dođosmo unutra. - U prvoj sobi visjaše jošte jedan transparent, koji je bio na proslavljenje pohoda nj. visosti nadvojvode Franje Dragutina sačinjen. - U ovoj i obližnoj sobi papir se reže, slaže, u tisak meće i tad u sanduke spravlja. - Odavle išli smo u pregradu od stupâ. Ovdje se canjki već očišćeni stupaju i tad u makinu - tisućom noževa naperenu - meću, za da se u njojzi sasma razmrve i razmelju. Iz ove makine cijedi se na cijevi u jedan badanj (kaca) tako razmlivena materija i tamo se do toga farba, dok svjetlomodru boju ne dobije. Iz ove kace vode opet cijevi u jednu drugu, u kojoj se vodoslična bitnost materije u kašastu žičinu pretvara. - Tako priugotovljena papirna materija prolazi tad u jednu obližnju sobu, koja se tik djelarnice predbježnih ovih priprava nalazi, - gdje se tad sredstvom vlastite makine papir iz nje pravi. - Ulaz u ovu sobu nije svakome - osobito pako makinistam - dopušten, nu mi, kao laici u carstvu tehnike, unišli smo i simo.

Ovdje se čovjeku, koji je s bičem makinâ manje upoznat, veoma zanimivo tvorenje mekanizma prikaziva. - Makina 5-6 hvati duga, 4 stope po prilici visoka i ponešto nadignjena broji oko pet razdjela. U prvom nalazi se žitkost, kô što ju u zadnjem badnju vidismo; u drugom razdjelu je ova, od vode već ocijeđena, žitkost debela, kašasta materija; u trećem razdjeljenju se pomoću bakrenih ploča, koje se okolo valjka (Walze) s materijom naličena omataju, u priliku namočenog sukna pretvara; u četvrtom se opet sredstvom valjka ili oklagije tanji, dok se voda iz nje istisne, to jest izmiče. - I ovdje je već sva tanjina i prilika artije gotova, samo što je još ponešto vlažna. Međutim u petom razdjelu namješten je jedan podebeli valj, kog jedan parni kotao (kazan) grije i koji tako priređeni vlažni papir, čim se oko njega omata, posve suši i za pisanje sasma sposobna čini. Tik uz ovi valj stoji vitlo, oko kojega se papir, kô platno okolo tkalačkog valja, navija. Kad se vitlo napuni, izmakne se š njega papir, pa se u manje artije razreže. - I to je uzrok, što nije tako rutav. Međutim i bez ovog preimućstva svakako ostaje ovaj prizor od velike zanimivosti kako se naime iz vodoslične žičine, jedva što ova nekoliko hvati dug prostor prođe, najfinija artija naočigled stvara. - Izvan ove makine jedna je jošte veća ovdje; nu na njojzi se nije za tad ništa radilo; a jedna treća upravo se je snova priugotavljala. Sve ove makine, kojimi stotine vidljivih i stotine polazniku nevidljivih točkova upravljaju, - tjera malena Fiumara, koja jedno jedino gvozdeno kolo prepira.

Makinista, koji je, ako se ne varam, zajedno i upravitelj fabrike, bio je tako uljudan, pa si je mnogo truda dao ovi mekanizam u svih odnošenjih nama protumačiti; šteta samo što štopot i zveka kotačâ, šum vode i tutanj čitave fabrike riječi njegovoj onaj uspjeh podijeliše, kog je imala riječ u pustoši vapijućega. - Iz ovog uzroka nisam ino nit pripočiti mogô, nego što su svjetovne moje oči površno razabrati mogle.

Jedan most, na koji smo s Ludoviceje kroz usku stranputicu došli, premjesti nas onkraj japage. U skutu ove nalazi se mlin, kog je g. Matković, Riječanin, utemeljio i koji sada na vlastitost g. Fontane spada. - Spomenuti most, jedini put općenja s ovom glasovitom vodenicom, tek je poslije opetovanog pokušenja sagrađen, budući da se je radi nevještih gradilaca do dva puta prije toga srušio bio na veliku štetu vlasnika. - Međutim ova je

šteta bez dvojbe već odavna nadomještena, i to valjda zajedno i s kamatami. Ovaj mlin melje na dan preko 300 mjerova brašna svake vrsti. - Znamenito je uređenje ovoga do 4 kata visokog mlina, kojega dva golemo kotača neznatna kolikoća vode tjera. Spomenuti kotači takovog su opsega, da bi na sličnom prostoru 36 parâ kolo lasno igrati moglo. - U dolnjem katu se žito samo siplje, koje se tad po cijevih u razne predjele seli, čisti i melje, dok se napokon od najfinijeg brašna, pa ća do posijâ svaka vrsta u opredijeljene sanduke premjesti. - Znamenito je i to što se s jednim jedinim slabim pritiskom prsta čitav ovi mehanizam u najvećoj radnji zaustaviti može. Nadzornik mlina, čim to proizvede, šum i štropt u mrtvu tišinu pretvori.

Ondje, gdje Rječina iz pećinaste jedne pukotine bučec i pjeneć se prodire, u najskrajnjem kutu ove japage stoje također jedna vodenica velikog ustroja. Temelji bili su već prigodom našeg ondi bavljenja sagrađeni. - I tako se može očekivati da će poduzetni duh Riječana obrtnost domaću sveder čvršće utemeljivati.

Lazaret leži u jednoj sigurnoj dragi, nadesno od ceste Josipove. K uređenju njegovu ništa ne fali osim prihodnikâ, kojih nije od doba zavedenja žalibog nikakovih bilo.

Prije podne vozili smo se jošte na šetnju prama Volovskoj do granice istrijske. Ova vožnja tim je ugodnija što se cesta sveder uz obalu mora proteže, koje se ovdje i u većoj širini ukazuje. Na ovoj strani varoši nalazi se više ukusno uređenih vrta, kano pokojnog gubernijalnog prisjednika Terzija, jednog Engleza itd. Naravno da ovim baščam najveću zanimivost zadaje krasni izgled na more. - Pokraj ulaza jedne kuće čitô sam ove riječi: Paravićev mir. Šteta samo što nekakve štale, koje se malone do pô ceste pružaju, simetriju kvare. - Niže doli nad vrati jednog malenog vinograda urezana su u kamen ova slova: "Meglio questo, che niente"; ako ove riječi vlasniku baš onako iz srca proističu, to je sigurno zavisti vrijedan čovjek, što se i s tako malim udovoljiva.

Tersactum

Poslije podne sprovodio me je gospodin Supe,²⁵ advokat, gore na Trsat (Tersactum). Tersatica bila je u vrijeme Rimljanâ poglavito mjesto Liburnije. - Veličanstveni prizor, koji se odavle oku prolaznika predstavlja, zaslužuje svakako, da se ono 400 i nekoliko kamenitih skalina, koje gore vode, prevale. Neki stari kastelan, kog poslije duljeg istraživanja našosmo, otvori nam vrata starog kastela, ili bolje rekuć, razvalina Frankopanskih. - Bedeme i ulaz poštedilo je vrijeme ponešto; nu tim većma ostalo razorilo i stratilo. Ponosite nekoć dvorane, koje su nijemi svjedoci radosnih sobeta bile, gdje se je cvijet primorskog viteštva sastajao, leže kao jedna hrpa podrtinâ, oko kojih se bršljan kô uspomena oko duha polaznika propliće. Toranj, nadesno od ulaza, dao je sadašnji vlasnik kastela gospodin grof Nugent, zapovijedajući general u Gradcu, sasma popraviti. U njemu nalazi se jedna zbirka mramornih statua kod Pompeja i Herkulanuma iskopanih. Među ostalimi zanimale su me najvećma dvije prilike, jedna ženska, a druga muška. Ona radi osobite obline udâ i milote tjelesne; ova rad izraza, kog je kipotvorac u obraz ove statue udahnuti umio, ovdje se pokazuju i table od alabastra, na kojih je Napoleon bitku od Marenga proslaviti dao. - Stari mi je kastelan pripovijedao, da će vlasnik i ostalo jošte popraviti i među sjevernima tornji jednu kapelu sagrađiti, u kojoj želi da se umrli ostaci njegovi sahrane. - Za ovu svrhu dao je već više krasnih stupova od kararskog mramora iz Pole (u Istriji) donijeti, koji će spomenuti hramić resiti; - nu

Ležao u domovini
Il u stranoj nam tuđini,
Lavova uspomena
Hrvatom će bit milena...

Blizu ulaza je studenac na kojega kamenitom zarubu vidi se grb Frankopanâ. - Na brijegu, koji se onkraj japage diže, smatraju se ostaci starih zidina, kojim se trag uzduž Grobničkog polja i dalje unutra do 6 milja u daljini nalazi. Kažu, da je to onaj zid, koji je nekada carstvo zapadno od istočnog dijelio. Drugi opet tvrde, da ga je car Oktavijan sagraditi dao, kad je proti Ilirom ratovao. Neki spominju, da se ća u Ugarskoj ostaci ovog zida po mjestih nalaze. Međutim, ovog dugog zida kratka smisao bit će valjda ova, da je lukavština rimska ovaj kineski zid kroz srce prostrane Ilirije tek zato sagraditi dala, da hrabrene, nu nesložne svoje susjede jošte većma razdruži, i tako prijetecu sebi silu razdijelivši sapne, da joj nauditi ne može. Razumjela je ona veliku Iliriju u Dalmaciju, Liburniju, Japodiju, Saviju Panoniju itd. razmrviti, podjeljenjem raznih municipija zaslijepiti od vlastitog interesa odmamiti. Vrijeme je razorilo zidove od kamena i opekâ, ali kineski zid predsudâ jošte nepomično stoji.

Ostavivši kasteo, posjetili smo crkvu OO. reda sv. Franje. U njojzi leži ukopan Nikola Frankopan i njegova supruga, kô što nadgrobní napisi javljaju. Stupovi crkve nanizani su slikami na slavu ćudotvorne Bogorodice. Ove slike imadu većinom za predmet: "Izbavljenje od brodolomja". - Ćuo sam da ovaj samostan jednu knjižicu takoder posjeduje, koja nije sasma bez zanimivosti, osobito za jugoslavjansku dogodovštinu. Nu knjižnice posjetit, a u njima ćitat ne moći, nešto je veoma suvišnog. Našega življenja dani bez toga su kratki bili, osobito u Rijeci.

Vraćajući se u Rijeku uniđemo u crkvu sv. Vida. Šteta što ovaj hram u stišnjenoj staroj varoši stoji. - Pobožna vjera o postanku ove krasne rotunde pripovijeda sljedeće: Neki građanin, imenom Petar Lonćarić, ćovjek sirove ćudi i veliki kartaš, izgubio je jednom svoje novce i idući kući baci na statuu Spasitelja svijeta kamen, položivši zakletvu, da će, ako mu se to još jednom zgodi, iz puške na nju pucati (!). Karta se opet, te opet izgubi; našto u divljoj jarosti zakletvu svoju izvrši. Nu ćim puška pukne, statuu krv oblije, a bezbožnik propade. To dade povod k utemeljenju ove crkve. Dugo vremena pokazivala se je slika Svjetospasa, iz kojega ranâ sveder je, kako kažu, krv kapala. - U sredini kaže se jošte kamen, gdje je nekada spomenuti pil stajao. - Izvana na lijevoj strani ćela crkvenog vidi se jedna kugla ili zrno topovsko sa sljedećim napisom:

Ista Dabat GaLLos puLsVra hInC AngLla poMa.

Kada upravo na polju crkvenih predmeta boravim, ne mogu da mućanjem mimoidem jedan za mene novi i vrlo zanimivi prizor, kog sam dan prije u crkvi OO. Kapucinâ uđionik bio. To je bila misa u slavjanskom jeziku.

Misa u slavjanskom jeziku

Ovu je neki svećenik s otoka Krka ćito. - Mene je uvijek kod svećanosti u slavjanskih crkvah neko osobito pobožno ćućenje obuzimalo, bez da sam si uzrok toga upravo rastumaćiti znao. - Al sam se ovdje uputio, da nije ništa drugo, nego glasi većma naravni, glasi većma obljubljeni, glasi slavjanski. Naravnijeg ništa ne može biti, nego da se ćovjek u

onom jeziku Bogu moli, u kom ga je prvi put u životu zazvao. Naravnije je za Slavjanina "Pomiluj Gospodine" negoli miserere Domine. Zato su domorodnog našeg pjesnika jednostavne riječi tako krasne, jerbo su i sasvim naravne, kad naime nadahnut višim čuvstvom pjevaše:

Tko... nije slušô
Pjevat: - Svet! Svet! Sveta!
Ne zna, koja raskoš,
Čeka onkraj svijeta.

Slavjanski jezik bio je nekada crkveni jezik u čitavoj Dalmaciji, Primorju, većoj strani današnje Kranjske i Hrvatske zemlje, dočim sada jedva u biskupiji Senjskoj primaciju ima de.

Uvečer sastao sam se s našim cijenjenim domorocem gospodinom Kl...²⁶ s kojim sam mnoga o našoj prošasnosti i budućnosti zborio, dok umorene noge i pospane oči nas ne opomenuše, da je čovjek stvor, kome je za život osim hiljadâ dobrih i zlih potrepiština i spavanje neophodno potrebno.

Tko želi za jeftinu cijenu šampanštinu piti, taj neka ide u Rijeku. Gostionstvo Riječanâ malo što me nije u njem okupalo. Drugo jutro, upravo na dan slavjanskih apostola ss. Ćirila i Metoda otiđosmo u Bakar i Kraljevicu.

BAKAR I KRALJEVICA

Put u Bakar vodi kroz dolinu "Draga" nazvanu. Vino, koje se u ovoj od pećinastih brda zatvorenoj, podugačkoj dolini proizvoda, uopće se hvali. - Što u ovih primorskih okolicah nije gol kamen, to je vinskom lozom, smokvom, mandalom i maslinom zasađeno. Zelen posljednjeg ovog drva i bršljana, koji se ovdje posvuda s obilnošćom, u naših stranah nepoznatom, širi, čini glede golih klisura ne samo ugodnu protimbu, već i to, što se je vegetacija početkom ožujka onakova činila, kao što je kod nas mjeseca travnja.

Za dva sata po prilici, čim naime na vrh brijega, koji Dragu zatvara, prispjesmo, opazimo, gdje se pod nami uz zaljev morski stara kolijevka nebrojenih pomorskih kapetana i mornara, rodovjerni Bakar, u prilici polukruga širi.

Predstavi si, moj čitatelju, orijaško jedno korito, nalij ga do polovine vodom, namjesti u jedan između dviju njegovih kuta hrpu kuća, pa eto ti Bakra.

Na lijevoj strani pećinastih brda, koja ovdje ukolo more zatvaraju, vozili smo se od Bakra prema Kraljevici (Porto Rè). Cesta ova je sasvim uska. S jedne strane groze se pećine putniku, da će ga svojim padnućem razmrviti, a s druge šapće mu more sa svojim valovi neku čudnovatu povijest od svojih dubljina. - Vrh toga bjesnila je i bura tako nemilo, da sam mislio, sad ćeš morskih raka loviti. - Što je k cijelosti još falilo, to je lopov od vetturina dodao, koji je s nama hrapavom cestom baš onako trčao, kao da nas je ukrô. Moji pratioci priviknuti podobnim faetonskim poletom smijali su se na moje konjunktore; - nu ja nisam upravo imô volje smijati se, a još manje kupati.

Kod jednog mjestanca, komu ime zaboravih, i koje na zavoju ceste leži, odsjedosmo iz karuca, za da dalješni put pješke nastavimo. To bijaše osobito meni vrlo ugodno. - Iza ovog mjestanca nalijevo u dnu klisurastog skuta dižu se opet drugi bregovi. Na površju jednom stoluju razvaline jednog Frankopanskog kastela. - Naš put vodio nas je nadesno po hrptu brijega, koji se među bakarskim zatokom i Kraljevicom pruža. Uzduž podnožja na žalu mora vrebali su na svoju lovinu ribari na visokih, nad morem osvojenih skalah: jedan osobiti način ribarije, kakav drugdje nigdje još ne opazih. - Kada smo na vrh brda došli, ukaže nam se na brežuljastoj jednoj užini, koja se u more pruža:

Kasteo Zrinj,

nalijevo pako kraljevačka luka. - Mi smo najprije u kasteo unišili, kojega na sva četiri ugla obli tornji rese. Ovaj kasteo služi sada za bolnicu, u koju se s bolešću "skrljevo" zvanom optršeni iz čitave monarkije šalju i već od 26 godina s najboljim uspjehom liječe. - Al što veću zanimivost ovim zidinam, negoli čovjekoljubivi zavod i romantični njih položaj zadaje, to su uspomene, premda žalosne, koje nad njim trepte. - U ovom kastelu bi ugovorena godine 1671. ona nezrela okletva, koja je tako tužnih posljedica imala. - Kroz dvije velike dvorane, u kojih do 160 bolesnika obojeg spola ležaaše, dođemo do glasovitoga onog tornja sub rosa nazvanoga. Njegov pod je bijelim i crnim mramorom, na način mozaika, uložen i predstavlja priliku ruže. U stijeni vidi se uložina, u kojoj je supruga Zrinj-

skog stajala, dok su nezadovoljnici svoje tajno vijeće držali. "Kamo đavo ne može, tamo babu šalje", to je staro prirječje.

U taracanom četverokutnom dvorištu nalazi se jedna lijepa cisterna* (vodokap), u koju su grbovi obitelji Zrinjske i Frankopanske urezani. - U nekadašnjoj tamnici svijeti se i sad jošte kamenje od gvožđa nesretnih tamničara. - Kroz podrum kastela uniđosmo s bakljama u jednu spilu, koja se pod kastelom nalazi. Ova je međutim tim neznatnija, što i jedini njezin ures, naime sigu, polaznici tobož na uspomenu svog ovdje bavljenja polomiše.

Nadziratelj ovog zavoda, velezaslužni gospodin Paravić, doktor ljekarstva, zajedno sa svojom ljubezljivom suprugom prime nas vrlo srčano i udvorno. - Veoma me je veselilo, kad sam u tečaju razgovora opazio, da i naše krasne Primorke ljubav k narodnosti osjećaju i da ponos narodni u njih jošte izumro nije. Naposljetku skoči plutov čep iz jedne butelje frontinjaka, koju za bolju sreću domovine sretno ispraznismo.

Luka kraljevačka, koju je Dragutin VI. g. 1720. sagraditi dao, kao što je svima znano, sasvim je sigurna. Žalo njezino je uzduž četverouglatim kamenom taracano i krasno uređeno. Ovdje se nalazi i kantir, u kojem se velike lađe praviti mogu. - Okolnost ona, što je u Kraljevici nedostatak slatke pitke vode, lasno bi se zaboravila, samo da se privoz sa kopna olakša. Ta znamo, da niti u Mlecih studenacâ nema, bez da tko ovi nedostatak osjećâ. Filtrirana voda jošte je laganija, dakle i zdravija negoli druga: ktomu bi i stanovnici one okolice, kojim poljodjelstvo i onako malo vremena uzima, što gole one pećine dovoljno svjedoče, jednu granu zaslužbe više imali. Toliko za one, koji misle, da se Kraljevica poradi spomenute okolnosti u stovarište pretvoriti ne bi podnipošto mogla.

Uostalom, za da se Kraljevica odabere za ono, što bi Rijeka morala da bude, za to nisam ni ja. Jerbo akoprem je istina, da kraljevačka luka glede sigurnosti više vrijedi negoli riječka, kô što i to, da su one hiljade, koje su se (stranom iz solnog fonda, stranom pako iz gradske pjeneznice) na osiguranje riječke luke obratile, tako rekuć, uzalud potrošene, to će ipak svaki komu je ležaj obiju gradova poznat, lasno uvidjeti, da Rijeka iz mnogo obzira prvenstvo zaslužuje. - Ta s novci mogô bi čovjek Rijeku, malo da ne rečem, u drugi Gibraltar pretvoriti, kamoli ne luku joj osigurati. Ako su mogli Mlečani god. 1751., gdje se je hiljadugodišnje skupnovladarstvo s orijaškimi već koraci k propasti svojoj bližilo, ako su, rekoh, mogli Mlečani sred bjesnećih morskih valova one ogromne zidine Murazzi nazvane u duljini od 11.350° sagraditi, zašto ne bi čitava bogata Ugarska jednu luku osigurati mogla? A bogami, dok toga ne učini, dotle neka se nitko trobojnom pranjgom ne hvasta. - Svakako bi pako probitačnije bilo, da se prije luci potpuna sigurnost pribavi, pa tadar stoprv o gvozdencih stane misliti. Rekô sam: misliti, jerbo o izvedenju govora bit ne može, dok se država ne odvaži potrebne za tu svrhu novce odbrojiti. Samo država može one kamate pregorjeti, koje pojedini poduzetnici štetovati ne bi mogli. - Al vratimo se natrag.

U Kraljevici stoje sve poveće lađe, koje do Rijeke poradi nesigurnog pristaništa broditu ne mogu. Ovdje se tad nakrcaju tereti, koji se uskrajnima brodovi iz Rijeke simo prinašaju. Prilikom našeg ovdje bavljenja moglo je tu povećih lađa 15-20 biti i nekoliko pomanjih brodova. - Kraljevica je inače neznatno mjesto s rastresenim među vrti kućami.

* Cisterna je vrst studenca bez vrela, u kojem se dažđevnica ili pako potočna voda filtrira. Dno se naime sitnim pruđem posipa, kroz koje se protičuća voda i čisti i za piće sposobna učini.

U Bakru, kamo se do podne vratismo, počaste nas vrijedni roditelji gospodina Z. objedom *à l'italienne*. - Tu je bilo orize s parmezanom, maslinkâ u ulju, friških sardjela, oštriga itd., svega u izobilju. Vodica nije također u podrumu ostala i dopade nam se tako, da je zajedno servirano šampanjsko vino mnogo od svoje primacije izgubilo. - Vodica je vrst bijelog bakarskog vina, koje musira bez svake pripreve kô rođeni šampanjer. Šteta, što se od plemenite ove kapi više ne proizvodi, nego jedva do šest stotina vedara. - U Bakru stajalo je 6-8 većom stranom raspoređenih brodova. Žitelji tako ovoga grada, kao i Kraljevice i obližnjih mjesta stanovnici žive ponajviše od brodarstva ili pomorstva, građenja brodova, ribarije itd. - Samoga Bakra ribarija iznaša blizu do 10.000 centi.

Sunce je na pučini već utonulo bilo, kad smo Bakar ostavili. Vožnja kroz dolinu Dragu bila je još kako tako; ali čim na vrh brijega, koji od Rijeke ovu dolinu zatvara, prispjesmo, zatvori naš vetturino kolo, pa začu niz brdo s nama letiti, što su samo konji uzmagli. Ja sam mislio, sad će i nas i sebe u ponor il more strmoglaviti. Na sreću, što nas je vodica ponešto hrabrila, i tako smo si vruga manje crna predstavljali, negoli je možebiti ozbilja bio. Uostalom nije upravo strašljivost, ako čovjek u nevaravost kolnog zapora posve ne vjeruje. Ovaj način vožnje, kako mi se čini, svim je riječkim fijakerom vlastit. Barem on, koji nas je dan prije vozio, nije nimalo pametniji bio.

Bez vratolomja u Rijeku došavši, oprostio sam se od mojih prijatelja, jer poslije ponoći naumili smo u Trst. - Već je prošlo deset sati, al našeg Tedeschija, kome u jutro nalog dadasmo, da nam pašuše od redarstva donese, jošte ne bijaše kod kuće. Otidosmo dakle u obližnju kafanu s najboljom nadom, da će domala doći. - Mi ispijemo svaki po jednu čašu punča *à la romaine*, izigramo dvije do tri partije, - jedanaesti sat udari, ali Tedeschija jošte nema. Mi tražimo, pitamo, kucamo na njegovoj sobi, sve zaludu. Dovuče se bogami i ponoć. Karuce su već gotove stajale, - kad iz obližnjeg nekojeg sokaka poznati smijući se glas začujemo. - Za čas trtao je pred nami naš mesijaš među dvojicom, koji su također, budi od njega vučeni, ili od nepostojanstva vlastitih nogu gubljeni, prama nama tumarali. - "Mi smo mislili, da ste već u Americi; ta gdje ste zaboga tako dugo boravili?" upitam ja ovog sučlana društva umjerenosti. Nu na sreću bio je on jedan između onih, koji oporuku prije svoje bolesti prave; što je i vrlo dobro bilo, inače bi s najboljom voljom otići, ipak morali bili ovdje ostati. - Jerbo gradsko poglavarstvo o ponoći tražiti bila bi skrajnja ludorija. Ta po bijelom danu nije probitačno s takovimi ljudmi in regula mnogo posla imati, kamoli usred noći s kojim pospanim revizorom.

Kada nas trojica do kurijere dojdosmo, opazimo, da se je u nju već i četvrti namjestio bio. To nam upravo ne bijaše po volji i to tim manje, što je ovaj četvrti trbuh za svu nas trojicu imo. Međutim *audiat et altera pars*. A ova *pars altera* kod jednog suputnika nije ništa drugo nego njegova dobra ili zla ćud, njegovi hiri, mušice itd., sposobnosti, koje suprotivštine putovanja ili zaboravit čine ili ih na neizmjerni jad suputnika postostruče. Naravno, da je to za onoga, koji uvijek kod svog zapečka sjedi, stvar nedokučiva; al ga ja mogu uvjeriti, da je takovi razmaženi prpošno-dugočasni vis *à vis* čovjeku nepriličniji negoli ista zubna bol. Takovi *malheur* može samo jedovitost punice koje nadilaziti. Tko želi čovjeka posve dobro spoznati, taj neka š njim putuje, u tijesnih karucah uzdrmat će se sve ove ljubežljive vlastitosti i doći će na vidilo prije ol kasnije, ma bile one gdje im drago.

Na sreću našu uvidjeli smo odmah, da je naš četvrti čovjek snosan, i čim dalje putovamosmo, nađosmo ga dosjetna i zabavna. - To je bio neki pomorski kapetan rodnom iz Dubrovnik, koji je kao doma bio i u Gibraltaru i u Rio Janeiru, koji je mnogo dobrih, al još više zlih dana proživio i koji nam je uvijek na svrhi svojih putovnih črtica umjesta epilo-

ga kazivao: "Lijepo je, dobro je tamo bilo, al je bolje, ljepše kod kuće." - On je bio dulje vremena bolestan, poradi česa je i službu ostaviti morô. Nu sad je naumio u Trst, za da si ju tamo opet nađe, "kod nas bo u Rijeci", kazivaše "trgovina stoji." - Međutim da i nisu našeg četvrtog prijatna duševna svojstva tjelesne njegove ekstravagancije zaboravit činile, to bi ih hladna noć, koja stišnjenim tako lasna nauditi ne mogaše, zacijelo izravnala bila.

Jedan sat, ako ne dulje, vozili smo se sve uz brdo; dok nas na površju brijega pranjga ne zaustavi. To je bila međa našeg Primorja i muka putnikâ, divona. Mjesto se zove Prehlin.

PREHLIN

Ces... nous épiaient,
D'un œil le passe-port lisaient,
De l'autre lorgnaient notre bourse.

Istraživanje trajalo je dulje negoli je potrebno bilo za našu flegmu napastovati, a prevraćanje i kretanje naše prtljage upravo tako dugo, da su naše lijepo ugladene i složene košulje sasvim sposobne postati mogle, za da se pralji odmah izruče. - Mekano srce moje kuharice Adamine bi se razbolilo bilo, da je vidjela, kako se nježni goj njezinih ruku ovdje maltretira. Ne bi suviše bilo, da se kod podobnih zavedenja zajedno i parna makina za bijeljenje i glađenje zgužvanog putničkog ruha utemelji. - Šteta, što mi nešto mudroga prekasno na pamet dođe, nu riječ je, da dobro uvijek dobro dođe. I tako je i bilo. Nekoliko zamotakâ di Fiume bi izbavljeno pro nobis et nostris.

Vojnički časnik, koji je imô nadzorništvo, htio se je valjda nad nami osvetiti, što smo ga iz sna probudili, i zato nas je tako dugo natezati dao. Ta, ja mu baš natoliko ni ne zamjeram. Bog zna, možebit je upravo sanjao, da je do kapetana avansiro, mi okrutnici premjestili smo ga našim došašćem iz ovog milog snivanja u lajtnantsku bitnost.

Međutim, kô što svaka stvar na svijetu, bila ona jošte tako neugodna, i svoju dobru stranu imade, tako su i ova istraživanja za mornara, koji je s voznikom na boku sjedio, posve povoljna bila. - Ovaj je naime kod pranje stoprv opazio, da je pašuš izgubio, "Joj, kukavna mi majka", jadikovaše siromah, "gdje ću ja sad u tamnoj noći moj pasaport naći; volio bi da sam pseto, nego da sam, što sam", i s tim otrči da potraži, što je izgubio. Ova zadnja čudna želja spominje me na one riječi jednoga novijeg njemačkog pjesnika:

- ohne Pass, da bist du kaum ein Thier,
Freier Mensch, es tauscht kein Hund mit dir.

Upravo smo stupili u kola, kad s pašušom u ruci sav zasopljen natrag dotrča.

Do simo imô je naš voznik pet konja upreženih, dva je odavle natrag poslao, a s ostalimi trimi odvezô nas je do Lipe.

LIPA

Vožnja do ovog mjesta trajala je do svitanja zore. Od ovog poteza ne znam baš ni mrve što da kažem, jerbo smo svi po redu drijemali. Samo Tedeschi je uzdisao i mučno gutao. - Povremence je i nešto kaskadam slično kroz prozor karuce slijedilo, što je one, koji su pospali bili, iz sna probudilo, no ubrzo se opet u san ukopaše, čim se uputiše, da to ništa nije nego maleno rvanje bukarice s rumom i podobnima nemirnim svatovi, koje je gostoljubivi Peštanac u sebi nastanio bio.

Unišavši u Lipi u gostionicu sve smo još u dubokom snu našli. Jedva što se je neka vrst Micke probuditi dala. A po sobah bijaše hladno kô vani. Kamo, kuda li ćeš? Kapetan se popne na ognjište, a mi za njim. U ovom položaju ostali smo, dok se je zajutrak skuvao, u kojem osim topline ništa dobra ne najdosmo.

Okolica među Lipom i Materijom, gdje smo o podne objedovali, sasma je maćuhinski od naravi nadarena. Gledao kuda ti drago, ništa nego kamen, a ktomu svekoliko tako jednostavno, da se oko i nehotice nad golotom ovom umoriti mora. - Nije baš za čudo, što čitave hrpe poderane djece, uboga darka moleć, za karucami trče.

I pri svem tom, tko bi mislio, da žitelji ovih strana svoje gole klisurine s najplodnijim poljanima zamijenili ne bi. - Kraljica Marija Terezija, bijedom ovih žitelja ganjena, dade nekoliko ubožnijih obitelji u plodni Banat preseliti, al moji Ličani, ne mogavši sili navale odoljeti, ostave rodne njive Banata, pa ih opet s kamenitom svojom domovinom zamijene. - Odjeća imućnijih žitelja, to jest, koji nisu sasvim poderani, nije bez svakog ukusa i mnogo priliči nošnji Rušnjakâ u bereškoj varmeđi. Okrugao škrljačić, škura surka do koljenâ, napete čakšire iz bijelog darovca i oko pristalih opanaka crveno išivene, to je otprilike njihovo vlastito nošivo.

Uostalom su ovi Ličani slavjanskog podrijetla veoma raskričani kô šipoderi, što mi međutim na prolazu našem iskusili nismo, pače smo općenito čuli, da se već od više godina ništa ne znade o kakovoj navali. - Nu da li bi i čudo bilo, da se ponjatja o riječi "moje i tvoje" u ljudi katkada pomiješaju, kojih veća strana hljeb jedva po imenu poznaje? Ta u blagoslovljenih Lombardije ravninah često se o razbojništvu pripovijesti slušaju, kamo se ne bi u ovom carstvu bijede kadikad štogod takvoga slučiti moglo. U siromaštvu leži već klica k prokletstvu, a ako se zanemari, to je gotovo. -

U MATERIJU

odvede nas jedna nepočešljana patrončina u gornji kat gostionice, pa nas ostavi u hladnoj, zeleno bojadisanoj sobi. Ona je od tavanicâ do poda samimi reci u svih europskih jezici načrčkana bila. - Jedan slavio je sretni hip ljubavi, koji je u ovoj ledenici proveo, drugi rugao se je ćutljivosti prijašnjega, treći pjevao je užitak putovanja, a neki javljao je putnikom ono, što bez toga svaki zna, koji se je ovdje bavio da je naime život dug, - a objed u ovoj gostionici kratak itd. S mršavim objedom, kog su nam dali, pomiri nas bukara dobra crna vina. Ja sam na slavu ovog odmah jedan redak u talijanskom jeziku onim rnilijunom na zelenoj stijeni dodao. - Da vidi čitatelj napredak moj u talijanštini, hoću ih ovdje navesti:

Vestro pranso (pranzo) è chimera,
Ma la buteglia (bottiglia) nera
Mi piacerà.

Da ih čita g. Valentini, kog knjižicu pod naslovom "Der geschwinde Italiener" uvijek u džepu nosih, bez dvojbe bi se radovao.

Jedva što od objeda ustadosmo, dođe ih dvoje nenarednom poštom: jedna krasna gospođa i jedan ružni gospodin. Contraria opposita elluceseunt, sed nil comedunt. Ovi su dobili jesti što je od nas ostalo. To jest: ništa, ako se malo prežgane čorbe izuzme.

Odavle je Trst dvije štacije udaljen. - Cesta od Rijeke pa ća do Trsta nije baš rđava, nu mogla bi i bolja biti. - Sat i po pred Trstom opazismo opet more, koje nam čitavi dan krajevi istrijskih brda sakrivahu. Da i ne iz drugog uzroka, to bi nas sigurno već radi izmjene mrtve naravi, koja nas je čitavi dan okruživala, ovaj prizor razveselio bio. Međutim ovu sliku nije narav tek zato toli ćudnovato uredila, za da š njom samo srce ćovjeka razigra, već i da i dušu njegovu zanese. Ovi prizor toli je velićanstven i tako utištiv, da bi se ćovjek, komu ćućenje posve otupilo nije, i nehotice na koljena srušio, te priznavši, da viših duhova ima, muće im klanjao se.

Doćim se u izgorjeloj mrtvoj naravi nalaziš, - boravi ti ushićeni pogled na beskonaćnom moru, koje se s nebom u neizmjernost utaplja. - Ovakoo sam si ja po prilici kraj svijeta predstavljao, ovakva je negdi narav u blićini jućnog pola pusta, izgorjela masa, koju nedospjetna mora graniće.

Na sljemenu gore Kljuća ukaza nam se, sa svojim kastelom, svojim svjetionikom i nagromadanima tik uz škuromodri zaljev kućami - Trst.

TRST

O sada znam, zašto
Tuži Slava mati,
Gradi su nevjerni,
Sini renegati.

St. Vraz

Umjetnom cestom, koja se pokraj villâ i statuami urešenih bašta sve niže i niže vijuga, dojdemo do pranje. Pasaporti - bijaše prva riječ koja nas u Trstu pozdravi, premda smo ih jedan sat prije u Pasavici pokazati morali. - Umjesto naših pašuša - dobili smo propusne cedulje, na kojih u talijanskom i njemačkom jeziku stajaše, da se za 24 sata kod redarstva javiti moramo. Što se međutim tako strogo ne uzima. Mi barem nismo prije odlaska na policiju po naše pasaporte pošiljali, pa ni onda nije kasno bilo.

Što nam odmah u oči udari, to je krasni tarac varoši, od kojega ljepšega nigdje ne vidimo. - U lokandi "Coronna ferrea", kadi smo se nastanili, nije nitko, ma da bi baš jedne riječi, njemački znao, a jošte manje slavjanski. - Pa ipak leži Trst u slavjanskoj državi, na obalah slavjanskog mora.* - Talijanština uvukla se je kao molj u opakliju, istrijebila slavjanstvo, kao ovaj dlake na krznu. Iste filjarke talijanski brbljaju. Slavjanskih zvuka čuo sam samo iz usta seljanâ i gdjekeog mornara. Uostalom, ako se Srblji izuzmu, kojih također mnogo nema, služi se sav hlačasti svijet talijanskim jezikom. - Slavjani su pravi zidari: ovi i oni zidu gradove, a drugi se po njima šire. Tako talijanština u Trstu, tako njemčarija u Gradcu. - Čudno mi se čini, kada nekoji filolozi ime mjesta, oko kojega već prije došašća Antenora slavjanski puci obitavahu, iz latinskih riječi ter egestum (do tri puta uzeto) izvađaju, tek iz uzroka, što je za kratko doba rimski municipium bilo i što se prije razorenja po Gotih i Vandalih nekoji Rimljani tamo naselili; - gdje se ipak naime novanjâ Tergestum, Trieste, Trst korenika u riječih: trg, trštvo, trstina itd. tako blizu i tako naravno nalazi.

Uostalom, mjenbeni udes ovog grada bio je u razno doba važan. God. 572. p. u. R bijaše jošte republika. Četiri godine kasnije, poslije kako naime Trščani u društvu Istrijanaca i drugih urođenika jednu rimsku vojsku u dolini Siatiliano uništiše, posta silom legionâ, koje rimska osveta izaslala bijaše, municipium. Dugo vremena opirali su se ovi primorski puci krepko gospodarstvu tuđinca i mjembenom su srećom u društvu japodskih Ilira proti Rimljanom vojevali. - Što međutim Rim kroz stopedesetogodišnje ratovanje silom oružja steći ne mogaše, k tomu mu napokon lukavi ugovori pripomogoše. Trst posta naseobina rimskih građana. U ovom odsjeku cvala je ova varoš sve više i više, dok ju Goti, Alani i Vandali ne poplaviše. Što ovi poštediše, to poznati palikuće Huni sa svojim marvinskim vođom Attilom u prah i pepeo obratiše. - Na razvalinah znamenitog prije grada uskrсну nezatno seoce, koje se u tečaju vremena do varošice pope. S ovom gospođahu sad carevi istočni, sad hercegi Ravenski, dok se god. 1202. pod zaštitu Mlečana

* Mare degli Schiavoni.

dobrovoljno podade. Kasnije izabirala si je slobodno vlastite podeste iz goričkih grofova i istrijskih markgrava. Konačno predade se sa svojim kotarom austrijskomu hercegu Leopoldu (1382.). Od ovo doba, ako se odsjek 1809.-1813. izuzme, osta pod vladom ove jasne kuće.

Kad je Trst pod Karlom VI. god. 1717. slobodnu luku zadobio, brojio je jedva 5000 stanovnika. God. 1814. brojio je zajedno sa svojim nešto vrh jedne četv. milje iznosećim kotarom 36.000 žitelja. Ovi se je broj do g. 1837. podvostručio, sada bo broji preko 70 tisuća.* - Naravno, da znameniti ovi broj, koji se u tako neznatnom prostoru okreće, veliku živahnost gradu podjeljuje. Ovu živahnost većma jošte umnožava broj inostranaca; a okretnost pomorskog života i bučeći talijanski element čini ju značajnom.

Tko si ništanemanje Trst kao porat predstavlja, u kojem istočani sve vrve, ili u kojem se smjes ljudî i nosivâ kopnim gradovom neobična ukazuje, taj će se prevariti. - Osim nekoliko Helena, kojih veća strana, ako crven fes izuzmeš, francuski se nosi, ništa ne vidih, što već u Rijeci, naravno u manjem razmjeru, ne bi bio vidio. - Turčinu, Crncu il Mulatu, kojimi me je jednom prilikom neki svjetobroditelj nahranio, nema baš ni traga. Najvećma se jošte razlikuje šarena i slikovita nošnja seljankâ, koje s jestivom na glavi u grad dolaze. - Crne njihove suknje, širokimi vrpci od crvene boje odazdol u više redova opšivene, snježnobijele peče, pristala obuća, a k svemu tomu visok uzrast bijaše mi pojavljenje ponešto rjeđe.

Trst, kojeg procvjetanje u novije doba spada, sagrađen je također polag novijeg ukusa i pravilâ dobrog reda. Njegove su ulice prostrane, krasno taracane, riječju: sasvim dobro uređene. Osobito se odlikuju poglavitije ulice nove varoši, koje s jedne strane u luku utiču, dočim se s druge prama visini Karsta* † pružaju. Kuće su većom stranom na dva kata visoke, podugačke i pristale, nu ne baš čvrsto, nit osobitom napravom sagrađene. One su više na probitak proračunane negoli na beskorisno velikoljepje. Duh trgovački i ovdje se očituje. I zato, ako si vidio dva tri sokaka, to si i druge vidio. Međutim ima iznimaka; takove jesu sljedeće: Palazzo Carciotti, stupovjem i statuami urešena palača, Casa Griot, Pancera, Chiozza i nekoje druge imućnijih trgovaca. Najkrasnija pako zgrada Trsta jeste burza, koju osim petrogradske, pariske, amsterdamske, londonske i dublinske, kao što se uopće govori, nijedna ne nadilazi.

Odavle, pa ća do pijace "delle Legne" (drvenika), proteže se Corso. Ovdje najveća živahnost vlada. Tu su izloženi najznamenitiji proizvodi obrtnosti (razumijeva se inostrani, jerbo Trst osim rozolije, voska, sopuna i nekojih na brodarstvo spadajućih malo što proizvada); nu što je u ovoj ulici zanimivije negoli sve bižuterije i drugi nakiti zalihosti, to su ljepotice, koje ovuda vrlo rado robu razgledavaju, za da ih opet drugi gledaju. Spectatum veniunt, spectentur ut ipsae. - Al ova zanimivost ne sastoji jedino u atributih (svojstvih) krasote, već i u onoj različitosti nalikâ, koji su im na obrazih utišteni. Stanovništvo Trsta sastoji iz smjese malone svih europejskih naroda. Naravno je dakle, da i tjelesna značajnost mnogo nuance-a imade. Sad susretaš pravo-, sad crno-, sad rujnokosu; sad te ponjušuje orlovski, sada zafrknjeni, sad plosnati nos, il nosić, a kadikad i nosurina; ovdje te probode crno vatreno, tamo te očara milo modro oko; a kadikad, kao što to u raznosti biva, zažmiri i okašce mišjemu srodno. Uz junonski stas, koji se valovito giblje, koraca sitno liliputanska čednost itd.

* Od ovoga broja dolaze dvije trećine po prilici na grad.

† Karst 1486. stopa visoka grana Julskih planina, pod kojom Trst u jednom polukrugu leži.

Stara varoš, koja se na sjevernom i zapadnom obronku jednog brijega nalazi, čini četvrtinu grada. - Međutim, niti se može glede živahnosti niti uređenosti, niti taraca ili kuća s novom varoši usporediti. - Kao što gizdelini sa ostarjelom ljepoticom, koja se na prozoru drugog kata nalazi, koketiraju, dok ju ne spoznađu, tako se i ova uzvišena strana varoši samo izdaleka putnika lijepa čini, nu kad se u nju uvuče, tada stoprv opazi njezine nabore i pjege. - Ništanemanje krasan je izgled, kad se čovjek do plato-a od kastela popne, koji se u južno-istočnoj strani uvis diže. - U staroj varoši najljepši je jošte prostor Piazza grande. Spomena jošte zaslužuje i crkva katedralna S. Giusto, koja je vrh razvalina nekadašnjeg hrama Jupitera na postolju kastela sagrađena. - U ovoj crkvi nalazi se spomenik glasovitog staroznanca Winkelmanna, koji je putujući kroz Trst u drugom katu gostionice Locanda grande umoren. Na grobu stoji među inimi: "Manu Adrvenae Proditoris", premda se ne zna, tko ga je smaknuo.

Župna crkva nove varoši San Antonio jest među inimi ljepša i jošte sasma nova. Ona se nalazi na kraju od Canal grande. Svrsi shodno mi se čini, što je sat ove crkve tako uređen, da se u svako doba noći ure saznati mogu, što se rasvjetljenjem iznutra, kao što u nekih kazalištih biva, izvodi. - Ilirsko-istočna crkva sv. Spire - i grčko-istočna sv. Nikole, obje u najkrasnijoj strani nove varoši terezijanske prama zaljevu, veoma su pristale.

Uostalom ne broji Trst mnogo hramova, - nu tim više kavanâ između kojih dvije do tri navadne ove vrsti zavode svojim uređenjem natkriljuju. - Među novosti tršćanske spada velika bolnica i Hôtel Metternich. Prva je ogromna zgrada, na dva kata s četiri čela; - druga leži upravo na luci i razlikuje se od inih gostionica ne samo glede prilichnosti, dvorbe i jela, već i računa.

Međutim više negoli sve drugo, zanimala nas je luka sa svojom šumom jedara i nadjarbola, sa svojim barjaci i konopi, koji posljednji orijaškim paučinam mnogo priliche. - Ova razlitchost lađa, bogato urešeni kljuni brodova, krasni parobrodi, u daljinu brodeće il u luku ulazeće lađe; ovi uvijek ljujajući se talasi, koji gledaoci napô razumljivo šapću: "Puci, koji s nama ne opće, ne će nikad u svijetu veliku znamenitost steći; koji našim drumom ne idu, ne će nikada daleko uspjeti; mi smo prtine k slavi i blagostanju - neiscrpivi izvori sviju ljudskih potreština" - sve su to, rekoh, predmeti zanimivosti i povod k tisućostručnom razmišljanju.

Neki večer unišli smo u Arenu ili Amfiteatro diurno u Franjevoj predvaroši. Uprkos naimenovanju igralo se je ovdje i uvečer. Do 3000 osoba imade tu prostora, premda je k nadopunjenju ovog broja vrlo mnogo ih falilo. Predmeti prikazivanja bijahu razni gimnastički napori, kao i pantomimičke igre na konjih. - Sutradan uvečer posjetili smo operu. Ovaj teatar sagrađen je god. 1801. polag primjera milanske "Scale", nu na manji kalup. U pet kata broji do 150 loža. - Jošte se sjećam ciklopskog znoja, koji me je ovom prilikom podbijao. Tršćani su, kao svi Talijani, strasni ljubitelji operâ i mimičkih igra. Kuća bijaše sasma prepunjena. Pjevali su "Il Templario". Prima donna odlikovala se je osobito, - to jest, bila je od općinstva odlikovana. Tome valjda mnogo doprinese okolnost ona, što se je poslije dulje bolesti ovaj večer prvi put opet ukazala. Tenor primo također zaslužuje da bude spomenjen, al drugih osoba imademo bogami i kod kuće. - Balet jedva što to ime zaslužuje. Ballerino primo kretao se je nezgrapno kao na krovu kokot od lima. Ponešto bolji bijahu pantomimi, nu već iz toga uzroka, što nisu nikako plesali, a to je uvijek bolje nego zlo. Prva plesalica bijaše na sreću bolešljiva, inače bi mi srce možebiti oboljelo bilo, kad bi ju prije svršetka baleta ostaviti bio morô. Barem njezina slika, koju obdan s velekbnim potpisom Buccarana u jednoj trgovini umjetne robe vidjeh, nešto obećava. Da li bi me ipak original namirio bio, to ostade žalibog problema. - Ali možebiti želio bi čita-

Antun Nemčić: Putositnice

telj saznati, odakle ovo ime Buccarana. Kazat ću mu. Ples, kojega u svom priličju predstavlja, zove se tako. Ovaj ples pako sastavio je upravitelj baleta polag naših napjeva, koje je od gospodina Šišmana F. prilikom svog bavljenja u Rijeci dobio.

JEDNA NOĆ NA MORU

Neka ugodno kad zavlada
Povjetarcem vrieme i morem,
Riešeć jedar' biela stada
Putovati udilj morem.

Gund. Pjev. XV.

Jedan sat prije ponoći ostavili smo operu. — Uz Molo San Carlo kadio se je već tanani dimnjak naših putnih kola, krasnog parobroda »Barone Stürmer«. — Gomila puka stajaše na žalu. Jedni su se od svojih znanaca opraštali, drugi krasnu večer uživali ili samo odlazak paroplova očekivali. Mi se proturasmo kroz jedrno stišnjenu množ gledaoca. Jedna daska služila je umjesto prijelaza od brijega na plav. Tri koraka, i mi stojasmo na krovu parobroda. Visoko na jarbolu visio je fenjer, komu je mjesečina trake slabila i zajedno vas ovaj prizor rasvjetljivala. — Iz mnogo obraza zaostavše na žalu hrpe pomoljivao se je izraz onog ćućenja, koje pri odlasku milih znanaca i nehotice osjećamo; u mnogom oku sijevala je ona čarovita požuda, koja se i u nama toli putâ ujavljuje, kad se kroz tiho seoce poštarski rog razlijega... gdje si je usuprot mnogi između pasažira onim odomovlenog Ovida riječim: »felix, dicas, quem sua terra ténét« — nešto podobna mislio. A kad kapetan u govornu trubu zatrubi, letio je jedan Addio za drugim, jedan Buon viaggio tjerao je drugog, u što se je i gdje koji hladnokrvni Farewell miješao. — Samo nas dvojica nikog ne nađosmo, komu bi naš »Zbogom!« izustili bili, ili koji bi nam bio svoj »Sretno pošli!« na put dao. — Sad zatrubi kapetan po drugi put, daska se izmakne, općenje s kopnom prestane; lanci bo zazveče i sidro se izvuče. Gusta para obastre zvijezde i mjesec, brod se gane, i eto, začu se boj živalja. Jedan element protiva dvojici, vatra naime s vodom i zrakom borit se stane. — Od početka plovijaše naš brod stavno kano labud sred zrcalasta jezera, nu sveđer hitrije i smjelije, dok napokon brzoću pastrve u goranskoj rijeci ne dostigne. Divlje dakćuć, kao vepar kroz gustu trnjastu šikaru, lomijaše sveđer usilne talase, koji se buktajuć i pjeneći nadesno i nalijevo uklanjahu. Čim dalje brodismo, tim i veće njihanje osjećasmo. — Ovdje se je odmah vidjelo, tko li je s ovim elementom upoznat i morskome životu priviknut. Naš kapetan i nekoji mornari hodali su po krovu amo tamo, kô da su u sobi, premda se je brod neprestano zibao, a mi drugi, sinovi suhe zemlje, jedva što smo bili u stanju spominjat se. Neki mladić, koji se je valjda htio pokazati, kô da je ovdje domaći, hodao je sveđer gore dolje, premda mu je zamahaj plava sad amo, sad tamo noge zanosio. Iznenada zapletu mu se pedali, a moj mudrac sruši se na g ... cu, čemu tad zloradno pasažiri u smijeh udariše.

Milijuni znadu, kakav je parobrod izvana, kakav li iznutra, nu imade opet milijunâ, koji toga ne znadu. Donde spadao sam i ja u posljednju vrstu. Povirim dakle, za da mojoj znatiželji ponešto udovoljim, kroz otvor na središtu kuverte u trbuh parobroda. — Kô da orijaški pauk svoje mreže prede, il kao da se okosnica kakove pretpotopne nakaze oživljuje, dizale su se unutra dugaljaste motke od mjeda i zapadale sveđer pomnjo u špice od kotačâ; dočim je neka vrsta nekadašnjih Titana u plamenom sijevajuće usti od peći lopa-

tami ugljevine turala. Drugovi ovih uslađivali su si za toga polentom, a ostatak poslenikâ spavao je vrh nagromadana ugljevja tako mirno, kô da na pahulicah leži. Da su starogrčki bajoslovci ovi prizor gledati mogli, to bi bili zacijelo kazivali, da nj. pakleno veličanstvo Pluto svojemu kolegi Neptunu u pohode ide. - Barem se je činilo, kô da ništa ne fali, šta k putnoj ekvipaži jednog paklenog kavalira, kô što je bio Pluto, spadati može. Tà i Proserpina bila bi se u kajuti naći mogla, a još više Furijâ. Tà ja znam, da će i gdjekoji čitatelj od mene Radamanta stvoriti; — nu neka bude i to, barem će tableau savršen biti.

U taj račun siđimo dakle s krova u kajutu, pa se hvatajmo posla našeg novog zvanja. Eto nas već unutra. — Pogledajte na onu dvojicu Talijanâ. Ne opominje li vas ona kratka trbušina na povremeni kvartir Jonasa? — Vidite li tamo u kutiću onoga blagohrkajućeg Nijemca? — Njega su vam dosjeti umorili, kojimi je malo prije suputnike svoje u san uljuljao. On se je sam najtečnije smijao; pravo je da i najtečnije spava. Molim vas, motrite one zijevajuće i neprestano goddamajuće Engleze; ne priliče li sa svojim nogami, koje su posjedalih rastegnuli, isušanim žabam? Nemojte za Boga misliti, da su što god više platili, što su mjesto od četvorice zauzeli. To vam je već takova u žilah John Bulla organizacija, koja se na tuđi račun po svijetu širi. Nu šta ćemo, kad ga svijet dobrovoljno za diktatora finih manira priznaje. Da mi prirodjena slavjanska čednost ne priječi, klopnuo bi ga, da bi odmah zgrčio svoja poliposlična udesa, al tako će slavjanska čednost morat stajat ili na kuverti zvijezde brojiti. Na sreću, što jedna noć uvijek ne traje, - svanut će jedanput danak, tad će umorna čednost otpočiniti. Gledajte sada nalijevo onog Franceza, koji među dvjema gakajućimi svojim zemljakinjama sjedi. Ta čini se, kao da ovo troje praktički o tome radi, kako da se ono komunističko načelo u djelo privede, koje o općinstvu ili skupštini ženâ (la communion des femmes) glasi. Nu to vam je svakako blažen čovjek, i to ne samo "blažen među ženami", već i radi toga blažen, što njegove susjede zubî ne imadu. Poradi posljednje ove okolnosti ne ćemo ovim blebetušam ni zamjeriti, što jezik za zubima ne drže. - Ne čitate li u obrazu onoga čovjeka, koji je okrugao kao stol, uz kojega se je namjestio - ne čitate li, rekoh, u njegovom obrazu onaj Očenaš Epikura: Bibe, ede, dormi? Onako; kô što sada, sjedila vam je ova personificirana slika proždrljivosti čitavu noću pred nagromadanimi narančami, šunkom, salamom, sirom itd. To vam je bio jedini jedući stvor u ovoj razlikosti. Kad je čovjek motrio obilati obris ovog uvijek razmašenog lica, kog nad trpezom viseća lampa (uljenica) rasvjetljivaše, to bi mislio, da vlasnik samo iz straha, da ne zaboravi jesti, neprestano zubima žvače. On je polag stojećemu garcon-u o preimućvih tokajske i meneške kapi čitava panegirika izvodio; on je u zoru prvi bio, koji je kavu tražio primetnuvši konobaru, neka se žuri, jer on ne bi rad da mu se Mleci ukažu natašte. -

Ja sam ostavio s podobnima slikama natrpanu kajutu, zapalio jednu cigaru i namjestio se na klupu, koja uz naslon kuverte stojaše. - Nježno ljuljan od morskih talasa, gledao sam sad u pluskajuće valove, sad na zvjezdovitu tvrđinu, il u polumračnu daljinu, iz koje mi se samo luč svjetionika* ukazivaše, kano iskrica na utrnutom ognjištu. - Stanje ovo vrlo dira u srce brodarâ i uznosi mu misli. Šta su prizori kopna prama ovomu veličanstvu, šta li prama beskonačnosti ovoj? - Premda nisam ni za one nikada tup bio, osjećao sam ipak sada, gdje mi se naravno s prvobitnom svojom značajnošću ukaza, da sam prama kopnu veoma ohladio, budi to prosto zbog njegove svagdanjosti, budi poradi njihove, u razmjerju prama ovim, očevidne neznatnosti. U tišini, koja me okruživaše, u beskonačnoj ogromnosti mora i neba, među kojimi se nalazih, razvile su se misli moje neizmjerne; pa

* Svjetionik Pole u Istriji.

ipak osjećam nedostatak riječi, za da ih izrazim. Sad sam se i nehotice prisposobio s malenim listićem, kog bura s brijega na pučinu baci, sad mi se činilo, kô da me mila mati narav u svoj naručaj zagrlji; u ljuljanju talasâ oćutio sam njezino zibanje, u blagoj mjesečini ljupki pogled materinski, u pršenju povjetarca nasladni njezin dah; al tko bi ovo more smiješanih ćućenja slikovao, u kojem opojeno srce plovijaše!

Novost prizora i okolnost ona, što je kajuta bez toga prepunjena bila, učine, da sam se vrlo dugo na krovu od broda bavio; nu i noć, izuzamši boru, koja poslije ponoći ponešto vladaše, bila je tako umiljata i jasna, da sam olovkom u ruci nekoje misli, kako mi ih situacija poda, pobilježiti mogô. Evo maleni odlomak na poklonstvo.

DOMOVINI!

Quid si concussas Triton exasperet undas...

Gori nebo visoko,
Doli more duboko,
A ja u sredini
Noćnoj u tišini
Mislím na te, mâ jedina
Premilena domovina!

Slabe barke smjeli let -
U daleki strani svijet;
U njem strani ljudi,
Jezik stran i ćudi; -
A u tebi sve poznano,
Došô kasno - ili rano.

Tko te ne bi ljubio,
U te doći žudio
Bio bi s kamena,
Srca nesmiljena!
Zalud sunce drugdje sija,
Moje srce ne razgrija!...

Nemoj, buro, bjesniti,
Smjeli brod mi slomiti,
Nu - ako se skrši
I moj život svrši,
Tad dones'te, vi valovi,
Miloj zemlji cjelov ovi! -

Iz mojih sanjarija probudi me neki čovjek, koga prije u svojoj udubljenosti niti ne smatrah. Ovaj mi nešto po talijanski reče, što sasvim razumjeti ne mogoh; poradi toga odgovorih mu u jednom ričetu romanskih jezika: da ako veće porazumljenje među nami uvesti želi, neka u kojem drugom jeziku divani. Našto on opet u rdavo njemačkom jeziku šaljivo reče da ako broj parobrodâ i parovozâ i odsele uzraste kao dosad, da će za 10 godina čitava tvrđina od strašna dima pocrniti. "Ej, gospodine", nametnem ja, "parobrodi

također su jedna vrsta između onih kanala pomoću kojih se olakšava epuracionalni, to jest čistiteljni proces idejâ; većom dakle vjerojatnošću možemo se nadati, da će se obzorje naše tim sredstvom prije razvedriti negoli pomračiti." - Međutim činilo mi se je, kô da me moj čovjek posve ne razumije, jerbo je nešta zborio o così sver fersten datce sprak, - i tako se naš divan svrši. To je bio neki vojnički časnik, rođen Talijan, koji je u svoju domovinu putovao.

Poslije drugog sata po ponoći unišo sam opet u kajutu. Ovdje je sve pozaspalo bilo. Ja se namjestim na jedan žakelj (vreću) i naslonivši glavu na trpezu uz spomenuta nenasita, začeo sam drijemati, nu to nije dugo trajalo. Za sat po prilici hodali su već pasažiri amo tamo, a zamala stade i zora pucati. - Ja probudim mog suputnika, za da veličanstveni prizor naravi, naime

Ishod sunca na pučini

ne zakasni. - Kada nas dvojica na krov dojdosmo, vrvili su već ovdje pasažiri iz obojih kajutah. - Noćas blagohrkajući Nijemac s torbom na leđih i kapom bez zakrilja na glavi, sakupio je opet svoj publikum oko sebe. Drugi su tamo amo hodali ili se međusobno razgovarali, drugi opet durbini brodeće u daljini lađe motrili; - dok se napokon sviju oči na jednoj točki ne obustaviše.

Narav imade takovih prizora, koje, istina Bog čovjek ćuti, nu opisati podnipošto ne može. Takav je i ishod sunca, koji nam se na obzorju istoka pojavi. Zašto dakle rajski taj predmet ovdje ne slikujem, tome je uzrok sasna ljudski i jednostavni. Ne mogu ipak mimoići, da nešto, što mi se je vrlo zanimivo činilo, ne napomenem. Prilikom ovom čitava atmosfera sijeva kô u jednom plamenu; - ta i isto more tako se žari, da bi čovjek mislio, da je providnost Božja naumila pokoljenje čovječansko uništiti, kô nekoć potopom, tako sada općinskim požarom. Desi se baš sada, da je nekoliko trgovačkih lađa brodilo pokraj nas veoma se napinjući, i jer naš parobrod brzo plovijaše, činilo se je, kô da su spomenute lađe, na krovu od kojih ukrcala se je bila sila ljudstva, požaru tome strasnom uteći nastojale. Iluziju (opsjenu) jošte većma umnoža gromoviti križ, ili pravije, mukao jauk, koji se je odante čuo, što je međutim samo kao pozdrav našem plavu značiti imalo.

Dočim je narav oči i dušu naslađivala, brinuo se je pisar od broda, koji je zajedno dostojanstvo kuhara imao i "botege" dužnosti izvršivao, za želudac, nudeć mi findžan crne kafe. - I kô da mu ja uskratiti ništa ne bi mogô, začeo odmah i natakati. Kad baš mora biti, mislio sam si iz nevolje, neka bude, - al jedva što sam findžan ispraznio i udvornost njegovu nadario, začuh neki radosni žamor pasažirâ, i krenuvši glavom smotrih prama maglenomu zahodu, gdje se iz polusivastog mora dižu golemi, nu napolak jošte mrkli obrisi željnih Mletaka. Naš jurišnik (Stürmer), vrijedan tog imena, letio je s nami kroz zapjenjene talase, sa svojim poštarskim barjakom na kljunu, kano sokô preko jazovâ. U toj brzini potpomagala nas je osobito bura, sprovedajuć nas iza traga. - Magle, koja nekadašnju ovu mora vladaricu u čarobnu koprenu jošte zavijaše, sveđ je malo pomalo nestajalo, čim mi bliže jadrismo, dok nam se napokon u cijelom svojem ogromnom opsegu i veličanstvenom biću ne ukaza na uzljuljanih Adrije talasih divna Venecija.

VENECIJA

Ai tu leži zem ta pred okem mym selzy ronícím,
Nekdy kolebka nyní národa mého rakev.

Kollár

Sveđer tanji i tanji dim vijao se je iz našeg plava prama modromu neba svodu, dok se napokon sidro baci i brod sred pučine morske ne gibajući se stane. - Vožnja naša trajala je po prilici sedam sati, premda obično devet, a kadikad i više trebue.

Dok su drugi sebe i svoju prtljagu spremali, boravio je moj pogled sveđer nad ovim aristrokratskim Jerusolimom, kojega zidine premda jošte nepomično stoje, proroci mu ipak davno zanimiše. - Kao prije sedam stotina godina, u vrijeme Zianijâ i Dandolâ, tako se i dandanas jošte grli ponosita Adrija s vjerenikom svojim, al grljenje ovo samo je objatje udove, koja nadgrobnni spomenik ljubovnika svoga grli. Hladno, tamno, kao mramor njegovih palača, jeste biće njezina zaručnika.

Nu i s druge strane zanimao bi me grad taj kao Slavjanina. - Mletke - Veneciju - osnovali su Slovenci Heneti ili Veneti. Čim oslabi rimsko carstvo pod udarci mača divljih lupežnih naroda (navlastito njemačkih), otvore se tim i Obarom ili Hunom, svemu svijetu poznatim po nečovječjih svojih djelih, prostrana vrata u Italiju. Oni, razorivši slavni Oglaj (Aquilea), dohrupe u gornju Italiju do Pada. - Narod ondašnji, većinom krvi slovenske, i više djelu poljskomu, negoli ratovanju priviknut, razbježe se kud koji, jedni u gore, a drugi na pobliznje otoke mora sinjega. - I tako se podigne iz pepela tolikih gradova novi fenič, naime Venecija, koja domala silom i slavom sve ostale gradove gornje Italije natkri-li. - Kažu, da se je prvi kamen tomu gradu metnuo u onom mjestu Mletakâ, koje se još i danas zove grado. Nu malo pomalo pomiješase se tu drugi narodi (Grci, Talijani, Židovi itd.) sa prvobitnimi stanovnicima, te isti slavjanski živalj iz duševnoga života zrinuše, a talijanski tu vladu preote. Čim se poslije sve više slavjanskih gradova i pokrajina (Istra, Dalmacija, strana Arbanije) s Mleci združili, uticalo je opet bez prestanka sve više krvi slavjanske u žile Mlečanâ, snaga tjelesna nadtekla je živalj romanski; ali u životu duševnom slavjanština je u Mlecima za vijeke propala. Ajdmo natrag k parobrodu.

Kao kad se u baru mladim patkama ožudena kakova hrana baci i ove s brijega lakomo tamo pohite, tako sad i gonduljeri s obližnjih "Slavjanskih obala" sa svojimi crno bojadisanimi gondulama i barkama, jedan drugog natičući, nasrnu i opkole naš parobrod. Ovih međutim dođe više negoli se je na brodu pasažirâ našlo. Zato malo što se nisu poradi njih svojimi vesli potukli. Moj suputnik izabro je jednu gondulu, koje vlasnici sasma neutješivi bijahu, što bi se skoro bez ikakve akvizicije morali bili vratiti. - Ovi nas najprije odvedu na "Sanitat", kad naše putne listove izručismo, odatle nas silom nastojahu odvesti u neku lokandu, koja se je njim valjda više putâ blagodarom ukazala. Nu nama je gospodin H. u Križevcima, koji se je nekada dulje vremena u Mlecima bavio, gostionu "Tre porti" preporučio. Zapovjedili smo dakle njima, da nas odmah tamo odvedu. Uslijed toga zavrnuhli su opet u Slavjanski i odanle u jedan tijesni kono, gdje se pred mrklom jednom

kućom ustave. Nad vratima cvilio je cimer tužno kano Cerbero uz Kocita. To bijaše slavna:

Gostiona "Tre porti"

On a toujours de bonnes raisons à mal faire.

Iz gondule stupili smo kroz vrata odmah u jednu poširu barijeri pregrađenu sobu. Jedva što uniđosmo, rado bi se bili opet povratili, toli neugodno dirnu nas prvi razgled pa sobi. A ktomu je takova mefitička duha moje njušne živce probijala, da sam bio prisiljen umjesto burmuta dim cigare na nos puštati. Kamerijera, koja mimogred budi rečeno, suvremenica dužde Manina²⁷ bijaše, spazila je valjda moja nažimanja, pa se začu ispričavati govoreći, da su se Signori Cavalieri malone do zore ovdje bavili. - Lijepi kavaljeri, pomislim u sebi, kojih divlje orgije takovi ambrozijanski miris po sebi ostavljaju. Međutim su gonduljeri našu pratež pograbili i već u gornji kat odnijeli bili. U društvu njihovom nalazio se je i neki treći, od kojega, kao što prije znali nismo, odakle je došô, - tako i sada, plativši ga, ne znadosmo, kud ga je nestalo. I tako smo i mi bongré malgré za našom ljepoticom u gornji kat koracali, gdje je jošte samo sobica s jednim krevetom prazna bila. - Šta je ovdje bilo mnogo umovati? Mala ckenje, pa tumaraj do pô dana, dok se gdje god namjestiš. - Na sreću bio je taj krevet tako tako širok, kô što su naša tri uspored. Zaključismo dakle ad interim tu ostati, - al jedva što smo s ovom nevoljom gotovi bili, pojavi se druga. Gonduljeri, kojim smo za maleni njihov trud dvije lire dali, nisu se time udovoljili, već tražili su od nas, da im još jedanput toliko damo; - nu znajući, da ih više ne ide, grozili smo se policijom. Na to oni odgovore, da ih istina Bog brodarine više ne patri, al oni, rekoše, nisu bili dužni u taj račun torbe naše gore nositi, radi česa i nadalje pri svom zahtjevanju ostadoše. - Našto se naš anđeo mira, davnokrasna kamerijera pojavi, te nas zamoli, da ovim - kô se izrazi - poveri diavoli jošte jednu liru darujemo. I kad opazi, da je njezina intervencija (posredovanje) željenu svrhu imala, obrne se prama njim, pa reče napô muče: Toga niste zaslužili, al neka vam bude umjesto nagrade, što ste mi goste doveli.

Čim se ova nezasitna družba udalji, stali smo rekognoscirati našu ložnicu, nu to brzo bi dovršeno. Moj suputnik htio je prozor - jedini, koji je sobica imala - otvoriti, - nu bio je čavli zabijen. Što međutim nije upravo velika šteta bila, budući da je izgled imao samo na uski i mutni kanal, kuda smo dojadri, i na kuhinjski prozor susjedne kuće. - Raznog pokućstva baš se nije u sobi nalazilo, - nu nije čudo, jerbo je sama postelja 7/8 od sobe zauzimala. - Što je jošte najboljeg bilo, to bijaše pod, koji, kao što ovdje, malone po čitavih Mlecih sličan se nalazi. Ovuda se naime obično vrh opekâ pada neka melta od rude izlije, koja se učvrsti kao kamen i podu takovo lice daje, da je čitav iz jedne jedine ploče ugrađena, zagasito-crvena mramora. - Nu sada, tko želi saznati kakovi su

Mleci za jutro,

neka hoda za mnom. Ja ću mu biti "cicerone". - Bijaše upravo nedjelja. Mi upitamo kamerijeru, da li koja između ovih triju vrata (tre porti)²⁸ na suho vode, - i na njezin "Si Signori" stupali smo za njom na jedno dvorište, malo veće negoli je naša ložnica bila. Prolazeći kroz jedan svod, na kojega stijeni krijesio se je salitar kano jutarnja rosica na livadah, dojdemo u usku uličicu. Naša Arijadna ovdje nam svoj "puker!" napravi, a mi sretni, što

smo na prostom, išli smo malo mareći kud il kamo, samo smo se ovih trojih vrata riješili.
- Nekoliko koraka, pa eto ti stajasma na Nabrzežju slavjanskom, kao što nas nauči napis:

Riva de' Schiavoni,

koji na stijeni jedne kuće čitasmu.* - Upravo pred nami rasprostiraše se luka, u kojoj je podobri broj većih i manjih brodova stajao. - Istina Bog! ne baš onoliko, kao što ih u Trstu ima, nu i ovaj nedostatak nadomještahu one stotine od gondulâ, koje se uvijek ovuda kreću. - A što se tiče živahnosti oko luke, to mnogo te mnogo veću osjećaš ovdje negoli u Trstu, kao što smo se kasnije osvjedočili. Kasnije, rekoh, jerbo sada je jošte ovdje sve tiho bilo. - Idući odavle nadesno, sve po Obali slavjanskoj, uz ponosite palače, dojdemo do malene podugačke pijace i polagano dalje greduć na kraju njenu opazimo veću. Con-
tiguere - in - tentique ora tenebant, bio bi reko, da nas je tko u ovi par vidio. To mora da je

Pijaca S. Marka,

trgne jedan drugome riječ iz ustiju. - I tako je bilo. Ovezgrade, ove zidurine, ova stupovina, koja se uspinje jedna nad drugom, ovi trijemi, ove arkade (nasloni), ove mramornice, ovaj osobito čudnovati i kopnu europskomu strani način zidanja, ove hrpe velikoljepja, sve to - sve ti javlja, da se nalaziš na slavnoj, po svemu svijetu glasovitoj pijaci, o kojoj je Petrarka kazao: "Platea, cui non scio, an orbis terrarum parem habeat." - To jest: Ulica, o kojoj ne znam, da li joj u svem svijetu para ima.

Mi stajasma pred crkvom sv. Marka. Na obližnjem tornju, ili bolje rekuć vratnom svodu (Torre dell'Orologio) udarile su dvije goleme prilike (figure) od mjeda u jedno zvono sedam puta, da je uzječala prazna pijaca. Drkajući razlije se zadnji slabi šum, pa opet zavlada mrtva tišina po čitavom trgu, na kojem nije bilo do nas ni duše vidjeti ni čuti. - Kao onaj grad u basnah Šeherezade sa svojim okamenjenim žitelji, tako mi se činjaše i ovdje sve oko mene. Ove mramorne statue (sohe) u svojim uložinah toli izraza pune, pa ipak negibive, ono dvoje zvonara, malo prije toli okretni, a sada nepomični stabri, uza sve to pako bijelo sunčano jutro, - doba, u koje se drugdje navadno sve giblje, što živi, - a ovdje baš ni žive duše! Da li je to i čudo u gradu, komu je toliko naličje istočnosti utisnuto, kojeg čatrnje već na pustoš i istok spominju. - da li je, rekoh, čudo, ako u takvom mjestu, pod takovimi okolnostima čovjek jošte o čudnovatih pričah orijenta sanja? - Ta čitavi Mleci svojom prošasnošću glase kao hiljadugodišnja, duga, čudnovata priča.

Ostavivši pijacu sv. Marka tumarali smo neko vrijeme po izumrlih mletačkih sokacih. Ove

Ulice mletačke

većinom tako su uske, da jedva dvojica uspred hodati mogu, a kad trećeg susretnu, moraju mu se ukloniti. - Malo što nije već podrugl sat prošô, otkako je sunce izišlo, al ovdje bijaše jošte sve u sumraku. Ogromne zidine kuća čine, da sunčane zrake veoma rijetko dopiru do taraca stišnjenih ulica. Al ove uske uličice valja smatrati samo kano stvar drugotnu; ove su u Mlecih jedva to, što su u kojoj povećoj zgradi pokrajne uske skaline naprama glavnoj stubi, ili što u kopnih gradovih oni uski prohodi oli uličice, po

* Stariji napisi glase: "Riva degli Slavi". U ovoj strani varoši čitaju se također riječi: "Fondamenta vecchia", to jest: stari temelji.

kojih kola ne mogu prolaziti. A što su drugdje glavne ulice, to su u Mlecih kanali, koji čitavu varoš prosijecaju. Iz njih dižu se ponosite one, premda starobitne palače, kojih je građenje nekoć milijune progutalo. Većom stranom ustrojene su ove mletačke kuće tako, da glavni ulaz i čelo prama kanalu gleda. I zato, što su u varoših po kopnu fijakeri i karuce, teretna kola i voznici, to su u Mlecih gonduljeri sa svojim gondulami i bankami. - Uopće, tko želi o Mlecih pojam kakov sebi pribaviti, taj neka si predstavi koju poplavljenу varoš, kô što su na primjer g. 1830. predvaroši Beča bile ili g. 1838. u vrijeme poplave Pešta. Dabogme, među morem i Dunavom razlike imade, kao i među palačami Mletaka i kućami bečkih predvaroši. A jedva da se je i Bečanin prilikom ove nesreće tako veselo kretao, kô što to bezbrižni Mlečanin u svojem poplavljenom gradu čini. - Toliko onim, koji bi možebiti radi, ali ne mogu - Mletke poznati. - Gdje ove uličice u kanal utiču, tamo stoje ili gonduljeri, koji svijet prevažaju, ili pako vode preko kanala

Mosti,

koji su sagrađeni iz rezana kamena. Većih i manjih imade do 450. S obje strane vode stube na ove ćuprije, jerbo svodovi njihovi mnogo su viši negoli tarac ulicâ. A to biva iz uzroka, da gondule i barke tim lakše ispod svodova prolaziti mogu. I zato, da baš i ne bi uske uličice priječile upotrebljivanje kolâ, to bi ove skaline podobno pokušenje uništile. Radi toga niti ne vidiš u Mlecih konjâ il tegleće marve, ne slušaš štropot kolâ i karucâ, ovdje ne zove pucketanje kravarskog biča krave na pašu, - ovdje ne budi pakleno zavijanje njegova roga (kô što to u stanovitih stranah svijeta biva) miroljubve ljude, koji lijenosti općinskog kravara svoj san žrtvovati moraju. O patrijarhalskoj ovoj uredbi nema Mlečanin niti pojma. Sretni puče! - Ali vratimo se natrag. Između mostovâ glasoviti

Ponte Rialto

kano sivi orao među inimi pticama stoluje i smjelo svoje krilo nad glavnim kanalom (Canal Grande) rasprostire. Ja nisam uzalud ovi izraz "sivi orao" upotrebio, jerbo mramor, kojim je taj most obložen, tako je tavan i izvjetran, da ga za ono, što zaista jest, nitko držao ne bi. Ova je okolnost bez dvojbe i to prouzročila, da me nije baš onako dirnuo, kô što sam se prije toga nadao. - Građenje ovog mosta stalo je 250.000 mletačkih cekina: - 56 stuba vodi sa obje strane na smjeli ovaj svod ispod kojeg manje katarke prolaziti mogu. Kanal broji ovdje u širini 40 koraka i tu je na cijelom svom potezu najuži. Na mostu nalaze se dva reda dućanâ.

Vraćajući se s ovog labirinta stišnjenih uličica, u kojih malo što nismo zabludili, opazimo posve drugi život. Dućani otvorali su se sve pomalo i začeli ukazivati svoje jestivo; - pojedini se zvoni oglase. Sad nam ne bijaše više tako lasno šetati kô dosad. - Ovdje se sastanemo s vodaricom, koja je na podugačkoj lijenki u vedricah vodu nosila, ondje u crni zavoj umotane starice, koje su pobožni poziv zvonâ slijedile, sad opazimo trouglastim klobukom okrunjenoga abbéa s velikimi kopčami na cipelah, a još mnogo većimi nogami prama nam koračati. Sveder rastô je broj živih, dok napokon cijela poplava ljudstva sokakâ ne napuni. Nu to je samo drožđe bilo, - pjena se jošte ne sakupi.

Kad smo se kroz arkade opet na pijacu sv. Marka vraćali, zače nas jedna vrsta ljudi proganjati. To su bili tako nazvani:

Opcínski čizmočistitelji.

Parfois le peuple s'attroupait,
Entre les yeux nous regardait,
En badauds curieux remplis d'impertinence.

Malo što nije uz svaki stup kolonade stojao po jedan, a gdjegdje i po dva. Na leđih nosili su jednu iz dasaka slupanu škrinjicu (sandučić), koja veoma priliči našim kavezom, u koje prepelice navadno zatvoramo; u rukama pako držali su kefu, i s vikom "commandi, Signori!" navaljivali su na naše noge, ne čekajući od nas ni odgovora. Kuda mi, tud i oni. - A najvećma me je jadilo što su i prolazeći postajali, te se našoj smetnji podsmjehivali. Istina Bog! naše čizme, koje došavši u Mletke poradi neustrpljivosti (s gradom što brže upoznati se) ne promijenismo, kô zrcalo upravo svijetlile se nisu, - al radi svoje čedne tamnosti nisu ipak ovi progon zaslužile. - Da se ovim turicam ugnemo, uništili smo u jednu između onih kavana, koje kano maleni, nu prijatni budoari iz dna arkadâ izviruju. Ovakovih imade na pijaci Marka 8-9. Kavana, u koju smo upravo uništili zove se:

Caffe Quadri

Stijena tako ove, kô većinom i drugih na spomenutoj pijaci nalazećih se tako je uglašena, da na bijeli mramor, koji malo na zeleno udara, naliči - a ktomu je uskimi, pozlaćenimi okviri zarubljena; strana pako od čela providena je uzduž staklom. Drugog osobitog ureda nemaju. Nekoje između ovih kavana, kao na primjer "Florian", imadu čitavu galeriju podobnih malenih soba. U jednoj srče se teja, kava, čokolada, u drugoj sladoled oli limunada, u trećoj čitaju se novine, u četvrtoj se puši duhan itd. Nu billard se nigdje ne videva; - a gdje se i nalazi, to je sasma u drugom predjelu.

Dočim smo mi kod Quadrija kavu pili, dao nam je il Padrone del Caffè kao inostrancem (što mu mi međutim nismo otprije kazali) svakojaka dobrotvorna upućenja, za da nas njegovi zemljaci, kao što on kazivaše, tako lasno ne prevare. Nu on nije upotrebio upravo ovu terminologiju "zemljaci", već je samo kazivô "cattiva gente gondolieri". - Među ostalimi tumačio nam je i sortu mletačkih novaca, kao i njihovu vrijednost. - I tako novimi pojmi obogaćeni ostavismo našeg prijatnog padrona misleći: no sada nas već nitko prevariti ne će. - O vanas hominum mentes!

Jedva što iz kavane izidosmo, navale na nas nesretnike

Opet čizmočistitelji.

Za da se ovih stršenovâ riješim, šta sam mogô učiniti, negoli pružiti nogu! - Čisti do tri sto vra..., mislio sam u sebi. Al sad, kao dva jastreba na jedno pile, nasrnu dvojica najedanput na moju nogu i bili bi se bez dvojbe među sobom potukli, da u strahu poradi moje noge ne izmaknem za vremena iz pogibione ove borbe. Našto jedan mrmljajuć kô zukavica otiđe, a ostavši svoga se posla hvati. Taj je mislio, Bog zna, kakov je lov ulovio, - nu sad je udario sat osvete za mene. Ja mu dadem običnu taksu, naime (polag naputka padrona) četiri solda i toliko centima.* "Poco, poco per un cavaliere" reče mi tad mrmljasto. Našto ja "poco o molto, - ja te molio nisam", pa se s tim krenem, ne brineći se za njegov "Tedesco", kog mi je na put dao.

* Jedan soldo vrijedi pô groša, a centim pô krajcare bečke vrijednosti. 4 sold. i 4 cent. = 8 kr. b. v.

Odsele sam mirno hodati mogô, moje bo čizme svijetile su se kano kupole sv. Marka. - Al moj drug, koji se k ovoj purgaciji odlučiti nikako nije mogao i koji je vrhu riječi "pristojno - nepristojno" kô Hamlet vrhu "bića i nebića" čitav samogovor držao, bio je sveder jošte žrtva ove čistiteljske bjesnoće. Na njega su se sveudilj zaletavali kô sjenice na tikvu. Nu najedanput nestane moga druga iza mene. - Ja se ogledam za njim, al su ga već kefali kod jednog stupa. Međutim i to je prošlo. Ako je i odsele gdjekoji drzovitije pokraj nas postajao, to je samo s našimi čizmami koketirô i jasnost njihovu možebiti nenavidno motrio. Al smo ih ipak sveder morali od svakog praška uzdržati, inače su se ovi stršeni odmah snova pojavljivali. - Nu ove potjere bivaju samo po nedjeljah i to zarana. Druge dane samo po gdjekoji tumara; al ipak imadu svi ovi svoj ceh, niti je slobodno svakomu u njihov zanat pačati se, inače bi ga i bez kefe iskefali.

Mi smo odlučili bili, prvi dan našeg bavljenja u talijanskom dolce far niente provesti i zato se nismo ni odviše udaljivali od pijace sv. Marka, ovog hrama, gdje se stotine spomenutomu kumiru besposlenstva klanjaju.

Opširniji opis pijace sv. Marka

Ova je pijaca podugačko četverokuće mramorom taracano. Ako se pako s Piazzettom kao jedan prostor smatra, tad ima priliku skvadre. Pijacu Marka tako rekuć samo četiri zgrade rube. Hram sv. Marka, pred kojim smo stajali, kad smo pijacu prvi put ugledali, zauzima istočnu stranu, nadesno se od ovog stare, nalijevo nove prokuracije protežu, a od zapada, to jest upravo naproti čelu hrama Markova zatvora je tako nazvani Palazzo reale. - Gdje ova posljednja palača stoji, nalazila se je otprije jedna crkva (s. Geminiano). Napoleon ju dade srušiti i rečenu palaču ovdje sagraditi.

Ova palača i jedan vrt "Giardini publici", koji se na kraju od Riva degli Slavi nahodi, dva su spomenika Napoleonova bavljenja u Mlecih. - Kukavna naknada za 16. svibnja!

Međutim, premda je dobitnika nenasitnost, ili možebiti bolje rekuć taština, ono osvojiti, što za 13 stoljeća nitko predobio nije, nukala, da skupnovladarstvu smrtni udarac dade, - ipak se tajiti ne može, da je nesretna nijednostranost, u kobno ono doba očitovana (iz strašljivosti ili možebit iz lukavštine nekojih patricija izvirući) glavni uzrok bila, što su franceski orlovi oči ostarjelom lavu prokljuvali. - To je opet novi dokaz, da u stanovitih epokah ona jeftina politika neutralnosti ništa ne valja. - U političkom životu narodâ pod načelom nijednostranosti ili je sakrivena lukavština, koja na poznato "inter duos litigantes" smjera, ili je bezbožna nemarnost, koja u nasladah i prijatnostih svagdanjega života zaboravlja uvjete društvenoga sustava i moralnih živalja, - ili najposlije nemuževno nastojanje klanjati se Bogu, bez da se đavo uvrijedi. Nu bilo to il ono, - kako si tko prostre, tako će i spavati. - Međutim neka bude o tome dosta, svijet bo kaže "u mrtve ne diraj, jer su Bogu razlog dali". - Molim samo čitatelje, prije negoli prekinutu nit opet nastavim, neka podobne obaziruće se epizode ispričati blagoizvole, jerbo nije lasno mirnim korakom onuda stupati, gdje svaki kamen svoju prošasnost imade. A tko iz ovog gledišta Mletke ne rasuđiva, ili komu je prošasnost njihova posve nepoznata, tomu naravno da nije Venecija ništa drugo negoli mumija u kristalnom lijesu.

Eto nas sad opet na pijaci sv. Marka. Pred crkvom istog imena stoje na postavkah od mjeda tri visoka pruta ili kopja od barjaka. Ovo je prije toga predstavljati imalo tri otoka, kojimi su Mleci nekoć gospodovali: naime Cipar, Kandiju i Moreju. I sada jošte viju se ljeti po nedjeljah barjaci spomenutih otoka, premda je već odavna tome, što lav ni kod kuće ne gospoduje, a kamoli tamo. Vanitas vanitatum. Međutim car kineski piše se gospa-

rom sunca i mjeseca; grb Bosne itd. viđeva se ne samo u Carigradu, već kadikad i drugdje. Neka budu i Veneciji njezini barjaci, ako se š njimi tješiti može.

Pod gori napomenutimi trimi palačami protežu se tako nazvane arkade ili svodovja, koja krasna kolonada (stupovje) uzduž resi i pijacu od trih strana zatvara. Ove su poglaviti ures Markove pijace. Pod njimi nalaze se osim navedenih već kavana knjigarnice i razni dućani od uresâ kanoti svakovrsnih titrenâ, dragog kamenja i ostalih nakitnih naprava, nadalje trgovine glazbâ, slikâ, haljinâ itd. Ovdje se sve sakuplja, mlado i staro, ugladeno i kuštravo, bogato i bijedno. Ovdje je sastanište dandyâ glumacâ, režikesâ, - ta tko bi ih sve nabrojio! - Ovdje žubore svi jezici europejski. What, yes mijenja se sa parbleu-om, nje-mački jezik sa slavjanskim; nu talijanski naravno da gospoduje, i to despotički, ako inače jezik narodni despotizirati može. Imô sam priliku opaziti, da isti Nijemci ovdje većinom "parliraju". Samo po zakucih i po svojih gostionica daju si, kô što sami kazat običaju, "Luft". - Prvih dana mog bavljenja ovdje viđevao sam i nekoliko Helenâ (Grkâ) u njihovoj narodnoj odjeći. Židova - a gdje ovih nema? - nije također manjkalo. Ovi ljudi koracaju ovuda tako gravitetno, da bi čovjek od straga sudeć mislio, da su nekadašnji Procuratori di s. Marco ustali opet iz svojih grobova; samo kad čovjek pogleda u lice ovih izabranih, tad se čudi i misli, zašto je negda mletačka republika ovim ljudem zapovjedila, da moraju crveno znamenje na šeširu nositi?

Izvan arkadâ na pijaci jošte veća živahnost vlada. - Ovdje jedan poderanac kriči "ostrige"; tamo opet drugi strašnom vikom svoje naranče ponuđa; sad se jedan iz C-dur-a izdere "Ultima sera Gabinetto del Cosmorama d'Europa" itd.; ondje jedan s prekrštenima odzada rukama kroz hrpe puka hoda te zrelim glasom operu proglašuje, koja će se uvečer u teatru Fenice predstavljati. Ovaj čovjek malo se brine, slušao ga tko il ne slušao; on stupa pa kriči, on bo će plaću dobiti za svoj oglas, ma ostô i teatar prazan. Nu čini se, kô da se onaj tamo više stara o tom, da ga tko sluša, on bo stentorskim glasom vabi općinstvo k svojemu padronu na Slavjanske obale, gdje se - kô što se izrazi - čudesa nad čudesi za jedan soldo pokazuju.

Ozbiljnim licem ovdje jedan cicerone nekim inostrancem mjesto - kaže, gdje je negda Miroslav Rujobrada²⁹ (Federico Barbarossa) papi Aleksandru stremen (uzendiju) držao, kad se je ovaj na svog bijelca penjao. Žurnom nogom stupa uz takovu hrpu Mlečanin, pa se u svoju šкуру kabanicu umata, kô da se riječi plaši, koje prošla vremena spominju. - Tamo stoje ljubopitne Engleskinje, te motre ona četiri konja od mjeda na galeriji sv. Marka, koji su prije šest sto i nekoliko godina hipodrom u Carigradu krasili. - Ovdje opet šapće jedna hrpa otočankâ, kojim vratove lančići mletački bogato rese*; sad ti se ispod crnih koprena (zavoj) jošte crnje oči mladih Mletakinja krijese* †; - sad se opet gdjekoji ka-luđer pomakne; jednom riječju, pijaca ova sredotočje je, u koje se svi živci Mlečanâ izlijevaju. Ovdje stoluje vas dan i do preko ponoći gibanje i živahnost.

O podne svirala je vojnička banda pred palačom vicekralja, koji kroz zimu u Mlecih obitava. - Ja sam upravo desio se uz toranj sv. Marka i motrio nekadašnji stan duždâ, kad mi najedanput glasi Straussovih valcera do uha dopru. Jug i sjever - da se je gotičkih prozora ove mletačke Alhambre naški "oj" zaorio, ne bi mi se u onom udubljenosti moje

* Ove žene s obližnjih otoka dolaze većom stranom samo po nedjeljah u grad.

† Ove zavoje zovu Mlečani "fazziola" i to je jedina vrst ženske nošnje, koja Mletakinju od inih razlikuje. U Padovi i dalje gori nose žene bijele koprene.

trenutku tako raznorodno činilo, jer bi si mislio, da koji veteran mletačke Republike oružje svoga vođe pjevajući čisti.*

Na uglu, gdje se nove prokuracije dokončaju i nekadašnja biblioteka (knjižnica) počimlje (koje se dvije zgrade kao jedno stanje u prilici latinskog L smatrati mogu), stoji sasma prosti zvonik sv. Marka.

Campanile di s. Marco,

nijemi motritelj mletačkih dobrih i zlih dana, malo što ne kroz tisuću godina (god. 902. započet). - Ja sam u razno doba moga ovdje bavljenja do tri puta na njega se penjao, jerbo izgled š njegove visine vrlo je čaroban. S galerije njegove vidi se preko čitave varoši, lagunâ, Alpâ i velika strana Jadranskog zaljeva. - Neki stari spisatelj, koji izgled odavde na Mletke opisuje, ovako zbori: "Turrita telluris imago medio oceano figurata."

Stanoviti Francez, kog jedna njegova zemljakinja umoli da joj opiše Mletke, odgovorio je njojzi: "Predstavite si kupalo nogu, bacite u kupalo ljustke od orahâ, pa evo vam Mletka."

Kao što flota, koja sred pučine na prud nasjedne, tako se i Mleci sred lagunâ i mora motritelju odavle ukazuju. Tornji su jarboli, pijace kuverte, a ljudstvo, koje po njih hoda, mornari i pasažiri. - One stotine i stotine golubova, koje nad kupolami sv. Marka i oko stupovinâ prokuracijâ čitav dan lijeću, priliče jatam pticâ, koje se u toplije krajeve sele, te umorene već od duljeg poleta na plave sred oceana brodeće posjedaju.

Jednom, kad sam htio opet ovi toranj posjetit, stane pred njegov ulaz jedan međustvor od cicerona i lazzarona, pa mi začne s velikom pospješnošću razlagati, kad je toranj sazidan, tko ga je sagradio, koje su ga glasovitosti posjetile itd. Meni je već dosadio bio njegov rečitativ, zato izvadim iz žepa knjigu, te mu ju pokazem. Kad je vidio, da tako stvar ne ide, - htio je silom, da će me gore nositi. "Io non sono Napoleone", rečem mu ja srdito, - nu moj čovjek razumio je kuda ja šibam, pa začne s velikim naporom dokazivati, da je to izmišljotina, da je Napoleon na magarcu gore jašio,* † i više toga s protestacijom proti podobnim uvredam. - "Nu, dakle je na konju" presiječem mu riječ, te mu dadem što mi baš ruka u žepu uhvati, samo da ga se riješim. "Questa altra cosa" odgovori mi s naklonom, pa otiđe zadovoljan. - Ovi

Ciceroni

prava su muka za inostranca. Čovjek ne smije niti šta pogledati, niti gdje stati, bilo to na sokaku ili u crkvi, da odmah ne pristupe, te svoje stare litanije ne nastave. Ako takova turica vidi, da se čovjeku talijanština iz usta baš ne prelijeva, tad strese sažaljivajuć s rameni, ili ako je od vrsnijih, začne opet nanovo "Monsieur, je suis commissionnaire, voulez-vous visiter le palais du Duc - ou l'église - itd." Čedniji među njima, i koji nešto do sebe dr-

* Veća strana mletačkih vojnika sastojahu se u vrijeme Republike od Slavo-Dalminâ, koji su krivnjom svojom one lovore Mlečanom pribavili, kojim se još i danas svijet divi. - Vidi Büsching's Erdbeschreibung II. Th. 2. Bd. "Der Kern ihrer Kriegsvölker zu Fuss besteht aus 13 Regimentern Dalmatier, deren Tapferkeit sehr gerühmt wird". - I druge spisatelje.

† Na toranj ovaj ne vode stuba ili skale, već hodnica ili ganak koji se od jednog kuta prama drugom sve više i više u unutarnjosti četverouglatog tornja proteže. Poljski kralj August i Napoleon jašili su na ovaj toranj. Prvi na konju drugi na magarcu.

že, oni istina Bog! toga ne čine, nu i ovi gledaju, kako da svoj naslov (adresse) čovjeku predaju. Al to nije u Mlecih jedina

Vrst muhâ, koje čovjeku na nos sjedaju.

Ako samo preko kanala brodiš, to te čekaju već trojica, četvorica na brijegu, te pružaju svoju kapu. Pitaš: zašto? Eh gledaj, kad si se kraju približavô, pomogô ti je jedan svojim prutom* gondulu k brijegu privući, drugi ti je ruku držao (ili se barem k tomu pripravljao), dok si iz čamca izlazio, treći taknuo se je tvojega štapa, za da ti u kanal ne padne, četvrti - nu taj nije, istina, ništa učinio, al to ne bijaše njegova krivnja, što se nije mogô do tebe kroz drugu trojicu provući. - Posjetiš li koji teatar, to čeka billeteur, stoličar, i što ja znam tko sve ne, da im štogod pokloniš. Jednom sam upitao stoličara, koji mi je stolac otvorio (zatvoreni), i tad ruku pružio: "per che?". Našto nešto o korteziji i podobnih zamrmlja!

Al putujmo dalje. Tik uz toranj Marka stoji tako nazvana

Loggetta,

jedno maleno stanje raznim mramorom, mjedom, slikotvori, basreliefi urešeno. U vrijeme skupnovladarstva stajala je ovdje oboružana straža, dočim je veliko vijeće trajalo. Također u palači duždâ nalazila se je tik polag velike dvorane jedna oružnica s mnogobrojnim puškami, koje su se svaki treći mjesec nanovo nabijale. Ove uredbe učini plemstvo, da se u sili proti pobuni naroda braniti može. Čim sam ovi strah s barbarskim okrutništvom, kojeg poznati Pozzi-Piombi svjedoci bijahu, prisposodabljaao, dođu mi i nehotice na um one velevažne riječi našeg neumrlog Gundulića:

Vjekovite i bez svrhe
Nije pod suncem krepke stvari.
Gund.

Na onoj strani Piazzette, gdje ju more poprskuje, stoje poznata ona dva ogromna pila od istočnog granita. Na jedan položen je kip sv. Todora, a na drugi

Krilati lav sv. Marka

Ovaj lav putovao je god. 1797. u Pariz, pa se je odanle god. 1816. natrag vratio. - Opet sjedi, kô što nekada na previsokom svojem prijestolju, al je siromah izgubio na svom putu ono evanđelje, iz kojega je nekada istok i zapad učio se pameti. Treskovita slava ove knjige već su davno otprije pobjedila i neštiva postala, neštiva, kano rukopis sv. Marka.*†

* Ovi pruti ili lijenke su na kraju grbavim željezom naperene ili gvozdenom kukom. Cijela stvar nije ništa, nego vrsta prosjačenja. - Međutim kakvo djelo, takva plaća. Jednim centimom, to jest 1/5 kr. sr. ovi se ljudi zadovolje.

† Među rijetkosmi Markova hrama nalazi se i jedan rukopis istoga sveca, koji je međutim već tako pobjedio, da se ni čitati ne može.

Poglaviti temelji nekadašnje mletačke veličine bile su trgovina i općinske službe, kao i one koristi, koje samo iz samostalnosti države u društveni život utiču. - Kad su Portugezi oko svrhe XV. stoljeća put u istočnu Indiju otkrili i po tom mletačku trgovinu s istočnom Indijom veoma oslabili, začu bogami i njihova sila klonuti. - A kad su u tečaju XVI. vijeka svoja posjedovanja u Napulju, crkvenoj i milaneskoj državi, kao i Cipar, napokon u XVII. stoljeću Kandiju izgubili, tad su se i "Podestati", ovi neiscrpivi mletačkog blagostanja izvori, isušili. - Od ono doba puzala je kao živa okosnica Republika mletačka. Politika njezina tajila je dugo vremena onu borbu, koja se je o životu i smrti države zametnula bila, da što više inkvizicijom i torturom (mučenjem) prijetila je svakomu, koji bi se bio usudio državnu ovu tajnu otkriti. - Sva zaludu!

Svrhom 18. stoljeća sruši se crvotočno prijestolje duždâ.

Kad su nekada Mlečani pod svojim duždom Enrikom Dandolom Carigrad osvojili, govorili su oholosti, da se eritreičke Sibile proročanstvo ispunilo; a kad sam ja pod ovim pilom stajao, te grb Mlečanâ, to jest krilatog lava motreći opazio, da mu evanđelje fali, tješio sam se onimi riječimi: "s kakovom mjerom budeti vi mjerili, takovom će se i vama povraćati", - "Pax tibi, Marce, Evangelista meus!"

Piazzetta

Svaki vijek opisuje svoju dogodovštinu u kamen: značaj i temperament vremena možete na njegovih zgradah i velikih spomencih čitati.

Victor Hugo

Kô što pijacu sv. Marka tako rekuć četiri, sličnim načinom i Piazzettu, koja se od sjevera prama Markovoj pijaci, a od juga prama moru pruža, samo dvije zgrade zatvoraju. S desne strane, kad se od Obalâ slavjanskih dođe, diže se palača duždâ, koja se u dnu na hram Markov naslanja, a slijeva stara knjižnica, sada kr. palača. Naslon ili svodovje pod palačom duždâ i onaj, koji mu je naproti, zove se ili se je nekada zvao "Broglio". Pod ovimi arkadami se je u vrijeme skupnovladarstva samo plemstvo slobodno šetalo, - citadinom, to jest građanom i drugim kastam, kojim je kob uskratila biti upisanim u zlatnoj knjizi, bijaše šetnja zabranjena! - Sada, kô što neki pjesnik pjeva:

Zlatne su sobe dužda prazne i gole.

Premda je odavle krasan izgled na more, rijetko ćeš ipak pod spomenutim naslonom čovjeka naći, ako izuzmeš gdje kojeg inostranca, koji stupovâ ures motri ili pako stražu, koja uz nekoliko topovâ amo tamo hoda. - Čini se, kô da unuci oniju, koji nekada iz ovog raja isključeni bijahu, za vrijedno ne nalaze prah čizama svojih ovuda otresti! Tak se čas mena, tak tento svet beži. - Nekadašnji

Stan duždâ

ogromna je mračna zgrada sasma u istočnom slogu i ukusu. Stranu od Piazzette i onu od Obalâ slavjanskih krasi dva reda stupova, jedan na drugom, a vrh ovih galerija propinje se visoka crvenkasta stijena od istrijskog mramora, koja se u šiljatom zarubu dokanča. Sva golema stijena jedva nekoliko gotičkih prozora sa svake strane broji, što čini, da se

jošt većma od inih vrsti zgrada odlikuje. Utištenje, koje u čovjeku porodi, čudnovato je, nu zajedno i zamjerno. Golema, iz dna mora dižuća se nakaza, koja krvoločnu svoju čeljust prama neba svodu pruža, kô da će sunce, mjesec i zvijezde progutati. - Živa slika nekadašnje bjesnoće osvoivanja, - dostojan stan poglavica mletačkih! - Ova palača uticala je toli duboko na moju razmnivu, da sam i nehotice stati morao, koliko god sam puti mimo nje prolazio.

Jedan franceski putnik (Edgar Quinet) opisuje Mletke veoma istinito, kad kaže: "Mleci su azijski i arapski, zajedno i bizantinski, gotički, lumbardski; nu istočni značaj pretežniji je i bez njega ostali bi Mleci nerazumljivi. Brodovi skupnovladarstva prinašali su stil i prilike sviju podneblja kući: kupolu Bizanta, šiljati svod Muhameda, čatrnju pustoši. - Varoši ovoj ništa ne priliči na kopnu, ona je iz mora pronikla, fantastički, kô valovi peloponeskog Gjove: Islam, kršćanstvo, sve se zajedno očituje na ovom mjestu obrambe."

Pod ulazom palače duždâ sjedi nekoliko kukavnih ljudi uz neku vrstu ormara ili pisaći stol. To su dangubice, poznate pod imenom:

Općinski pisari.

Ovi svakomu, koji pisati ne zna, na službu stoje. Međutim činilo mi se je, kô da njihov zanat nije baš sasvim probitačan u vijeku, u kom tako rado svaki sâm piše i samo čitanje drugim ostavlja. - Kad sam goder ovuda prošô, sjedili su bez posla, - osim ako se oštrenje pera ili miješanje tinte za posô uzme. Ako se jedan između ovih pisara izuzme, to su svi-kolici suhi kô osušene moslavske štuke.

Uostalom, kô što svaka stvar na svijetu svoju dobru i zlu, jasnu i tamnu stranu imade, tako isto i

Mleci s drugog gledišta

Para prolivena ljudske krvi podigla se je do
nebesâ, te u mutne oblake sakupljena vija se nad
gradom, koji je propô bez pomoći.

Bulwerov Almamen
u opsjednuću Granade

Ako je i Markova pijaca, sokaci, koji se njoj bliže nalaze, Obale Slavjana i veliki kanal krasan i velikoljepan, to opet s druge strane ispovjediti moram, da većâ strana onih uskih i stišnjjenih uličica, onaj polumračni labirint, u kom višekrat i urođenici zablude, da, rekoh, to nije posve prijatno ukazanje. - Neki večer, čim smo se iz kazališta S. Samuele kući vraćali, zametne se riječ o ovih mletačkih zahocih. Uto naš cicerone na nekom uglu stane, te nas umoli, da i mi to isto učinimo: dočim smo tako stajali, opazili smo, kako su se čitave hrpe ljudi iz uličica opet vraćale, u koje su malo prije unišle bile. - Osim ovih nerednih zahoda, koji su vrhu toga s većê strane poslabo rasvijetljeni, nisu baš ni nekoji prikrajni kanali takovi, da bi očekivanju putnika udovoljiti mogli. Ljeti, kô što sam od drugih razumio, nisu ovi muljni kanali osobito ugodni za njušne živce. Tome dodaj još i to, što se mjesta od Markove pijace većma udaljena, prazna i pusta viđevaju. - Istina Bog, svagdi i u ma koliko kutu nezatnom, dižu ti se uvis ogromne i velikoljepne palače, - začađeni svjedoci nekadašnjeg mletačkog blagostanja; ali čela njihova tako su izvjetrana, tako ostarjelo-tmasta, da te neko žalosno čuvstvo obuzimlje, kad ovuda prolaziš. Ovi

starobljedi zastori, ovi mramorni doksati, na kojih se mahovina širi, ovi ponositi prozori prostimi daskami zakovani, ove za'rđane alke, sve to, sve ti turobno javlja, da se u katakombah nalaziš. - U žamoru talasa, koji se o stupovnom ulazu razbija, u cvilu kanjola goleme vratnice, u gibanju travne vlati, koja iz pukotinâ raste, slušaš zujanje riječi: Tempi passati.

Mnoge obitelji, što ih je nužda prisilila, srušile su svoje kuće, za da mogu gradivo Englezom rasprodati. To bi naravno za koje vrijeme tužnih posljedica za ovu varoš prouzročilo bilo, da se nije vlada za vremena jošte pobrinula, te ovaj način pomoći zabranila.

Najkrasnije palače, koje nisu u blizini Markove pijace ili na velikom kanalu, mogu se za necjenu kupiti. - Jednom, kad smo put botaničkog vrta brodili, pokaže nam cicerone jednu krasnu, sasma od rezanog kamena sagrađenu palaču, koja je prije nekoliko dana za 3000 for. prodana. Polag izvanjske naprave sudeć morala bi najmanje deset puta toliko vrijediti.

Nu uza sve to dižu se od neko doba i nove zgrade. Tako sam na Obali slavjanskoj 4-5 novih kuća vidio. Residencija patrijarha također se raširuje. Ova će biti krasan spomenik suvremenog građenja. Broj stanovnika, ako baš odviše i ne raste, ipak je ponešto znatniji, nego prije nekoliko godina. Premda inače broj umirajućih nadilazi broj oniju koji se rađaju, ipak nedostatak ovi nadopunjavaju naselbine, koje se uslijed podijeljene (ne tome davno) slobodne luke, kao i sveđ napredujuće obrtnosti, umnožavaju. Lombardesko-mletačka gvozdenica, koja je već u duljini od 20 milja (tal.) gotova, ne će također bez blagotvornih posljedica za ovaj staroslavni grad biti. - Što pako više nego sve ino bolju budućnost ovoj varoši proriče, to je nastojanje vlade, što blagostanje njezinih žitelja unaprijediti želi, - premda se inače čini, kô da ovi glede trsenja toga sasvim bistra pojma nemaju. - Istina je, dan Mletakâ se dovrši, jerbo posve je naravno, da kad njihovim antipodom sunce ograde, kod njih noća nastati ima - sa svim tim može danas sutra mjesečina zadovoljstva jošte sjati, ako je i sunce nekadašnje uzmožnosti i veličanstva zašlo.

Mleci uvečer

Kô što je onaj izgubio poetičku uzoritost na pučini plivajuće Venecije, koji se nije danju k njojzi vozio, istim načinom imade sasma jednostavnih pojava o Mlecima i onaj, koji ih u noćno doba vidio nije. Ostarjeli bo Mleci uvečer stoprv sa svojim magičkim rasvjetljenjem uspješno na fantaziju inostranaca djeluju.

Sve, što obdan po kanalih brodi, u radnicah radi, u bureau-ih piše il u mramornih dvoranah uzdiše: sve to, sve se po ovih rasvjetljenih, Markovih pijaci pobližih, sokacih sastaje, tiska, hoda ili plazi, smije se, kriči, pjeva ili zvižda. - Samo dva ima, što čovjek ovdje učiniti ne može, stajati naime na mjestu ili trčati. Tko pokusi prvo, poplava ljudska gane ga s mjesta i nehotice, a živi bedemi priječe, da posljednje izvesti kadar nije. Međutim to je vlastitost, koju i drugi znatniji gradovi imadu posve; drugo ti je ono, što Mletke u večerno doba toli značajnima čini i čim se od ostalih gradova odlikuju. Njihovi uski sokaci, kojih rasvjetljene zidine, rekô bi, da si međusobno zrake lome, nanizani su uzduž nebrojnim dućancima kô biserni đerdani. - Ovi

Mletački dućani

niti se mogu onim, duboko svoltanim štacunom nekih njemačkih gradova prisposobiti, koji razbojničkom brlogu priliče, niti opet onim dvoranama od skladištâ, kojimi se nekoje

stolne varoši ponose. To su sasma malene, prijatne sobice, nakićene i rasvijetljene kô božićne jaslice, i to jedna tik uz drugu. Čitavo čelo uzduž ili je posve otvoreno ili od stakla. Čovjek bi mislio, da je cijela takova uličica jedan jedini podugački pazar, po kojega sredini kupovnici hodaju. - Nalijevo, nadesno, kakova različitost robe i obilnost predmeta! - Ovdje jestivo, ondi voće, ovdje povrtlje i pilad, ondi pekarije i pića, a sve to na osobiti neki - pogled dražeći - način razređeno i složeno. Ovuda gladnim želucem i praznom kesom amo tamo hodati, to mora da nadilazi muke Tantalove! - Osobito

Voćari i prodavaoci peradi

razumiju svoju robu lijepo i ukusno razrediti. Na skelah, kojimi su tri strane unutarnje stijene ća do tavanicâ zastrte, namještene su veoma namamno razne vrsti voća, koje jug, a stranom južna Tirolska rađa. - Naranče, limuni, datule, smokve, mandale, suho groždice, maslinke, jabuke, kruške, maruni, mogranji, pomi zizolli grožđe, i sam Bog znade, što se sve ovdje u krasnoj različnosti ne ukazuje. Sve to je većinom tako friško, kao da je u onaj par ubrano. Ova okolnost i zelen lovorova lišća, koje između voća viri, čini da čovjek zaboravlja ožujak, budući da ga ova obilnost i nehotice u rujan premješta. Gledalac bi mislio, da je to prijestolje božice Pomone, da bradasti Talijan u središtu ovog izobilja ne sjedi, što naravno prije na medvjeda opominje, koji u svojoj spili vrh nagromadana voća sjedi, negoli na što drugo.

Divjačarnice i trgovine peradi isto su tako zanimivi predmeti za tuđinca. Na našiljkanih uzduž policah nataknut je vas poznati pernati svijet. Ovdje ćeš sve naći od purana do goluba, od fazana (gnjeteo) do Platonova čovjeka, od jarebice i šljuke do neznatna vrapca. Nu sve je to čisto očupano i bez perja, samo iz rodoslovnog razloga imade svaka ovih nedužnih žrtva po jedno pero na trtici. - Ono strši u zrak kao perjanice naših slobodnjaka.

Ja mimoilazim prizore ovim podobne, koji su možebiti samo mene zanimali, pa se vraćam na pijacu Markovu. Kô što po danu, tako i po noći, pače jošte većma vrve ovuda gomile puka. Kafane natrpane su obojim spolom. Pod sijevajućimi arkadami hoda neprestano gore dolje šarovit smjes ljudi. - Strani čovjek čudi se, kako se pod ovimi do dva hvata širokim nasloni tolika množ svijeta tako lagano giblje. Koliko god sam puti pod ove arkade unišô, to sam se morô ili odmah natrag napolje vratiti ili u koju kavanu stupiti, jer su me turali straga i snaprijeda, dok mi nije cicerone rastumačio, da se po lijevoj strani gore, a po desnoj dolje hoda. Tko to ne opazi, što u ovoj ponoći nije upravo nikakvo čudo, on mora da sebe i druge u metež dovede.

Upravo drugi večer poslije našega došašća bila je Markova pijaca prvi put gazom rasvijetljena. Ova rasvjeta je prvi večer nekako tamnije gorjela, nego što se je uopće očekivalo i eto, neustrpljivi ili možebiti novosti i stranomu iznašašću nepriklonjeni Mlečani začeli su ovu novost odmah šibati i to na osobiti način. Užigali su naime po čitavoj pijaci cijele pakete sumpornih šibica, kô da tobož neznatne ove šibice toli hvaljeni i rastrubljeni gaz nadilaze; nu treći večer osvetio se je gaz; dočim je naime čitavu pijacu u magičku svjetlost pretvorio.

Premda su večeri mjeseca ožujka podobro hladni bili, da što više: te studeni nisu Mlečani svu zimu, kô što su mi neki kazivali, osjećali; ipak je Markova pijaca svaki večer prepuna bila. Ja sam s početka mislio, da nedjeljni dan, a poslije novost gaza ovo mnoštvo simo vabi, - nu s vremenom uputio sam se, da je ovdje uvijek svetkovina. To međutim nije ni

čudo, budući da je ova pijaca malone jedini prostor, gdje se Mlečani laganije kretati mogu. - Ovdje po nedjeljah, a kadikad i po drugih danih poznati

Improvizatori

i njima slični vitezovi svoj genij pokazuju. Ja nisam mnogo od ovih deklamacija razumjeti mogô; nu jedanput sam ipak sretniji bio, budi što sam tumača uza se imô budi što sam nešto sličnog prije toga u jednom njemačkom časopisu čitô. - Sada je pitanje: da li se je taj glumac od urednika spomenutog časopisa štogod naučio ili naopako? Bilo međutim kako mu drago, ovaj Talijan je činom pokazao, da su podobni dosjeti njemu više kupovnikâ pribavili negoli uredniku predbrojiteljâ. - Uz jednu podugačku crnilom svake vrsti natovarenu trpezu stojao je ovaj čudotvorac, a do njega famulus, koji je u jednoj ruci cipelu, a u drugoj kefu držao. "Gledajte", reče on, "čudnovatu sjajnost ove cipele, al slušajte jošte veće čudo, koje obučna moja mast jednom prouzroči. - Neki pomorski kapetan, komu je bura lađu i mornare uništila, i kog su talasi na neki divlji otok bacili, tjeran od glada hodao je po ovom otoku amo tamo, kad ga iznenada divljaci opaze, uhvate i na ražnju ispeći nakane. - Vatra je već gorjela, golema vatra! sve je bilo pripravno... tužni kapetane! - Ali najedanput usklikne neki divljak, te se baci na koljena pred začuđena kapetana... to vidivši drugi divljaci stanu na isti način klanjati se. - A znate li, što je prouzročilo ovu čudnovatu promjenu? (Slijedi duga stanka.) Kumir ovih divljaka, uz kojega je kapetan stajao, zrcalio se je čudnovato u čizmah njegovih! - A ove čizme bile su crnilom iz iste ove fabrike osvijetljene, iz koje i ovo zamjerno iznašašće osvijetljenog našeg vijeka proishodi. - Kupite za šest kukavnih solda sjajnost za šest mjeseca, - ne žalite barem rđavih pet centima, da se o istini mojih riječi osvjedočite" itd. - A famulus je za toga sveder cipele, kojih je čitav tovar pod trpezom imô, snažio, te blistajuće se tik oko svijeeće kretao. - Postije, čim se već ovi od umora znojiti stade, a govorniku od kriča malome grlo promuknu, promijenuše role svoje. Orator posta čistitelj cipelâ, a ovaj stupi na tronog.

Ako se čovjek od žamorećeg ovog pozorišta udalji i prama žalu pođe ili na brijeg kojega kanala stane, tad mu se čini, kô da ga sasma drugi svijet okružava. - Ovdje je sve tavno i tiho. Crno pokrivene gondule plivaju po škurih talasih, u kojih se sjene ogromnih zgrada ljuljaju. Turobno viri mjesec na visoke balkune, koji su nekada stenjali od uzdisajâ Desdemonâ i Biankâ. - Ovaj mrak, koji jedva ukazuje tavnne obrise predmetâ, koji se duhu kô sjene prošasnosti čine, ova tišina, u kojoj samo pljuskanje morskih talasa ili udarac od vesla kadikad zamni, u što se opet krika gonduljera miješa, koji oko ugla zavrača, - sve to tako silno na duh čovjeka utiče, da mu se opet javljaju čudnovate mladobitnosti priče, kojih pozorište pripovijedaoci simo postaviše. - Tko se ne bi na ovom mjestu sjećao još jedanput Schillerova vilovnika ("Geisterseher") ili Puškinova "Vlaha", Shakespeareova "Trgovca" ili Cooperovih romana? - Noć Mletaka je poetička, kô što i njihov dan, nu i u političkoj njihovoj noći, kô što i u danih, nalazi se ne manje poezije. Šteta samo, što je ova poezija njihove prošasnosti kadikad odviše okrutna, i što ona istu grozovitost Danteova pakla često nadilazi!

Sa svim tim nije opet sve poetičko, što se u Mlecih nalazi. Ta nisu ni svi Cigani crni. A ova iznimka među ostalimi bila je i naša gostionica:

Tre porti

Weh dem Fremdling, den die Wogen
Warfen an den Unglücks-Strand.

Schiller

Jao tuđincu, kog talasi,
Bace na taj kobni žal!

to sam si i ja uvijek mislio, koliko god sam puti ulazio il izlazio. - Štogod manje poetičkoga od ove lokande i njezine kuštrave kamerijere nisam našô na čitavom mom putu. - Najsnosnije, što je jošte ovdje bilo, to bijaše naš padrone della casa. Jedna jovijalna trbušina, rodod iz Trsta. Ovaj je umio svoje goste raznimi lakoničkimi opaskami i dosjeti po mogućnosti zabavljati, - što međutim nije bilo kadro učiniti, da nečistoću, koja nas je ovdje okruživala, zaboravimo. Čudno mi se je vidjelo, što je simo dan na dan toliko Nijemaca dolazilo, premda se nije niti kuhalo njemački, niti je tko osim jednog konobara između domaće čeljadi njemački govorio. To može samo pužna krv Nijemaca podnositi!

Da se na koji lijepi način od ovoga padrona oprostimo, te mu ono neugodno čuvstvo prištedimo, koje svakog oštarijaša bez dvojbe obuzimlje, kad se gosti iz njegove u tuđu oštariju sele, naumili smo Padovu posjetiti, te odanle, buduć mi suputnik bez toga ponešto bolovao, vratit se opet natrag u Mletke. - Dokončano i učinjeno. - Naložili smo našem ciceronu da sutradan s jednom gondulom po nas dođe.

Ja ću, ako se jednom u Mletke natrag vratimo, život i znamenitosti ovog grada razložiti; nu sad molim čitatelja, da me slijedi na moj put u Padovu.

PUT U PADOVU

Cognatas urbes olim - - -

-----videmus

Italiam -----

Italiam primus conclamat Achates.

Virg. Aen.

Drugo jutro javi nam cicerone, da je gondula pred vrati. Ostavivši na ona ista vrata, na koja prije tri dana uniđosmo, ovaj nečisti tre porti, ukrcasmo se brzo u gondulu, te brodeći ponajviše uzduž velikog kanala, dođemo za pô sata na kraj varoši. Ovdje nas cicerone jednomu vojaku predade. Ovi nas kroz trostruku stražu u doganu, ili bolje rekuć, u jednu iz dasaka slupanu koljebu dovede, te jednom činovniku izruči. Taj je naš pašuš pregledao, u protokol ubilježio, nas razmotrio i poslije ovih dugočasnosti nekakvomu panduru od policije predao. - Ovaj je bio najnesnosniji među svimi; jer ne samo što nas je pregledavao i ispitkivao; već nas je stao i pipati, te tada stoprv u neku također iz dasakâ napravljenu sobu doveo, gdje je već mnogo putnikâ sakupljeno bilo. - Jedva da se igdje ono pravo, "jus bonae existimationis" nazvano, tako slabo cijeni, kô na ovom mjestu. Meni je ceremonija ove gospode vragometno već dosadila bila, nu trpit sam morao. - Jednom, tješio sam se, jednom, kad stanemo po zraku letiti, prestati će sva podobna mučenja. - Jedan između ovih njušitelja hotio je prilikom našeg povratka momu suputniku sa svom silom jednu salamu oteti. Zaludu mu rekosmo, da je to samo za našu bradu, zaludu, što smo ju već i načeli bili, dok napokon naša odluka, da nek nas pred svog poglavicu vodi, njega tamo dovede, da je od nezakonitog svog zahtjeva odustao. Tome čovjeku prohtjelo se salame, kô nekada Židovom u pustinji crljenca luka.

Sad zazvoni zvonce. To je bilo znamenje k odlasku. Čim se vrata od naše sobe otvoriše, opazimo, da smo na brijegu lagunâ, gdje je 7-8 pokrivenih barka stajalo. Svaka između njih primi 10-12 putnika, i sad stali smo broditu žurno naprijed. Vestari, šestorica na svakoj barki, natjecali su se međusobno toli žestoko, da smo za $\frac{3}{4}$ sata lagune prevalili; čemu je obično jedan sat potrebit. - Kad smo po prilici u središtu lagunâ bili, zazveči nešto iznenada sred naše kajute. Ja se brzo ogledam, te opazim na jednom prutiću malu kesu sa zvoncem, u koju su nekoji putnici glumačkom brzoćom novce bacali, dočim smo izvana riječi "per la santa Madonna" slušali. Nu sve to nije dulje trajalo, nego što bi dva put okom trenuo, jerbo se je taj blagajnik Madone žurio, da ne zakasni ostalih 7 barka, koje su istom hitrinom plovile. - Kad smo se k žalu približavali, nosila se je naokolo opet jedna plehnata posuda. To je umjesto milostivne brodarine bilo. - Daj, plati, broji, to bijaše najčešći refrain, što mi je do ušiju dopirao.

Lagune

Od Mletaka pa ća do kopna zabijeni su svuda po lagunah drveni stupovi, koji lađam put kažu. Jer kad je oseka, tad se cijeli prostori muljom i pijeskom zastrti ukazuju; njih nit u

vrijeme plime voda natoliko ne pokrije, da bi se tamo brodit moglo. Iz uzroka dakle, da lađe na njih ne nasjednu, naznačen je rečenimi stupovi kanal, koji se uvijek od mulja čisti i po kojem lađe broditu imadu. - Mlečani su nekada običavali u ratno doba ove stupove podsjećati, da tako neprijatelju, koji bi se varoši bližiti hotio, put sakriju. - Sad se od varoši pa ča do kopna preko lagunâ kameniti most gradi. Za nj će društvo, koje je ovo građenje poduzelo, 4 milijuna 830.000 lirâ dobiti. Posô taj je prigodom mog ovdi bavljenja daleko već napredovao bio, i ako je slutnjam što god vjerovati, to će bit bez dvojbe prije gotov nego moj putopis. - S ovim mostom bit će također jedan vodovod skopčan, koji će iz Brente vodu u varoš voditi. - Istina je, jedno i drugo bit će gradu od velike koristi, jer u toliko vremena, koliko se sada trebue, za prebroditi lagune, bit će moguće sredstvom željeznice do Padove doći. - Al s druge strane izgubit će grad mnogo od svoje značajne vlastitosti s poetičkog naime gledišta. Jerbo to je sasvim naravno, da će savez s kopnom sadašnje obliče Mletaka veoma oslabiti.

Željeznica

Iz barkâ stupili smo u istrkalište ili dvor koloteka, koji je zasada jošte, gdje potez gvozdence gotov nije, samo iz dasaka sagrađen. - U dvorani bilo je već pasažirâ dosta. Jedni su čitali novine, drugi kavu pili, treći jeli kojekakvo pecivo, hodali ili ljepotice lornjeterali, a nekoji na iste tarabe se uspinjali, čedniji pako samo kroz reške i pukotine dasakâ gledali. Među posljednjimi, zašto da tajim? nalazio sam se i ja. To će se možebiti komu tomu i smiješno činit, nu ja nisam jedan od onih, koji već u utrobi majke sve znamenitosti svijeta poznaju. - Ja sam iz takove države, u kojoj su gvozdence žalibog još ono, što su zidani drumovi za kečkemetsku pustaru. Dotad sam ja gvozdence samo iz opisâ i možebiti žepne marame poznavao. Je li dakle čudo, što me je ovo slavje ljudskog duha natoliko zanimalo, da sam od neustrpljivosti tjeran, bez obzira na bon ton, kroz pukotine tarabâ provirio.

Za mali čas začusmo u daljini neko daktanje i malo zatim opazimo lokomotiv sa svojom pratnjom od 5-6 kola. Što vidjeh, činilo mi se je kô golema podugačka nakaza s kratkimi debelimi nogami. Jedva što smo ju izdaleka opazili, stajala je već i pred nami. Vrata se otvore i nebrojena množina putnikâ pršila je iz sviju kola, kô što perad, kad joj se gajba otvori. "Anseres, anatesque, gallique" mudrovao je pokraj mene neki Quivalista.

Kola prvog reda leže na stajkah (Federn). I zato neka nitko ne žali onu jednu liru, koju će na ovom mjestu više platiti, jer u podugačkih kolih drugog reda vrlo se čovjek izdrma, a ktomu i prozori tako ruže, da čovjek ni sopstvene riječi ne razumije. Ova druga vrsta mnogo priliči kolam od menažerije. Za prvo mjesto plaća se do Padove 4 ½ lire, a za drugo 3 ½. Jedna i druga kola su pokrivena. - Na trećeg reda kolih, koja su otvorena, voze se samo oni, koji više od 2 lire ne će da plate. - Brzoća ne čini se čovjeku odviše velika, kad mu oko na predjelu, kroz koji se vozi, boravi, jerbo sve, što je od ceste ponešto udaljeno, može se okom razabrati; - nu kad se mimo predmetâ prolazi, koji tik uz barijeru stoje kô što na primjer, kuće, drvja itd., tad se stoprv strjeloviti let osjeća. Ovih predmeta kao munje pred očima nestaje, niti se lasno razabrati mogu. Daljina od Mestre do Padove iznaša 20 tal. milja. Mi smo ih u 40 minuta prevalili. - Kakova je to razlika među vožnjom na ovom i glogničkom koloteku! - Na posljednjem, koji se u daljini od 9 nje-mačkih milja proteže,* vozio sam se zimus (mjes. ožujka g. 1844.) od Beča do Glognice tri

* Sada je ova gvozdence - izuzamši prolaz preko Semmeringa - do Graca gotova.

sata i pô, to jest od 8 do pô dvanaeste ure. - Dočim smo dakle na mletačkoj gvozdenici 8 minuta trebali, za da prevalimo jednu njemačku milju, potrošili smo na glogničkoj preko 23 minuta. Ne znam, što je tomu uzrok, ako nije okolnost ona, što se na mletačkoj gvozdenici uglevje, a na glogničkoj drva upotrebljavaju. Ova se malo da ne svaki četvrt sata nanovo toware i tako veliko zatezanje uzroče. Nu i hladna njemačka krv ne može se s talijanskom žestinom natjecati. Istina je i to, da je na glogničkom potezu blizu do 70 vagona spojeno bilo, dočim sam na mletačkom, kô što sam prije napomenuo, jedva 6 vidio, al zato su opet na glogničkoj kolomiji za neki čas dva, a poslije tri lokomotiva uprežena bila. - Vratimo se put Padove.

Dok smo se vozili, ukazivahu nam se sad nalijevo, sad nadesno nebrojene varošice i sela: Mira, Dolo, Noventa, - ta tko bi ih sve zapamtio! Čudni su u ovom kraju zvonici nekojih poblizih mjesta. Neobična njihova vitkost, združena s visinom, čovjeka i nehotice pozornu čini. - Međutim bolje će učiniti onaj, koji mjesto gvozdenice vodeni put na Brenti ili pako opći drum odabere, ako inače vrijeme ili druge okolnosti š njim ne gospoduju. S time ne samo što će više vremena zadobiti za novost prizorâ pregledavati, već će i predmetâ od veće zanimivosti nalaziti, negoli su oni, što se na gvozdenici predstavljaju i koji bez toga kô bljesak pred očima iščeznjivaju. - Gospodin Dr. Demeter, u svojih opaskah k Grobničkomu polju, o ovom potezu među ostalimi ovako govori: "Ja ću se uvijek s najvećim ushićenjem onih sretnih krajeva sjećati, osobito pako rajske okolice među Padovom i Mleci. Ja sam više puta ovu nesravnivu cestu prošô i uvijeke sam bio od njezine ljepote iznova ganut, a i kako ne bi bio? Taj put traje šest sati, od kojih nam svaki trenutak nove slike pred oči dovodi, koje se među sobom u tome samo slažu, što su sve prekrasne, inače su jedna od druge sasvim različne, počem se oko putnika nikada umoriti ne može. Zelene livade, cvatuće njive, šarene bašče, prekrasni dvorovi, mile seoske kuće, hrpe putnikâ svake vrsti i svih naroda, sa strane bistra obilna rijeka, na kojoj se množina čunaca i barkâ ljulja, cesta tvrda kao kamen, ravna kao stô... eto ti puta uz rijeku Brentu među Padovom i Mleci!"

Ova iskustva nisam ja mogô u 40 minuta sebi pribaviti, a ktomu nije nit oko uvijek izvana boravilo, jerbo je i unutra koješta za gledati bilo. Riječju, za mene je ovo 40 minuta jedva 10 bilo. Hvala ti za prijatni ovaj, Platona vrijedni časak, zlatokosa djevo, koja si u onom kutu naše berline sjedila i blage crnog tvoja oka trake po meni sipala; - hvala i tebi, moja surko, koja si me tad od napasti izbavila; hvala, rekoh tebi, šarena haljino, koja si valjda i vilovito ono oko na me povukla.

PADOVA

Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum et fontem superare Timavi,
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum.

Virg. Aen. 1.

Kuda, kamo li će tuđin u stranoj varoši, ako preporukâ ne imade, nego u kavanu? Ja sam samo dva takova preporučna lista sa sobom poneo, i to u Mletke. - Jedan sam ostavio, bez da sam onoga, na koga je glasio, i vidio (jerbo sam ga do tri puta zaludu tražio); a drugi doneo sam natrag kući. Radi česa me nije također glava zaboljela. - Samo jedanput sam na mom putu jednu vizitu e proposito načinio, i to jednomu, kao što mi onaj, koji me je k njemu napatio, kazivaše, vatrenom Slavjaninu. Nije zaludu moj savjetnik poeta bio. Polag gorljivosti, kakovu je ovaj tobože Slavjanin za koljeno svoje u pribitnosti mojoj učitovao, bogami bi Slavjanstvo slabo stajalo. On je sve bio, što god je čovjek želio, učtiv, prijatan, gostoljubiv, - riječju, što se uopće kaže: čovjek od svijeta; - ali Slavjanin nije bio. Kad sam ja domorodni koji napjev začeo svirati, to je odmah znao s nekom osobitom vještinom mene drugamo odvabiti, - da, silovito odvući. Nema bake (u njegovo doba mlade ljepotice), nema od tako nazvana crême de la crême nikog u čitavoj Hrvatskoj, za koga on ne bi bio propitkivao. - Igraj se ti, mislio sam si ja, s tvojom milom polovinom i nadalje "Langen Puff"³⁰ (situacija, pri kojoj ga nađoh), nu mene neš više vidjeti, - pa odoh. Tko bi možebiti želio o Hrvatskoj kakovu chronique scandaleuse izdati; taj bi se mogô ov-dje za gdje koja data pomoći, - ali Slavjanstvo, - dosta svega, samo toga ne. Što sam kod ovog čovjeka, nu bez uspjeha, tražio, tomu se nisam kod onih, na koje preporuke u žepu imadoh, ni nadati mogô, buduć da su Nijemci bili. - Je li dakle čudo, što strpljivost moju dulje jošte dražiti nisam imô volje? - Al kamo sam zašô? - Vratimo se u kavanu.

Neka mi čitatelj ne zamjeri, što ga u gradu Livijâ; Aponâ i inih polubogova najprije u kavanu vodim, jer da se na sreću Antun ne zovem, to bi ja bez da mnogo razmišljam otperta reko, da je u Padovi najveća znamenitost "Kavana", nu bez uvrede mog imenjaka mogu ipak tvrditi, da za crkvom s. Antuna odmah slijedi

Caffè Pedrocchi

Ovaj hram "besposlenstva" imade tri ulaza, koje ponosita kolonada resi. S jedne strane ulazi se kroz jedan paviljon; na drugoj strani dva lava od kamena čuvaju barijeru. Tri velikoljepne dvorane, za kojimi opet galerija manjih soba slijedi, sa svojim mramornimi stijenami;* dvorane opet za ples sa svojim zrcali, - ovo pokućstvo od mahagonovine i crvena marokina svakako su stvari kojim se čovjek u Padovi nadao ne bi. Međutim ipak

* Ove stijene su omramorene - i priliče posve uglađenom mramoru.

ispovjediti moram da sam jošte više očekivô, buduć da je ova kavana, tako rekuć, po svoj Europi na glasu. Šteta, što su krajobrazi, na stijenah ove kavane narisani, naopako ispali. - Odavle htjeli smo potražiti crkvu s. Antuna, nu, budući bez cicerona, zabludili smo u

Katedralni hram,

jednu golemu crkvu, u kojoj sam mojega suputnika izgubio. Ja sam se čitanjem jednog napisa na slavu Petrarke, koji je bio kanonik ove crkve (kao što isti napis uči), bavio, kad najedanput osjetim, da je mog suputnika nestalo. Ja sam ga tražio i tražio, al zaludu. To isto je i on činio, kô što mi je poslije podne pripovijedao. Uzrok tomu bijaše stranom mnoštvo, kojim je hram napunjen bio, stranom pako poširoki njegovi prostori. - Odsad sam morô glasovitosti Padove sâm tražiti. - Propitkivajući došô sam nekako do mog patrona naime u

Hram s. Antuna

Ovdje sam opet mnogo pobožnih počiteljâ, al još više počiteljicâ našô. Ove posljednje vrlo su me u mojoj pobožnosti mutile. Znajući, da su Padovanke negda poradi svoje čistoće na glasu bile, htio sam im sada na obrazu čitati, nakoliko bi jošte i dandanas oni reci Marcijala valjati mogli:

*Tu quoque nequitas nostri lususque libelli
Ulla puella leges, sis Patavina licet.*

Evo rezultata mojih licoslovnih opazivanja: Ili lažu oči Padovankâ, ili su se vremena od doba Marcijala veoma promijenila. Neki starac, s kojim sam se o tom razgovarao, i kome sam bio rekao, da su stare Padovanke poradi kreposti ove na glasu bile, odgovori mi velevažno: "Da, da, stare su i sada jošte..." Našto stade odmah moliti se.

Najveća je znamenitost crkve s. Antuna

Capella del Santo

gdje se u grobu od zmijevnika tijelo sveca nalazi. Stijenu ove kapelice ukrašuju basreliefi od bijela mramora. Ona prikazuju čudesa s. Antuna Padovanskog. - Zlata, srebra nalazi se u ovom hramčiću dosta, nu što ovo nadvisuje, to je jedan golem i krasno urezani svijetnjak od Andrije Riccija, komu sličan jedva da se igdje nahodi. U sakristiji čuva se jezik spomenutog sveca. Ovoga međutim ja, kao neprijatelj jezičnih stvari, vidio nisam. - Osim toga nalaze se u toj crkvi mnogi jošte spomenici raznih glasovitosti. Tako na primjer nekakove Jeline Piskopove, koja se je jedina među svimi ženami posve emancipirala, čim je naime doktorski klobuk stekla, - nadalje jednog glasovitog Slavjanina, kô što nas napis uči, imenom Krištofora Dohna (Donin), od kojega glasovitosti međutim Slavjani ništa ne znadu. - Pred crkvom stoji statua na konju slavnoga mletačkog vođe imenom Gattamelate. Njegov oklop i oružje vidio sam u arsenalu mletačkom. - Odavle hodočastio sam do

S. Justine.

Krasan je to hram, od kojeg Padova ništa boljeg nema. Ova crkva pripadala je nekada na Benediktince. Büsching pripovijeda u svom zemljopisu, da su ovi ljudi na godinu do 100.000 zlatnih dukata dohotka imali. Manastir pretvorio se je odonda u stan invalidâ (nemoćnih vojnikâ). Nu što se sad ovaj prekrasni hram tako zapušta, da već na više mjestâ kiša probija, to je smrtna grehota.

U ovoj crkvi leže ostanci s. Justine. Mučeništvo iste svete, slikovano od Pavla Veroneskog, ukrašuje glavni oltar. Ovdje se nalaze ostanci i drugih jošte svetaca, kao na primjer s. Luka evanđeliste i apostola Matije. - Kô što je u crkvi s. Antuna sve puno bilo, tako ovdje - nit duše ne nađoh. - Među svimi sveci bio sam ja jedini grešnik. Samotni moj hod razlijegao se je po posvećenih ovih i ponositih prostorih. Sveci su buljili na me, kô da su reći htjeli: "Odakle ti, drzoviti tuđinče, koji se usuđuješ tihotu našu mutiti?"

Između umotvorâ zanimala me je najvećma jedna bjelomramorna grupa "Skidanje s kresta" od kipotvorca Peronesa.³¹ Sve su figure u naravskoj veličini i sav kup od jednog jedinog komada kararskog mramora. Ja se nisam mogô s ovim krasnim umotvorom rastati, i kad sam ga već ostavio bio, vratio sam se jošte jedanput natrag k njemu. Ovakova djela kadra su bogoljubno utištenje prouzročiti, nu besplastički onakovi i često nagrđeni kipotvori, kakovi se kod nas više puta videvaju, prije bi mogli pobožnosti ćut uništiti negoli pospješno na razmnivu uticati.

Po italskih crkvah malo se gdje klecala nahode, koja naše često bezukusne crkve jošte većma ruže. - Umjesto klecalâ imade ovuda malenih slamnatih stolaca, koji se pod misom ili prodikom iz crkvenih sahranâ donose, te poslije opet sprema. - Ova crkva imade jednu arkitektoničku vlastitost, koja u tom sastoji, što čovjek na stanovitom mjestu niti jednog prozora ne vidi, nu čim malo samo s glavom krene, odmah mu se svikolici ukažu. Međutim ja se nisam mogô na ovu točku namjeriti, buduć da nisam nikog uza se imô.

Tik uz ovu crkvu nalazi se botanički vrt, nekoć prvi u Europi; - a pred crkvom proteže se nekadašnji Campus Martius, sada

Prato della Valle,

veliki prostor drvjem zasađen. Stotine kamenitih statua glasovitih Padovanaca i inih znamenitih muževa, koji su se negda ovdje učili ili si zasluge pribavili, ukrašuju ovo mjesto. Među ovimi statuami nalaze se nekoji i na slavu Slavjanâ. Tako se vidi na primjer Ivan Sobieski sa sljedećim napisom: "Joanni Sobieskio, qui Putavii Academiam alumnus ingenio, patriam rex egregiis pacis, et belli artilrus illustravit, de christiana republica optime merito. Stanislaus Augustus Poloniae rex monumentum posuit. Anno 1784." Nadalje kip našega glasovitog domorodnog pjesnika Dubrovčanina Ranjine, koji je bio Rector magnificus sveučilišta u Padovi. MATHEO DE RAGNINA ACAD. PATAV. AN. 1397. RECTORI

JURISCONSULTO
SUI TEMPORIS CELEBERRIMO
PATRICIO RAGUSINO
FRANCISCUS ORSATUS
FRATRES
GENTILI SUO P. C.
ANNO 1784.

itd. Mnoge ovih kipova osakatila je strašna tuča, koja je prije nekoliko godinâ u Padovi pala, - mnogi ostadoše bez nosa, uha, da, i bez iste glave. Nekoji među njimi izliječeni su već dosada, nu imade jošte mnogo invalidâ.

Zelen cjeline, koja čitav ovaj prostor krije, vrlo ugađa oku tuđinca, koje se od tmastih ulica malo da ne umori. Ovi padovski sokaci, sa obje strane tamnima svodovi ili nasloni (koji malo što se uz svaku kuću ne nalaze) zatvoreni, veoma su neprijatni i većinom tako nečisti i paučinami pretkani, kô da nisu od doba Antenora (utemeljitelja grada) nikad izmeteni. - Padovu najvećma jošte oživljuju

Đaci,

kojih cijele hrpe danju i noću po ulicah dundajuć tumaraju. Kad se čovjek s ovimi, u šku-re karbonare umotanima, iz raznih opera napjeve trilkajućimi vitezi sastane, to bi mislio, da su svi Fra Diavoli, Zampe i Otelli s daščenog svijeta utekli. - Način življenja nekadašnjih padovanskih đaka bio je toli divlji i razuzdan, da je čovjek u večerno doba pod tavnimi onimi nasloni svog života jedva siguran bio. Ovi ljudi zvali su se poradi divljeg svog kriča "qui va li?" uopće Quivalisti. Sada ide stvar narednije, nu bila su ipak prilikom mog bavljenja sedmorica zatvorena, a više ih je dobilo consilium abeundi. Ovi su se prošlih poklada na jednom balu malo pôrvali bili, a poslije toga na prozorih Pedrocchijevih dvorana svoj gnjev rashladili.

Sveučilište padovansko,

koje je car Federico II. na štetu bolonjeskog, koje je pred ovim cvalo, utemeljio, bilo je nekada vrlo glasovito, i to ne samo poradi svojih učitelja, već i učenikâ. Gustav Adolfo, Ivan Sobieski, Czartoriski, Potocki, Poniatowski, Kopernik, i mnoge druge glasovitosti crpile su na ovom vrelu znanja teoriju za slavnu svoju budućnost. - U sveučilištu ovom jošte se u uspomeni čuva ime Franje Krasića. Na spomeniku njegovom stoje sljedeće riječi: Francisco Crasso Ragusino philos. et medicinae Doctori Universitas artistarum Syndico optime merito an. 1600. Jošte nije odavle iščeznuo glas i ime ilirskog pjesnika i prevoditelja Sofoklove Elektre, kao i Tassovog "Aminte": Dinka Zlatarića, koji zajedno i ravnatelj ovog sveučilišta bijaše. Nije zaboravljen ni Antun Bunić (Bona), kojega se nadgrobica u crkvi s. Franje nalazi. - Iz ovih pridvora, koje jonsko stupovje uveličava, rasprostranjivao se duh Galileja, Petra Apona i inih mnogih blagotvornu svjetlost u sumračje prošlih vjekova. - Mili Bože! uzdisao sam i nehotice u ovih galerijah, kad sam pomislio, da onaj, koji je sistemu Kopernika prvi za nešto više nego голу kimeru držati usudio se, koji je nekada pratioce Jupitrove prvi otkrio, da je, rekoh, Galilei od nevolje oslijepiti morô; - a ni Petar Aponus, ova mudroznanstva i ljekarstva glasovitost, ovi zvijezdama srodni genij, nije mogo izmudrovati lijeka, niti amajlije iznaći, koji bi ga izbavila bila. - Jao, što svaki Prometeo svoje usilne bogove imade, koji ga u dijamantene verige okivaju! - Sreća za čovječanstvo, što istina rano ili kasno ipak svoja slavja svetkuje. Zapreke i nevolje mogu učiniti, da duh klone, da se smuti; - nu uništiti - sasma utamaniti ne mogu ga podnipošto; - njega ne iskorijeni ni otrov ni bodež fanatizma, ni isti grom treskovitog Jupitra! Neboletni genij Galileja slavio bi svoje pobjede, da i nije poslije prisiljeno onog zanijevanja (23. lipnja 1633.) znamenite one riječi izustio: "Eppur si muove!"

Iz sveučilišta vodila me je zgoda na pijacu od jestivâ. Motreći ovdje pučki život, koji iz mnogog obzira inostranca zanimati može, opazim jednu veliku starobitnu zgradu olovom pokrivenu. Ja upitam jednu do mene stojeću filarku: "Come si chiama questo palazzo?"

"Palazzo della Ragione,

Signore", odgovori mi ona; i ostavivši svoj pršun i mrkvu, koja je poradi ovog zanemarenja od jeda požutjela, mahne mi rukom da pođem za njom. Moja ciceronessa dovede me do ulaza spomenute palače, pa pokaže gore na stube, sveder o zemljaku Liviju i drugih ilustriranih zborčići. - Kad sam u gornji kat došô, nalazio sam se u jednom četvorouglastom dvorištu. S ovog vodila su razna vrata u spomenutu zgradu. Ja hoću da otvorim jedna, druga, treća vrata, - al sve zaludu. Niti duša se nigdje ne ukaza. Ja opet ponovim moje signale i tada negda zaškripe vrata. Jedna mala sjedokuštrasta starica ključki nanizana izide. Nekako pentajuć izrazim joj svoju želju, našto ona vrata k tako nazvanoj "Sala della Ragione" otvori, i svoje starožitne litanije kô stari kolovrat čegrtajuć nastavi. Ja sam ju tim teže razumjeti mogô, što joj od zubi osim uspomene na njih ništa drugo ostalo nije. To je bio istisak onih slika, s kojima se čovjek u mletačkih galerijah često sreta. - Ja sam ju molio, neka polagano besjedi; inače da ju ne ću moći razumjeti, i očitovao sam joj zajedno svoju nevještinu u talijanskom jeziku. Nu ona ne mogaše nikako dokučiti, kako da tobož čovjek kô ja posve dobro talijanski ne razumije "Possibile, - ma non credo, perché tutti i Tedeschi sono come voi, - ma", dodade podignutim glasom, "non anderà sempre così". - Moja Sibila, kô da je rastužena, koracala je odsele muče preda mnom. Prispjevši na kraj goleme, ne puste dvorane, gdje se poprsje Livija nalazi, ne mogaše dulje dražesti rječljivosti odoliti, začu opet kô i prije zboriti. - Nu to nije baš onako sasna prosta razgovornost bila, - iz dubokih jamica njezinih očiju sijevala je mlađana vatra; drktajuć njezin glas imô je nalik neke patrioćke svetinje, kad je spominjala zasluge učenih glasovitosti svoje varoši. - Ja bih želio, da bi mnogi između naših javnih govornika toliku silu domoljubja u svojim pedagoćkih govorih razvio, kô što ova padovanska baka. Pod poprsjem Tita Livija nalazi se stari kamen u stijenu uložen s ovim napisom: "V. F. T. Livius Liviae T. F. Quartae L. Halys Concordialis Patavi Sibi et Suis Omnibus". - U sokaku "Contrada di S Giovanni" je kuća, gdi je ovi glasoviti rimski istorik prebivao (?) s napisom: "Domus Livii vetustate restaurata". Osim ovih spomenika na slavu toga dogodopisca nalaze se jošte u Padovi i mnogi drugi, nu i mnogo hvastaviji. - Upravo pod poprsjem Livija stoji golemo konjsko truplo iz drva. Ovo je neki padovanski kiporezac načinio i svome Podesti, prilikom pokladnih zabava, koje su se na pijaci della Valle prikazivati obiçavale, poklonio. U tom truplu može se do dvadeset ljudi sakriti. Pokraj vrata položen je jedan kumir iz gvožđa, kog je neki ućeni Padovanac sa sobom iz Nubije donio i rodnomu gradu poklonio. - Naproti ovomu kumiru vidi se kara ili kamen prikora s ovim napisom: Lapis vituperii et cessionis bonarum. Jošte u prošlom vijeku bilo je u obiçaju, da su se bankrotnici i druge podobne varalice na ovaj kamen posadit te javno proglasiti morali, da nisu kadri dugove svoje namiriti. - Gospodin Kollár kaže u svom cestopisu, da bi što god sličnog i za pokrajine ugarske valjalo, i misli, da bi se ovim sredstvom broj dugotrajnih parnica umanjio. Ja ne mislim tako velikodušno, nego tvrdim, da se tamo, gdje se podobnim sredstvima svrha dostići želi ćudoredna izobraženost na viši stupanj prije popeti mora, negoli što je onaj, kojega su spomenute pokrajine postigle.

Izvan spomenika Livija, nalaze se ovdje i drugi nekoji kanoti: Pavla Patavina, Alberta i Petra Apona itd. - Ova je dvorana sedam stoljeća i pol jurve doživila. Duljina njezina broji 115, širina pako 40 junaćkih koraka, junaćkih, reko, nakoliko je naime pisalac ovih

listova, koji je svoje korake brojio, junak. - U sredini dijeli ovu palaču meridionalna linija. Moj Mentor je tvrdio da je to najveća dvorana u svem širokom svijetu, - ja istina Bog veće ne vidjeh, nu zato ipak imade ih u svijetu jošte većih; u Moskvi na primjer nalazi se jedna koja je još jedanput tolika. Opraštajući se s mojom bakom hotio sam ju napastovati, pa joj dadem samo jedan srebrni grošić, - nu ona zahvali mi se tako uljudno, kô da sam joj škudu poklonio. To mi se od nje vrlo dopade i radi toga nadario sam ju baš gospodski. Međutim dobra djela naplaćuju se sama. Kad sam se po drugi put simo s mojim suputnikom, koji ovdje još ne bijaše, vratio, dobio sam od nje naslov "pregiatissimo Signore". Eto ti na glavnici nenadanih kamata.

U velikoj bolnici nalazi se jedan krasni basrelief od Canove na bijelom mramoru. Ovi predstavlja grad Padovu u prilici žene, koja od genija jednu ploču prima i na nju ime arkeiepiskopa Upravde,³² kanoti utemeljitelja, upisuje.

Čudnovate diple

Iss deinen Pudding, Sklav, und halt das Maul (?).

Seume.

Noge su mi od vječitog hoda već opješale bile, a želudac mrmljao je neprestano, što su oči već toliko dobile, a on baš ništa. - Ne znam kako tebi, čitatelju, nu meni su uvijek vrlo nepovoljne podobne opomene želuca, kada duševno poslujem, ili kada čovjeka za nešto boljeg, savršenijeg, riječju, za biće držati i preštímavati nastojim, za kojim na postupnosti stvorenjâ serafini neposredno slijede. - A imade li motritelj ikada bolju priliku ovu, za čovjeka toli laskavu srodnost s višimi duhovi predstaviti si, negoli u ovih perivojih Hesperidâ, u kojih se čudnovata priča Pygmaliona tako često malo što ne u očevidnu istinu pretvara. - Pa ipak! kako je neznatna razlika između zvijeri i čovjeka, kad se oba u ovoj situaciji nalaze, to jest, kada fizičkoj potrebi želuca žrtvuju. - Ja sam u Mlecih motrio jednog Talijana, koji je polentu jio i komadić svomu discipulušu, jednom velikačkomu majmunu, davao, koji mu je na ramenih sjedio. Ala ljudi! kako su se obojica priljučila; - ovaj vučji glad, ovo gutanje, ovo oblizivanje prstiju i tacâ, - jao, sve kô braća rođena! - Među stvorenjem poslije anđelâ najzamjernijim i majmunom bijaše u taj par vragometno malo razlikujućih znakova.

Od zlata i srebra sijevajuće trpeze uzmožnih umaljavaju možebiti ponešto nepovoljni ovi utisak, - ovu ponizivu analogiju, al ukloniti ju sasma nisu niti one u stanju. A gdje se ova, uostalom naravna potreština, u protunaravnu proždrljivost i pijančovanje preobrati, tamo isto nijemo živinče ponositog svog vladaoca nadvisuje. Ta čini se, kô da isti divlji narodi ovu srodnost osjećaju, te iz prirođena nekakova stida sakriti ju nastoje. - Tako na primjer kralja Loangskog (u Africi) ne smije nitko gledati, kad jede ili pije, ako mu je inače omilila glava; - Otaiti jedan drugoga ni ne gledaju, kada jedu. Žalibog tvrditi se ne može, da su leteći stolovi Ludovika XV. Beaumarchaisa il Walpolea, koji su se na dato znamenje s pušećimi se zdjelami iz dna kuhinja u sijevajuće dvorane na vidu dizali, iz podobnih razloga u običaju bili.

Što raskošnici, kô što je bio Crassus, Lucullus, M. Gabius Apicius, Heliogabalus i drugi mnogi, neumrlost svoga imena većinom želucu zahvaliti imadu; što u naše doba staro vino kod kortešovanja onu istu moć imade, koju su nekada riječi "Panem et circenses" na prosti puk Rimljanâ imale, to će prije izopačenost ljudsku dokazati, negoli valjanost ovih riječi oslabiti. To, da narav od nas ova iziskuje, također ništa ne dokazuje, narav bo koje-

šta od nas zahtijeva. Čovjek imade i više naravnih potreština, bez da im javno ili preko mjere žrtvuje. A zašto im javno i preko mjere ne žrtvuje? pitam ja: jerbo ih se javno stidi. - Zašto, pitam ja onoga, koji se je s pučkim životom naših strana upoznao, zašto seljanke - osobito mlade - žlicom jelo kod trpeze vade, pa tad ga za vrati gutaju? Vrlo se vara, tko bi mislio, da to iz kakove čednosti biva, buduć žene da ovom istom žlicom često puta svoje supruge začinjaju.

Međutim bilo, kako mu drago, - istina, neoprovrviza istina ipak ostaje; da je mnogo puta jedan prevuđeni kuk ili zdjela žganaca kadra na razmnivu čovjeka čudnovato uticati i ljudem, koji se slučajno kod podobnih slastica iznenada zateku, uništiti svu idealnost kojom njihova osobnost obasjana bijaše. Ja sam sâm poznao nekog, od ljubavi već sasma raskvašenog mladića, koji je na slavu svoje Boginje sonetâ na tucete pravio, te ju kano nadzemaljsko kakovo biće obožavao: njegova bo Madona pretvori se u taj par u jednu sasma zemaljsku djevojku, koje nije nikad poslije ma da jedne jedine kadencije više udostojao. Jedan golemi batak od purana, koji joj je korale ustiju i ponešto prste mastio, uništi zračnu vilovitost njegove Božice.

Nu uza sve to neka nitko ne misli, da ja od samog zraka živim. Ja sam podvostručeni koraci k momu mjesecu (cimer lokande) hitio, te vrlo se jadio, što nije ovdje ništa gotovog bilo, ili bolje rekuć zaostalo; jerbo table d'hôte bio je već prošô. Moj suputnik odvede me u jednu traiteriju, gdi je on otprije objedovao i gdje se polag jestvenika jede. Da me je tko ovdje gledao, kako sam se s jednim pasticcio di vitellom, orizom, parmesanom, uccelletti i jednom bottigliom divino santo naslađivô, sumnjao bi možebiti o identitetu pisca prijašnjih rodomontada. Nu zar taj ne zna, da u naše doba svaki čovjek svoja načela, svoju teoriju, svoju doktrinu imade, polag koje hoće da čitavi svijet, izuzamši samo njegovu osobu, postupa i radi? A da ova iznimka tako u oči ne udara, prispodablja svoju malenkost zrnju pijeska, koja - kakono on kaže - u pješčenici neizmjernosti bez toga iščezava. - Naši vitezovi slobodne štampe, na primjer, ne bi se nimalo ustezali smione ščepce³³ gdje kojemu ubogomu slagaru potrgati, koji bi se uz njihova hvastava očitovanja o vele-dvojbenih koncesijah maleno samo znamenje pitanja staviti usudio. A onaj, koji im tad kaže, da takov čin ne miriše upravo po liberalizmu, dobije za odgovor: "Ne ide svaka čizma na svaku nogu." - Ovi apostoli priliče onim zaatlantskim slobode junakom, koji po raspuštenom kongresu na kuće oniju jurišom navaljuju, koji su se usudili proti trgovini robljem riječ podići. Tim scijenim, da se je čitatelj dovoljno o tome uputio, da se među svećenikom i njegovom dogmom čitava brda protežu. Nitko više o zdravlju ne zbori, nego onaj koji je bolestan.

Tko bi možebiti radi ovog mudrovanja žig sofisterije na mene udariti namjeravao, taj neka prije promisli, kako silno više puta neznatne okolnosti i stvari na mudrovanje naše utiču. Ako mjesec i zvijezde, kao što naravoslovci tvrde, stvari toli udaljene, na rašća i ljude upliv imadu, da li je čudo, što želudac, stvar tako bliza, našimi načeli gospoduje? Kakova je razlika među empiričkom filozofijom praznog želuca i političkim vjeroispovijedanjem punog trbuha! Ta da je meni po truhu krulilo, kad sam bio začeo u ove diple svirati, to bi se naravno posve druga kajda slušala bila. Gospodo moja, želudac vam je napast velika, a čovjek je slab.

Međutim svaka šala imade i nešto istine. Ako mi čednost i zabranjuje tvrditi, da nema u ovoj struci umjerenijih od mene, to sam se opet u onoj gostioni, gdje sam jio, uputio, da imade u jelu i piću gorih. - Naprama meni sjedila su dva sina Albiona. Jedan između ovih odgovorao je na pitanje botege: "što želi?" uvijek samo sljedeće riječi: "Per me tutto è lo stesso, datemi datemi" - i ovaj datemi trajao je dotle, dok je čitav rif dugi jestvenik prog-

tan bio. A kad je došo red na black-puddings (krvavice), to se je tako njimi naslađivao, kô da su ingredijencijami O'Connella³⁴ nadjevane bile. Usuprot njegov drug nije ni mrvice jio, već samo svog hrta cotelettim pitao, nu tim više je on neko piće, valjda Soda-Water, u se lijevao.

Smjesice iz Padove

Poslije podne sastasmo se s jednim Hrvatom s otoka Krka. To je bio gospodin Celebrini, slušatelj ljekarstva na ovdašnjem sveučilištu i nekadašnji saučenik mog suputnika. - Ovaj nas odvede u jedan vrt, ili bolje rekuć, dvorište, gdi se navadno slušatelji ljekarstva i pravâ sakupljaju. Nu za tada bijaše meeting vrlo slab. - Ovdje sam našô, čemu se ne bih bio nadô, naime piva. S nijemštinom uvukô se je i ovaj nalip Nijemaca u Italiju, kojemu su se već i Talijani ponešto privadili. - Dvije mlade konobarice, jedna Dalmatinka, a druga Ciganka (!), dijelile su ovdje kao sestre među sobom ona poklonstva, koja su nekoji mladi sveštenici Minerve na žrtvenik njihove ljepote prinašali. Kad sam jednomu bacca-laureu, koji je do mene sjedio, moje začuđenje nad ovim "mélange de beau sexe" izjavio, uzme on pjeneću se bukaru i čim ju hladnokrvno kô nekada Sokrat svoj otrovni pehar ispi, okrene se k meni, pa mi reče šaljivo: "Incensa patria - diversa per aequora vectae Italiam fato profuae Patavinum venerunt."

Slavjanâ, kô što sam razumio, imade u ovom sveučilištu dosta (okolo 50), al uzajemnosti manje, nego što bi se pravedno očekivati moglo, - ako ne iz drugog obzira, barem iz što-vanja prama starim uspomena ovoga zemljišta, o kojem slavni Kollár kaže: "neystarši vlasti našich deduw Wenetuw a Sarmatuw". - Bože daj, da oni koji poslije mene prolazili budu, bolje vijesti domorodnomu čitatelju donesu. Jer, kô što neki mudrac veli: mladost je jezgra budućnosti; gdje se ova jezgra očiri, tamo se ukažu rane, te stablo okržljavi.

Kad sam po padovskih sokacih hodao, udari mi u oči ona množ klobučarskih dućana, koja se ovdje nalazi. To valjda odatle dolazi, što puk obojeg spola klobuke nosi. - S Pado-vom začinje se i talijanski pijetizam; to svjedoče ne samo crkve većom stranom pune i ono malone pretjerano štovanje mog patrona s. Antuna, već i djelarnice kiporezaca, kojih porazmjerno mnogo više imade ovdje negoli drugdje.

Padova odgovarala je, poslije kako nekadašnju samostalnost izgubi, posve svojemu ime-nu, jerbo je očividno padala i broj njezinih žiteljâ umanjivao se je tako, da je najposlije jedva 30 tisuća brojila. Nu otkako Mleci svoju samostalnost izgubiše, od ono doba zače opet Padova se dizati. Sada broji oko 47 hiljada stanovnikâ. Jedan kanal, koji odavle u Brentu vodi, čini, da se iz Padove do Mletaka po vodi doći može. - Pred gostionicami i na uličnih uglih toliko vetturinâ uvijek stoji, da bi prolazeći tuđinac, kog odmah pozna-du, od njihova kriča oglušiti morô. "Vicenza, Verona, Milano, Rovigo, Bologna, Firenze, - dove andiamo, Signore?" ori se od jednog ugla do drugoga.

Poradi bolešljivosti mog suputnika nisam bio naumio od Padove dalje ići, iz ovog uzroka ostavio sam i prtljagu u Mlecih. Mnogi će reći, kad je već do Padove došô, mogô bi bio i dalje ići; - nu na ovaj "mogo bi", koji je mimograd i veoma relativan, mogô bi ja opet ko-ješta odgovoriti. Kao na primjer, da se ja veoma onomu čudim, koji je do Milana putovao i na njegov se hram, ovaj međašni stup među sjeverom i jugom, popeo, odakle se, kô što putnici kazuju, svijet ledeni helvetskih i savojskih Alpa, odakle se Apenini i čarobne tos-kanske poljane opojenom od razblude oku gledaoca ukazuju, - da je, rekoh, napasti mogô odoljeti, da dalje nije otišô! - Da želje čovječanske svojih herkulskih stupova ne

imadu, koji nam često puti svoj nesmiljeni "dalje podnipošto!" na susret viču, to bi mi priličili Ahasveru, koji od pola do pola bez kraja i konca tumara.

Već sam se hotio okrutnoj nuždi pokoriti, te iz nevolje načiniti krepost. Nu mislio sam si opet, šta ću mojim Latinom kod kuće odgovoriti, ako me upitaju: "no, amice, vidistine campum

Pascentem niveos herboso flumine cygnos?"

Šta li ću reći od njemačke romantike sasma isušenoj gospodični Rosimilli, kad mi glasom kao komarac s Lonjskog polja oko uha zabrnči: "Kennst du das Land, wo die Zitronen blüh'n?" - A šta si ti propitkivao i samoga sebe o ovoj pokrajini bodežâ i kanconetâ, narančâ i salamâ, conteâ i poveretâ, - šta li vidio od ovog Eldorada, od kojeg ljubimac tvojih vila pjeva:

U ljubavi gdi svak listak cvili,
U ljubavi cvate, u ljubavi vene.³⁵

Od jadranskih talasa na obale Italije bačen i odanle vilovitom brzinom, kao Le Sažov (Le Sage) šepavi stvor,³⁶ prije negoli si u stališu bio jednu cigaru dopušiti, simo položen, ne čini li ti se sve, što si vidio, kô jedna optička opsjena? - Već sam začeo bio žalit, što sam se u društvu na put krenuo, a opet nisam mogô svim zahtjevanjem čovječnosti pleća obrnuti. - Ja sam mislio i mislio. - I ovog dugog razmišljavanja posljedica bijahu riječi "odlučio sam". - Ja sam naime odlučio bio barem na jedan ili dva dana od mog suputnika udaljiti se, te se tada opet s njim združiti. Nu on razumjevši moju odluku, odvaži se također sa mnom iti. Sutradan naumili smo dakle jošte posjetiti:

Pepeo kosti ljubovnikâ od Verone³⁷

Jedva što stadosmo i na jednu se hrpu vetturinâ ogledasmo, dotrčaše odmah šestorica; 20 for. - bila je prva riječ, druga 16. - Moj suputnik hotio je već 12 obećati. "Nemojte se pre-naglit", rečem ja, "bit će štogod i jeftinije." - Pa je i došlo na moje. Jedan između njih obveza se, da će nas za 8 for. u jedan dan u Veronu prebaciti, a poslije natrag u Padovu dovesti, i umjesto da mu mi kapare damo, kô što je u nas običajno, dade on meni 5 frankâ.

Tako nam prođe i dan. Sunce zađe i neprijatni padovski sokaci mračnima svojim svodovi djelovaše nekako neugodno na ćud tuđinca. Veća strana ovih ulica ne znade ništa o večernjem rasvjetljenju. - Ova bojažljivost od svjetla nije baš posve laskava za toliki grad, osim ako to možebiti iz nekog nježnog obzira prama slijepim miševom biva, koji se pod spomenutimi nasloni amo tamo lepršaju. - Pythagoras, - Plotinus! ne bi li vaše vjeroispovijedanje tomu uzrok bilo? Ako je tomu tako, tad rado opraštam; jerbo moram ispovjediti, da je seljenje dušâ veoma poetička misô.

Operu onu večer nije bilo, posjetili smo dakle drugo kazalište, u kojem se je jedan talijanski igrokaz predstavljao. Istina, mnogo razumio nisam, toliko sam ipak ne samo ovom prilikom, već i u Mlecîh vidio, da se na igralištu niti jede, niti pije, niti puši, a jošte manje grli ili posve cjeliva, kao što to po njemačkih kazalištih biva, gdje cmok od poljupca često puta po parteru puca. - Ako se u ovih stranah na pozorištu štogod sluči, što se s čedno-

šću posve ne slaže, to odmah zaori sa sviju strana zviždanje. - Tako valja, to je pravo! Jerbo, ako je kazalište, kô što Schiller kaže, "ćudoredan zavod", to se sigurno podobnima ne će ćudorednost unaprijediti.

Poslije teatra obustavio me je neki ćovjek, te mi ućini prijedlog, kog upravo ne primih, koji međutim povod mi dade, da sam svašta mislio o onih rijeći Ravisija³⁸ (Theat. Philos.): Olim tanta fuit Patavinarum castitas, ut nonnisi operta facie prodirent in publicum: "Padovanke bile su negda od ćistoće tako na glasu, da se nisu drukćije svijetu ukazivale nego koprenom zastrte". - "To al davno vile spominjaše".

PROLAZ KROZ VIČENCU U VERONU

Jošte ne bijaše ni svanulo, kad smo se mi već po grmećem drumu put Vičence vozili. Do mene sjedio je neki slikar iz Hamburga, koji se je dulje vremena na troškove istog grada u Rimu bavio, te sada se odanle vraćao. Uostalom bio je rođeni Bavarac iz Monakova. Tomu umjetniku bilo je ime Schneider.³⁹ - "Schneider" - odgovorih podugačkim glasom... "tâ čini mi se, kô da mi je ovo ime iz recenzijâ nekog njemačkoga časopisa poznato". - Premda upravo lagati nisam htio, ne mogah se ipak posve dobro sjetiti, da li sam uistinu o njegovih umotvorih štogod čitao; nu uza sve to bijaše verbum bonum in suo loco, kô što neki stari Rimljanin kaže. - "Da, da", odgovori mi on samodopadno, - a može bit i s mirnom svijesti svoje cijene - "moj kist, moji tvori pobudili su pozornost nekih časopisa." - I tim je bio temelj dalješnoj zgradi metnut. Ovo maleno ulagivanje s moje strane bijaše kadro ono prijateljsko razmjerje među nami ustanoviti, koje osobito u tudini čovjeku vrlo ugađa. Kako malo stoji čovjeka podobna nedužna udvornost, pa kako su ugodne one prijatnosti, koje iz nje proističu! - Ja sam bio ponešto štedljiviji mojim životopisjem i ovaj incognito učini, da me je moj umjetnik, dok još tmica bijaše, za nešto sebi srodnog držao i to, kô što mi je kasnije kazivô, za bakro- ili kamenoresca. - Ktomu valjda su naši razgovori o umotvorih štogod doprinijeli. Poslije, kad je svanulo i kad ovi čovjek srebrom urešeni fes na mojoj glavi opazi, stao je misliti, da sam kakova protjerana poglavica Čečencâ ili Čerkezâ. Nu to ne ide drukčije na putovanjih. -

Les uns nous prenaient pour des rois,
D'autres pour des filous courtois,
D'autres pour gens de connoissance.

Jedni držali su nas za kralje,
Drugi za lukave kradikese,
A treći za ljude svoje fele.

veli Friderik, kralj pruski, u svojoj poslanici Voltaireu.

Uzato zabijeli i zora, a za čas obasja i sunašce visoke vrhunce već napolak raspupnjenih joha i platana. Nadesno ukazivale su nam se modre Alpe talijanske Helvecije. Cvrkutajuće laste lijetale su put Euganejskih brežuljakâ, gdje si u skutu škurozelenih maslina duh Laure i Petrarke riječi šapću, koje samo oni razumjeti mogu, kojih su duše srodne čare upile. Pjevajuća ševa vila se je put nebesâ, dočim su pod njom pitane helvetske zaprege kroz bujnu njivu pluzno željezo vukle. Vjerna slika poezije i proze ljudskoga života!

Zemlja ova je tako crna i plodovita, da jošte i dandanas valjati mogu one riječi Virgilijeve (Georg. 1. II.):

Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra.

Prijatno - kano razvita bala zelene kadife - zeleni se ovuda livada, bez ikakvog drača, kostrve i šaša. - Aleji trsjem ovijenih javora; gaji maslinâ i smokavâ; orizorodne njive vodovodî isprosijecane; sela slična malim varošicama; ville s raskošnim perivoji, kojih ulaz kameniti svijet statuâ ukrašuje; živice bršljanom i čeminom opletene; a nad ovim zemaljskim rajem modro vedro nebo, kojega bistru modrinu neodoljiva samo ljupkost vaših očiju, mile Slavenke, nadilazi... to su po prilici slabi obrisi poteza među Mleci i Veronom; ovo je tamnim bojama mledno izbrisani nalik talijanskog podnebjâ. - Nu ovo modro jedinstveno nebo nije ni ovdje svaki dan na jestveniku naravi, već imade i oblacim nakvašenih nebesa, kô što se i u nekadašnjoj Joviji⁴⁰ kadikad vide. O kojih oblacih ništa ne manje neki Francez, nakoliko se sjećam, ovako zbori: "Isti oblaci u ovoj pokrajini imadu vlastiti svoj značaj, kog su nekoji vješti talijanski slikari, kao Tintoretto, Veronese, na svojih umotvorih tako vjerno kopirati umjeli. Crveno-modri potezi na obzorju, amo tamo naznačeni, sved se kupe i umnožavaju, dok napokon jasnu modrinu u bakrenu kupolu pretvore." - Moguće, međutim ja toga vidio nisam. Neprijatelj oblakâ na nebu i na zemlji, rado ih ni ne gledam.

Uostalom što se tiče vegetacije, kakova je naime prilikom moga prolaza bila, ova se može usporediti s onom, koja kod nas na svrsi travnja ili početkom svibnja vlada. - Kakova naslada, mislio sam si ja, mora stoprv biti u jesen ovuda putovati, gdje čitave guirlande zrelog grožđa drumove kite.

Značajna je i živahnost, koja na ovih drumovih vlada. Ovdje gledaš teretna kola na dva kotača, u koja su mazge uprežene; tamo strjeloletnu sediolu;⁴¹ ovdje gizdavu berlinu,⁴² male⁴³ ili paketnu poštu; tamo Talijana sa svojim natovarenim mulcom ili seljanku, koja u svojoj brenti (Butte) malo manje prti negoli spomenuti magarac; ovdje vreba jedan čudolovac na ono, što se hrzećemu arapinu izmakne; tamo opet drugi mulj iz jaruge čisti, te na svoje polje baca. Pridaj ovu živahnost ceste k umiljatosti okolice, pa ćeš si slabi neki pojam o onoj slici pribaviti, koju bi ja ovdje narisati zaludu nastojao.

Nu imade ovdje jošte nešta; a to su oni nikad nesagrađeni spomenici, ona zemljišta i mjesta, puna klasiciteta, puna raznih uspomenâ: Vičenca, Montebello, Arcole itd. Kod prve prevarila je sretna domišljenost Napoleonova lakovjernost jednoga Hrvata; kod posljednje naučio se je prvi put smioni korzikanski lav cijeniti sve žrtvujuću hrabrost graničara.* Al kud sam zašo? - Tâ tko bi sva ova i ovim podobna ukazivanja, tko bi iz njih i nehotice proizlazeća ganuća, riječju: sva ona opisô, što je, kakono slavni Kollár kaže, vidjeti i ćutit slasno, opisivati nužno, a dostignuti nemožno! - Oko 9 sati dođemo u

Rodno mjesto Palladija,

ovoga kralja talijanskih gradilaca. Što je Raffael među slikari, to je Palladio među arkitekti. On je u svom životu (1518. do 1580.) tako obilatu radinost razvio, kakovu nije nijedan jošte gradilac do njega. On je ne samo rodni svoj grad Vičencu i okolicu njezinu, već i ostale gradove, kao Mletke, Padovu, Udine i m. d. tolikimi veličanstvenimi zgradami uresio, da slava njegova imena, dok kamen njegovih tvora vrh kamena stojao bude, nikad poginuti ne će. On je prvi opet vratio šesnaestomu stoljeću ukus klasične grčko-

* God. 1796. dne 15., 16. i 17. studenoga sluči se ona svijetu poznata bitka kod Arcole. Osim ranjenih franceskih generaia Verdiera, Bona, Vernea, Lannesa padoše šestorica mrtvi, kao i Bonapartov ađutant Murion i mnogi časnici. Dva bataljuna naših graničara tvorili su ovdje čudesa, kojim se je Napoleon i svijet divio.

rimske arhitekture, kog si je pribavio na zaostavših starodavnih Italije razvalinah, koje je pomnjivo učio i razmotrivao. - Za najkrasniji i najveći njegov umotvor drži se uopće olimpsko kazalište (Teatro degli Olimpici), koje je on o trošku olimpičke akademije podigô. Premda je ova zgrada od drva i nedogotovljena, to je ipak glede ustroja i nedostižne akustike, kao što se uopće misli, najsavršenije njegovo djelo. Prilikom mog povratka iz Verone posjetio sam ovi templo umjetnosti. Kad sam na prosceniumu stajao, te suglasno ovo razređenje sviju pojedinih sustavnih dijelova motrio, bio mi se je duh iz 19. stoljeća za čas iselio. Ovdje se može razabrati, nakoliko je Palladio duh starodavne umjetnosti postigô. Ovi je teatar polag tvorila (model) Vitruvija osnovan. - Naš tumačnik smetao nas je ponešto svojim eksterijerom, budući da nismo znali, da li k onoj vrsti spada, koja rado prima, ili pako onoj, koja se udvornošću od mnoštva razlikuje. Nu budući da ih se od one vrste u Italiji - kô i drugdje - više nahodi negoli od druge, pružismo mu kod izlaza nešto, sveder se jošte bojeći, da ne uvrijedimo njegovu ćutljivost. Međutim bio je naš strah bez temelja. - Al kamo sam opet zabludio!

Dočim je naš vetturino krmio konje i sebe, hodočastili smo nas trojica do obližnjeg brežuljka Monte Berico ili

Monte della Madonna,

na kojem se manastir i crkva Servitâ nalazi. I ova gospoda izabrala su si najkrasniji položaj za svoje prebivalište, kao kapucini i ježuiti negda u Zagrebu i kô još i sada fratri na Trsatu, kapucini u Rijeci.

S ovog brijega toli je krasan pogled, da su ga neki franceski i engleski turiste za najljepši u čitavoj Europi proglasili. Šta se mene tiče, koji čitavu Europu samo na krajobrazu vidjeh, ja toliko kazati mogu, da je to doista vrlo čarobna slika, premda u meni nije toliko utištenje učinila, kô što onaj čas, u kojem sam more ugledao. Nu tamo - reko bi - ukaza mi se narav u svome veličanstvu, dočim je ovdje svoju milinu preda mnom rasprostirala. Tik uz podnožje ovog brda širi se Vičenca sa svoje 4000 kuća na utoku rijeke Retrone u Bacchiglione, na jednoj plodonosnoj cvatućoj ravnici. Jedan veliki beskonačni perivoj, kroz koji se drum kano srebrni potočić po zelenoj livadi vijuga. Kad su sasma jasni dani može odavle oko ća do lagunâ doprijeti. - U blagovalištu manastira nalazi se jedna velika slika od Pavla Veroneskog, koja cijelu jednu stijenu spomenute dvorane zastire. Jedan dječak, koga nam neki fratar za vođu dade, potegne zeleni zastor, koji sliku sakrivaše, i Spasitelj svijeta u habitu hodočasničkom ukaza nam se kod trpeze pape Grgura Velikog. Papa sjedi na uzvišenom mjestu u potpunom ornatu, a do njega Isukrst u prilici hodočasnika. Uz ovog posadio se je jedan kardinal, a nadesno opet drugi, s očali na nosu. Jedan mladić u španjolskom odijelu drži pseto na lančiću. Pod stolom vide se majmuni, kvočka itd., na podu bogate posude, sa strane dvorjanici i još nekoje druge prilike. Straga kroz mramorno stupovje ono isto jedinstveno modro nebo, koje nas malo prije tako ushiti. Svuda stoluje velikoljepje; sve je na velikoj ovoj slici ća do najneznatnijeg predmeta s onom, ovome umjetniku značajnom točnošću i vještinom izvedeno, u sve obraze toliki duhovni život utišten, da je promatranjem ove slike raslo i moje udivljenje za ženijalni kist ovog umjetnika, s kojim su se već u Mlecih moje napô neposvećene oči upoznale. - Ovdje se nalazi i jedna pomanja slika, koju je neki vojnički časnik iz Rusije sobom donio, kamo je s grand armadom bio pošô i odakle se je s grand retiradom vratio. U jednoj kapeli u Veroni vidio sam također jednu iz Rusije eadem via donešenu sliku. Među ovima predstavlja jedna Isukrsta, a druga majku njegovu. - U crkvi manastirskoj nalazi se i jedna

Madona, koje svjetovna blagost oči polaznika u prvi trenutak na sebe privlači, koja međutim dušu zanjati ne može. - Od ovog manastira pa ća dolje do varoši vodi jedna pokrivena hodnica 200 stopâ duga sa 168 arkada.

Poslije kako smo se jedno malo jelom okrijepili sjednemo opet u karutce i otiđemo dalje. Al jedva što smo do gradske kapije došli, zaustavi nas opet nesretni "i passaporti", premda smo ih prije jednog sata kod ulaza u varoš vizirati dali. - Sâm Bog znade, koliko bi ih bili čekati morali, da naš slikar, komu to dosadi, nekoliko medaljâ u ruku jednomu strijelcu ne utisnu. To je prudilo; naše karuce ganu se odmah. - Izvan varoši pridruži se k vetturinu na bak neki Veronezac, koji je bio prije ulaza u Vičencu pred gradom odsio. Uzrok, što se je taj čovjek skrivače igrao, bio je sasma jednostavan. Nije imô pašuša, uostalom čovjek pošten i pun udvornosti prama nama. On je bio naš cicerone po ovih čarobnom milinom nadarenih krajevih, koje su ne manje i uspomenami obilate. - Među Vičencom i Montebellom leži nadesno kasteo Montecchio, u kom su negda pradjedovi Romeja, ljubovnika Julije, stanovali.

Prolazeći kroz jedno maleno seoce, koje jedva iz nekoliko (posve arkadski razređenih, dakako!) kuća sastojase, opazimo pred jednom između ovih 3-4 seljanke, koje su na vreteno prele. Uz ove bilo je nekoliko bosih Talijančićâ s kratkim hlaćicama, koje su se samo do koljena pružale. Jedva što ovi poluhlaćari naše karuce ugledaše, skoče na noge i kô naši pastijeri običaju, na ruke prebacivat se stanu, i to tik uz naših karuca s takovom brzinom da bi naši hrvatski gimnastici bez dvojbe za njimi zaostali bili; jer premda je vetturino svoje riđane bičem šibao, ipak su ovi vražići jednaki kas š njimi držali, dok ih napokon nekoliko soldâ obustavi.

Šesnaest po prilici talijanskih milja daleko na drumu, koji iz Vičence u Veronu vodi, stoji nalijevo jedna bijela lokanda. Malo sa strane leži selo, ako se u imenu ne varam Villanuova. Ovdje stane naš vetturino i javi nam, da će krmiti, dodavši oskominjastimi zubmi zajedno i to da se vino santo (vrsta crnog slatkog vina) samo ovdje nepokvarenu piti može. - Nama baš nije toliko stalo bilo do pila, koliko do dobra jela, šta međutim također nađosmo. - Može biti će čitatelja ponešto zanimati, ako opišem ovu našu odmorku. To će mu malen obris biti, kako su u Italiji ustrojene

Seoske gostionice.

Unidemo u dvoranu, gdje se jede. Ova je bila zajedno kuhinja i izba, nu polag svega toga djelovaše prijatno ne samo na gladan želudac; već i na oči. Prostranost i čistoća - vlastitost ne posve opća, osobito u Italiji - dirnu nas povoljno. Stijene dvorane bile su nanizane sijejavjućom posudom. Na donjem kraju stojao je kamin s pršecim svojim plamom, a pred njim kuhar s bijelom keceljom i spavaćom kapom na glavi. Dvije trpeze, jedna uz lijevu, druga uz desnu stijenu, bijahu cijelo pokućstvo. Na jednom se je između rečenih stolova ručalo, a drugi bio je svimi potrepštinami želuca obilato natovaren. Ovdje je bilo tustih golubova, pitanih kopuna, govedskih narezaka, janjetine, divjačine, sočiva, artičoka i drugog zelenja, voća, da istog tijesta vidjeti; nu sve to sirovo i na malenih tanjurih vrlo tečno razređeno. Između mesnatih jestvina virio je pršun. Riječju, čitavi jestvenik in natura. To je osobito za onoga, koji dobro jezik ne razumije, vrlo ugodno. Ovdje mu ne treba ni govoriti, već samo prstom na ovo ili ono, šta želi, pokazati, našto kuhar odmah svoj posô u pribitnosti gosta nastavi. Barem može čovjek mirnom svijesti ono malo dobra uživati, što naruči. Putnik je i bez toga sumnjiv, i više ili manje žrtva svojih predsuda. To mu se međutim ne može ni zamjeriti, jerbo koliko mu se puta događa, da mora jedan po

dva puta pečeni i triput pregrijani beefsteak onako platiti, kao da je friške gomoljke oli jarebice jio.

U ovih krajevih, gdje je lokanda na selu, tamo je uvijek i kavana blizu. U ovih Mokki posvećenih kapelicah pije se za 16 centima findžan kave, a ako se 7 cent. doda, tad se može i jedna cigara pušiti. Ove su po čitavoj austrijanskoj Italiji jednake, na ime podugačke i tanke, malo deblje od slame, koja mjesto zareska s kraja viri, a ktomu su crne, kô da su svu zimu u dimnjaku visile.

Misli na veroneskih poljanah

Među St. Martino i Veronom dostigne nas sumrak. U daljini zamnjelo je večernje zvono, možebiti ono isto, koje je nekada smrtnoj borbi Julije i Romeja vječni pokoj zvonilo. To je bio prvi pozdrav iz Verone, prvi zvuk iz Danteova prognanstva. - Bože mili! kako razno na isti kalup izliveni predmeti na razne ljude djeluju. Romeo, da može poslije smrti s onom sjединiti se, s kojom ga prijeki udes u životu rastavi, ispije otrovnu čašu. - A Dante, što je on za volju svoje žene učinio? - Pisao je svoj glasoviti "pakao", samo da može svoju Milenku u njega smjestiti. Da je imô ključ k pravomu carstvu Plutona, ne bi valjda ona u idealnom samo figurirala. - Znamenito je, što je većá strana najglasovitijih pjesnika u svom izboru nesretna bila. Tako pjesniku "Izgubljenog raja" (Miltonu) uteče supruga odmah prvoga mjeseca poslije vjenčanja, - a tko ne poznaje razvod Byrona, kojega zemljaci Dryden i Shakespeare također u ovoj struci sretni ne bijahu. Ja bi mogô i bližih data navesti, nu kažu ljudi: "Odviše nije ni s kruhom dobro." Al pitanje nastaje, što je uzrok ove pjesničke nezgode. Ljubezna vatra valjada im ne manjka; - jer bo tko plam ljubezni tako nježno pjeva, taj će sigurno i u stanju biti podobno nježno čuvstvo gojiti. - Lord Byron na primjer imô je i odviše ovog njetila u sebi. Jedva dječak od osam godina zaljubio se je u svoju susjedu Mariju Duff - Danteu, koji je po dovršenoj devetoj godini svoju Blaženku (Beatrice) obožavao, također nije falila ova vis vitae. - Ja mislim, da je tomu kriva upravo njihova poetička žila, onaj uzoriti svijet, u kom borave i kog tako često s ozbiljnim ovim podmjesečnim krajem zamijeniti običavaju. - Žena, sa svimi svojim andeoskimi svojstvi, ipak žena ostaje, što pjesnik u svagdanjem životu tako rado i tako često zaboravlja. Međutim da i čitatelj ovu apologiju ženâ zaboravi, to mi ne bi nimalo žao bilo. Razumijeva se, ako mu se je kod nje zijevalo.

U VERONI

namjestili smo se pod krilo zlatne golubice (Columba d'oro), koje vlasnik, jedan Švajcar, već u s. Martinu, gdje smo se š njim slučajno upoznali, nas zakapari. Jedva što smo odsjeli, hrlili smo odmah da potražimo najveću znatnost Verone, slavni

Amfiteatar.

Gospodin Schneider ustavi jednoga mimoidućeg fashionabla, koji, jedva što je našu namjeru razumio, ne samo što nas odvede ća do pijace Bra, gdje se spomenuta starorimska zgrada nalazi, već nam je i posjet ostalih svoga rodnog grada znatnosti gorljivo stao preporučati. Bila to učtivost tuđincem očitovana, ili samo patriotski nagon, svakako mu na čast služi. - Podobni dokazi uljudnosti nisu ništa novoga, osobito kod izobraženih staleža, a i puku nije sasvim strana ova krepost, ako se gdjekoji neotesani fakin izuzme. - Al vratimo se k našoj namjeri.

U društvu mjesečine uniđemo u arenu. Kakova je to gorostasna tvorba! Čovjek bi mislio, da su giganti (orijaši) nekada ogromne ove pećine ovamo nanijeli. - Ovdje se mogu ponešto jasniji pojmovi dobiti o poduzetnom duhu starih Rimljana. Mi smo se popeli bili na najvišu skalju, otkuda smo na ulicu gledati mogli. - Kako malene, kako neznatne su nam se činile zgrade sadašnjosti prama smionim orijaškim ovim zidinam prošasnosti! Pokraj brda mravinjak, si licet exemplis uti. Naš suputnik iz Rima uvjeravao je nas, da ni Colosseum u Rimu nije takovo udivljenje u njemu uzročio, kakovo u taj čas osjeti. Valjda je također i mjesečina k tomu mnogo doprinijela, što se je tako izrazio. A ktomu znati treba, da je ovo jedan između najbolje sačuvanih starorimskih spomenika ove vrsti. - Veoma rijetki gradovi mogu se ponositi sličnimi pametnici, paće osim Capue ne može se zacijelo od nijedne italske varoši reći, da je štogod podobnoga ikada imala. A što se ostale Europe tiče, to su Catanea i Syracus u Siciliji, Nîmes, Arles i Fréjus u današnjoj Franceskoj, napokon u slavjanskih državah Pola u Istriji, koji gradovi amfiteatre imadu. - Čim su dakle rjedi podobni ostaci sijede davnosti, tim bi većma želiti bilo, da naša braća Istrijanci, koji na svom istoričkom poluotoku jošte mnogo drugih starožitnosti broje,* da nas, rekoh, š njimi bolje upoznadu. - Okrug veroneskog amfiteatra broji 45 kolotečnih sjedala, koja se kano stube uvis dižu. Čim se većma dižu, i opseg im širi biva. Na ovih stubastih sjedalih može polag računa Maffeja (Scipio Maffei, učeni i glasovit Veronezac) 22.184 ili kô neki tvrde: 25.000 gledaoca sjediti, stojati pako 75.000. Sigurno je vrlo zanimiv prizor god. 1822, ovdje bio, prigodom naime kongresa europejskih sila. Tada bo je sav okrug narodom napunjen bio, a u areni predstavljale su se prostonarodne slavnosti. - Ala šteta, mislio sam u sebi, dijeleći se kod naših polaza veroneskih pomenitosti odavle, što ova zgrada u kojoj ugarskoj varmedji ne stoji. Lijepe prilike za reštauracije! - Ovdje bi korteši ne samo za se, već i za svoje žene i djecu dovoljno prostora imali. To bi veća bila krika i

* Među znatnije se broje tako nazvana "zlatna vrata" (porta aurea), nadalje templo cara Augusta, Diane, i jedan slavoluk (porta triumphalis).

vika negoli bijaše ona, kad je konzul M. Mario Cimbri sa svojim ženama tjerao,*... pa da se tad od gornje stube poglavce kopitati začnu, - ah stari bi nam Rimljani u svojim grobovih ovaj juks zavidjeli!

Sutradan, upravo kad smo o tome vijećali, šta ćemo prije svega posjetiti, dođe naš jučerašnji suputnik, - poznati skrivalac kod Vičence, pa nam kaže, da bi želio nas pratiti. - Eto novi dokaz talijanske poslušnosti! - To baš nije toli mala žrtva, kô što bi tko mozebiti mislio. Jer, čitavi dan hodati a ništa drugo ne vidjeti, nego što je čovjek već do sto puta vidio, ne može sasvim zanimiva zabava biti. - Mi smo cijelo jutro trčali iz jednog hrama u drugi, od jedne znatnosti do druge, sad po razvalinah rimskih zgrada, sad uz grobove veroneskih glasovitosti, dok se napokon umoreni oko pôdruge ure poslije podne u našu gostionu vratismo.

Ostale znatnosti Verone

Mučno je opisati šarenu različitost tolikih predmeta, nu još je mnogo teže vrhu stvari sud izreći, koje je čovjek jedva mimogred vidio. Za pregledati, kô što valja, ono, što smo mi u nekoliko sati prošli, trebalo bi danâ. Zato i nije nikakovo čudo, što mnoga sretno zaboravih. - Za da dnevnik vodim nisam ni vremena imô, niti sam osjećao volje. Jerbo o tom, da ću ikada put taj opisati, nisam ni snivao, dakle: cui bono? - Al mozebiti da upravo ovu zaboravnost sretnom nazvati mogu, ako pomislim, da sam po njoj čitatelju barem jedan dio onog ćućenja prištedio, koje je sa tako nazvanim ennui mnogo u rodu.

Dakle ja ću ono, što mi je od znatnosti veroneskih jošte u glavi zaostalo, strpljivomu čitatelju na kratkom (?) priopćiti. - Da čitatelj znade, u kakovoj se ja smetnji ovi čas nalazim, bi me bez dvojbe žalio, jer ne znam gdje bi počeo: kod života il kod smrti, kod galerije slikâ ili kod crkvâ? Šta će mi kazati počitatelji velikog Shakespearea, ako š njegovimi vitezi ne počmem? Dakle zdravo, pepelu kosti Julije i Romeja! - ako te nisu sentimentalni putnici dosad jošte ukrali, kako onaj Fiorentin desnicu Petrarke. - Ako to dulje tako us-traje, kô što dosad, ne će domala ni traga biti vašim ostankom. Komadić za komadićem pada od granitske vaše rake za tetke i tečice, za nećakinje i... ah, tko bi sve sentimentalne rođakinje, tko li sve zatravljene putnike izbrojio! - U bašti kod fratara pokazuje se grobnica ovih ljubovnika, nu nalaze li se u tom sanduku i ozbilja njihove, il uopće ma čije kosti, to baš nije polag Šiloboda⁴⁴ dokazano. U svratištu al Capello (pokraj porte della pietra) može se vidjeti dvorana, u kojoj se je započela besprimjerna ona, život žrtvujuća ljubav između Giuliette i Romeja, koja glasovitoj tragediji Shakespearea povod dade.

Za ovim uvodom, kojega čar romantičkih uspomena okružava, molim čitatelja, da me slijedi na pijacu dei Signori. Ovdje stoji

* Sto godinâ prije Isukrsta navale divlje čete Cimbrâ sa svojim vođom Bojariksom na Rimljane. Vijećnik Quintus Catull bio je već pobijeden, kad fanatički Mario*¹ s jezgrom rimske vojske kod Verone njim u susret dođe, te ih hametom potuče. I žene - kaže dogodovština - borile su se gnjevno kao lavice.

¹ Monitus in somniis M. Marius Consul, se ex Cymbris victoriam reportaturum, si filiam Calphurniam sacrificasset, arrepto cultro paruit nocturnis phantasmatis, et feliam immolavit. (Aut. Plut. e trstimonio Dosithaei, Graeci.)

Vijećnica

ili kako Veronezi kažu: Palazzo della Ragione. - Na čelu joj se ukazuju prilike onih glasovitosti, kojim je Verona život podijelila. Naš vetturino, koji se je upravo na spomenutoj pijaci desio, pritrči k nama, jedva što nas opazi, te s nekim ponosom reče "questi tutti Veronesi". - Osim slavnog gradioca Vitruvija, nesretnog naravoslovca Plinija,* prijatelja Ciceronova i životopisca starih careva Cornelija, rodila je Verona i druge jošte odlične muževe, kanoti Catulla, Emilija Makra, Cezara Scaligera, nadalje kiporesca Campagnu, gradioca San Michela,* † napokon svijetu poznatog slikara Pavla Cagliarija, koji bi od rodnog svog grada Paolo Veronese nazvan. - Al zanimivija će biti za Slavjanma općinska zbirka slikâ, koja se također u jednom predjelu spomenute vijećnice nalazi. - Ja ću mimoići slike - koje i onako već slabo pamtim, al jedna među njima

"U srcu mi ustâni se bolje"⁴⁵

i zato mi i u pameti još osta. - To je jedna poveća slika od Pavla Veroneskog,⁴⁶ koja predstavlja, kako se nadvladani Veronezi mletačkomu duždi klanjaju. - Dužda urešen svimi znaci svoga dostojanstva sjedi na prijestolju. Uz njega stoje načelnici vojske dalmatinske. Jerbo silom hrabrih Dalmatina osvojiše Mlečani Veronu (g. 1405.), kô što i veći dio svojih slavja jedino ovim zahvaliti imadu. Bez ovih Schiavonâ jedva da bi bila Venecija ikada ponositi svoj pridjevak "la dominante" stekla. - Kad sam ove ubojitim plaštem odjevene junačke Dalmatine motrio, šaptao sam muče: o da je vaša sloga tako čvrsta bila, kao što su pesti vaše. I uzdisao sam s jednim pjesnikom našim i nehotice:

"Sloga, dobro, prosto, sveto slovo,
Zašto tebe rod moj ne razumi,
Zašto gazeć srce brajanovo
Vazda samo vruga svoga kumi?"⁴⁷

S rastuženom, rekô bih, rascviljenom dušom ostavih ove dvorane, malo se brineći za rodomontade njemačkoga slikara, koje je on proti autenticitetu kista navodio. - Odavle išli smo na jedno mjesto, koje ne bijaše upravo posve kadro razvedriti ćud moju. - To su bili

Grobovi Scaligerâ.

Ova obitelj vladala je Veronom 170 godina, dok naime prvi herceg (duca) milaneski Galeazzo Maria god. 1387. Veronu ne predobi. Milanezi međutim kratko su ju vrijeme držali. Godine već pamenute dođe u pandže mletačkomu lavu.

Ovi kraljevi veroneski (Scaligeri), premda maleni glede zemljišta, posjedovali su ipak mnogo taštine. To barem njihovi grobovi pred crkvom s. Maria antica dovoljno svjedoče. - Pod stupovnimi krovi viđevaju se ovdje mramorne njihove prilike, koje su si mnogi jur

* Plinius Secundus cum nihil in maiore negotio haberet, quam rerum naturalium causas scrutari, periit in Vesuvi montis incendio, dum rationem vellet inquirere.

† Od ovog arhitekta vidio sam u Veroni jednu kapelu, koje akustika toli je umjetna, da pjevajućemu jeka sekundira.

za života naručili, pače neki u pribitnosti svojoj prije smrt priugotoviti dali. - Jedan je htio od drugoga ponositiji i dragocjeniji grob imati. Iz ovog uzroka nalazi se na tijesnom ovom prostoru (sred varoši) toliko stupovâ, basreliefâ, kipovâ itd., da bi njihov opis folijante napunio. - Pa ipak ni u oko, ni u ćud ugodno ne diraju. Da su ova gospoda novce na ove spomenike potrošene na korisniju svrhu obratili, bili bi slavniju uspomenu svog imena stekli. - Međutim čini se, kô da je ova bolest (naime poslije smrti sjati) značajnost Talijanâ, jerbo sam malo crkva vidio gdje se ne bi bezbrojnih i velikoljernih grobova nalazilo.

Rimski ostanci

Na onoj strani varoši, gdje se ova na preteče Alpâ naslanja, tumarali smo po razvalinah rimskih temeljnih zidova, svodova i inih slomaka, koji se na podnožju spomenutih bregova nalaze. U jednom među ovimi svodovi nahodi se jedan bunar još od rimskih vremena. Čim naša voditeljica u njega kamen baci, začuli smo poslije podugačke stanke neki mukli tutanj, koji podobro dugo traješe. - Ovo ćudnovato klopotanje se ponovi, kolikogod krat štogod unutra bacismo. Nu ako svaki putnik, koji kroz Veronu prolazi, kamen svoj unutra baci, to se bojim, da će ova vlastitost prije ili kasnije prestati. Malo dalje odavle leže ostanci jednoga olimpičkog teatra, kô što i drugi spomenici davno prošlih veličanstva.*

U susjedstvu ovih podrtina stoji neznatna kapelica, kroz koju se u svoltanu jednu i tijesnu spilu ulazi. U ovoj su, kao što povjestica kaže, prvi kršćani Verone službu Božju u potaji ovršivali. - Koji rado polazi

Crkve,

taj se može u Veroni ove radosti dosta užiti. Mi ih ovo jutro silu Božju pregledasmo; a Božja sila još ih nepregledana ostade. Slikari, kamenoresci, gradioni - mogu ovdje, kao što i po ostalih Italije znatnijih gradovih, dane bez dosadnosti boraviti i svih posljednjih jedanaest vijekova način, to jest, slog i forme svoje umjetnosti učiti. Među crkvama novijeg ustroja prvi red zauzima

"San Giorgio Maggiore"

od arhitekta Sansovina s krasnim slikami Pavla Veroneskog i kupolom od S. Michela.

Sakristija crkve "Santa Maria in Organo" uspoređuje se, što se krasote tiče, s onom s. Petra u Rimu, pače neki kažu da ju i nadilazi. - Među starijimi crkvami spomen zaslužuje

Katedralni hram,

i to ne samo glede svoje starine (djelo 10. stoljeća) i veličine (112 koraka dug), već i poradi svojih umotvora i spomenika. Među prijašnjimi je najpoglavitija jedna Madona (uzašašće Marije) od Tiziana, a među posljednjimi grb nekadašnjih Ilirâ "Polumjesec sa zvijezdom" u kamen uložen. - Na nekojih kućah videvali smo u stijenu uzidane ostatke mletačkoga lava. Svim ovim lavom odbijene su prilikom ukinuća mletačkog gospodstva glave, a gdjegdje i cijela polovina trupa.

* Osim ovih ostanaka nalaze se u Veroni dva slavoluka i bedemi iz doba rimskoga gospodstva.

S. Zeno

najstariji je hram u Veroni. Njega je dao Pipin, sin Karla Velikoga, u devetom stoljeću sagraditi. Krasan je ulaz i čelo ove crkve, i tim znamenitije, što se izvor posljednjih ovih ureda ča u god. 1099. tražiti imade. - Velika vrata od mjeda, grob i kipovni stup s. Zena, veroneskog episkopa, starožitni drveni svod crkve i ostali spomenici umjetnosti srednjega vijeka obilato naknađuju trud prolaznika, koji se do kraja varoši, gdje se crkva nalazi, potruđi. Nalijevo od ulaza stoji jedna starobitna škropionica od egipatskog porfira. Ova je tako golema, da bi se nas četvorica lasno u njoj kupati mogli, da nam se je baš i zvonar, koji nas je pratio, pridružio. Mi se prekrstismo kapljicama ove starožitnosti, te posjetismo

Grobnicu Pipina,

koja se pred crkvom nalazi. Vrh ulaza čitaju se ove riječi: Hic jacent ossa Pipini Regis. Caroli Magni filii, koji prozaički napis nekoji za vrlo poetički drže, dok cijelu stvar za голу izmišljotinu uzimlju. Bilo međutim kako mu drago, naš zvonar ipak kazivaše, da su Francezi truplo kraljevskog ovog mrtvacu ukrali. Poradi ove profanacije jadio se je naš slikar iz Rima kano gušter. Kô da su njegovi zemljaci nekada zdušniji bili! - Nu valja znati, da je naš Hamburžanin jedan mali, što se kaže, frankođerac (frankofag) bio. - U grobnici, koja izvana skoro repnici priliči, kaplje u jednu izdubenu ploču, gdje je otprije raka stojala, odozgor voda. Ovog se je smrtnog nalipa naš Veronezac, valjada iz pobožnog počitanja prema vladaocu svojih pređa, tečno napio, - dočim je sentimentalni Nijemac ožujačke ljubice oko grobnice trgao, ter ih u svoj karaman metao. Chaque fou à sa marotte, - premda ne će ni Slavjanin bez svakog utiska odavle otići, jerbo Pipin je bio onaj, koji je u društvu Gorotanacâ, Vendâ i inih u Panoniji rasprostranjenih Slavena god. 796. divlje Avare konačno uništio.

Kad smo se odavle k našoj "Zlatnoj golubici" na objed vraćali, vodio nas je Veronezac u palaču nekog veroneskog plemića, koja se blizo starog kastela (Castel vecchio) na obalah Teče (Adice) nalazi. S velikog ljepnog pridvora ove kuće uživali smo prekrasni prizor, kad tečaj rijeke i okolicu Verone promotrisimo. U daljini dizao se je Olimp farmaceutâ i travoslovaca, biljonosni Monte Baldo; - nadesno pružali su se preteče tirolskih Alpa sa svojimi kasteli i baštami, koje se na način terasâ predstavljaju. Nu što nas većma, negoli sve drugo, zateče, to bijaše krasni most

"Ponte di Castel vecchio",

koji se kod kastela istog imena nad pluskajućimi talasi sa svoja tri svoda diže. Prvi svod ovog mosta (137 stopa širok) dirnuo me je većma, negoli može biti isti Ponte Rialto. Nu to je malo da ne opći udes svih odviše probubnjanih čudesa, koja prenapetomu očekivanju mnogo manje udovoljavaju, nego ina, o kojih toliko čuli nismo. - Pripovijeda se, da se je gradilac ovog mosta, čim ga dovrši, u rijeku s njega strmoglavio, misleći, da će mu se tvor srušiti.

Uostalom što se pogleda na samu varoš tiče, taj je potpuniji s tako nazvanog kastela "San Felice". - Verona leži na podnožju Alpâ s obje strane potoka Teče, broji 8964 kuće i oko 52.000 stanovnika. - Ako se znatna posatka vojnička i okretnost talijanskog života k spomenutomu broju pridade, to će se tad lasno dokučiti, što Verona ine gradove podobno nastanjene u živahnosti nadilazi.

Poslije podne iziđosmo na poljanu izvan varoši, gdje na svilonosnih dudovih, ovih zlatnih Lombardije rudah, slavuj Julije i Romeja pjevaše. Po zelenih narave sazih skakala je veroneska mladež, mala nevina dječica sa svojim velikimi pestinjama. - Toliku množ drobne djece, kô što ovdje, ne vidjeh jošte nigdje, ni na istih glasijah Beča ili Gradca. Za mene ima uvijek osobitu neku dražest bezazlena i vesela igrarija ovih kandidata budućnosti i zato boravio mi je pogled s dopadnošću uz priličja ovih mlađanih en espérant Dantea, Maffejâ il Cagliarija.

Nedaleko od ovog pozorišta života leže spomenici smrti. Ja razumijevam

Veronesko groblje.

Jedna novo zasađena aleja cipresâ vodi k ovoj, od iznašašća crne čorbe do guillotine jedino savršenoj republici. Ovdje se mrtvi bez razlike vjeroispovijedanja pokapaju. Krasan dokaz kršćanske trpljivosti, kojoj se čovjek ovdje ni nadao ne bi. - To je najkrasnije groblje, koje sam dosada vidio. Vas prostor sadržava u sebi do 10 jutara. Oblu stranu dvostruki krasni nasloni rube. U sredotočju ovih stoji jedna kapela, koju jonsko stupovje krasni. Zlatna slova na čelu od pridvorâ (porticus) naznačuju imena mrtvacâ. Prilikom mog ovdi bavljenja hodala je ovdje, osim drugog svijeta, i jedna u crno obučena gospoja sa svojim sinom od 6 po prilici godina. Ovaj začu iznenada jedno između ovih imena sricati (šlabekovati), našto mu majku suze obliše. Valjda je dijete ime svoga oca za probu čitanja odabralo. - Ne samo položaj ovog groblja, već i unutarne njegovo ustrojenje toli je krasno i milo, da, ako se čovjek ovdje na četiri posljednje inače čudnovate stvari spomene, ako baš i ne posve utješan, barem ponešto manje strahovit pojam o njih zadobije. Međutim malo će ih ipak biti, koji bi se u to groblje tako zaljubili, kao što neki Englez. Ovi se je naime svojevrijem ubio, samo da može u njemu pokopan biti. Ustroj ovog groblja stajo je do 2 milijuna for.

Odavle vratili smo se kroz tako nazvani "Campo dei fiori." natrag u varoš. To je jedan veliki prostor na četiri ugla, okolo naokolo obzidan. Jedan dio ovih zidina stoji još od starorimskih vremena.

Malena disertacija

Navada je okrutnik umrlih.

D. Demetera: "Teuta"

Umoreni uniđemo poslije ovih pohoda na poziv našeg slikara u jednu kuću, gdje se je pivo točilo. Zabavno je bilo gledati kako se je taj čovjek svojim narodnim nalipom naslađivao. "Tako ugodna sata", veljaše, "nisam već od devet mjeseci osjetio."

Što je gospoja Staël kao tri zla u Njemačkoj osudila, to jest, duhan, peć i pivo; to je nama u Italiji falilo. Razlika bila je samo ta, što se je Nijemcu piva, a nama dvojici duhana i kadikad tople peći prohtjelo. Ja veoma žalim, što se s ovom estetičkom gospojom u željah ne sudaram: - nu to je sila navade, svejedno bilo zle ili dobre. Jedna je tako moguća, kao i druga. - Da je gospoja Staël rođena Meksikanka bila, ili da u vijeku gospoje Dudevant (George Sand) živi,* ne bi valjda svoj "finding" vrhu ove naše ambrozije izrekla bila. - Pa šta bi za Boga i bilo, da svi ljudi najedanput prestanu duhan pušiti? - Gospodin Sala-

* Poznato je, da ova izvrsna franceska spisateljica vrlo rado puši.

manca* bio bi najsiromašnije zvjerce pod suncem. A otkuda bi se i milijuni općinskih dohodaka nadoknadili? - Ja sam toga mnijenja, da protiv duhanu psovati toliko znači, koliko nešto policiji protivno raditi. Prije negoli se iz Verone odijelim, ne mogu propustiti, da čitatelja jošte s jednim pojavljenjem ne spoznam, i to je jedan

Talijanski troubadour i njegova kćerka.

Stani, djevo, stani
Tako ti tog čara,
Tvoja pjesan srce
Zatravljeno para.

ANG.

Putovanje može se prisposodobiti s polaskom zbirke od slikâ. Kô što čovjek u njoj mnogo puta uz raskričane slike hladno prolazi, dočim se k manje razglašenomu gdjekojemu tvorcu i nehotice natrag vraća, tako i putnik često pokraj raznih prizora stupa, bez da mu se ovi u pameti ustanove, dočim možebiti manje znatna pojavljenja u sudjelovanju raznih okolnosti dušu mu zanesu. - Što drugi možebiti ni napomenuo ne bi, to mi i nehotice iz uspomene u pero dolazi.

Bio je lijep i jasan večer, posljednji mog bavljenja u Veroni. Ja sam sjedio pred jednom kavanom upravo prama amfiteatru, kojeg ogromna sjena polovinu pijace zastiraše. Stotine nepoznatog meni svijeta hodale su amo tamo šetajući se, druge stotine sjedile su oko mene na slamnatih stolicah. Ova osamljenost u tolikoj živahnosti, koja me je okruživala, činjaše, da sam se i nehotice u razne misli udubio. - Iz ove udubljenosti probudi me glas gusala, koji iz obližnje hrpe do mene doprije. Predstavi sebi, čitatelju, ono čuvstvo, kad te u l'hombriu ili whistu ukopana vrišteći glas harfenista, koji se po naših gradovih skitaju, iznenada zateče, pa ćeš lasno zadobiti pojam o onom ćućenju, koje meni prilikom ovom u dio pade. - Al žamoreća oko mene družba mukom umuknu, - sved umjetnije, nu i milije zajedno razlijegali su se glasi tužeće violine, koje su nježni akordi jedne kitare sprovađali. Tad kô drhtajući zvuci eolske harfe zamnje u tihu noćcu nježni srebrni glasak jednog ženskog grla:

Vieni, o caro, un sol momento,
Vieni at sen di chi t'adora,
E se avien ch'io spiri allora,
Sarò spenta di piacer...* †

To su bile riječi ove tugujuće Amalije. - Mercadante valjda nije piso svoju operu "I Briganti",⁴⁸ za da se po sokacih pjeva; - nu ipak, da mu je bilo slušati ovo ljubežljivo dijete, naslađivao bi se možebiti više nego onda, kad je proslavljena Grisi u Parizu prvi put par-

* Ova španjolska kuća uzela je u najam monopol duhana u Španiji za 110,040.000 realâ svake godine. (Gled. Opć. nov. br. 96, 1844.)

† Dođi, mili, za čas samo,
Dođi k njojzi, kâ te ljubi,
Jer da tad i život 'zgubi,
Ipak bi joj bila slast.

tiju Amalije pjevala. Tolike vještine, tako ljupka glasa, pa sve to na sokaku, onako u ime Božje i milostivih slušalaca, nisam jošte čuo. - Moguće, da me je krasota premlade pjevačice, slikovita njezina nošnja, a osobito čednost i djetinjska ljubav, koja je slijepog oca po stranom svijetu prijatno pratila, - moguće, rekoh, da me je k tolikoj pohvali obmamila; - nu moram ipak ovu serenadu svakako među najprijatnija pojavljenja moga hodočašća brojiti. - Za da si ovu slast ponovim, išô sam u obližnju kavanu, kamo su ovi ubogi zatim unišli bili. Opet se pjev dovrši; mnoga lira izmače se iz žepa, mnogi nasmijeh, mnogi "brava" dobi mila Napuljka. Ja sam čekao, da će red i na mene doći, da joj i ja zadovoljstvo moje očitujem, nu prolazeći pokraj mene s glavicom se samo nakloni, buduć da sam ju već prije na pijaci nadario. Ova čednost stala me je još jednu liru; - nu zato primih opet nekoliko redaka pjevane pjesme, koje sam već gori čitatelju priopćio. Kakova je to razlika među ovom smjernošću i nepriličnošću naših harfenistica, koje tako dugo za leđi čovjeka stoje, dok ih dobro debelo ne iskara. - Uostalom ja si ne mogu pomoći, zvao mene tko laikom ili ignorantom u vladi glasosklađa, za me jedan jedini italski napjev ima više dražesti i miline, nego svi oratoriumi i simfonije stanovitih ljudi, koji se usuđuju jednog Belinija krstiti "der weinerliche italienische Maestro". - Šta mi prudi takova umjetnost, koja srce ne uznosi, nego hladno ostavlja. - Međutim

"Nestašan je život umjetnika".

Moja ljupka pjevačica otvori vrata i ode. Ja sam buljio jedan časak na staklena vrata, kroz koja iščekznu, zadovoljan, što mi se je na pozorištu Julije i Romeja zadnji čas mog bavljena tako poetički dovršio. - Nu molim moje čitatelje da me poradi ovo nekoliko pruga koje uspomeni jednog ugodnog časa posvetih sentimentalnim ne nazovu. Istinabog!

I mi nismo divlji ljudi
I mi znamo, kô se ljubi; -

al zato nije baš nikakova dosljednost, da bi se podobne obaziruće epizode za nešto drugo smatrati imale, negoli prosto za slaba sjenovanja, koja su odboji uspomene u dagerotipu pamćenja naznačili. Comfiteor misero molle cor esse mihi, međutim

"Publica non curat sidera noster amor".

Vi Latini, koji ste pomoću brezove masti sposobni učinjeni s Ovidom i njegovim Leandrom naslađivati se, vi me razumijete, pa sudite; vi pako kojim malaksacija ova u dio pala nije i koji ste se za toga možebiti nešto pametnijeg učili, vi, premda vas žalim, izbrisani ste s liste ove juryje, izbrisani bez milosti, kô oni katolici u parnici slavodobitnog irskog agitatora.⁴⁹

Jedno izvanredno poglavlje

- - oči uzdignute

K strani glede - ah onamo

Gdi od drage domovine

Svako jutro sunce sine.

P. Preradović

Kad sam se na konak spremao, sjali su već visoko na nebeskom svodu srebroslični kosci, - oni isti kosci, koje sam u premilenoj domovini, kamo sutradan krenut se naumjeh, toliko puta motrio. Nehotice obrnem s glavom prama kraju udaljene Hrvatske - i zaboravljena bijaše talijanska sirena.

Zatravljeni ljudi kažu, da gore i brda, za kojima im obljubljene duše obitavaju; uvijek nekakov čarobni upliv na njihovu ćud imadu. A ja sam opazio, da putnik u tuđini, ako na onaj kraj obzora oko obrati, u kojem, po prilici sudeći, domovina mu leži, da mu, rekoh, čudnovata neka požuda grudi steže. - Nu, ako se ovo čuvstvo u Italiji, ovom zemaljskom raj, obistinjuje, to mislim, da ne biva iz nagnuća prama onom pojasu zemlje, kog uopće "Domovina" zovemo; jerbo Hrvatska, bilo to glede plodnosti prirode ili umiljatosti podneblja, s Italijom uopće posve usporedit se ne može (premda mi je inače dom moj mio i nezamjenljiv). Ovdje dakle navaljavaju na mene i nehotice ova pitanja: šta je domovina, šta li domoljublje, riječju, šta je ono, što nas nevidivim vezom s domovinom skapča? Ako ona gruda zemlje, na kojoj živimo, iz koje život crpimo, ako, rekoh, ono, što Nijemac "Topf" zove, spomenutomu pojmu ne odgovara: je li možebiti način ili lice državnih uredba, je li vjerezakon, što čovjeka s domovinom veže, što ga jedino k njojzi vuče? Ta vidjeli smo ne tome davna hiljade, te hiljade, koje samovoljno, koje prisiljeno iz domovine svoje u strane države, da i u istu Ameriku selit se. Mnogi između ovih nalazili su bez dvojbe u stranih državah ono, što su za sretan život neophodno potrebno držali; mnogi sa svojim idejama sudarajuća se državna upraviteljstva, a neki zajedno i ono, što k tako zvanomu comfortu života spada. Pa ipak, koliko ih je osjećalo, da im mnogo te mnogo k onomu uzoru od sreće fali, o kojem su jednom u domovini snivali. Koliki su se rado natrag u domovinu vraćali; - koliki bi to isto rado učinili bili, da im nije sreća branila! Pa zašto? - Jerbo su se osvjedočili, da nije ustav, da nije državna uredba, što su u burnom svom životu tražili... Koga je u vrijeme franceskog terorizma bezbožna uredba Maratova ili zavrela dekretacija Robespierrea glede sveopćeg deizma usrećila? "Zakon i vjera može se promijeniti", kaže prvi mudrac srpskoga naroda.⁵⁰ - Dakle nisu političke uredbe, ni ona grudva zemlje, na kojoj prvi put sunašće ugledasmo, - nisu, rekoh, to one stvari, koje bi pojmu "Domovine" odgovoriti mogle. - Ideja ova nije osnovana na tako materijalnom, tako porušivom temelju. Pojam "Domovina" mora biti nezavisan od svih uvjeta, svih političkih i vjerezakonskih odnošenja. Život pučki, to jest: narodni jezik, način mišljenja i baratanja, običaji sa svimi svojim krepostmi i predsudi, preimućstvi i nedostaci, prošasnost sa svojim slavnicima i žalosnicima uspomenama, to su pojmi, koji se s otim sadržajem posve slažu. Gdje ovih nema, tamo je izraz "Domovina" kimera. - Gdje se zanemarenim ovim pučkim elementom bivstvo povratiti zakasni, tamo se moralni umor naroda osjeća. A da se život taj uzdrži, da procvate i radosno voće plodi, tomu još i narodnog ponosa treba; - gdje posljednjeg nema, tamo je možebiti kukavna vegetacija, nu krepak život nikada. Al kud sam zašô! - Ja sam htio samo kazati da kad se u nami želja za domovinom u tuđini ujavi, to ne biva radi one cjeline (busen) na kojoj smo se nekada "riža" igrali, rad onog brda, gdi smo naški "oj" pjevali, poradi one sjenite lipe, pod kojom smo možebiti

prvog cjelova slast okušali, - da, rekoh, to ne biva ni poradi cjeline, nit brda oli sjenite lipe, već poradi "riža" i drugova, naših pjesama i našega jezika, i naše mile prvoga cjelova, prvog srce ublažujućeg nasmijeha. - A nakoliko se ono nagnuće na isti zavičaj može biti proteže, to su grobovi, koje zemlja ova krije; to su prostori, krvjom praotaca nakvašeni; to su mjesta, vrhu kojih povjestica dične i žalobne uspomene sija, ili koja slatka navada svagdanjega života obljudi.

Međutim ja bi možebit bio i uprkos ovomu čuvstvu, koje se je u meni dizalo, barem do nekadašnjeg sans souci-ja Catullova, do obala jezera Garda, hodočastio, da me nisu razne okolnosti natrag tjerale. Uza sve to bijaše moja želja za domovinom, i to mogu s istoričkom mojom vjerovnošću tvrditi, svakako manje problematička, negoli ono čeznuće za Alpami Švajcarske garde u galerijah tužne uspomene Ludovika XVI.

Vožnja iz Verone

Ce sont les petites misères de la vie humaine.

Došavši na konak svalim se mirnom dušom na svoj lasni odar s nebom, bez da sam i snivô o jedu, koji će me ranom zorom dočekati. - Jedva što sam dva do tri sata spavao, probudi me strahovito kucanje na vratih. To je bio neki fakin, kog je vetturino po nas poslao. Mi se brzo obučemo, te izidemo na sokak, gdje su karuce stojale. Al tko da opiše naše začuđenje, kad posve drugog vetturina, karuce i konje ugledamo, negoli što smo očekivali! - A što nas jošte većma razljuti, to je bilo, što je neki "treći" svoje mjesto u karucah već zavalio. Naš prijašnji vetturino prodao je nas, kô Josipa nekoć njegova braća Ismaelitom. - To jošte ne bijaše dosti. Pred gradskom kapijom umjesti naš Phaeton još dvojicu k sebi na bak. Nu što smo htjeli? Policiju tražiti ili prijašnjeg vetturina, komu nit za ime, nit za stan ne znadosmo? - A ktomu nije ni zora jošte pucati počela. Šta pako najvećma tomu doprinese, da smo se udesu podali, bijaše to, što smo na spasonosnu onu klauzulu: "Nikog u karuce osim nas dvojice" kod pogodbe sasvim zaboravili.

U Caldieru - huc quoque sunt nostras fata secula vias - u Caldieru, gdje smo se za ove male ne suprotivštine tješiti naumili, pridruži se k nama još i jedna gospoja. - Da bi bila, neka bi bila, ali jao, tresla se je neprestano i s glavom klimala, kano topolovo lišće. - Lonac je već uzavrio, bio bi bez dvojbe i prekipio, da nisam vatru udušio, znadući podobro, da bi samo meni na štetu prekipio. - Sad nas je bilo osim vetturina, koji među konjskimi repovi na rudu, sâm Bog znade kako, jezdijaše, šestero na kolih; - a uprega sastojala iz triju mršavih kljuseta, koja da su si poznati hipofazi frikasirali, ja baš ni malo žalio ne bi. Così viaggiano i ricchi! - Jedina utjeha, koja nam jošte zaosta, bila je ta, što naš vetturino na sreću ne bijaše sučlan "Društva proti mučenju živine". - Stišnjeni u kolih, kô renge u buretu, da smo se još povrh toga, polagano vozili, bili bi napokon s karucâ poskakali ili se međusobno progutali.

Međutim čovjek se k svemu privikne izvan smrti, kô što mi jednom neki vitez sv. Đura kazivaše, kad je o slavjih svoje čete zborio. Do prve štacije pomirim se ja sa mojim tijesnim sjedalom, do druge priviknem se k klimajućoj starici, a na trećoj zaboravim moj talijanski vis à vis, koji je šutio i nepomičan bio, kô kameni gost u Don Juanu. - Ove neprijatnosti iščezavale su sve pomalo, dok ih napokon sasvim nesta. Kad smo kroz Montebello prolazili, objesi se na ulaz od kočije jedna filarka, koja nam je na tanjuru od kartuna različito voće, jabuke, kruške, grožđe - itd. nudila. Moji suputnici nisu na sreću sitnih novaca imali i tako zadobih priliku velikodušnim se ukazati. Ja prekupih čitavu zdjelu i sta-

doh dijeliti ovu akviziciju posve komunistički s mojim suputnicima. I gle! moj vis à vis dobio je iznenada riječ! - starica zgrčila je svoje preslice, i ja sjedio sam odsad mnogo udobnije.

U Vičenci, gdje smo objed imali, našo sam jednog znanca od jadranskog brodovanja. Ovaj je upravo ostrige srkao, kad ja u sobu stupih. To je bio onaj časnik, koji je na parobrodu sa mnom općio, i kô što čitatelj znade, u konverzaciji ugreznuo. Ništanemanje stanemo opet razgovarat se i držali smo se tako hrabro, da bi si slušaoci zubnu bol od slušanja pribaviti bili mogli.

Poslije objeda imadosmo jošte jedan dobar sat odmora. Upotrebismo ga za pregledavanje varoši.

VIČENCA

diči se mnogom zgradom, koja na neumrli duh Palladija spominje. Među najstarije i zajedno najglasovitije zgrade ove varoši broji se vijećnica na pijaci de Signori. Začetak ove velikoljepne palače spada u doba Gotâ. To je bila nekoć rezidencija Teodorika. - Vrijeme i vatra osakati veoma ovu zgradu već prije 400 godina, dok napokon u Palladiju svoga restauratora ne nađe. Iz ruku ovog umjetnika podigne se nanovo kao fenič iz svoga pepela, i to ponositije jošte, nego je prije toga bila. Vrlo žalim, što spomenutu palaču snutra vidjeti ne mogoh. Bijaše naime upravo podne, radi česa nisam mogô nikoga naći, koji bi mi vrata otvorio bio. - Loggie, kojima je meštar ovu palaču opkolio, svodovi raznim stupovjem ukrašeni, balustrada statuami okrunjena i poveliki opseg ove zgrade (150 stop. duga, 59 široka) vilovito diraju u ćućenje gledaoca. - Alzato i ponosom kaže Vičentinac na nekadašnji stan svoga sugrađanina Palladija, koji se u ulici s. Corona nalazi. Ova kuća očituje u malenu razmjerju veliki duh rimski.

Ovdje se nalazi također mnogo kuća, koje su stjenoslikovanji nakićene. Prolazeć jednom ulicom pogledam slučajno u dvorište neke kuće, na kraju ovog dvorišta vabila mi jedna prijazno cvatuća baščica toli neodoljivo oči, da sam i nehotice stati morô, dok se napokon ne uputim, da je to samo vrlo varajuća stjenoslikarija na visokom zidu susjedne kuće bila. Nu to mogu kazati, da je perspektiva veoma umjetna bila, a boje tako živahne, da bi čovjek u prvi mah cijelu stvar za nešto više držao, negoli samo za umjetnost slikara. - Ne steži rameni, moj čitatelju, ta dobro znadeš, kako je Zeuksis zastor Apellesov odgrnuti htjevši, rukom u stijenu dirnuo. Ako se je dakle Zeuksis prevariti mogô, koji je slikovanim groždem i ptice varao, da li je čudo, što sam ja za jedan trenutak oči izbuljio!

Između šest mostova ove varoši spomen zasluđuje "Ponte delle Barcche" sa svojim 20 stopa širokim svodom ća iz dobe rimskog cara Augusta. Premda ovomu tvorju ima već preko hiljadu i osam sto godina, ipak je i danas jošte tako čvrst i krepak, da će po svoj prilici još koju tisuću preživiti.

Vičenca broji 34 tisuće žitelja. Obrtnost varoši nije sasvim neznatna, nu glasovitija je još plodnost njezinog zemljišta. Ne nalazi se ovuda zaludu toliko spomenika nekadašnjeg rimskog bavljenja; - umjele su rimske naselbine blagoslova ovog uživati. Nu i Mlečani nisu Vičencu uzalud svojom baščom nazvali: Vicenza il giardino di Venezia.

Sat udara, vranci hrđu. Zbogom, svilene ravnine! - Naš vetturino pripovijedao nam je zatim pri našem povratku, kako je on, poradi našeg stišnjenog sjedenja brižan, jednu osobu drugom prilikom otpratiti dao, samo da mi priličnije sjediti možemo. Da, da, otpratio si ti, što je dragovoljno izostalo; - nu ova udvornost smjerala je na bukaru crnog, koju mu mi i dadasmo. - Vetturino talijanski vara inostranca tako rado, kao i bečki fijaker, nu nije tako grub kô što ovaj, sasvim tim da ne čita - kao što neki fijakeri običaju - Hans Jörglina⁵¹ na baku.

Put natrag u Padovu bio je još ugodniji negoli kad smo gore putovali. Sve, što se je prije nekoliko danâ stoprv raspupnjivalo, sve se je to sada već zelenilo. Mirisonosni povjetarci

pršili su od cvatućih perivoja do prozora naših karuca, dočim se je oko na šarenom sagu djevičanske naravi naslađivalo.

Sunce je na nebu već zahodilo, kada nas naš vetturino na zemlji u drugo dovede (cimer lokande u Padovi). Al ovo zemaljsko sunce bilo je tako mračno i potamnjeno, kao da se upravo u pomrčini nalazi. Mi bi se k našem mjesecu rado vratili bili, nu mislili smo opet: jedna noćca u mjesecu ili suncu to će svejedno biti, i tako ostali smo u suncu.

Rado bi mi bili i raskošnu okolicu Padove posjetili, kanoti u skutu Euganejskih gora ležeće toplice Abano, gdje se u mramorne leđene vrelo Hygeje izlijeva; rado i do seoca Arkva hodočastili, gdjeno stražnji milozvučni glasovi Petrarkove lire izgiboše; - al i kornjača bi možebiti dalje doprla, da kuću na leđih ne nosi. Bez odvlake dakle bi zaključen

POVRATAK U MLETKE

Quales sunt rive, tales capiuntur pisces.

Sutradan, čim do gvozdence dospjesmo, opazimo iznenada našeg americkog odseonika, gosp. Tedeschija. Al većma, nego pojav ovog prigodnika, zateče me jedna osoba, koja se je s ovim sinom Izraela pomnjivo razgovarala. To je bio moj nekadašnji drug Dr. Ob.....⁵² Jedva što se ugledasmo, zazovne jedan ime drugoga. Mi smo nekada u zagrepskom konviktu u jednoj kameradi živili, da li je daklem i čudo što smo stotine pitanjâ i stotine odgovora, naglo kano poplava, u jednom času izmijenili - pa ipak mnoga jošte, koja su se na međusobni udes pretezala, ostadoše nam neizvjesna kao i prije. Zloradna bo zgodna, koja nas je čitavih 12 godina rastavljala, zavidila nam je i sada, budući da zvonu u kolodvoru zamni, te ispitljivu rječcu u opraštajući se cjelov obrati. Radosnim ipak čuvstvom rastao sam se s prijateljem mojim, jer sam opazio, da mu pošteno srce sveder za domovinu kuca. I on je bio naumio s one strane oceana u susjedstvu wigwama* onu sreću tražiti, za koju se je u domovini zaludu borio. K ovoj svrsi bio se je već i ravniteljskim pašušem opskrbio, kad mu nenadani neki poziv u susjedni naš grad Ljubljanu namjeru obustavi, što on i tim dragovoljnije primi, čim se je teže k prijašnjoj odluci odvažio bio. - Tedeschi, koji je u Trstu o namjeri Dra. O. čuo, bio je amo došô, pa da zajedno putuju. I to je bio uzrok ovoga posljednjeg arivedercija.

Na gvozdenci upoznao sam se i s jednim sinom sjevera, koji se je, posjetivši zapad i jug Europe, u hladnu svoju domovinu sada natrag vraćao. To je bio gospodin Aleksandro Čumikov,⁵³ s kojim će se čitajući slavjanski svijet s vremenom, kô što se nadam, bliže upoznati. Šteta bi barem bila, da je gospodin Č. svoj zanimivi dnevnik samo za svoje znance vodio. Ja sam se prilikom ovom uputio, da bi se nas dvojica za nuždu razumjeti bili mogli, ma da i ne bi u drugih jezicima govoriti umjeli. Osvjedočio sam se i o tome, da naš provincijalni jezik mnogo više priliči ruskomu narječju negoli naš književni. Mi smo ništanemanje poradi uskorenja duševnoga pazara većom stranom derdiedasirali, što je g. Č. uprkos svakomu Saksoncu znao. - Moram ispovjediti, da će mi uvijek prijatna biti uspomena na one časove, koje sam u društvu ovog izobraženog Slavjanina u Mlecima proveo. Jednom kad opazi kod mene pripovijetku pod naslovom: "Posadnica", koju je g. Kukuljević polag Karamzina sačinio,⁵⁴ obradovao se je kao kaluđer Velikom petku, koji je znao, da od njega nije ni Uskrs veoma udaljen.

Na gvozdenci put Mletaka sjedio je naproti meni neki ljekar iz Padove, velika šaljivčina, kô što sam se kasnije u Mlecima uvjerio, nu zajedno i vješt ašikdžija, kô što sam na ovoj vožnji opazio. - Jedna malena zelenooka gospođa ronila je sveder suze uz žuborećeg ovog Paladina, nu ne znam, da li je to za žive ili za mrtve bilo, jerbo od glave do pete u crno odjevena bijaše. To je po prilici takov prizor bio, kô kad u sumračju mače sa jasnozelelim okom maukajućeg mačka nepomično gleda. Otac ovog čovjeka naselio se je iz Dalmacije u Padovu, nu svome sinu osim imena ništa slavjanskog ne ostavi. Ovo se je ić, vić

* Wigwam, tako se zovu kuće divljakâ u Americi.

dokančalo, drugo sam zaboravio. Nu i bolje, da je tako; jer ljudi, koji izvan imena ništa slavjanskog ne imaju, spomena ne zaslužuju. Neka oni svoj zeleno-očji raj uživaju, al u mome putopisu ne će se širiti.

Kad smo na svršetku vožnje s kolâ stupali, začuli smo neko cerenje među onimi, koji su pred nami silazili. Mi se ogleđamo, te opazimo čitavu hrpu Arapâ. Ovima su barem prililičili u licu oni, koji su se na otvorenih kolih umjestili bili. Zloradni vjetar tjerao je dim lokomotiva upravo na ove nesretnike i pocrnio ih je nemilosno. Među ovimi žalostivo-smiješnim žrtvama vjetrene prokšije nalazio se je i naš Tedeschi.

Slikar, koji je s nami iz Padove u Veronu putovao, bio nam je konak kod stanovitog Tirolda preporučio i budući ga i Tedeschi hvalio, odlučimo kod toga

"Tirolese in Venezia",

kao što se je na svojem biletu zvao, odsjesti. - Rus, Mađar, Hrvat, naš soi-disant Amerikanac, a jedan Tirolac, svi pod jednim krovom i sredstvom ponajviše njemačkoga jezika međusobno općeći, - društvo šareno i razno, kô smjesa talijanske šalate. - Osim nas petorice bila je s nama pod jednim krovom i signora Tirolesa, drukčije rođena Mletakinja, i jedna hranjenica imenom Laura, djevče od 15 po prilici godina, koja je u jednom Englezu svoga Petrarku našla, kô što nam je gosp. Č., koji je engleski razumio, u jednom zapisniku čitô. - To je bila jedna golema knjiga, u koju su Grueberovi gosti pri odlasku svoje zadovoljstvo (ili naopako) š njim i njegovom kućom ubilježivali. - Naš gospodar bio je zajedno i cicerone; nu to samo za svoje goste, kako je on to ozbiljnim licem uvijek ponavljao, premda bi se jedva ustezao bio i za tuđe goste ovu službu izvršivati, samo kad bi ovi svoju jaspru u njegov žep sipali. Izvan toga bio je i starinar (antikvar) i sakupljalac rijetkosti, nu to sve samo iz nagnuća, kako se često izrazi, prama umjetnosti. U pridvoru pod staklenim krovom stajala je jedna kokoš s četverimi nogami, vrh ove rijetkosti visjela je jedna starobitna i osakaćena slika, nu tako tamna, da nije čovjek ni u stališu bio razabrati figure, koje su se u ovom sumračju kô sjene ukazivale. Ako ta slika nije možebiti egipatsku tminu predstavljati imala, tad bogami ne znam, što treba da znači. - Osim ovih bilo je ovdje još i drugih neznatnosti nu u njega od velike vrijednosti. Kad smo ga za šalu pitali, ne bi li ovo ili ono prodati htio i za koliko, - cijenio je stvari tako skupo, kô da smo 20 godina engleski guverneri u Indiji bili. - A kad se je tko poradi skupoće začudio, bijaše odgovor: "Meine Herren! cosa rara cosa cara"; - pa je začeo pripovijedati, kako skupo Englezi (?) takovu robu plaćaju. - Ej prijane, mislio sam si ja, lasno ti s Englezi tržiš, koji tvojoj Lauri onakova panegyrica prave, kô što se u zapisniku nahode, nu svak ne plaća rado jedan nasmijeh tako skupo. - Ovaj maleni spiritus familiaris bio je i podobro sebičan. Jednom, kad sam ju štipnuo u rumeno lice, reče mi lukavim posmijehom: "I vi mi se laskate, pa ćete možebiti onako otići, kô neki gospodin ovih dana." Taj gospodin bio je Tedeschi, koji joj kod svog odlaska ništa ne pokloni. "Ako je tomu tako", rečem joj ja, "to treba, da se upokojite", pa joj dadem, što sam joj kod othotka naumio bio pokloniti.

Uostalom bili smo s našim, inače čistim konakom, posve zadovoljni. U blizini Markove pijace zaboravili smo rado, što su naši prozori u tijesnu jednu ulicu (calle dei fabbri) gledali, ta i onako smo vazdan kojekud tumarali. A ktomu bio nam je gosudar vrlo poslužan, niti je onako rado varao, kô naš prijašnji cicerone, stanoviti Štaberl. Ova bezdušna varalica računala nam je za svaku maramu, koju mu prati dadosmo, 30 kr. - To je bio čudan stvor ovaj Štaberl, a njegovi štaberlini (noge) kud i kamo čudnovatiji. Nijedan veteran od kavalrije ne može se s podobnom kurvaturom njegovih koljena natjecati. Nadziratelj

bolnice za ranjene cipele i nemoćne haljine, to jest tandler ex professo, mijenjao je često svoju toaletu, nu na nesreću imô je uvijek uzrok s naravom se prepirati, sad, što mu je stas odviše kratak, a često, što mu je odviše dugačak ustrojila. - Najvećma se je ponosio time, što je vice-kraljevog pećigrijatelja sestrične pastorak bio. Kad je na ovo kljuse uzjašio, tad su tekle ispod kopita cijele rijeke neznatnih važnosti i prednjosobnih otajnosti. A za svakom izrekom hitao je s glavom sad nalijevo, sad nadesno kano pseto, kad muhe hvata. - Šaljive naravi smiješan istisak!

Ak oprost, čitatelju, što sam se popružio ovako nadugo. Vrijeme je već, da jedanput napomenem

Znatnosti Mletakâ

Ah, jesu li čuda ova
Ljudske ruke učinile?

Gund. Osm.

Što tisuće putnikâ s dalekih strana u Mletke vuče; što čini, da ih i udaljeni već ne zaboravi, nalazio se on u samotnom svome zavičaju ili u gradovih, kojim ljepše sadašnjosti sunce sija: to nije samo vlastiti, da rečem, jedinstveni položaj ove varoši; nisu samo spomenici gradilske umjetnosti, koji se iz valovâ uvis dižu, već su i oni umotvori kista i dljeta, u kojih se neumrla genij njezinih umjetnika odsjenjiva. Mleci - premda kadikad uvijek jošte jedan između najživahnijih Italije* gradova - nisu niti sjena od onoga, što su nekada bili. - Koji se na prošasnost ovoga grada obazre, tomu je pjevajuća Venecija na pučini plivajući labud, koji umirajući pjeva.

Nu stupite u mletačke galerije (slikoshrane); popnite se preko zlatnih stuba (la scala d'oro) u dvorane mletačkih dužda; - ovdje slavja sveđer jošte traju, ovdje svetkovine nikad ne prestaju. U zlatnih okvirih, kojimi su nanizane stijene čarobnih ovih dvorana, zrcali se sva sjajnost davno prošlih mletačkih časova. U slikotvorih Pavla Veroneskog, Tiziana, Tintoretta, Palme, u kojih, rekô bi, gleda se kucanje bila, oživljuju pred očima gledaoca slavodobiti krilatog lava. Kako je Akilova djela Omero il Osmanova Gundulić, - tako je i kist ovih umjetnika čine Republike ovjekovječio. - Al bezgranična njihova fantazija nije se udovoljiti mogla svjetovnimi samo ovimi predmeti. Neboletni genij ovih umjetnika bavio se je također na prostranom polju kršćanske alegorije. U neomeđašenosti ovoj kretao se je duh njihov jošte slobodnije. Slavni njihovi proizvodi ukrašuju nebrojene crkve,* † dočim u dvoranah, prepunih istočnog velikoljepja, sjajnost njihove umjetnosti skupnovladarsku uzmožnost pred začuđenim duhom motritelja razvija.

Moja namjera nije umotvore ove potanko razlagati ili čitav registar o njima pisati. - Tomu niti bi odgovarala svrha, niti prostor ove knjige. A vrhu toga ne bi ni moja ikonoslovna znanja dovoljna bila. To proizvesti jedva bi jedan Didron‡ u stališu bio.

* Karneval (mesopust) mletački sakuplja i sada jošte oko 25 tisuća inostranaca, - nu i ova živahnost u očiju onoga, koji misli, priliči samo mrtvačkoj svetkovini, koja se svake godine ponavlja.

† Jošte oko svrhe prošlog stoljeća imali su Mleci do 70 župnih crkava, 12 opatija, 30 kaluđerskih manastira, 29 opatičkih (ženskih), 23 bolnice, 18 molitvenih kuća i 40 duhovnih korporacija sa svojim kapelami.

‡ Didron pisô je neko djelo pod naslovom "Iconographie chrétienne". U ovom djelu, koje iz više knjiga sastoji, klasificirana su i kronologički uređena predstavljenja svetih predmeta u kipotvorih

Što se krasote i velikoljepja mletačkih crkava tiče, ove nadilaze, kako to Winkelmann (ovaj povlašteni sudac sličnih predmeta) kaže, iste crkve Rima. Al to se i priznati mora, da ako je čovjek već 29 ovih hramova posjetio, da će ga jošte i u tridesetom štogod dirnuti.

I zato, ako se izuzmu možebiti veliki petki to sam ja jedva u životu toliko crkava svagdan posjetio, koliko ovdje u Mlecima, i ako pobožnost tek u pohodu takovih mjesta sastoji, to sam ja zacijelo najpobožniji čovjek za ono vrijeme u Mlecima bio.

Patrijarhalni hram sv. Marka,

kojega čelo na pijacu istoga imena gleda, pojavljenje je, koje u tuđincu začuđenje probuđuje. - I ako već nadvornja slika oko motritelja obustavlja i u otajstvenu ga unutarost svoju silno vuče, to će sigurno, kad unutra stupi, jošte šire gledati. Sve, što nije u ovoj crkvi zlato, mjed ili mozajik, to je istočnim mramorom odjeveno. Ona je, kô što slavni Gundulić pjeva:

Te naprave, te lieposti
Da tko je u njoj, viek se ne bi
Nagledao od milosti...

Nu to nije kći zapada, to je čedo istoka u zapadu uzgojeno. Toliko je naličje istočnosti na ove stijene utišteno, da, kad čovjek s pridvora unutra stupi, prije bi mislio, da se u kojem istočnomu obredu namijenjenom hramu nalazi, negoli da je to mjesto, gdje je nekada katolicizam svoje slavodobiti slavio.* *

U pridvor hrama vode petora mjedna a, odavle u unutarost troja srebrom obložena vrata. Između ovih ona nadesno djelo su grčko, a pripadala su nekada hramu s. Sofije u Carigradu.

Neopisiva je to protimba, kad čovjek s buduće pijace u ove tihe i većom stranom prazne prostore stupi. Na pet kupola prodire svjetlost i rasprostire se po mramornih stijenah, gdje se na dnu od zlata vas novi i stari zakon predstavlja. - Neobične veličine mozajiki s grčkim napisima rese svodove kupolâ, kano sazi na zlato izvezeni. - Sveci su se iselili u

svake vrsti. K tomu dodao je i različite primjere, kao što tumačenja simbola, znakove stila (sloga) sviju vijekova itd.

* Poslije dugotrajnih, nu zajedno i beskorisnih napora od strane Talijanâ i poslije, kad je već car Miroslav Rujobrada uvidio da su sva njegova pokušanja u italskih svojih posjedovanjih uzalud, bi god. 1177. krvavi rat; koji je dvadeset i četiri godine trajao, sretno u Mlecima dovršen. Ugovori bivali su putem poslaništva među Chiozzom gdje se car i među Mlecima, gdje se papa Aleksandro utaborio. Dok napokon car svoju lavsku divljost svuče i krotkost janjeta obuče, kô što to arkepiškop od Salerna u svojoj kronici pripovijeda. Našto je papa u hramu sv. Marka riješio cara i njegove privrženike anateme (prokletstva), koju je bio vrh njega i družbe njegove izrekô. - Poslije ove svečanosti baci car sa sebe kabanicu te se hiti, kao što je dug bio, papi pred noge, a Nijemci pjevali su "Herr Gott, dich loben wir". - Ovo poniženje carevo ponovi se sutradan iznova, kad je opet kabanicu skinuo, te papinske noge cjelivao, konačno stremen papinske kobile pridržao, dok je papa pred crkvom uzjašio. U pridvoru crkve kaže se crveni četiriuglati kamen na uspomenu ove pobjede koju je bolujući starac pomoću Višnjeg nad usilnim ovim, nu ponešto snizljivim Nijemcem održao.

uložine, koje se izvan crkve oko stijenâ nalaze, kô da su umorenomu svijetu mjesto svoje ustupili htjeli, da u ovom stanu pokoja otpočine.

Nad velikim oltarom diže se prekrasan baldakin na četiri stupa od grčkog mramora. Ovi su raznimi urezbinami iz Sv. pisma urešeni. Crkvenjak nam je kazivao, da su ovi stupovi po duždu Dandolu iz Carigrada donešeni, gdje su otprije hram Sofije ukrašavali. Ikona ovog oltara slikovana je u četrnaest razdjela posve u grčkom ukusu. Za parapetom oltara položeno je tijelo s. Marka. - U dnu ovoga uzdiže se mali hramčić na četiri zavijena stupa od istočnog alabastra: Dva između ovih stupova sasma su bijela i prozračna. Litologi drže ih za jedinstvene glede veličine (mjere uvis 8 stopa). - Na uresu mjednih vratnica i mramomog stožera od sakristije radio je Sansovino do 20 godina. Kropionica od porfira položena je na jedan odlomak oltara grčke urezbe s dupini, trozubi itd.; nadalje u kapeli kristionice jedan golemi leđen od mramora, s pokrovom i statuom Ivana Krstitelja od mjeda; uz ovaj leđen spomenik glasovitog dužda Andrije Dandola († 1354.); nadesno od glavnog ulaza kapela i spomenik kardinala Zena, kao što i statua ovoga, koja na mrtvačkom odru leži; konačno blagajnica, koja premda je nekadašnjeg svog zlata, bisera i dragog kamenja većom stranom lišena, ipak poradi svojih relikvija, dragocjenih bizantinskih posuda savatom (émail) i dragim kamenjem ukrašenih spomen i razgledanje putnika zaslužuje;

- - - i ostalo,
Što 'e tu, tko bi viek ispisô?
Bo je 'e mučat, neg' riet malo,
Toj nathodi svač'ju misô.

Pet stotina stupova od porfira, zmijevnika (Serpentinstein), zeleno-starobnog (verde antico)* i drugog dragocjenog mramora ukrašavaju ovi hram, koji tako izvana, kao i unutra od poda do svodova najkrasnijim mramorom, nakiti, mozajiki, pozlatom, mjedotvori, urezbinami u drvo i kamen (tvori od X.-XVIII. vijeka), malo da ne rečem, obasut predstavlja se. Šteta, što je poplava morskih talasa, koja se kadikad ća unutra u crkvu dovuče, mozajički pod na mjestih osakatila i donju stranu stijenâ vlagom navukla.

Nadvornje lice ove, u prilici križa sagrađene crkve, kako sam to već napomenuo, nije također manje čudnovato. U arapsko-bizantinskom slogu, reko bi, fantastički predstavlja se čelo divne ove zgrade. Vrh stotinâ mramornog stupovja nahodi se hodnik s krasnom balustradom. Njega slijede stupovni svodovi u dnu mozajiki ukrašeni, koji se opet u nebrojenih tornjićih, arabeskah i drugih raznorodnih nakitih dokančaju. Ta tko bi ovo mnoštvo od urezbinâ, besreliefa mozajikâ, ovo malo da ne nagromadano velikoljepje opisao; tko li štioću ma i slab pojam ove čudnovate uzmnožnosti uglavio! Moguće je, pače i izvjesno, da imade hramova, koji svojom veličanstvenom jednostavnošću čovjeka većma ganuti mogu; nu jedva će se ma gdje toliko uzoritog velikoljepja, tolikog smjesa premda starinskih i izobilnih uresa nalaziti. Al dosta, - slikujući osjećam nedostatak moga kista, nu zajedno i suvišnost podobnih arhitektoničkih opisa, koji, ma bili ma kako izvrsni, malo oli ništa ne znače. Iz njih bo ne će si fantazija čitatelja ni napô jasnu ideju o cijeloj tvornosti pribaviti moći.

Vrh ulaza u dnu balustrade nalaze se ona

* Verde antico, vrsta staroga zelenog mramora, koja se u naše doba nigdje više ne iskapa.

Četiri konja od mjeda.

Kad ih čovjek motri, mislio bi, da će sad zarzati i barijeru preskočiti. - To su bili jedini konji, koje u Mlecih vidjeh, nu ne bi žalio bio, da sam i ove na središtu Markove pijace oli na kojem shodnijem mjestu položene opazio. - U carigradskom hipodromu (jezdištu cara Severa i Konstantina) bili su zaista na svojem mjestu, no za ures jedne patrijarhalne crkve nisu. Jerbo, uprkos svojoj izvrsnosti, čovjeka i nehotice na nekadašnje štovanje kumirâ spominju.

Međutim podobne profanacije uspoređenja naime svjetskog sa svetim, nisu u ovoj pokrajini ništa neobičnog. Što ipak nije tolika protimba, kao kad se pod napisom "Estimate la casa di Dio" ili "E vietato di lordare" itd. nagrnjeni kupi od smrada opaze. To je osobito u Mlecih, izuzamši pijacu s. Marka i nekoje njojzi prinadležeće ulice, općenito u modi. Ova osudna navada uvukla se je s talijanštinom ponešto i u Trst, premda nije do mletačkog savršenstva jošte doprla. - Stvar bogami nije posve priyatna, koja polaznika mletačkih palača, čim uznešenom dušom iz njih izlazi, u nos i oči uvređujući daho- i vidokrug predstavi. To - i zamuljeni nekoji pokrajni kanali, koje upravo potražiti od potrebe nije, - ove, reko, stvari daju mnogim putnikom povoda k nebrojenim psovkam. Nu to neka bi bilo, ali ovi ljudi, dočim ono, šta je doista osudno, napominju, zajedno i ono u mulj svojih tepnjarija utapljavaju, što je vrhu svih podobnih klevetanja uznosito. - Alem ostaje alem, ma ga i olovo rubilo. A nijedna grana tako visoko ne stoji, da ju skitajuće se ptice oprljati ne bi mogle.

Mnogi između ovih turista s takovom nenaredno-poštarskom brzinom put juga trče, da se njihove sjeverne buhe (parce, Schlegel, verbo,⁵⁵ ta tvoj zemljak je tomu kriv) od njih ne mogu ni odseliti. Pa tada misle, da su to mletački il padovanski okrutnici.* "Bin ich doch nur Fleisch und Blut", štono veli Jaromir,⁵⁶ pa ipak ne znadem ništa o podobnih mučeništvi. Ta ovi maleni vukodlaci ni ne mogu ovuda tako lasno haračiti, budući da su svi podi kamenitim uličem taracani. Već odavle slijedi vjerojatno, da se ovdje čistoća laglje drži, negoli u sobah, koje su daskami popođene. Nu s Bogom, g. Nicolai!

Kad sam ovomu poglavju nadjenuo bio ime "znatnosti mletačke", to sam samo maleni ekstrakt štioocu predložiti hotio, nu vidim, da niti ću ja, niti čitatelj u ovom labirintu željnoga konca naći.* † Savjetujem dakle, neka slijedi moje polaze, kao što sam i ja Štaberla slijedio.

Ako čitatelja po stranputicah povedem, gdje bi mogô ravnim drumom udariti, neka si misti, da Štaberl nije nimalo zdušniji bio. A njegova politika mati je moje: Njegova poslovice je bila: "Chi va piano, va sano". A da li mu se može to i zamjeriti? - Cicerone bez forestijerâ je ono, što je stijenj bez ulja, katana bez paripa, torba bez kruha, oli spisatelj bez prebrojnikâ. A što je, pitam ja čitatelja, putopis bez opisateljnih predmeta? Šta drugo, negoli bijela artija! Ja scijenim, da me svatko razumije.

Neka dakle čitatelj ovdje kod "Ponte Rialto" s nama u gondulu sjedne. Pohoditi ćemo najprije palaču obitelji

* Čitaj: Nicolai, Italien wie es wirklich ist.

† "Konac" znači u hrvatskom podnarječju nit i svršetak.

Manfrin.

Ovdje se nalazi jedna prekrasna zbirka od slikâ, koja se polag mnijenja poznavaoća među najbogatije u Italiji broji. - Eto ti mosta od Cannareggia sa krasnim svojim svodom. Stupimo na lijevu obalu kanala. Ovdje je cilj našeg brodovanja. U pridvoru vratar stoji, nijem, nu učtiv, jer čim nas ugleda, prigne glavu i rukom na poširoke stube pokaže. Ovi napor stat će svakoga cvanciku. U ime Božje, samo dalje. - U gornjeg kata prvoj sobi Pljesne Štaberl rukami i u čas se pojavi mnogo glasnjiji odziv. - Šta je to? Ništa, nego akustika zgrade, novi dokaz talijanske izvrsnosti u ovoj struci. - Pred nami stoji nešto, premda staro, za nas ipak sasvim novo; to je vrsta gibive peći ili kamina, koji se pomoću malenih kotača iz jedne sobe u drugu turati može. - Nu na stranu s ovimi igrarijama, jer pred nami otvara se deset prostranih soba, koje najkrasniji tvori - ponajviše mletačkih slikara - uveličavaju. - Ded pogledaj u prvoj sobi oćutnu onu lutnjericu Giorgionovu (Giorgio Barbarelli † 1511.) i nježnu majku, naime onu Madonu s djetetom od njegova učitelja Gian-Bellinija. Rekô bi čovjek, da je učenik meštra u umjetnosti natkrilio. - Obazri se u obližnjoj sobi na viteškog pjesnika Ariosta, koji bi u kistu slavnog svog prijatelja Tiziana živio, da i nije u Bjesnećem svom Orlandu i drugih izvrsnih djelih spomen vjekovit po sebi ostavio. Od ovog priličja veljaše Lord Byron, da je svu njegovu misô, koju je gojio o onom, šta čovječja umjetnost uopće proizvesti može, daleko nadišlo. - Ako opazite ovdje majku Tiziana, to ne ćete sigurno žaliti (kako to kod motrenja njegovih Madona čovjek i nehotice čini), što iz svoga okvira ne izlazi; jerbo takovih kuštrastih baka naći ćete u Božjem originalu na tucete po mletačkih sokacih. Nu to je ipak krasna črta u značaju slikara, što joj nimalo laskao nije i što se tako uboge majke stidio nije. - Vidite li u četvrtoj sobi, gdje na lijevoj stijeni od ulaza u prekrasnoj svjetlosti boja sjaje od istog umjetnika "Skidanje s križa"? Kad sam motrio ovi umotvor Tiziana, zadobih prvi put u životu pojam o poeziji umotvorâ; prvi put, reko, zablisti mi ona božanstvena iskra pred svjetskim mojim okom, koje se je doonda samo krasotom tjelesnosti naslađivalo. Šta kist umjetnika narisa, to opisati tupo pero pisaoca zaludu nastoji. Nezaboravan mi ostaje izraz ćuti, kog umjetnik u obraz jedne između onih s. žena, koje uz majku Božju stoje, rekô bi, udahnu. U ovom obrazu koleba se čitavo more ćućenjâ, čitava duševnost čovjeka. Strah, trepet, bol, sažaljenje, sve se u tom obrazu odsjenjiva; ta čini mi se, kô da je slikar u njem čitavi dogodopis jednog satrtoga srca narisao. Ovdje sam ja lasno dokućiti mogao, kako je Buonaparte za ovu sliku 5000 louisdora dati hotio, kako je i car ruski znamenitu sumu novaca za nju ponudit mogao.* - U ovoj sobi vidi se također Carracciova⁵⁷ slika, koja predstavlja Isukrsta među dvojicom razbojnikâ. Premda se ova slika, nakoliko se sjećam, u putopisih ne spominje, šta u ovoj množini umotvora baš ni čudo nije, zasluđuje ipak, da polaznik jedan časak pred njom stane. Toliko rezignacije, toliko mirne svijesti, koliko s obraza ovoga umirućeg Svjetospasa sija, kod onih se samo nalaziti može, koji se za tako svjetospasnu ideju žrtvuju. - Ostavimo sad nekoliko prelijepih Madonâ od Giorgiona, Pavla Veroneskog, Ivana od Udine, pa da vidimo izvorna priličja nježnih ljubovnikâ Laure i Petrarke od Jakoba Bellinija.

Maximus ignis Ego, Laura secundus erat.

Quid rides? -

* Čitao sam negdi, da je već princip Eugen 10.000 cekina za ovu sliku obećao bio.

Tako glasi jedan između arkvajskih napisa na slavu ove dvojice učinjenih.* A ja sam se bogami i nehotice smijati morô, kad sam ova priličja upazio, jerbo sam ja običavao obožavanu Lauru za uzor ljepote držati, pače još mi se je i smiješno činilo, kolikogod krat se na gdjekeje od naravi maćuhinski obdareno djevče s ovim poetičkim imenom namjerih. A tko da opiše moju smutnju, kad sam u priličju Laure umjesto jedne Lukreciove "Genitrix hominum divûmaue voluptas, alma Venus!" - sasvim navadne žene sliku opazio, koja niti krasna, niti mlada ne bijaše? Al baš niti arkvajski slavuj ne može se krasnim čovjekom nazvati; a ktomu ga nošnja, koja niti umiljatomu podneblju Italije, niti vatri poetičke njegove žile ne odgovara, jošte ružnija čini negoli je možebiti i u istini bio. Pa ipak je to bio prvi pjesnik svoga stoljeća,* † a Laura njegova najproslavljenija žena onih vremena. Dakle

Tješite se, ružni i ružne,
Radi sreće vaše tužne:
Genij vraća tisućkrati
Narav tijelu što uskrati. -

Pratite me sada, umjetoljubni čitatelji, do one slike Guida Renija. To vam je onaj čisti anđeo Lukrecija. Vidite li, kakovom odlučnošću smjera bodežom prama djevičanskomu svomu njedru? Ne trgnite joj, molim vas, nož iz ruku; ta u naše doba nemamo ni onako podobnih primjera. - U zadnjoj sobi nalazi se jedna malena, al kô što gosp. Kollár u svom cestopisu kaže, "tako čarobna slika, da divećemu se nad njome srce hoće da ukrade". - To je opet "Skidanje s križa" od Raffaela. Ja bi ju prispodobio izvrsnomu gdjekojemu sonetu, gdje se u malo riječi neizmijerna dubljina duše očituje.

Imade ovdje jošte nekoliko tisuća raznih umotvora (barem su sve stijene njimi nanizane), nu tko bi sve to izbrojio, tko li izbrojenje takovo čitao!† Al jošte je nešto, što napomenuti moram, i to su dvije

Slike slavjanskih umjetnika

Jedna predstavlja Ledu s labudom, i ova je od Andrije Medole (Schiafone), a druga Habakuka s anđelom od Miroslava Benkovića: Ispovjediti moram, da sam prije, nego što ovo opazih, s nekim tužnim čuvstvom po sijevajućih ovih dvoranah hodao motreći, kakovimi se slavji umjetnosti ini narodi ponose, dočim se domovina moja ni jednim umotvorom dičiti ne može, koji bi se ma i s najneznatnijim ove zbirke usporediti mogô. Al tko da izrazi ugodno moje udivljenje, kad među najslavnijimi umotvori talijanskih slika-

* Gle: cestopis Kollára.

† Petrarca je umro god. 1374. Svaki njegov korak spomenici bilježe. Žitelji od Arezza imali su dogotrpu kavgu sa susjednim Ancisom, kamo je Petrarca kao djetesce od 7 mjeseci donešen bio. Velika tabla naznačuje mjesto, gdje se je rodio. U Parmi, gdje je arkiđakon, u Padovi, gdje je kanonik bio, u Paviji gdje je 1368. svoga zeta posjetio, dižu se spomenici na njegovu slavu. U Mlecih kaže se kuća, u kojoj je obitavao; a šta ću reći od Arkve, gdje je posljednje dane života proveo?

‡ U ovoj palači nalaze se osim slikâ još i drugi umotvori. Među ostalimi neka bude napomenjeno jedno uz grožđe spavajuće dijete od mramora; zatim jedna statua od kararskog mramora od Konradina. Ova predstavlja u prilici koprenom zastrte žene noć. Kroz kamenitu koprenu ukazuje se vas obraz žene.

ra i gore spomenute nađoh! Ponositije stupao sam odsele dalje, jer sam se nanovo uputio, da bi mi se junački narod moj u svačem, što je krasno i plemenito, onako proslaviti kadar bio, kao što ga je viteška njegova mišica od nekada već proslavila. - Čovjek nije nikada pripravniji vlastitu svoju cijenu većma zatajiti, nego kad ono, što je tuđe, odviše obožava. Oprosti dakle, mili narode, oprosti mi, što se prenaljih. Vidim ja i uvjeren sam, da neboletni onaj genij, komu ništa nedostižno nije, i u tebi stoluje!

Ja sam pitao cicerona, nalaze li se još gdjeod u Mlecih slike od umjetnikâ, kojim se ime-na na -ić dokančaju, ili imade li barem od Benkovića i Medulića više slikâ. - Na pitanje moje odgovori mi moj "chi va piano", da se od Schiavona više slikâ u palači Galvagna nalazi. Nu kad sam izrazio želju, da bi jošte danas rado ju posjetio, dodade lukavo, da se palača Galvagna na sasvim protivnoj strani varoši nalazi i da se bez bileta unići ne može! - Jedno i drugo bijaše laž, kô što sam se kasnije o tome uputio: jerbo nedaleko od palače Manfrin stoji Galvagna. Što se pako bileta tiče tomu datur modus štono Latinac kaže.

Ostavimo za čas ovog fabrikanta ispričavanjâ, pa se vratimo u spomenutu palaču

"Galvagna".

Ovu od vremena osakaćenu palaču dao je preuzv. gosp. barun Galvagna, c. tajni savjetnik i predsjednik komornog magistrata u Mlecih, prije nekoliko godina popraviti i prekrasnom zbirkom od slikâ uresiti. Kao što zbirku palače Barbarigo (o kojoj kasnije) većom stranom djela Tiziana ukrašivaju, tako slikohranu Galvagna ponajviše umotvori našeg slavnog Andrije Medulića glasovitom čine. U ovom bo sabranju nalazi se dvadeset komada njegovih najboljih djela. Nekoji između ovih umotvora uzorite su kompozicije. Schiavone bio je jedan od onih rijetkih muževa, koje Tizian svojim prijatelji nazva; on je našeg Schiavona za svoga pomoćnika odabrao. Njegove umiljate slike odlikuju se, osim osobite tekničke vještine kista, rijetkom živahnošću i sretnim miješanjem bojâ. Šta ga pako više, negoli sve ino, savršenim umjetnikom čini, to je ona ženijalna vlastitost, koja tjelesnu bazu s duševnom ljepotom združiti znade. Značajnost, koja ne samo oko zatiče, već i dušu ushićuje. To, poglavito pako njegov, kakono već prije rekoh, način u miješanju bojâ učini, da je po njemu osobita slikarska škola pod imenom "Scuola di Schiavoni" u Italiji nastala. Šta, neka bude mimogred rečeno, više znači negoli bi može biti tkogod mislio.

Nu da mi se ne reče "Cicero pro domo sua", slušajmo što strani umjetnici i pisci o njemu govore. Tintoretto o njegovih umotvorih ovako piše: "Esser degno di riprensione quell' artista, che non tenesse nel proprio studio un' opera d'Andrea." To jest, da je dostojan ukora onaj umjetnik, koji ne bi u djelarnici svojoj imao kojega Andrijina tvora.*⁵⁸ - G. Quadri u svom opisu Mletaka govori među ostalim i ovako: "Dieser Schiavone (Andrea) wetteiferte mit dem Salviati, - dem Prete Genovese, - dem Paolo Veronese - und andern berühmten Malern aus dem XVI. Jahrhunderte." Od njegove ruke nalaze se u kraljevskoj palači u Mlecih na svodu sedmog odjeljenja tri klasička obraza. Od ovih predstavlja prvi kneževstvo, drugi svećenstvo, a treći vojništvo. Također u crkvah I Carmini, sv. Roka, sv. Terezije i sv. Sebastijana nahode se njegovi umotvori. Njegovu cijenu poznaju ne samo Talijani, među kojima je živio, već i drugi narodi. U Draždanih, kao što nam to sl. pjesnik "Slavy Dceri" javlja, nalaze se od njega dvije svete obitelji i Isukrst. A ja sam sâm vidio u bečkom Belvederu u

* Pinacoteca dell' Imp Reg: Accademia Veneta delle belle arti, illustrata da Francesco Zanotto. Venecija, 1834.

sobi II. tri malene slike od njega na limu slikovane, kao i od njegova unuka Natalea,* jednu "Pokornicu" u drugom katu iste c. k. galerije.

Ovaj Andrija rodi se u Dalmaciji u gradu Šibeniku od siromašnih roditelja. U mladosti svojoj zabavljao se je maljanjem sandukâ i ormarâ. Jedan od ovih sanduka dođe do ruku nekog putujućeg gospodina, i njemu se slikovanje ovo tako dopade, da mlada bojadisao-
ca sobom u Mletke uze, gdje je kasnije slavnim slikarom postao. - Umjetnik ovi umre u 60. god. svoje dobe, i bi po svojih prijateljih kod sv. Luke u Mlecih bez svake svetačnosti pokopan.

Osim obitelji Medolića imade traga jošte sedmorici drugih ilirskih umjetnikâ u Mlecih i Padovi. Među ovimi bilo je pet slikara, jedan mjedo- i jedan kiporezac.

Slikar Jerolim Schiavone živio je dvadeset godina pred Andrijom. Od ovog nalazi se u školi s. Marka "Isukrst u vrtu Getsemanskom", slika ponešto blijeda, buduć da je vode-
nimi bojama izrađena.

Drugoga slikara imenom Jakova Pisbolica spominje gosp. Kollár u svom cestopisu. Ovaj je živio u Mlecih oko god. 1555. Treći slikar bio je već gori napomenuti Miroslav Benko-
vić. Ovaj se rodi u Dalmaciji. Iz ovo uzroka bi od Talijana "il Federightetto di Dalmazia" nazvan. Živio je otprilike od 1703.-1740. U Mlecih začeo se učiti početke svoje umjetnosti, a posvetu primi u Bolonji uz Karla Cignanija. U Mlecih, Milanu, Bolonji i ostalih Italije gradovih mnogo je slikovao. Najizvršnije njegovo djelo nahodi se u Bolonji u hramu "Madonna del piombo".

Četvrti: Grgur, nazvan Schiavone. O životu ovog slikara čita se kod Zanotta sljedeće: "Polag napisâ, koje na svojih djelih ostavi, znamo, da je bio rodnom iz Dalmacije. Jerbo i na kipu, kojega je vidio Lanzi, i na onoj znatnoj slici, koja se nalazi u Padovi, ostavio je Grgur o sebi ove glase: "Opus Slavonii Dalmatici Squarzone S." To jest u jezik ilirski: "Djelo Slavjanina dalmatinskoga, učenika Squazonova". - Izvjesno je, da je početke od umjet-
nosti slikarske pocrpio najprije u učionici glasovitoga Squarzonea i da je duže vremena stanovao u Padovi, jerbo ga u kazalih tamošnjih slikara upisana vidimo. Slikova u Pado-
vi jedan veliki kip od više razdjela za crkvu OO. sv. Franje, od kojih ništamanje dopro je do naših vremena samo srednji dio, na kojem se prilikuje blažena Djevica s Isusom na krilu i s napisom, koga smo napomenuli. Djelo ovo držali su mnogi radi osobite vrijed-
nosti za djelo učitelja Squarzonea."

U opisu spomenutoga velikoga kipa veli isti pisalac, da je Squarzone između svih svojih 137 učenika, izvan Mantegne, kojega bijaše primio za sina, najviše ljubio ovoga našega Ilira.

Peti, također slikar, Brnja Porečanin, nazvan Bernardo Parentino, bi rođen u Istriji, u va-
roši Poreču (Parenzo) god. 1437. U koga se nauči slikariju, i zašto se bijaše nastanio u Padovi, stalno se ne zna. Mniju ništamanje, da je i on bio učenik Squarzoneov. U Pado-
vi ishitrio je vrstu slikâ imenovanih "Chiaro-scuri" za manastir s. Justine, koje radi svoje krasote među najljepše spadaju. Jer Lanzi u "Storia della pittura" vol. III. pag. 53. piše, da nije nikad vidio slike manastirske tako dobro u svem zamišljene, kako je ona, koja od Porečanina za letterata Gaspara od Pavije načinjena bijaše.⁵⁹

Naš Ilir posta kaluđer augustinski u Vičenci pod imenom Lovrenca i umre god. 1531. u 94. ljetu života svoga.

* Ovaj Natale bio je otac još i sada živućeg mletačkog slikara Srećka Medulića (Felice Medola Schia-
voni), zasada najslavnijeg slikara ne samo u Mlecih, već možebiti u čitavoj Italiji.

Šesti umjetnik, Martin Rota, rodom iz Šibenika, bio je mjedorezac. U knjižnici s. Marka nalazi se od njega cijela knjiga in folio sa obrazi rimskih careva od Julija Cezara do Aleksandra Severa. Nadalje prilike Michel Angela, Raffaela. Tiziana i inih slikara po njemu u mjed rezanih.

Posljednji: Nikola s Rakve slavjanske "Niccolò dell' Arca Schiavone".⁶⁰ Od ovog nalazi se u crkvi s. Duha basrelief, koji porođenje Gospodinovo predstavlja.*

A gdje su drugi, koje si tuđa sebičnost prisvaja, gdje li oni, koje koprena našega neznanstva jošte krije?* † - Ako već ova dva grada (Mleci i Padova) do 10 južnoslavjanskih umjetnika broje, zar se ne bi u čitavoj Italiji više djelâ od slavjanskih umjetnika nalazilo? - Nu mi Slavjani moramo još i za ono, što je svijetu kao što naše poznato, borit se kô nekadašnji bojnici od Troje za mrtvo tijelo Patrokla!

Da se barem jedna jedina zbirka u čitavoj Hrvatskoj nalazi, kao što je u palači Galvagna; - al ništa od svega toga. Cijela država ne uzmože, što drugdje jedna obitelj. O miseria in aceto cocta! - Proseni žganci sirutkom zaliveni!

Al doba je već, da se vratimo k Štaberlinu, koji pred vrati crkve "degli Scalzi" ili

De' Scalzi

neustrpljivo čeka. Već bjelomramorna fasada (čelo) ovog hrama navješćuje unutarne velikoljepje, kojemu se čovjek u crkvi "bosonoga" ni nadao ne bi. Iznutra obučene su svekolike stijene pobojenim mramorom. Glavni oltar ukrašuje 6 zavijanih stupova od veroneskog mramora. U dnu modrostakleni prozori divnu polusvjetlost rasprostiru. - Međutim što je odviše, to nije ni s kruhom dobro. Ovo nagomilanje raznih uresa nije posve polag pravilâ dobra ukusa. Mi bacismo naš pogled na jednu 300-ljetnu Madonu J. Bellinija, pa otidemo u

Crkvu Ježuitâ:

Ovaj hram u svakom patriotskom Mlečaninu pobuđiva tužne uspomene. Ovdje leži ukopan zadnji mletački dužd Ludoviko Manin. Ova crkva nadilazi velikoljepje i bogatstvo prvašnje. Stijene su bijelim mramorom, koga zeleni rubi, odjevene. Pod crkve taracan je žutim i zelenim mramorom. Kupolu glavnoga oltara boči deset stupova od bijeloga i zelenoga mramora. Svetohranište (tabernaculum) sačinjeno je od dragocjena modra kamena (lapis lazuli). A šta mi ovaj hram od prijašnjeg milijim čini, to je njegova veća jednostavnost. Ovdje sam se opet namjerio na jednu sliku našeg Andrije Schiavona, koja navještenje Marije predstavlja. Nalijevo od ulaza stoji kip Tiziana "Mučeništvo s. Lovrenca". Ovu sliku su Francezi već dvakrat u Pariz odnijeli bili. Odanle je opet u Mletke donešena, kad su longwoodski jastrebi Prometeja 19. stoljeća⁶¹ kljuvati počeli. Lak, kojim je ova slika već više puta poličena, čini ju ponešto mrklju; šta joj međutim cijenu ne umaljava. U obrazu mučeničkovu znao je meštar sa nekoliko ženijalnih poteza svog kista neumr-

* Prispod. Pinakoteku g. Zanotta, Cest. g. Kollára, itd. -.

† Kad sam se u bečkom Belvederu bavio, crnilo se je mnogo, te mnogo slavjansko ime vrh pozlaćenih okvira ovih prostranih dvorana. Ovdje je bilo staro-italske, mletačke, nizozemske (Niederländische), i sâm Bog zna koji sva znade i pamti, - kakove ne škole; - ali slavjansku zaludu sam tražio!

lost ljudske duše bolje dokazati, negoli bi to ikakove hipotetičke disertacije učiniti kadre bile.

Jošte je nešta, na što bi čitatelja rado pozorna učinio, premda mi obilnost predmetâ lokalno (mjesno) pamćenje ponešto pomiješa. - U jednom između dvih ovih hramova, koja nablizom stoje, nalijevo od ulaza vidio sam jednu slikarsku malenkost, nu svakako izvornu malenkost. Na svodu vrh jednog oltara ukazuju se naslikovani oblaci, nu toli izvrsno i tako opsjenivo, da, kad sunčane zrake iz obla prozora, koji se pod njimi nalazi, do njih dopru, da bi, rekoh, čovjek mislio: broditelji nebesâ prodrli su kroz spomenuti otvor u crkvu i da će ovaj čas munja iz njih sinuti i grad se spustiti. Idući kući posjetili smo uz put

Fabriku venecijanskih lančića.

Ovdje se zlatni ovi lančići na rife prodavaju. Ja sam za 10 for. sr. preko $\frac{3}{4}$ rifa kupio. Samo onaj, koji je vidio, kako se ovi lančići prave, može preesapiti, kako se tako jeftino prodavati mogu. Zlato se najprije po žičaru vuče, te tad se iz ovih zlatnih žica, koje priliče drotu, kad se u sredini raskoli, - karike prave, te spajaju. Sve to s takovom brzinom biva, da se na očigled lančić u dužinu vuče. - Naš cicerone htio nas je također i u

Špitalj mahnitih žena

uvesti, al kad smo došli pod zidine ovog zavoda, uništi nam namjeru neka blijeda nesretnica, koja se iza rešetkâ jednog prozora ujavi. Cakleno njezino oko, pršeci prami, te škripanje zubi bili su preteče užitka, komu na susret idosmo. "Tko hoće, neka ide, ja ne idem", bijaše moja riječ. I tako ostali smo svikolici vani.

Nedaleko odavde opazimo otok s. Cristoforo. To je

Groblje mletačko.

Zidine ovog groblja opkoljiva more. Mlečani živu veselo, nu žalosno se pokapaju. Pokopi bivaju ovdje uopće sasvim jednostavno. U jednu crnu lađu metne se lijes (mrtvački sanduk), a u drugu umjesti se duhovnik sa kojim rođakom pokojnika. I to je vas sprovod. Jama se samo tako duboko kopa, da se lijes može pokriti, jerbo dublje voda odmah izvire. - Uvečer posjetili smo

Kazalište s. Samuele.

Ovdje se je pjevala opera "L'Italiana in Algeri". Kuća bijaše prilično prazna, premda je bila ulazna cijena samo 10 kr. sr. Za zatvoreni stolac nije se također više plaćalo. Nu baš se nisu ni pjevaoci odviše odlikovali. Prva pjevačica, neka Njemica imenom Fuchs, bila bi možebiti u Kaniži pravila furore, no u Mlecih očekivali smo više, premda smo se samo u jednom zakutnom teatru nalazili. Rado bi se bili vratili na naš konak, da nam nije cicerone tek poslije svršetka po nas došô. Jerbo bez ovoga bili bi u ovom labirintu od uličicâ u noćno doba Bog zna kud zabludili. - Ovakovih kazališta drugog reda imadu Mleci osim napomenutog jošte tri: Apollo, Malibran i Gallo. U posljednjem prikazivao se je "Robert Āavo" do dva puta na dan. Prvo predstavljanje započelo se je u 4 sata poslije podne i trajaše do 7; a u 8 sati prikazivao se je nanovo. - Među ovimi svimi je veliki teatar za ope-

ru, nazvan Fenice, u svakom obziru ono, što je uopće rezidencijalno kazalište naprama provincijalnom. Nu o ovom na drugom mjestu.

I to su bili po prilici naši polazi u vrijeme prvog našeg bavljenja u Mlecih. - Vrativši se iz Verone nastavismo u društvu novih poznanika naša hodočašća opet nanovo. Najprije pošli smo u hram

SS. Giovanni e Paolo.

Tko je hotio dragocjenosti napravâ i množ spomenikâ ove crkve opširno opisati, taj bi čitavu knjigu š njimi napunio. - Bojadisano staklo na prozorih, sazi od mramora i drugi, stranom umjetni, stranom rijetki uresi biti će zacijelo predmeti uopće za svakoga zanimivi. Među spomenici najpoglavitiji je mausoleum dužda Andrije Vendramina († 1478.). U središtu crkve, gdje se je upravo popravljala, stajala je glasovita slika Tiziana, koja smrt s. Petra Dominikanca predstavlja.⁶² Kad je čovjek već više umotvorâ ovoga meštra vidio, ne zna, kojemu bi prvenstvo među njimi dao. I na ovu sliku utišten je toliki nalik istine, da se motritelj i nehotice diviti mora. Svaki listak drvja, koje se iza tragičkog ovog prizora nalazi, naslikovan je takovom pomnjom i toli je naravan, da bi čovjek rekô, meštar je otajnost naravi dokučio. A šta ću reći o onoj vedrini duše, onom pokoju čiste svijesti, koji se u obrazu sveca zrcali; - šta o trepetu bježećeg njegovog pratioca, šta li o nemiloj okrutnosti ubojice? - Nu tko želi o psihologičkoj istini ove slikarije pojam zadobiti, taj ju mora vlastitima očima viditi. I ovaj umotvor bio je već u Parizu (!). U kapeli brojanice (Rosario) nalaze se na stijeni oko oltara basreliefi, koji život Isusov predstavljaju. Djelo ponajviše trudoljubivih njemačkih umjetnika. Gutta cavat lapidem. Znoj njemački zna izdupsti vrlo umjetno tvrdi mramor kararski. Na ploči, gdje se poklonstvo novorođenog Spasitelja predstavlja, izdljetovao je meštar i sebe s očali na nosu. "Pogledajte", rečem ja g. Čumikovu, "onu karikaturu s očali." To začuše dvojica straga stojećih Engleza, koji osim riječi "karikatura" naravno ništa razumjeli nisu, te nastave radi toga svoje rodomontade. G. Čumikov, koji je njihovo englesko vrćanje razumio, prišapne mi, da je moj izraz "karikatura" njihov corpus delicti. "Ecce", odgovorim mu ja s jednim pogledom na moje kritikastre; "feros viridesque Britannos." - Moji bo napadnici nosili su zelene očale na nosu i morali su nekada Virgila čitati, jer na spomenuti citat nesta ih odmah. Vrsta ljudî, kakovih se osobito u Italiji mnogo nalazi, koji sve obožavaju i svakog Vandalom oli Gotom krste, koji to isto š njimi ne radi. - Vrh ulaza spomenute kapele vidi se jedno cijenjeno djelo Tintoretta "Sveti savez" nazvano, s prilikami pape Pija V., španjolskog kralja Filipa II., dužda Moceniga, Don Juana od Austrije itd.

Na malenoj pijaci pred ovim velikim hramom stoji spomenik mletačkog vojvode Bartola Colleoniya. Ovaj vojničar upotrebio je prvi topove u bitki. Stajalište ovoga viteza na konju od mjeda salio je Alessandro Leopardò. Podnožje spomenika sastoji od krasno izdjelana mramora. Neki žale, što se jašilac ponešto drveno na konju drži. Nu tomu nije viteški Colleoni nimalo kriv.

Jednom, kad sam sâm tumarao po mletačkih sokacih, zabludih nekako na ovu pijacu, bez da sam na pijacu Marka pogoditi mogao. Ja sam hodao, nu zaludu. Uvijek bo se na malenu pijacu s. Giovanni opet te opet vraćah, dok me napokon jedan mali bespoplatić iz ove smeće za dva solda ne izbavi. Kad sam na Markovoj pijaci stajao, nisam se mogô za dosta prečuditi, kako ju nisam bez vođe naći mogao. - Ne bi li to potajna kakova moć bila, koja mi je tijelo na nevidljivi način tamo vukla, gdje se je nekada, kô što sam poslije toga saznao, krv hrabrih mojih surodnika prolijevala! - Poznato je, da se je prije

franceske revolucije do 20 tisuća Slavjanâ u mletačkoj vojsci borilo. Kad je Napoleon Mletke opsio, sakupili su se Dalmatini na ovoj pijaci, za da se franceskoj vojsci suprosta-ve. I oni bili su jedini, koji ovo mjesto bez prolića krvi nisu ustupili htjeli. Kad su poslije Mleci sad austrijskomu caru, sad Francezom pripali, ustezali su se ovi hrabri vojnici Francezom zakletvu vjernosti položiti, govoreći: "Ta nismo k..., da bi svaki čas prisigali i prisegu mijenjali." - Najposlije morô ih je car Franjo od prijašnje prisege odvezati.

Posjetivši jošte nekoliko hramovâ, brodili smo na onaj kraj velikog kanala u palaču

Barbarigo.

Od ove nekada glasovite mletačke obitelji živu jošte samo dvije djevičanske, nu ostarjele sestre. Mi smo tako sretni bili, da smo jednu između njih opazili na prozoru, gdje se je upravo sunčala. Šteta, rekoh, što nisam slikar: lijepe ti prilike ostarjelu Veneciju personificirati. Tantum aevi loginqua valet mutare vetustas! - U ovoj palači živio je i radio nekada Tizian, od kojega se u njojzi 22 slike nalaze. Njegova "Pokornica Mandaljena" na udivljenje je čitavomu umjetno-srodnomu svijetu. Kažu, da je jednom neki Turčin ganjen od uznosite skrušenosti, koja se na ovoj slici očituje, krst primio. Jamčit ne mogu, da se je upravo tako dogodilo, premda se u toj pripovijesti ništa ne nalazi, što bi nemoguće bilo. Jerbo, ako je mogô nekada slavjanski naš apostol Metod, koji zajedno i slikar bijaše, sa svojim "Sudnjim danom" zapovjednika Bugarâ Borisa i njegov narod na kršćanstvo obratiti, zašto ne bi ženijalni kist Tiziana jedno Ture toli silno dirnuti mogô, za da se nauka Muhamedova odreče?... Al šta ovoj slici u mojima očima jošte veću cijenu daje, to je bila ona misô, da su ove blage oči slavjanske oči, ova izrazopuna usta srodna usta, riječju: da ova pokornica nije ništa drugo, nego jedna idealizirana Slavo-Dalmatinka. - Valjda će čitajućemu općinstvu poznato biti, kako je Tizian dugo vremena u Mlecima među ondješnjimi damami zaludu tražio kalup za ovaj svoj umotvor, dok se napokon na Obali slavjanskoj na jednu ribaricu ne namjeri. To je bila neka Slavo-Dalmatinka tako krasne i uzorite prilike, da ju umjetnik odmah u svoju djelarnicu (atelier) povede, i tu sredstvom slikarskog idealiziranja zamjernu svoju Mandaljenu stvori. - Tu je bilo i nekoliko kopijâ ove pokornice od izvrsnijih, kako nam kazivahu, akademičkih pitomaca. Bože! kakova je to razlika među originalom i kopijami. Istina je, i ove su slike bile krasne, al to su Mandaljene u dobi raskošja, u časovih bezbožnog ugađanja tjelesnim nagibom živuće, riječju: svjetske kokete u položaju svetice, al podnipošto pokornice s rascviljenom dušom.

Vidio sam ovdje među inimi slikami jošte jednu čudnovatu priliku od istoga umjetnika. To je jedno zlatokoso, živahno djevče, koje roščići naperen đavo grli. Neki kažu, da je to kći Tiziana, - ini pako, da mu je ljubovca bila. Umjetnik je valjda otim đavolskim objatjem naznačiti htio lijepost, kojoj ni đavo odoljeti ne bi mogô. Nu ja baš nisam đavo, pa me ipak ne bi original ushitio bio. Međutim ukus je razan:

On, ki jede rad sjenice,
Misl, da su jarebice...

Na uglu tijesne jedne uličice uputio sam se, da

Bodeži mletački

ne živu samo u romanima, već da kadikad i ozbilja posluju. To je svjedočio jedan na spomenutom uglu crnom bojom naslikovani križ, gdje je, polag izvješća cicerona, neki ljubosumnjivi luđak svoga nuzljuba probô, bez da se je zacijelo o nevjeri svoje ljubovnice uputio. Nu probodeni nazva ga jednoć jarcem, tobož da rogove nosi, a to je u Mlecima najveća poruga.

Iz palače Barbarigo hodočastili smo do crkve

S. Maria della Salute.

Krasna rotunda, koje visoka kupola pogled čovjeku obustavlja. Šteta, što je ova crkva nakiti i odviše napunjena. Veća jednostavnost učinila bi veći i povoljniji utisak. Uostalom imade vrlo lijep položaj, leži bo na skrajnjem uglu otočića le Zattere.* God. 1631. dade ju mletačko skupnovladarstvo navadnim svojim velikoljepjem sagraditi, da riješi zavjet, kog učini prilikom bjesnoće kuge. Upravo na ovom mjestu pojavi se onaj strahoviti pomor, koji godine 1630. u kratko vrijeme 44.000 žitelja proguta. Ova zgrada leži na 1.200.000 pilâ i broji do 150 statua. Ja ću dalješni opis ovog hrama obustaviti; nu ako ti se, dragi čitatelju, desi, da jednoć u njega dođeš, to te molim, obazri se na desnu stijenu i na tavanice sakristije. Na onoj nalazi se gozba u Kanaanu od Tintoretta; a na plafonu tri slike Tiziana iz dobe njegove potpune muževnosti. One predstavljaju: "Smrt Abela", "Žrtvu Avramovu" i "Davida kao dobitnika nad Golijatom".

Premda nam je već dosađivalo klafranje našeg cicerona, koji riječi kod znatnih i neznatnih predmeta štedio nije, sjednemo ipak još jedanput u gondulu. Naš put vodio nas je u crkvu

Del Redentore.

Ovaj umotvor Palladija leži s one strane kanala Giudecca i drži se uopće za najkrasnije, nu zajedno i najjednostavnije djelo njegovo ove vrsti. I ova crkva sazidana je uslijed zavjeta godine 1575., koje godine do 50.000 ljudi pade kao žrtva kuge. Dva takova pomora u naše doba, od šta nas Bože sačuvaj! - pa su Mleci bez žiteljâ, sada bo ne broji ova varoš više negoli do 110.000 stanovnikâ. - U sakristiji nahode se tri Madone od Gian-Bellinija. Između ovih osobito prva porad živahnosti bojâ, a druga radi pomnje, kojom je izrađena, spomen zaslužuje.

Ja bih vodio čitatelja jošte u jedan hram Palladija

S. Giorgio Maggiore,

koji se na malenom otoku istoga imena diže. - I ovdje nalazi se svašta, šta je vidjeti vrijedno, - nu čitati dosadno. Zato ću posve kratak biti i napominjem samo na prvom oltaru "Porodenje Isusovo" od Bassana, na drugom jedno drveno raspelo od Michelozza, zatim glavni oltar i drvena sjedala na pjevalištu (koru) s uezbinami, koje vrijede da se razvide.

* Ovi otočići protežu se među velikim kanalom (Canal grande) i onim, koji se Canal della Giudecca zove. Ovi kanali dijele poglavitiju stranu varoši od one, koja se Giudecca zove. Ovi otočići spojeni su međusobno s mostovi.

Ajdemo sad u gondulu put pijace Marka; ta sunce bez toga već zapada, a današnji večer je davno očekivani, za svakog kavaljera ožudeći večer. Danas će se jedna mnogokrat oglašena i poradi nepredviđenih zapreka mnogokrat odgođena opera mletačkog kompozitera Ferrarija⁶³ prvi put predstavljati.

"Ultimo giorno di Sulli"⁶⁴

zavijao je vjesnik posred Markove pijace; "Ultimo giorno di Sulli" ječalo je iz ustiju prodavaoca biletâ i ceduljâ; - "Ultimo giorno" šaptale su pod arkadami neustrpljive ljepotice. Nova opera, pjevačica il plesalica, - to je za Mlečanina takov gaudium, kao kad se kod nas inštalacije drže. - Baleti, soneti, kanconeti - to su osovine, oko kojih se život Mlečani na vrti, onaj sjeverni stožer, kamo magnetička igla njegovih misli i gibanjâ teži. Međutim, da li mu se i može to zamjeriti, što lišen sviju parlamentarskih teženja, za manje muževnima zabavama toli prekodredno hlepi, gdje mu je narav raskošnim podnebjem i vječitim sciroccom bez toga raznježena?

Teatar "Fenice"

pripada u prvi red talijanskih kazališta, on bo je jedan između najkrasnijih zavoda ove vrsti. U njemu imadu tri hiljade gledaocâ dovoljno prostora.*

Mi unidosmo u njega posve lasno, nu jao onomu, tko bi bio poslije pò sata iz njega izić hotio. Čovjek do čovjeka, prsi jednog na hrptu drugoga. U 170 loža glava nad glavom, kô na Kalimegdanu nekoć lubanja kraj lubanje. Orkester, već po sebi jedan publikum, zaori i krik, buku po ložah i parteru zagluši, za da se domala glasnije jošte pojavi. Uvertura se dopade. Kompoziter bi gromovitim klicanjem izazvan, što se u razvitku opere 8 do 10 puta š njim ponovi. Mene je vrlo zabavljao pjesnik, koji je pisô tekst k ovoj operi. Ovaj siromah stojao je sveder iza kulisâ čekajući, ne bi li i njemu mrvica tamjana u dio pala, kojega sretniji njegov prijatelj u obilju dobi. Al usuprot nije bogami on nimalo kasnio na daske posrnuti, čim bi se koja izreka pohvalom primila bila; ne hajuć, da li ga većina zvaše, skoči na pozorište sa slavodobitnim izrazom u obrazu, kao da je kazati hotio: Ha! to sam znao, da će vas to ganuti. - Prima dona, proslavljena Loeve,⁶⁵ i prvi Basso, komu sam ime zaboravio, odgovarali su potpunoma svojim zadaćam i mome očekivanju. Tenor primo imo je jake ruke, al slabo grlo. Ostali su bili bolji negoli drugdje, nu na jednom talijanskom kazalištu prvoga reda mogli bi i bolji biti. - Čin opere bio je uzet iz ratovanja Grkâ za slobodu proti svojim turskim tlačiteljem. Da je ovdje uznašajućih prizora bilo u izobilju, to se samo po sebi razumijeva. Ktomu su velikoljepne istočne nošnje, bogata rasvjeta kuće i nedostižne dekoracije cijelost stvari još umnožavale. - Ova opera davala se je malo da ne za cijelo vrijeme mog bavljenja u Mlecih, i bi uvijek ushitom primljena. Vrlo se čudim, što ova opera nije i drugdje, nakoliko je to barem meni poznato, do prikazivanja doprla. - Al tako je! od poznatih i jedanput u modu došavših duhovâ priopćuju se svijetu i iste cedulje od pranja, dočim manje poznati, proizveli oni što im drago, u svojoj zabitnosti ostaju. - Činove opere zamijenio je

* Veličina mu iznaša u duljini 254, a u širini 158 pariskih stopa. K tomu spadaju i druge priličnosti, kao kavana, pridvorje itd.

Balet i pantomimičke igre.

"Ugri kod opsjednuća Bergama", to je bilo i danas na tapetu, premda je prije nekoliko dana cijela stvar bila izviždana. Međutim poradi troškova priprave, koji više hiljadâ progutaše, bi opet te opet ponavljana.

Prva plesalica, mlađahna i ne manje milosna "Pollin", bijaše ljubimica, kô što vidjeh, obogjeg spola. Sve, što je ruke imalo, mlado i staro, muško i žensko, sve ih je to za pljeskanje upotrebilo. "Brava, bravissima, la diva!" orilo se je gromovito sa svih strana, čim se ukaza. Istima starcem krijesile su se oči, kô jazavcu sred noći u kukuruzu. Koji ne mogahu kričati, klimali su glavom kao figure od sadre. Priličje njezino viđevao sam u svih dućanih umjetne robe. - "Alma, beata, bella" i podobna epiteta mijenjala su se s uzdisaji i Diosi. Nu ova bjesnoća obožavanja, koje ovoj mlađanki s okretnima nogama u dio pade, nije samo ovdje kod kuće. To isto vidi se i drugdje. Ova pošast nije samo europejska, već se je i u istu Ameriku, među one ozbiljne republikance, među ono živo vodokopno (amfibije) uvukla. - Tko nije u novinah čitô o onom daždu kitnih vijenaca, o onoj poplavi zvečćih dolara, kojom bi pozdravljena njemačka silfida Fanny Elssler, koja bi se već ne samo Fanny, već i la Fanée (uvela) zvati mogla?⁶⁶

Ako čovjek cijelu stvar hladnokrvno prorešeta, to se i nehotice čuditi mora nad ovim prenapetim entuzijazmom, nad ovim izopačenim ukusom izobražene sadašnjosti. Mislio tko o meni radi posebnog ovog mnijenja šta ga volja, mene ne će glava zaboljeti. Istina bo je to, da podobne plesalice samo dotle oku gledaoca (razumijevam onog, koji nije preko sve mjere zanešen) ugađaju, dok pravila tjelesne miline i ženske blagosti ne prekorače, to jest, dok se u krugu naravnih gibanja kreću. Nu čim iz ovoga iziđu i vratolomna svoja koracanja, kolovratna kretanja za neophodno pravilo služi, - (jer bi inače više konkurentâ imale), nestaje odmah čara, nema ugodnog gibanja, nema one naravne i ljudskomu tijelu jedino shodne gipkosti. Ove većom stranom pristojnost uvređujuće položne figure, koje sad putnim kažam, sad grčkomu ipsilonu, ili posve čovjeku, pod kojim se grana lomi, priliče, kadre su možebiti ćut dražiti i putenost probuditi, ali estetičkog užitka pribaviti ne mogu podnipošto. - Nu ove Terpsichore našeg vijeka znadu podobro, koje i nisu Voltaira čitale, da je čovjek stvor vrlo putan, kao i to, da,

Koju mačke porodiše,
Rado lovi zvijer ta miše;

i tako dižu sveder i dizat će na račun ove vlastitosti svoja vatirana stegna. - U naše izobraženo doba ustanovljuju se čitava društva proti mučenju živine; a živinoljubivi ovi vijek nije toliko zdušan, da se ovim ubogim zvjerkam smili, te da podobna vratolomja i protunaravna napinjanja, ako baš i ne osudi, takova barem sa svojim prekorednim entuzijazmom ne podžiže. Ili misli možebiti tkogod, da se ova kretanja tako lasno proizvesti dadu, kao što se lasno gledaju? Nu ako tko radi prijatnog nasmijeha, - kojim takova plesajuća božica bol napora sakriti nastoji, - ništa ne opazi, tad neka za kulise poviri, pa će vidjet, kako ove lagane trstike od napora drhću, te višekrat napô mrtve sruše se. - Obilata nagrada, koju ove mučenice dobivaju, ništa ne ispričava. Ta i Španjolci pitaju žrtve za bikoboj, pa ih ipak ostala Europa radi toga kori i osuđiva.

Al dosta. - Ja sam samo moje zemljake tješiti htio, što dosada podobnih zabava ne imadu. Vratimo se sada natrag. Gospojâ u parteru nije nigdje vidjeti. Ako koju tu i ugledaš, budi uvjeren, da je strana. Nu tim više ih se u ložah nalazi. - Prva klupa u parteru određena je

za vojničke časnike, radi kojega prvenstva nitko neka im ne zavidi, budući da se tik orkestra nalaze. Ulazna je cijena tri lire, a zatvoreni stolac stoji također tri lire. Međutim Mlečani se znadu i užiti svojih 6 lira, jerbo od 8 do 1 ure poslije ponoći, a kadikad i dulje mijenja se opera s baletom i mimičkom igrom. - Ja sam neki večer stojati morô, jerbo bileti za sjedenje bili su rasprodani. To me je hude muke stalo. Rado bi se nekako oko 1 ure vratio bio, nu ova odluka dođe prekasno, jer poradi mnoštva izići nije bilo moguće. Na sreću se upoznah s jednim visoko cijenjenim zemljakom, koji je uz mene sjedio, te mi je mjesto ustupio. Jošte se i danaskar sjećam, kako mi je to ugađalo; radi česa gospodinu pomorskomu majoru R..... za njegovo prema meni očitovano velikodušje ovdje se očitno zahvaljujem.

Dobro, što smo se kod našeg prvog dolaska u Mletke odmah poznali s mletačkim jutrom, inače bo ne bi ni saznali bili, kakovo je. Jerbo čovjek lasno zaboravi sve uzmožnosti sunčana ishoda, kad vazdan okolo tumara i jedva oko drugog sata poslije ponoći spavati ide. Vrh toga hladna jutra i sobe bez peći učiniše, da smo se nerado ispod gunjca izvlačili. A dok je čovjek u kojoj biskoteriji nešto malo založio, za toga dovukao se je i jedanaesti sat.* To bijaše također uzrok, što su naši pohodi mletačkih pomenitosti polagano napredovali. - Danas na primjer upravo je nedjelja bila. Osim palače duždâ, koju iznutra svu pregledasmo, dvaju obližnjih otočića s. Lazzaro i s. Servolo, ništa ne vidismo.

Izvanjsko lice palače duždâ opisao sam već prije, ako se inače štogod podobna opisati dade. Sad molim štioca, da me slijedi unutra i da vidi ove

Dvorane duždâ.

U četverouglatom dvorištu, kojeg zapadnu stranu Markov hram zatvora, imadu dva studenca ili bolje rekuć dvije čatrnje (vodokapi) sa krasnim zarubom od mjeda. Jerbo studenaca, kao što su drugdje običajni, u Mlecih nigdje nema. Ovdje je vidjeti vazdan vodarice, koje vodu u razne predjele varoši raznose. Inače pako vozi se voda većom stranom iz rijeke Brente, te se prodaje za novce. - Al hajdemo prama onim stubam "Scala de' Giganti" nazvanim. Ovo ime dobile su od dvije gigantske statue Sansovinove. Davora naime i Neptuna, koje ih ukrašavaju. Na visini ovih stuba krunio je nekada najstariji vijćnik novoizabranog dužda. Razne uspomene hvataju se ovih stuba. Na vrhu njihovom bi herceška kapa Falieru skinuta, a pod njim glava njegovu. - Po ovih stubah na svoje štake podbočen stupao je protjerani s prijestolja sjedoglavi dužd Foscari. Ovaj je vlastitog sina na zapovijed Desetorice na muke osuditi morô. Kad je, lišen dostojanstva, sa spomenutih stuba sišô, reče: "Prije trideset i pet godina pozva me dužnost prama domovini gore; sad me zloba izdajicâ dolje tjera." - I malo zatim, kad je začuo glas Markova zvona, koji je nov izbor dužda Mlečanom javio, pade rascviljenim srcem od kapi udaren na zemlju. - Iz galerije prvog kata vode u gornji tako nazvane zlatne stube "Scala d'oro". Ove nisu upravo iz suhoga zlata kô mamuze Sibinjanin Janka, njih uresi ipak mnogo zlata jednoć progutaše. Preko ovih skalina idući dolazi se u jedan četverouglati trijem (atrio quadrato), a odavle u salu "Delle quattro Porte". - Ona s našim "tre porti" druge srodnosti nema, nego što se obje u Mlecih nalaze. - Odsada ćeš bijelih ili od nakita prostih stijena zaludu tražiti. Među inimi slikami odlikuje se u ovoj sali "Vjera" od Tiziana i nekoja stjenoslikovanja od Tintoretta. Kroz jedna između četvornih velikoljepnih vrata ove

* Da zbilja! u skrajnjem kutu starih prokuracija dobivaju se u jednoj biskoteriji svako jutro svježii tirolski štrukli comme il faut

dvorane uniđemo u sobu "Anticollegio" nazvanu. Tko bi izbrojio potanko sve nakite ovih dvorana? Jedan kamin od kararskog mramora, vrata sa stupovi od verde antico, stjeno-slikovanja i jedna mnogocijenjena slika Pavla Veroneskog, koja "Otmicu Europe" predstavlja, samo ova neka budu ovdje napomenjena.

Spomenute dvije slike, naime "Vjeru" Tiziana i "Otmicu Europe" Pavla Veroneskog odnio je bio Napoleon u Pariz. Ćudnovata zgoda, što je upravo simbole onih stvari ugrabio, od kojih jednu, naime vjeru, milijunom, koji u nju i po njoj u bolju budućnost vjerovahu poslije toga i uistinu uze; a drugu, naime "Otmicu Europe", - dotad bajoslovnu priču, - malo što u svijet uzdrmajuću istinu ne pretvori. Ovaj Ćovjek, polubog oli demon, koji je prijestolje duždâ srušio i tim zadnju sjenu mletaĀke slobode uništio, ipak se od MleĀanâ slavi. Ja sam se Ćudio, kad sam posvud njegovih priliĀja u mjedo- i bakrorezih, u kame-notisku i drvorezih našô. Njegova poprsja, Napoleoni i NapoleonĀĀi od mjeda, gvoždâ, kamena i sadre niĀu u svih duĀanih kao gljive iz zemlje. To bi moĀebiti zagonetka bila, da se rijeĀ Sloboda, Republika, tolikokrat zlo ne upotrebljava i da je Republika mletaĀka štogod drugo bila negoli prosto okrutno aristokratiĀko gospodstvo, da su njezini Desetnici štogod ĀovjeĀnijega radili negoli nesretne cittadine kao ųrtve svoje sumnjivosti desetkovali, rijeĀju, da nisu oni povodni grobovi veĀ toliko ųrtava progutali, da se je i najne-duųnijemu koųa od straha jeųila, jedva što bi se pozzâ i piombâ sjetio. Al Napoleon, Āim je mletaĀkog duųda - ovog Hamleta 18. vijeka - svoje zadaĀe riješio, dao je zajedno i grozovite tamnice razoriti, most uzdisajâ (Ponte dei Sospiri) - ovu akerontsku promenadu - zazidati, rijeĀju, uništio je paklena rastezala i oruđe ovog, istina Bog, narodnog, nu razbludno-okrutnog vladanja.

PreĀašnjoj susjedna dvorana "Sala del Collegio" jošte veĀim velikoljepjem sijeve. U ovoj sobi davao je duųd audijencije. Vrh prijestolja proslavio je kist Pavla Veroneskog glasovitu pobjedu duųda Veniera kod Curzolarâ.⁶⁷ Tkani sazi pod prijestoljem predstavljaju prigode Jupitra itd. U našem druųtvu nalazile su se meĀu inimi takoĀer i dvije mlade Fiorentinke, znanice g. Āumikova iz kurijere. MlaĀa, zajedno i prokšenija, puna ųvivahnosti i dosjetakâ, sjede na prijestolje nekadašnjih duųda. Upitana od svog suprugâ, ųta u ovi Āas misli, odgovori mu: "Da tebe ne imadem, ųalila bi, ųto nisam mletaĀka duchessa", i doĀim joj juųni gospodin suprug za ovu udvornost desnicu poljubi, baci ova en dêsirant duchessa sjevernomu putniku jedan toliko izraza puni pogled, da nije njezinim rijeĀim drugog tumaĀa trebalo. - Za njom sjeli smo i mi po redu na prijestolje. Dabogme, Āovjek ne moųe svaki dan na prijestolju sjediti, a joų manje tako hladnokrvno odreĀi ga se, kao ųto smo to mi uĀinili. - Oų li znati, Āitatelju, ųta sam ja na prijestolju sjedeĀ mislio? Eto - mislio sam, da na drvenom stolcu sjedim, na kojem je veĀ mnogi bolji, nu i mnogi gori od mene sjedio.

Kroz salu de' Pregadi (oproųenih)* - koja je umotvori od Palme, Tintoretta i mnogih drugih ureųena - ide se u kapelu. Na oltaru od ųest dragocjenih stupova stoji mramorna statua Madone s Isusom od Sansovina.

Vratimo se sada natrag, do sale delle quattro Porte, pa stupimo u grozne uspomene salu Desetnikâ, - "Sala del Consiglio dei Dieci". - Tko bi mislio, da su meĀu ovimi, od velikoljepja sijejavajuĀimi stijenami, nekada toli grozne osude izreĀene! Ta one bi veĀma valjale za vesele gozbe i raskoųna plandovanja. Pogledaj der nadesno onu krasnu sliku, to je "Povratak duųda Zianija poslije kako pobijedi cara Miroslava Rujobradu". - ųelių li se upoznati sa slikarom ovog umotvora, tad se obazri na onog Āovjeka, koji iza pape Alek-

* Zove se "dvorana oproųenih", jerbo je duųd k svakom vijeĀanju starjeųine oprosio.

sandra III. baldakin nosi, eto ti Leandra Bassana, kako je bio i živio. - Prije negoli se s ovom dvoranom oprostiš, baci jošte jedan pogled na treći oval tavanicâ od strane prozora. U ovom je Pavao Veroneski jednu prekrasnu ženu uz nekog starca sjedeću naslikovao.

U obližnjoj dvorani "della Bussola" vidio sam jednu čudnovatu vizitu. Razumijeva se na jednoj slici. S. Marko dovede pred Bogorodicu mletačkog dužda Leonarda Donata, za da joj se nakloni. - Uz ovu dvoranu nalazi se opet druga "Sala dei Tre Capi del Consiglio dei Dieci". Nju ukrašuje među inimi jedan mramorni kamin s dvije karijatide* i jedna slika P. Veroneskog, koja predstavlja anđela; kako opačine progoni. - Ako je umjetnik s otim kipom djelovanje vijeća Desetorice paralelizirati hotio, to je opet dokazano, kako su često i viši geniji naklonjeni niskomu laskanju.

Na ovu dvoranu naslanja se nekadašnje gnijezdo mletačke Camarille,* † - to jest ona zloglasna soba u kojoj su državni inkvizitori u doba aristokratske vlade svoje sjednice držali.

Kad čovjek kroz ove galerije sijevajućih dvorana prođe, - misli da ga ne će ništa više zateći. Međutim uputi se za mala, čim naime u dvoranu Velikog vijeća (Sala del Maggior Consiglio) korači, da se je prenaglio. Ova ne samo što glede velikoljepja ine nadilazi, već se i svojom znatnom veličinom odlikuje.‡ Godine 1812. prenešena je simo knjižnica. Ona broji oko 80.000 starijih i novijih knjiga, među kojima imade do 5000 rukopisa. Bez dvojbe obilata ruda i za dogodovštinu Jugoslavjanâ. - Utemeljitelji su ove knjižnice: Petrarca i kardinal Bessarione, koji svoje zbirke knjigâ Republici prvi pokloniše. Priličje posljednjeg visi u prednjoj sobi više vratâ. - Stijene velike ove dvorane zastrte su različitim kipovi ponajviše iz mletačke dogodovštine, kao što i onih naroda, u kojih udes Mleci znatnije uricahu. - Nadesno od ulaza sjaje "Veličanstvo paradiza" od Tintoretta. Ova slika pokriva čitavu jednu stijenu. Kažu, da je to najveći kip, koji je ikada na platnu naslikovan. Međutim i ova slika svjedoči, da stvari, o kojih se malo da ne toliko pojmova nalazi, koliko ljudi imade, da rekoh to nisu za slikotvorstvo sasvim prikladni predmeti. Čovjek ne mora upravo, da je Musloman, ako sebi Paradiz ponešto drukčije predstavlja, negoli što ga slikar ovdje pokaza. Barem uzor onaj, kog si je nekoć moja razmniva o raj osnovala, ne slaže se nimalo s ovim slikovanim. Vrh toga je i tako natrpan ljudmi i djecom, da bi zacijelo svakomu, osobito kojemu anakoretu (samoživcu), brzo dosadilo, a naše gospoje sa svojim ričjakom (Reifrock) bile bi takovim rajem posve nezadovoljne... Ništanemanje s tehničkog gledišta vrijedi ova slika ipak mnogo, a jošte bi više vrijedila, da je nadriumjetnici (popravljači) pokvarili i izopačili nisu.

Zatim slijede umotvori Leandra da Ponte,⁶⁸ Mihajla Vičentina, Miroslava Zuccara i nekih drugih. Slika ovog posljednjeg umjetnika "Car Miroslav Rujobrađa pred papom Aleksandrom III." odlikuje se poglavito. Kakovo je to slavje katolicizma, ovo poniženstvo toli silnoga vladara!

* Karijatide se zovu u arhitekturi ženske statue, koje se za potpor pod atulu ili korniž upotrebljavaju (Nosilice?).

† Camarila. Tako se je u Španiji zvala ona svijetu poznata otajna vlast.

‡ U duljini imade po Quadriju 154, u širini 74 stope mletačke mjere; a mletačka stopa priliči 1 pariskoj 0 = 10.

Čudno čudo, što se vieku
Do današnji dan ne zgodi,
Car, pred noge koga teku
Za mir iskat svi narodi.
(Gund.)

Ovi car krotak, smjeran kô uskrsno janje!

Stijenu od Piazzette - naproti Tintoretovom Paradizu - ukrašuje među inimi "Povratak dužda Contarinija poslije zadobijene nad Genovezi god. 1379. pobjede". Izvrsno djelo P. Veroneskog. Manje proslavljena, al što se predmeta tiče, mnogo zanimivija slika J. Palme nalazi se na lijevoj stijeni. A to je: "Prvo osvojenje Carigrada, po sjedinjenoj vojsci Mlečanâ i križara god. 1204." - Gle, kako hrabri dužd Enriko Dandolo na čelu smjele svoje čete jurišom na bedeme navaljiva i stijeg s. Marka usađuje! - Ovaj vitez bio je starac od 90 godina i malo što ne na obadva oka slijep, kad se je takovim junaštvom iskazao. Motrećemu ovu sliku dolaze mi na um one riječi Gundulićeve:

Tko je oni, Gospodine,
Ki ide pàrvi prida svime,
A porušen nad sve ine?

-----ono 'e slika,
Ko'i si u suncu ime udjelja,
Istočnoga dobitnika.

I u teatru Fenice vidjeti je na prvoj kortini sliku ovoga junaka. Tamo sjedi na paripu, a carigradski poslanici poklanjaju mu na koljenih ključe i krunu Carigrada.

Vrh prozora, koji na Slavjansko žalost gleda, prikazivaju se dvije zgone iz crne dogodovštine Slavjanâ. Prva je "Poddanje Zadra" od Domoboja Tintoretta, a druga: "Opsjednuće istoga grada s kopna i mora" od Vičentina;

Triesi umàrli sve užihu,
Sve obujmiva magla càrna,
Oblaci se striela dižu,
Grad ognjenih pada zàrna.⁶⁹

Nu sve ove strijele nemoćno bi se odbile na klisuri svijetu poznate slavo-dalmatinske hrabrosti, da su se gradovi Dalmacije upoznali s onom koristi, koja se rađa, kada jedna ruka drugu pere!

Klonulom ćudi dijelio sam se od ovih slikotvorâ. Niti me je tješio srodni udes inih naroda, koji se na sijejavućih tavanicah ove dvorane u kistu vještih slikara odsjenjiva, kao na primjer: P. Veroneskog "Osvojenje Smirne"; Franje Bassana "Potjera i razbiće hercega Viscontija po mletačkom konjaništvu" i "Pobjeda Đure Cornara nad Nijemci"; Palme "Osvojenje Padove" i "Uzeće Cremone" itd.

Ispod korniča vise priličja mletačkih dužda. Prvi u redu je Obelerio dužd god. 804. Za njim slijedi ostalih 76; a u obližnjoj sobi nalazi ih se još 39. Priličja petorice fale, jerbo

ukupno bilo je 120 duždâ. Mjesto, gdje bi priličje dužda Marina Faliera stajati imalo, prazno stoji sa sljedećim napisom: "Hic est lucus Marini Faletthri decapitati pro criminibus".

U obližnjoj dvorani odvjeta (Sala dello Scrutinio) žalostio sam se opet, nu zajedno i jadio. - Žalostio zato, što vrh prozora "Uzeće Kotora" od A. Vičentina gledati moradoh, a jadio, što hvastanje mletačko granicâ nema. U prijašnjoj bo dvorani prilikuje se šarovitimi, u oči udarajućimi bojami "Predobivenje Zadra" i to u dvostrukom eksemplaru, al to im nije bilo dosta; i ovdje je morô kist Tintoretta zgodu ovu na kornišu ubilježiti. To je u mojima očima bezobzirna nepristojnost, koja bi barem iz obzira štednje prama svojim surotnikom izostati bila mogla. - Naproti vratam stoji Palma "Sudnji dan". - Doći će, doći, mislio sam u sebi - jednoć sudnji danak, doći će Vidov danak; - i obazrevši se na ispražnjene dvorane šaptao sam utoživo: "Venecijo, tebi je već došô!..."

U knjižnici s. Marka imade također bogatih zbirka od medalja, statua, poprsja, basreliefa od mramora i mjeda. Među njimi dopade mi se najvećma grupa: Leda i Jupiter u prilici labuda, kao što i jedan mrtvi vojnik. Oba komada su starogrčki umotvori.

Osobito je krasan pogled s balkuna velike dvorane, koji na Žalo Slavjanâ gleda. Prostrana luka sa svojim šarenimi jedri, među kojimi crne gondule tamo amo blude; krasna kupola hrama s. Maria della Salute s one strane velikog kanala; Giudecca s velikoljepnim svojim hramom "Del Redentore"; otok s. Giorgio Maggiore, a uzduž Nabrzežja slavjanskog slikovito mnoštvo gondoljera, mornara, vojnika, filarka, gizdelina itd.: to je prizor, koji se odavle čovjeku predstavlja. Nu i tužna uspomena trepti nad ovim doksatom, gdje je glava pogubljenog Faliera izvržena bila. S ovim duždom padoše god. 1355. 16. travnja također i mnogi Dalmatini, koji su š njim u potajnu savezu bili. - Međutim to nije prva visoka žrtva vijeća Desetorice. Faliero bio je četrdeset deveti mletački dužd; od njegovih predšasnika odrekla su se petorica dobrovoljno ovog dostojanstva, petorica bila su prognana, devetorica službe lišena, petorica pogubljena, tako da je Faliero između 49 u redu ovih nesretnikâ devetnaesti bio.

Kada čovjek blistajuće ove dvorane motri, u kojih se divljo-slobodna razmniva umjetnikâ zrcali, to bi mislio, da su ovdje ljudi u vječitih svetkovinah najsretnije dne trajali. Nu jedva što se nekoliko koraka uvis popneš ili pako siđeš, to ćeš se uputiti, da je šibolet upraviteljstva strah i trepet bio. Pod rajem ovog velikoljepja širi se pakao strahovitostî. Na onoj strani palače, gdje njezine bjelomramorne zidine kanal "Rio di Palazzo" pere, nalaze se one grozovite tamnice

"Pozzi i Piombi",

o kojim već i svaka baka, koja romane čita, zboriti znade. - Ove državne tamnice, "Pozzi" ili studenci nazvane, vijugaju se krvničkom umjetnošću po debelih zidinah palače. U ove tamne, tijesne i vlažne uze, koje mrtvačkim rakam priliče, - zakapali su se nekoć živi ljudi. Nekada bilo ih je oko dvanaest. S prvim došašćem Francezâ srušena ih je veća strana, imenito one, koje su se do valova, - pače dva hvata ispod ovih - pružale. Koji međutim volje imade, može se do njih kroz jedna poklopna vrata dovući. Nu, kao što nam cicero-ne kazivaše, osim spilâ, koje su podrtinami zasute, ne će ništa naći. Nekoje ovih tamnica bile su gvozdenimi rešetkama od mora razlučene, tako da je tamničar do pojasa u vodi stajati morô. Godine 1761. bi neki na smrt opsuđeni Francez visokodušno (!) omilošćen i u ovaj red tamnicâ zatvoren. Ovdje je taj čovjek čitavih 37 ljetâ polak u zraku, polak u vodi proveo. Kad čovjek podobna sluša, ne zna, da li bi se aristokratičkoj ovoj okrutnosti

ili orijaškoj jakosti ljudske naravi više čudio. Tko je na smrt osuđen bio, njega su iz ovih zidina izvukli, te preko mosta uzdisajâ

"Ponte dei Saspiri"

preveli. Na kraju ovog mosta zadavili su ga u jednoj celici i tada su ga ribam za hranu u kanal bacili. Most uzdisajâ je jednom pokrivena galerija i hodnik, koji se pruža od drugog kata palače duždanske u današnje tamnice preko kanala, koji ove zgrade veže. Ko je jedanput kroz ovu galeriju prošao, već se nije nikada ili posve rijetko natrag vratio. Smrt, vječita tmina ili olovni krovovi bijahu udes takovih nesretnika.

Olovni krovovi,

pod koje su se osuđeni zatvarali, nisu također zadnja vrsta paklenih ovih kina bili. Olovo bo od sunčanog žara usijano nije posve prijatna sjenka. - Bez traga i glasa nestajalo je često puta ljudi iz domaćeg kruga, bez da se je ikada zacijelo saznati moglo, kamo su dospjeli. Na ovom 37 hiljada četvornih stopa širokom prostoru* ječi 37 milijuna smrtnih grijeha. - Pasjom bešćutnošću i prezirućim mučanjem davilo je blagorodstvo u ovih krvjom i suzami ovlaženih prostorih sve, što god se je do njega popeti ili nadletjeti ga usudilo se. Ubijalo se bez milosti sve što se je ovoj krvožeđi budi muževno opiralo, budi šapćuć samo takovu osuđivalo. Tko se je ustezao senatorsku razbludu svojom sramotom pitati, postô je hrana morskih raka. - Bodeži, rastezala, krv, uzdisaji i suze napunjuju većinom povijesne mletačke listove. - Tko se na ovom mjestu tješiti ne može nad propašću Republike, onaj ne vrijedi drugo nego da se njemu za volju ove tamnice od razvalina isprave i da tad polovinu života polak u vodi, a polak u zraku stojeći sprovodi, drugu pako polovinu svojih dana da se pod olovnatimi krovi suši.

Među inimi spomenici nekadašnje zaglavne procedure kažu se na stijeni spomenute palače mjesta, gdje su čeljusti lava stojale. U ove bacale su se u potaji pismene tužbe proti osobam i obiteljim. Inkvizitori, koji su k ovim u stijenu spuštenim ormarcem ključke imali, morali su rasuđivati, nakoliko bi podobni oglasi vjerojatnost zasluživali. - U arsenalu vidio sam jednu golemu gvozdenu kacigu s mnogimi luknjicama na šišaku. Kroz ove boli su glavu osumnjičenog šilom, iglami i inimi malekostmi, dok je čovjek, bio kriv il nevin, naposljetku ispovjedio, šta su njegovi krvnici želili.* † Nu znamenito je to, što je ova kaciga osobitom pomnjom izrađena i vrlo umjetno napravljena; - ne manje krasan je i spomenuti most uzdisajâ. Ovaj bo je bijelim mramorom obučen i veoma izvrsno izdjelan. To svjedoči da je u Mlečića duh plastičke umjetnosti i nad istim barbarskim iznašašćem treptio.

U tečaju stvari čudnovata mi se čini ona prigoda, što posljednji sužanj Mletačke republike neki Dalmatinac, imenom Lacković bijaše. Uzrok njegova utamničenja, kao što su mi kazivali, bio je taj, što je u sumnju pao, kô da je u potajnom porazumljenju s Turci bio. Ovoga su izbacili Francezi prilikom svoga prvog došašća u Mletke. Nu, lišen punih 14 godina svjetlosti, jedva što na frižak zrak izide, oslijepi, te umre onaj isti dan. - Znameniti

* Opseg palače duždanske.

† To još nije takovo čudo za vjekove tamne prošasnosti, kô kad se u napredujućoj (?) dobi, kakova je naša, slična sredstva upotrebljavaju. Nije tome davno, što sam iz jednog vjerodostojnog izvora čuo da su neke osobe u varmeđi m- jošte prošle g. 1843. kod tako nazvanih dobrovoljnih ispita pet vrsti torture upotrebljivat običavale.

to je to, rekoh, zato, što je zadnja osoba, koja se je u trinaestoljetnoj drami Mletačke republike ukazala, bila član onoga naroda, koji je nekoć Mletke utemeljio, - naroda onoga; kojega sila, kao što slavni Tommaseo kaže, bijaše ono nešto strahovitih nokata, što Markovomu lavu ostade, kad je odavna već bogatu grivu, zube i šape izgubio bio.

Poslije podne najmili smo jednu gondulu i odbrodismo na

Otok s. Servolo

Bio uzrok tuga oli bolest; oni udar, koji bilo ma jednu žilicu osakati prouzrokuje neki čudan razor u duši. Mi smo sužnji naših mišica (Muskeln) i nevoljne lutke, koje od djelotvorja čudljive krvi zavise; i veličanstvena duša sa svimi svojimi sposobnostmi, velikoljepnimi svojstvi, i hvastavimi zahtjevi nije dok u tijelu pribiva, ništa drugo nego igraljka ovog taštog djetića.

Bulwer.

Ovdje je jedna velika bolnica za mahnite. Po hodniku sjedilo i hodalo je više ljudskih prilika, o kojih nismo znali, jesu li ili nisu zdrave pameti. Međutim mirovno njihovo ponašanje upokoji nas. U drugom predjelu bilo nam je ponešto vruće. I ovuda je nekoliko ovih nesretnikâ prosto mimo nas hodalo, ali izbuljeni njihovi pogledi, po koji škripajući "corpo di...", a kadikad dižuće se pesti činiše, da smo se radi našega znatiželjstva i kajati začeli. Međutim nešto od stida, nešto pako uzdajući se u utješive riječi našeg vođe nismo se vratiti htjeli. Ovi nas je uvijek uvjeravao, da to nisu podnipošto zlobni luđaci. Kasnije smo doznali, da je i naš vođa bio luđak, nu na sreću jedan između dobroćudnih. - Napokon dođosmo do onih, koji su u posebnih celicah obitavali i stranom u verige okovani bili. Stari sjedoglavci s izopačenim i osušenim obrazom, mladi i kô jedro drvo čvrsti dječaci s gorostasnim tjelesima, ležali su stranom na podu, stranom su pako svojimi lancima zvečali. Čini se, kô da ovi tek zato tako debljaju, što ih um ne uznemirava. - Mi se brzo ovih žalostivih prizora zasitismo, niti smo do kraja ići želili, tim većma, što jedan između prostoprohodnih luđaka svoje drugove tjerati, te pešču grozovito kresati začu. - U bašči, ili bolje da rečem, na jednom zelenom prostoru, zidom opkoljenom, nađemo više tako nazvanih dobroćudnih mahnitaca; neki su nam htjeli dokazati, da su pri čistoj pameti, time, što su svojih drugova mane nama tumačili, te vrhu njih se smijali. - Među inimi opazimo jednog s knjigom u ruci i s velikom ozbiljnošću tamo amo koracati. Jedva što nas ugleda, približi se k nam posve pristojno, i začu rječitošću Talijanu prirodnom svoja fata (zgode) pripovijedati, koje ga u ovo zavedenje dotjeraše. S početka govorio je talijanski, a poslije, kad mu je g. Čumikov kazao, da nismo tome jeziku vješti, zborio je franceski. Nu to s takovom razboritošću, da smo ga za kakovu žrtvu progonstva smatrati namjeravali. Međutim nešta dade nam ipak povod misliti, da su mu polag sve njegove suade točkovi jedno malo pomiješani. Pri našem odlasku naime predade on s velikim otajstvom g. Čumikovu neki maleni smotak, u kojem osim četverouglatih papirnih obrezotina, raznim brojevi i pismeni providenih, ništa ne nađosmo. Ovaj nesretnik bio je, kao što smo to kasnije doznali, jedan ne posve neznatan talijanski pjesnik; nu, budi odviše divljom fantazijom, budi preobilnim čuvstvom od naravi obdaren, običavao je raznovrsne jeremijade stranom u kavanah, stranom pod pilom s. Marka bezobzirno improvizirati. Poradi ove

nesmotrenosti bi simo umješten, da mu se srce, možebit i mozak, ponešto rashladi oli posve zavrije. S ovog "svijeta u malenom" odbrodili smo na susjedni

Otok s. Lazzaro,

gdje se manastir armenskih kaluđera nahodi. Oni su si već mnogo zasluga othranjivanjem mladeži svoga naroda, kao što i tiskanjem i raširivanjem mnogih knjiga, osobito u istočnih jezicima pribavili. Na ulazu pozdravi nas veoma uljudno jedan otac, te nam sve pokaže i rastumači, šta je ovdje vidjeti vrijedno. U bogatoj knjižnici manastira nalazi se među inim stvarima jedna stara (od 5000 godina), vrlo krasna, ili bolje rekuć, vrlo dobro sačuvana mumija, jer mumija, bila ona ma kakova, upravo onoliko krasote na sebi ima, koliko isušeni gavran. Ovdje smo vidjeli također jedan vrlo dobro pričuvan papyrus itd. Knjigotiskarna providena je svimi vrstama pismenâ. Naš pratilac pokaže nam jednu od palca debelu knjigu (proizvod ove tiskare), u kojoj je "Očenaš" u svih poznatih i nam nepoznatih jezicima utišten. - U ovom samostanu bavio se je nekada mnogo Lord Byron, gdje je također jednu englesko-armensku slovnice s pokojnim priurom manastira, glasovitim jezikoslovcem, složio i izdao. U tiskarni ovog kloštra vidjeli smo jednog kaluđera s takovom bradom, kakove naše društvo još nikada vidjelo nije, crna kô krila od vrane, a duga ča dolje do stegna. Da sam ja vlasnikom ove brade, bacio bi olovna pismena i crnilo, svrgô bi kutu (kapu) pa bi živio u bijelom svijetu na račun ljudske ljubopitnosti.

Ostavivši armenski samostan plovili smo upravo na "slavjansko" zemljište. To će se mnogomu nevjerojatno činiti, pa ipak je tako.

"Giardini pubblici",

pučki vrt, kamo smo u taj par brodili, i koji se na kraju Slavjanskog žala nalazi, prava je slavjanska zemlja na zapovijed Napoleona iz Istrije simo u velikim lađah dovezena. Ovaj vrt imade priliku poluotočica, koji se u more pruža. - Danas je još kako tako živahan, nu po djelatnicima ukazuje se većom stranom prazan, premda se iz skuta sjenitih njegovih aleja i krasan izgled uživa. Čini se, kô da Mlečani ne imadu velikog nagnuća k ugodnoj zeleni naravi. - Kazivali su nam, da imade mnogo i mnogo ljudi, koji kopna nikad ni vidjeli nisu, osim sa zvonika s. Marka. - Mlečani, kao što sam opazio, vole pod arkadama Markove pijace dne svoje trajati. U podne sastaju se tamo, da se međusobno pitaju, da li će uvečer doći, a uvečer, za da se izvijeste, da li su u podne tamo bili. Publikum taj mogô bi se prisposobiti vjeverici, koja je u valjevitom kavezu zatvorena. Uvijek bježi, te bježi, a da se s mjesta ne udalji. - A šta su arkade Markove pijace za dvorno obučeno općinstvo, to je Nabrzežje slavjansko za manje dvorni ili posve, za napola obučeni publikum.

Riva de' Schiavoni,

to je osobito po nedjeljah i praznicima mletački Wurstelprater. Elizium i Hietzing. Sve, što oči i uši gonduljera, mornara i podobnih ambija draži - što im grlo žudi, želudac osjeća, svega toga imade ovdje u izobilju. Hladne vode, koja je stoprv pred trima dani iz Brente donešena, dobiva se tu za jednu centimu, a prsk (Spritzer) mistre* niti u račun ne dolazi. - Ovdje se žuti od jeda polenta, što je samo za sirote na svijetu; ovdje imade pastičije kras-

* Mistra je vrsta žitne žganice, koju prosti puk s vodom miješa, te tako piće većom stranom već ostarjelo ponešto destilira.

nog imena, ali rđavog teka, jušadi s raskuhanom janjetinom i cijelimi kostmi. - Eto tamo nudi visokoučeni doktor Dulcamara svim nevoljnim svoju službu iz čistog čovjekoljublja. Ovdje svetkuje rajska poezija u osobi jednog gladujućeg improvizatora svoja slavja. Iza ovoga utemeljio je vlasnik jednog Herkulesa i jednog Liliputanca svoju kolibu. Tamo malo dalje stoji hram jednog zmijožderca. Sad se sluša glas orguljica pod jednom tamnom kamerom, sad zaori trublja pred kabinetom voštanih lutaka i poplava šarenog mnoštva teče sad amo, sad onamo.

Turajući se kroz ove stišnjene gomile upazimo pred nami neku gospoju u crnu svilu obučenu. Na glavi joj stolovaše šešir iz crne kadife, a lagana fazziola treptila je iza njega. Uz ovu donnu vukla se je polagano njezina duenna, a treća u ovoj družbi bila je neka podugačka figura s bijelimi čarapama i crnim gondulami na noguh. Pantaloni lišeni potponâ laptali su sveder za udaljenimi gondulami od cipelâ, - ali zaludu. Nitobrojni repovi fraka pljeskali su zloradno radi ovog taštog laptanja i bezuspješnog napora kratkorodnih pantalona. Iz žepova ovog intrigana pršile su dvije šarene marame kô barjaci od fregate. Uz ušesa ovog čovjeka strčale su dvije jačice, šiljate kô bodeži abručkih lupeža. A tko bijahu ovo troje? pitati će blagonakloni čitatelj. - Nitko drugi, nego naš Tirolese in Venezia sa svojom Signorom i u pametaru obožavana Laura. - "Guten Abend, meine Herren", reče Tirolac; "Buona sera" gakala je Signora. Nu Laura, smetena možebiti od vlastite elegance, gledala je zarumenjena stidljivo na tarac, dok smo se i mi svi redom nad njezinim preobraženjem čudili. Napokon se i ona razabere, te na naše pitanje "Come state, Signorina Lauretta" jedan "Oggi bene" odgovori. Nu Laura nije danas samo za dana damu predstavljala, već je i uvečer od napora djelatnog života prosta bila. Jer, kad smo poslije teatra kući došli, nije nam ona, kô drugda, svijeću prižgala, već je u svom krevetu možda o slavju današnje nedjelje snivala, dočim je za danas najmljena čuvarica nas dvorila. - Sutradan posjetili smo

Hram slavjanski s. Jure,

koji u predjelu kastelskom (Sestiere di Castello, Fondamenta dei Greci) leži. Gradilac ove god. 1550. sazidane i istočnom obredu namijenjene crkve bio je J. Sansovino.* Slog je njezin čist i jednostavan, vlastitost koja uvijek čovjeka uznosi. A usto je ipak čvrsta i krasno nakićena. Čelo (façade) ovog hrama ukrašuju slike od mozajika u trih razdjelih. Unutri nalaze se također nekoji vrlo krasni mozajici. Ulazna vrata doričkog su razređenja.* † - Odavle prošli smo kroz vijugaste sokake u svijetu poznati

* Jakov Sansovino, rođen Fiorentinac, radio je u Rimu, Veroni, Padovi i Mlecih, gdje je god. 1570. umro. Od njegova cijela nalazi se u Mlecih nekoliko crkava, nadalje palače na velikom kanalu ležeće: Corner, Ca' grande, Manin, Fabbriche nuove itd.; nu najznamenitija njegova zgrada je c. k. palača, otprije Markova knjižnica. Ovu je isti Palladio za najsavršeniju i najkrasniju zgradu novije doba držô.

† U arkitektoničkih opisih dolaze često izrazi, kao što su stupovina doričkog, joničkog ili korintičkog razređenja (Säulenordug). Ov trojvrni je slog slijedeći: dorički je reci stupova najstariji i posve jednostavan, jonički stupovi zovu se, gdje je glava od stupa pužosličnimi nakiti urešena, napokon korintički su stupovi oni, kojih glave lišće primoga (Acanthus, Bärenklau) ukrašuje.

Arsenal

ili brodaricu. Ja sam prije toga mislio, da je to samo jedna ogromna zgrada, međutim uputio sam se, da je to čitava varoš opsega malo što ne onolikog kô Varaždin. Kažu, da ima dvije tal. milje u okrugu. Uokol je zidinami i tornjići zatvorena. Unutri ju križe kanali, raznovrsne zgrade, fabrike itd. Mi smo tri sata po prilici unutri tumarali, bez da bi se na jednom mjestu dugo bavili bili.

Nad ulazom stoji statua s. Justine od g. Campagne, na uspomenu pomorske one bitke, u kojoj su Mleci god. 1571. na dan s. Justine Turke pobijedili. - Uz balustradu vide se ona četiri gorostasna lava od mramora, koje je Fr. Morosini g. 1687. s gore Hymeta (blizu Atene) sobom donio. Rodoslovje ovih lavova starinari razno izvode, u tom ih se ipak veća strana slaže, da je onaj lav, koji na stražnjih noguh počiva, bio nekoć na uspomenu marathonske bitke postavljen.

Kopna oružnica providena je svimi potrepštinami jedne vojske. U šest dvorana imade oružja za 60 hiljada momaka. - U jednoj između ovih dvorana nalazi se spomenik od bijela mramora, kojega je Republika svojemu vrhovnomu admiralu Angelu Emu podigla. Ovaj zadnji slobodni mletački junak umre god. 1792. - Kao što sve, što sam dosad od Canove vidio, nalik od milote nosi, tako isto je i ovomu djelu ova vlastitost utištena. - Oružje Henrika IV., koje je on sâm Republiku poklonio, kao što i Gattamelate, kojega statuu na konju pred crkvom s. Antuna u Padovi vidismo, nadalje kacigu Atile (?) (teste Antonio Grueber Tirolese in Venezia), zlatni ključ grada mletačkog i m. d.; u kipodjelarnici pako kažu veliki kalup (model) Bucentora.* Boja ovoga bila je crvena, zlatom obilato rešena. Sâm kalup stojao je, kao što su nas uvjerali, 80 tisuća cekina. U razdjelu, gdje se c. k. privatne barke nalaze, visi komad slomljena vesla od nekadašnjeg Bucentora. - Ovdje smo također vidjeli jedan čamac, na kojem god. 1818. dva crnca iz Brazilije svojim krvnikom utekoše, spustivši se u svome koritu na široko more. Poslije brodovanja od više dana budu od velike neke lađe upaženi, te zajedno sa svojim čunom u Mletke dopraćeni. - Jedan između njih umre prije nekoliko godina.

Imade ovdje mnogobrojnih pokritih kantira za građenje svake vrsti od lađa; nadalje pet velikih toparnica i peći za taljenje. Najveća među ovimi prima 20.000 centi salivena mjeđa. Kad smo se mi tamo bavili, priugotavljali su upravo topove s kapticami (Kapsel). - Izvan spomenutih predmeta i zgrada nahode se jošte sljedeće: četiri velike držanice (talijanski darsena), gdje se najveće lađe pod krovom drže, premda odazdol na vodi plivaju; konačno užarnica, koja je 911 stopa duga i sasma od drva sagrađena. Talijanski zove se to "Tana", valjda će ova riječ od našeg "tanjiti" proizlaziti, kao što su god i mnoge riječi, koje se ovdje slušaju, slavjanskog počela.

Tko bi sve izbrojio, šta se ovdje gleda? Ovih predmeta zanimivost zavisi od ukusa i poznanja motritelja. Iz ovog uzroka neka bude tim dosta rečeno, da se ovdje počamši od magnetičke igle kumpasa, pa ća do sirova sidra sve, šta je za lađu potrebno, priugotavlja. - Na poširem jednom prostoru nalazi se množina topova. Napoleonski, kojih se također nekoliko nahodi, imadu napis: DIO MELHA DALAGUAIACHI LATOR. -

* Bucentoro zvala se je ona velikoljepna lađa na kojoj je nekada mletački dužd svake godine na dan Velike Gospojine s Adrijatičkim morem zaruke obnovio. Što se je tako po prilici svršivalo: Dužd u društvu Signorije i pratnje od 1000 barka spustio se je 200 koraka u daljini na pučinu, te bacivši zlatni prsten u talase, govorio je: "Desponsamus te, mare, in signum veri perpetuique domini." - Ova lađa izgorgjela je u vrijeme padnuća Republike.

U ovoj brodarnici radilo je nekada do 6000 rukotvoraca, dočim ih se danas jedva jedna tisuća zabavlja. - Ovo zavedenje rječitije, negoli sve ino, javlja tudincu nekadašnju pomorsku silu Mletakâ.

Na povratku dođe nekome između društva na pamet, da uniđemo u jedan albergo gonduljerâ, jednu od onih krčma, gdje se može dobiti

Objed za dva solda.

Da ne misli tkogod, kô da smo mi pohlepam želuca za volju ili iz štedljivosti ovamo unišli, moram primetnuti, da nas je ova odluka mnogo stala. Čovjek, kojino se podobnoj opasnosti izvrgne, mora da su mu nozdrve opskrbljene dobro uređenim njušnjimi živci. K takovomu poduzeću potrebna je svakako odvažnost i beznjušnost. Međutim naša znatiželjnost, probuđena jošte većma nagovaranjem Tirolesa, održi mejdan. - U jednoj između onih najvijugastijih uličica, koje se na potezu od Markove pijace (ako se po Slavjanskom nabrježju ne ide) do Arsenala nalaze, bulje na prolazećeg jedna do polovine staklena vrata. Vrh ovih veliča se jedna tabla, koje hvastavi napis gladan želudac bezgačaša draži. Na sva pripravnici prosrnemo nas petorica, na čelu Tirolac, odvažno unutra. Čovjek si vraga uvijek crnjeg prilikuje, nego što je u istini. O tome se i ovom prilikom uputih, jer tamna i zakađena soba mogla bi bila jošte tamnija biti, - kuštrava baka, koja je u jednom kutu uz plamteći kamin polentu miješala, bila bi još kuštravija mogla biti. Jedino, što je našu razmnivu ponešto natkrililo, to bijaše podugačka trpeza i dvije drvene klupe, od kojih zamazanije samo u Šurdu* u tamošnjoj gostionici vidjeh. Sedam fakina stajalo je jurve u ovom blagovalištu kao u areni sedam gladijatora. Oni su sveder koketirali sad s pušćim se kotlom, sad s nekakvim cokušom, koji se je na jednoj makini od pleha (lima) cmario, kô što djevenice na Novom trgu u Zagrebu.⁷⁹ Samo kadikad slušao se je po gdje-koji oskominjasti "dateci, dateci"; našto je opet iz kuta kamina jedan "subito" slijedio. Al ovaj babji "subito" valja da bi i dulje trajao bio, da nije neki fat dugi gonduljer "Porco della m... , portate, mentre abbiamo una fame tremenda" zaorio; - našto baka može biti uplašena pograbi kazan, pa ga na spomenutu tečnu trpezu prevali. Kazan se odmače i drktajuća polenta se okopni. Prizor je to, kô kad se gunjac sa žutičavog skine, kog vrhu toga jošte i groznica tare. Sad uze baka neku vrst gudala špagom naperena, te zače, kô sapunar sapun, polentu trančirati. Najprije podvori svoje proždrljčine, koji su se hvatili posla kô istorički oni proždori od Burgunda, te tad se k nam s jednim "Commandi, Signori" obrati. Naš Tirolac naloži odmah četiri porcije. Mi smo mislili, da on to umjesto ulazne nagrade samo onako donijeti dade i da će polentu u svojoj cijelosti ostaviti, nu domala se uputimo, da je naš Cicero, kad je tako pomno na ovaj posjet nas nagovarao, pro domo sua govorio. Jerbo, jedva što je baka tanjur spomenutog sokuša i polentu donijela, sjedne moj Tirolac za sto, pa udri po polenti. On je tako smašno tu polentu oplitao, da smo se mi nad njegovom polentomanijom čudom čudili. A kad su se napokon i neki između našeg društva više iz prokšije negoli potrepštine k njemu pridružili, začese bogami naši lazzaroni, kojim se zubi razmahali bjehu, dosjete krojiti i šale zbijati. Među inimi progovori upravo onaj, koji je prije toga "madonizirô", te reče proti svome drugu: "lo sono Eccellenza"; na što ga drugi upita: "kako to?". - Ta zar ne znaš, kaže, da sa gospodom ne može drugi jesti, osim koji im je sličan u časti? dakle ili smo mi ono; što ovi, ili oni, šta mi. Na ovaj silogizam udariše svi zajedno grohotom u smijeh. Smijući se i mi platimo za četiri porcije po-

* Jedno selo između Žakanja i Kaniže.

lente osam soldâ, to jest četiri grošića b. v.⁷¹ - U ovu sumu bi također i naljev uračunan. I tako ostavimo naše vesele stolne drugove, koji su si na naš račun objed začinjali. Nu to nije drukčije, koji ide u crkvu, mora mirisati tamjana.

Ovaj večer oprostili smo se s g. Čumikovim i Tedeschijem, koji su, jedan put sjevero-istoka, a drugi u Ameriku otišli. Ja sam mislio, da ne ću ni jednog više u životu sresti; al sam se smašno nasmijô, kad došavši u Trst atlantičkog broditelja opet opazih. "Zar vi Mesijaša, šta li čekate, da se već jedanput ne ukrcate?" pozdravih ga tamo opet. Nu ostavimo ovog mletačkog zelenkabanicu, dosta, što mi je na putovanju uvijek na vratu bio. Žalim samo za tolike posljednje "zbogom", koje sam zaludu na njega potrošio.

Zadnja dva dana našega bavljenja u Mlecih najmili smo jednog crvenkapu i stupivši na Piazzetti u gondulu posjetili smo

Veliki kanal

i nekoja u njegovoj blizini nahodeća se mjesta. Šta sam tom prilikom vidio, to ću nastojati čitatelju na kratkom izbrojiti, buduć da sam dosada i onako opširan bio.

Na lijevoj strani ovog kanala, malo više od hrama s. Maria della Salute, stoji

Akademija krasnih umjetnosti

(Scuola della Carita) s izvrsnima i opće priznanima umotvori ponajviše mletačkih slikara, kao što su: Carpaccio, Leandro Bassano, J. Tintoretto, Padovanino, Paris Bordone itd. Međutim, "Uzašašće Marije" od Tiziana Vecellia, koje se u cijeloj svojoj sjajnosti u prvoj dvorani veliča, prvenstvo i ovdje ima. Šta je repača zvijezda,* koja se jučer uvečer prvi put ukaza,⁷² među inimi zvijezdama, to je ova slika među drugima. - Nije zaludo car Karlo V., kad se je radi krunjenja u Italiji bavio, više puta rekao, da će se jošte mnogo cara roditi, al Tiziana nikada. Ovaj isti car odlikovao je toga umjetnika natoliko, da mu je jednom (kad je istog cara portretirô) padši kist s poda dignuo govoreći: "Vi vrijedite, da vas car posluži." - U starosti od 88 god. slikao je Tizian jošte jedno "Navještenje Marije", koje međutim samo zdaleka na izvrsnost njegovih starijih djela spominjaše. Saznavši jednom, da se spomenuta slika za tuđe djelo smatra, razjedi se natoliko, da uzamši kist i paletu velikimi pismeni pod istu sliku napisao "Tizianus fecit fecit". Ova slika nalazi se u crkvi Ježuitâ. - Kuga, koja je god. 1576, u Mlecih bjesnila, svrši njegov mnogotvoreći slavni život. Al vratimo se natrag u akademiju. - Ovdje imade sadrenih modela (kalupa), koji predstavljaju najznatnije umotvore, koji se u muzejih Rima, Napulja, Firenze i Londona nalaze. Među inimi čitava britanska zbirka mramornih umotvora Elgina, kao i kralja bavarskoga. - U prvoj dvorani sjednicâ stoji jedan maleni spomenik, u kom se desnica Canove, ovog slavnog kiporesca čuva.

Nedaleče od ovog zavedenja penje se uvis gospodski stan slavnog slikara Slavodalmatina Boška Medolića (Natale Schiavone), velikoljepna palača, nekada na obitelji Giustiniana spadajuća, sada pako vlastitost spomenutog umjetnika.

Nadesno diže se iz talasâ jedna palača podobnoga imena (Giustiniani), u kojoj je ljubosumnjivi mletački crnac Otello Desdemonu probo. I iz ove, kao i Capulettijeve palače u

* Ovaj komet, koji se prijašnji večer nad ovim prokuracijama na obzorju na veliko čudo općinstva ukaza, pretvori čitavu pijacu Marka u zvjezdarnicu, a sve gonduljere u zvjezdoznance. Jedni su proricali krvavi rat, drugi gladna, a treći obilata ljeta; - sve kao kod nas.

Veroni postade gostionica. To nije slučaj, kao što bi čovjek mislio, već upravo spekulacija gostionikâ, uslovena na onaj romantički bijes vijeka, koji u putniku za čudnovatim i rijetkim teži.

Doli niže zavoja velikog kanala stoje tri palače obitelji Mocenigo. U jednoj među ovimi obitavao je nekoje vrijeme Lord Byron, najslavniji pjesnik Albiona u novije doba († 1824.). Iz balkuna ove palače skočila je jednom njegova ljubovca Marijana svojevóljno u kanal. Raskošnik, kô što je bio, hotio je ovo zlo s drugim zamijeniti, al njegova Marijana, jedva što namjeru njegovu zanjuši, reče mu, da ona voli umrijeti negoli od njega otići. Lord, komu je valjda već dosađivala, nešto iz nehajstva, nešto iz nevjerovanja šutio je na to, a Talijanka vruće krvi - ni dva ni tri - nego skoči s doksata u mrzli kanal, iz kojega bi međutim pomoću goduljerâ izvučena. Ovaj salto mortale imô je za Talijanku, osim što se je smočila, i tu posljedicu, da je još nekoje vrijeme na jednoj villegiaturi u La Miri sa svojim ljubovnikom živila, dok se je napokon ovi s teškom mukom dekolonizirô.

Dalje nalijevo vidi se palača Pisani. U ovoj nalazi se jedna slika Pavla Veroneskog "Obitelj Darija pred nogama Aleksandrovim", koje međutim ja radi detaljnosti, s kojima je ulaz skopčan bio, nisam vidio. - U bližini od Ponte Rialta nalazi se crkva s. Giacomo, kojoj poradi njene starine (god. 421. sazidana) mjesto ovdje podijelih. Odavle nadesno brodili smo pokraj tako nazvanog "Fondaco de' Tedeschi", nekadašnje skladište za robu, koja je iz Njemačke dolazila, il se odavle tamo opremala. Čelo ove goleme zgrade ukrašivala su nekoć stjenoslikovanja od Tiziana i Giorgiona, nu sada su već izvjetrana. - Ovdje se nalazi c. k. financija.

Čelo palače Vendramin-Calergi korintičkog razređenja, stupovjem od grčkog mramora nakićeno, vrijedi da se mimogred promotri, kao i stijene iste palače, koje su porfirom zmijevnikom i drugim dragocjenim mramorom obložene.

Na lijevoj strani kanala diže se uvis "Fondaco de' Turchi", nekoć skladište za istočnu robu i stan za turske trgovce. Ova palača je u slogu i ukusu arapskom sazidana. - Muzej Correr, u kojem se bogata zbirka raznih rijetkosti nalazi, bijaše za danas zatvoren.* - Mi dakle nastavimo naš put u kanal Cannaregio, na kraju kojega nahodi se

Botanički vrt.

Više vožnji, negoli botaniki za volju odbrodismo do njega. Ja barem ništa više ne poznajem u ovoj struci naravoslovnoga znanja, nego ono, što babe na pijaci prodavaju.⁷³ Pa i to još tako nedostatno, da bi trubeljiku (kukutu) s friganimi pilići umjesto peršina lasno progutnuo. Nu to baš nije takovi paradoks, kao kad je doktor kirurgije sebe i svoju ženu sa sokratskim ovim dessertom; misleći, da je peršin, nahranio. - Napô mrtav uputi se moj ljekar u gorostasnoj pogreški pisara svoje diplome. Na sreću niti je bio on mudroznanac, niti njegova supruga, i tako oboje živi ostadoše. Međutim ova mala bludnja dade barem gospodinu tome priliku osvjedočiti se o istini onih riječi njegova sumučenika Sokrata: "Našeg znanja rezultat jest doznati, da ništa ne znamo." - Nu stupimo u bašču.

Šetajući se po razdjeljenjih, koja živice od istočne tuje (*Thuja orientalis*, *Lebensbaum*) rube, slušao sam vrtlarića, kako imenoslov svojih 8000 pitomaca memorizira. Rado bih mu bio prištedio ovaj napor, ali sam mislio opet, govorio on ili šutio, "buona mancia" mora biti; dakle svejedno. - Većma su me zanimala u postavi kamelije osobite krasote; imenito, jedna *incarnata*, i dvije druge, naime *Camellia fimbriata alba* i *variata rubra*. Nu

* Slobodan je ulaz samo u srijedu i subotu.

najveće čudo ove postave je jedan *Cactus brasiliensis* 20 stopa visok, kome će domala i prostora uzmanjkati. - Ovdje sam također dva veoma čudnovata rašća prvi krat vidio. To bijaše *Pourretia aeranthos*, zračno bilje, i *Cordyline vivipara*, koje ću ja mahovnjakom pokrstiti. Jedno i drugo na niti visi. Oko korijena posljednjeg navezano je malo mahovine, ali oko prijašnjeg baš ništa, već mu korijenje sasma golo i bez najmanjeg praška zemlje u zraku vegetira. Nu to su pojave kakovih se i u carstvu životinjskom nalazi, s tom razlikom, što ih u posljednjem više imade, i što se one ne hrane upravo od zraka, premda uvijek u njem živu.

Odavle istim putem natrag u veliki kanal, svratili smo se š njega u lokalitet "ai Frari", od hrama

S. Maria dei Frari

tako nazvan. - Nemoj mrgodit čela, čitatelju, što te opet u crkvu vodim. To je posljednji put. Eto ti dovoljne utjehe. Rado bi te i tim polazom poštedio, da to nije najveći hram u ovom vodenom gradu i da mi nisu značajni neki znaci talijanskog crkvenog života upravo u ovoj crkvi većma u oči udarili negoli drugdje. - Odmah kod ulaza zabavljalo se je nekoliko zidarâ, dalje u sredini crkve propovijedao je neki prodikatur riječ Božju, nu to takovimi gestikulacijama, da bi čovjek mislio bio, sad će se prodikaonice na kukavne grešnike strmoglaviti. Kod glavnog oltara služio je opet drugi sveštenik misu. U jednom predjelu crkve imô je na glavnom oltaru neki slikar svoj odar, na kojem je jednu Madonu Gian-Bellinija kopirô. Nu sve to neka bi još bilo; ali pod nogami ovog umjetnika sjedio je jedan čovjek one vrsti, koje Nijemac imenom "Künstler-Narren" krsti. Ovaj čovjek gledao je ispod odra neprestano na platno umjetnika, kao željva (kornjača) u jaje, i naslađivao se je ručkom, koji je iz putra, roastbeefa, jaja, mlijeka itd. sastojao. Sve onako, kô da je kod kuće ili u kojoj gostionici. Međutim to se je samo meni čudno vidilo, u Italiji je to à l'ordre du jour.

Ova crkva prenapunjena je mausoleji, žarami duždâ, vojvoda i inih glasovitosti. Nu većma, negoli ukopni ovi spomenici, zanimali su me spomenici na slavu Canove i Tiziana podignuti. Nadesno od ulaza stoji sasma prost kamen sa sljedećim napisom:

QUI GIACE IL GRAN TIZIANO DE VECELLI
EMULATORE DE ZEUSI E DEGLI APELLI.

Po naški:

Ostanci Tiziana Vecella,
Takmaca Zeuksa i Apella.

Nj. velič. kralj Ferdinand zapovjedio je jošte god. 1838. prilikom naime svečanog poklonstva, da se na slavu ovoga umjetnika spomenik od kararskog mramora stavi. Izvedenjem ovog kraljevskog naloga bavi se sada mletački kipotvorac San Domenichi. - Naproti jednostavnomu spomeniku Tiziana stoji krasni mausolej Canove. Sedam najvještijih kiporezaca su izdljetsali ovaj spomenik polak osnove, koju je Canova za grob Tiziana načinio bio. Na poširem podlogu vidi se, kao da ide više prilikâ u naravskoj veličini; prama jednoj ukopnoj piramidi, koja se u dnu nalazi. Sve je od bijeloga mramora i mnogo priliči spomeniku arkihercežice Kristine, kog je nekoć Canova u augustinskoj crkvi u Beču stavio. - Na podnožju je napis:

ANTONIO CANOVAE PRINCIPI SCULPTORUM AETATIS SUAE COLLEGIUM VENETUM BONIS ARTIB. EXCOLEND. SODALI MAXIMO EX CONLATIONE EUROPAE UNIVERSAE A. MDCCCXXVII.*

Malo dalje nalijevo crkva je sv. Roka, u kojoj se glasovita slika Andrije Schiavona "Bog otac okružen od anđela" nalazi. - U susjedstvu pako ove crkve je jedno mjesto, samo s toga uzroka vrijedno da se napomene, što se samo na njemu u svemu gradu konji vidjeti mogu. Ako se čovjeku baš zaželi može ovdje uz priličnu cijenu jahati.

Osim već napomenutih, zaslužuju jošte sljedeći

Umotvori dlijeta,

da se napomenu. Gorostasna statua Marka Agrippe, koja se u bogatoj zbirki starobitnih statua palače Grimani (Ruga Giuffa) nalazi. To je dragocjeni staro-grčki umotvor iz dlijeta Eroa, donešen amo iz Rima, gdje je prije toga u pridvorju Pantheona stajao. Nadalje u palači Treves, prije Emo (Contre Barozzi), stoje one dvije, umjetnomu svijetu dovoljno poznate prilike od kararskog mramora: Hektor i Ajaks od Canove; napokon u palači Comello i Albrizzi Theotochi dva komada od Canove, koje međutim ja vidio nisam. Veoma sam žalio, što istoga umjetnika boginju mladosti gospojicu Hebu, koja je Seumea na njegovoj sirakuzanskoj šetnji toliko ushitila, vidjeti ne mogoh. Ona bo preselila se je odonda u Draždane.

Nu doba je već, da se od ovog zaglavja znatnostî odijelim, ne, kao da se u ovoj Golkondi umotvorâ ništa više ne nalazi, što bi spomena vrijedilo, već iz uzroka sasvim drugih. Prvi je, da se umjesto knjižice knjižurina ne stvori, a drugi je jošte jednostavniji. Opisiva-telj podobnih stvari, ako ne želi, da se u red prostih registrantâ stavi, mora vrhu njih i sud svoj općinstvu predložiti; a to bogami nije tako lako, kao što bi tko mislio izvolio. - Istina je, da se čovjek ove nužde kadikad za štitom udivljenja oslobodi, jerbo ovo riječi nema, ali na žalost i smetnju pisaoca znade to i čitavi čitajući svijet, da je lasnije diviti se, negoli rasuđivati (razumijeva se: pametno), premda je i to lasnije negoli isti umotvor proizvesti. Udivljenje je u podobnih slučajevih bojna varka, koja ako se jedanput, dvaput upotrebi, prvobitnu silu sasvim gubi. Ako je pako ono čuđenje štogod više negoli lukavština oli potpora spisatelja, ako mu ozbilja iz dna duše ističe, tad se opet pogibelji izvrgne, da podobna nepretrgnjena očitovanja od udivljenja, ovi izrazi uznešenih njegovih ćuti štioaca na ono prirječje, ne dovedu, "tko crkve vidio nije, i peći se klanja".

Žurno dakle na drugi tema, i to na takav, kojega napjevi izobilje milozvučnih harmonija, ali kadikad zajedno i s celomnih varijacija imadu. Ovaj tema zove se ženski, il po estetic

* Canova je umro u palači Francesconi (Campo Ruzzolo pod br. 989), gdje se u njegovu slavu i jedan napis nalazi.

Krasni spol.

Žene štujte, one pletu nam i družę
U zemaljski život od nebesâ ruže.

Trnski polag Schillera

Kod ovih rajskih naravi umotvora rasuda in regula mjesta nema, a udivljenje se i nehotice ujavlja ili kradom dovlači. Svako mnijenje vrhu ovog predmeta klima i utvorno je više ili manje, jerbo u očiju razbludne Kleopatre žalibog ona ista očarajuća vatra plamti, koja i u pogledu Kalipse, vjerne ljubovnice Ulisa... Srce žene priliči onomu cvijetu, koji se s ogručem sunca raspupava, a sa zapadom opet savre. Jerbo i ono se tek tada u pravoj svojoj slici ukazuje, kad ga zrake strasti upale. - Nu to je samo pravilo za naš najbliži okrug ili tamo, gdje sami pogibioni lov lovimo. Međutim udaljeni od kruga, iz kojega si predmete za naše rasuđivanje odabramo, prosti svakoga dioništva u srcolomnom kockanju, možemo ipak ponešto pravije i ove stvari rasuđivati.

Neki Englez nutritus lacte ferina kaže, da je u Mlecih više skandalâ u toj struci vidio, nego što ih je u Londonu čitave godine doživio. - Ja ne znam, da li je ovaj laskavac iz Bondstreeta verse pravio, nu toliko mogu ipak čitatelju o njemu kazati, da je nekoja poetička svojstva imo.

Lord Byron u svojoj poslanici na Murraya (1817.) zbori od svog zemljaka ponešto zdušnije, nu i u njegovoj referadi poznaje se pisalac "Don Juana". On veli među ostalimi: "Jedna gospoja, koja se (osim svog supruga) s jednim ljubavnikom udovolji, drži se u Mlecih za kreposnu, one, koje ih više imadu, za mrva razuzdane, a samo se one kore, koje si ljubovnike ispod svojega stališa odabiraju". - Posljednja izreka je po svoj prilici istinita bila, barem je to primjereno naravan običaj u državi, kojom je živalj aristokratički 13 stoljeća upravljao. Što se pako prvih dvih zasada (izreka) tiče, to su ili kreposnija vremena nastala ili je izvjesnik svoja ljubovna vuhvenstva za mjerilo uzô.*

U Mlecih, kao što i opće u Italiji, spadalo je k tako nazvanomu bon tonu, da si je svaka gospoja jednog Cavaliera servente il Cicisbea držala. Što je u Njemačkoj Hausfreund, u Španjolskoj Cortejo, to je po prilici u Italiji Cicisbeo. Ovi čičisbei su samo uzdanici i postojani pratioci gospojâ. Međutim može si čovjek lasno misliti, da podobni savez ovdje ili ondje i svoje granice prekoračuje, nu naredno ništa se ne događa među njimi, što bi zakonskoj vjernosti naškoditi moglo. Ali ova sumnjiva navada sve malo pomalo prestaje, osobito kod ljudi, koji kućevno tiho zadovoljstvo zahtijevanju mode ne će da žrtvuju.

Nu reći će mi tkogod, da je to zahtjev stvari rasuđivati, koje ljeta trebaju, za da se čovjek š njimi posve upozna. - Sačuvaj Bože! da sam ja tolika iskustva u ovoj struci učinio; nu da čovjek samo ono znade, što sam iskusi, to bi vrlo malo znao, a ovo znanje odviš skupo platio. - O tome, šta rekoh, izvijestili su me i uvjerali ljudi, koji se već više godinâ u Mlecih bave, i koji inače raznorodni, kô i ja bespristrano i točno izvješće dati mi mogahu. A ktomu su bili moji izvjesnici ljudi, koji nasladam života iz gole potrebitosti se odrekli nisu; jednom riječi: junaci, na svaku vrst juriša od naravi sposobni. Nu i položaj njihov u društvenom životu je takov, da i u viših kruzih pristupka imadu, a ktomu kasta, u koju

* Lord Byron živio je u Mlecih polag vlastitog priznanja vrlo razuzdano i raskošno. Među njegovimi ljubovcima bila je jedna seljanka iz Dolo, jedna građanka, supruga nekog platnara iz uske uličice Spezeria; nadalje mladána grofica Tereza G., udata za 60-godišnjega G. To su one u Mlecih, kojim se imena znadu.

spadaju, imade (mimogred budi rečeno) mnogo hvastavog u sebi. Uostalom kaže neki kineski mudroznanac: "Imade mnogo stvari među nebom i zemljom, o kojih jedva podveza (jarretière) snivati može". - Uvijek nije ni polag onoga suditi, šta čovjek vlastitima očima vidi, inače bi i ja mogô kazati, da sam tjedan dana u Beču više skandala vidio negoli mjesec dana u Italiji. - Zvanje žene je ljubav pod svakim podnebjem. Ova niti se smrzne pod ledenim sjeverom, niti se pod južnim nebom, kao što mnogi misle, u sve paleći plam pretvara.

Promotrimo sada tehničku stranu ovog Capo d'opera naravi. - Onim, koji u poljanah Hesperije jošte bili nisu, javljam ono, što je neka baka, koja se poslije smrti svojoj drugarici ukaza, javila, naime: "Niti je onaj kraj onakav, kao što si ti, niti onakav, kô što sam ja mislila." - To jest: niti je onako, kao što je gospodin Nicolai kazivo, niti onako, kô si Turci raj, a mi uopće Italiju predstavljamo. - Nicolai kaže o Mlecih među inimi: "... eben so bemühten wir uns vergeblich, ein nur leidlich hübsches Gesicht aufzufinden." - Ukus je različit. Grenlandez na primjer ponosi se svojimi ženami, koje si lica žuto i modro bojadišu; - Otentotom dopadaju se krvava crijeva, kojimi si Otentotke vrat kite; - tko to može znati, šta g. Nicolai pod izrazom "hübsches Gesicht" razumijeva, šta li se njemu dopada? Nu ako on o krasnom i ružnom one iste pojmove s nami imade, to je opet polag svog običaja u hiperbolah govorio (šarao). Jerbo izraz "nicht ein nur leidlich hübsches Gesicht" znači toliko, kô da su sve do jedne ružne. A to ne bi ja reći mogao ni onim hiljadama ženâ, koje svake godine s one strane Drave na Bisticu hodočaste, kamoli zemljakinjam Desdemonâ, Angiolinâ ili Marinâ. Premda nema ovdje razmjerno onoliko ljepoticâ, kô na primjer u Cirkasiji ili kod nas u Hrvatskoj, nalazi se ipak i ovdje, ako baš i u manjem broju, krasnih žena. - Značajni njihov nalik, i to malo što ne uopće, sljedeći je: crni veoma obilati prami, crne, više zagasito, negoli vatreno sijevajuće oči, bijelo-blijeda, većom stranom hektičko-blijeda, nu nježno-putna lica, stas srednji i vitak, uostalom pogled izrazan, i oko ustiju lukav posmijeh. - Naprotiv ispovjediti moram, da koje su ružne, da su baš za hasnu (štano se kaže) ružne. Ktomu slijedi i to, što starije Mletakinje osobito iz puka neugodan krupan glas imadu.

Nošnja, ako se "fazziola" iliti crna koprena, koja se, kao što već rekosmo, kod Padove u bijelu pretvara, i koju većom stranom građanke samo nose, ako se, rekoh, ovaj crni zavoj izuzme, nošnja je franceska. Čini se međutim, kô da je crna boja većma udomaćena. Jedna vrsta mantilâ iz krasne kadife od ljubične boje,* s upletenim ponešto svjetlijim cvijećem, bila je kod imućnijih prilikom mog bavljenja ovdje opće u modi.

Uostalom muški je spol uopće ljepši negoli je ženski, oba su pako temperamenta živahna. S ovom živahnošću združena je u Mletakinjâ i neka vrsta prokšije, koja se u općenju š njima pojavljiva.

Jednom stojao sam pred arkadami Markove pijace motreći izloženu robu neke trgovine galanterijâ, kad mi iznenada oči u spomenuti dućan zablude, te tamo i nehotice ostanu. Lijepak, na koji su se moji pogledi uhvatili, bila je neka dama s napravom vlasî (coiffure) à la chinoise. Nu to upravo nije rečeni magnetizam prouzročilo (jerbo jedva što podobnu frizuru gdje opazim, dođe mi odmah nesretni Absolom na pamet, već je ova gospoja druga svojstva imala, koja više vrijede nego sve naprave Kinezâ, ma da se i japanske pridadu. - Vitka kano jonski stup, s okom, komu čovjek, kad ga motri, od zabune boju zaboravi, s nožicama Andaluskinje, riječju, anđeo u dućanu, samo ne posve tako svet kô anđeo, gledao je na čovjeka, koji anđelu ni malo podoban nije, a to sam bio ja. Ona je

* Polag izvješća Cicerona pravi se ova materija u Mlecih.

gledala, pa se smijala! - Da nije imala zubâ kao biser, ja bi ju pitao bio, zašto se smije, - nu ovako... šutio sam. Najedanput pokaže prstom na moje prsi, ja pogledam, pa vidim, kako iskra od cigare, koja mi je u mojoj udubljenosti na prsi pala, na mojoj rubači harači. Nu videći zajedno i to, da će se odmah i sama utnuti, puštam ju bez da rukom ganem. "Meglio questo, quam cuore, - grazia, Signora." Ja sam zlo rekao, nu ona me ipak razumjela, i smijući se reče: "O flemmatico Inglese!" "E perchè non Slavone?" upitam ju ja. - Našto ona podugačkim glasom, kao da dvoji o istini mojih riječi, upita me: "Di questa barbara nazione?..." - "Come?" zavrisknem ja ponešto uzdrman. "Barbara, ma molto eroica" pripade ona brzo. Ova ublažujuća subjunkcija dođe vrlo dobro, inače bi ja zaboravio bio biser zubi i plam očiju. Nu nisam joj ipak mogô oprostiti, a da joj ne rečem "Meglio eroico barbarismo, che polita poltroneria". Na to ona opet nešto reče, što međutim sasvim razumjeti ne mogoh, upitam dakle polag stojećega trgovca: što je kazala? Kažite joj, dodadem ja, da gdje oči ženâ tako plamte, kao što njezine, da se tamo i u muških grudih plam uspiri i da ja nisam podnipošto njezine zemljake mislio. - Kad joj naš dragoman ovaj odgovor protumači, reče sasvim umirena: "colerico barbara", nu to tako milozvučnim glasom, da bi se čovjek i rebarbarom nazvati dao. Ovi dokazi udvornosti opomenuli su me na mletačku ljubovcu Byronovu, koja ga je pri nježnih ulagivanjih uvijek laskavim "gran cane della Madonna" titulirala. - Može biti da je to jošte zaostatak iz stare dobe romantičkog viteštva. Ja sam negdje čitao, da je i Maria Stuart Leicesterera u svojih ljubovnih dopisivanjih "moj mili majmune" i podobnim četirinožnim epiteti nazivala. Al okanio se jedanput ovih stvari, inače ne ćemo ni do uskrsnuća Mletačke republike kući doći.

Ostaje mi, da još nešto napomenem, što javnosti pripada, a to su

Gostionice,

u kojih se jede. Nekoje među ovimi imadu u sredini hodnicu, na kojoj se nalijevo i nadesno malene sobice, kao u samostanu, nalaze. Veća strana ovih sobica tako je malena, da osim stola i klupe ništa unutra stati ne može. U ove tako uređene spile umjeste se dva ili najviše četir gosta, koji žele zajedno ručat. Konobar stoji pred vrati, te pruža naručeno jelo, jerbo unutra ne može, ta jedva što su se gosti uvukli. - Ja sam uvijek mislio, da se u tamnici nalazim, gdje me tamničar dvori, kad sam u podobnoj sobici jio. A što je ovu misao jošte povekšavalo, to je okolnost, što nekoje ovih celicâ ni prozora ne imadu. Radi toga se i o bijelom danu kod svijeće jede. Takov gostionički samostan nalazi se imenito tik iza palače, koju je Napoleon na pijaci sv. Marka sagraditi dao. A pojedina malena takva duplja malo što se svagdje ne nahode. Ovoj zabitnosti naravno da manjka veseli društveni život, koji u gostioničkih dvoranah običajno vlada; al u vrijeme aristokratske vlade bio je ovaj običaj veoma svrsi shodan. Ono bo vrijeme, ako je tko, bilo ma gdje, jednu i napô sumnjivu riječcu izustio, to se je nadati imô, da će u sobicu takovu doći, u kojoj mu ne bi ni svijeće dali. Volili su dakle ljudi u podobne povremene tamnice zatvarat se, negoli jezične naslade klopotanja odreći se. - Sada ravno ovog straha nestade, nu ljudi su se privikli, a "običaj je okrutnik umrlih". Imade uza sve to i table d'hôtâ kod "Europe", "Kraljice engleske", "Lune" itd., kamo međutim većom stranom samo inostranci dolaze.

Jedna u mletačkih gostionicah ne posve neugodna stvar je ta, što prodavaoci ostrigâ, grožđa, maronâ i inog voća od sobice do sobice hodeći robu svoju nuđaju. Čovjek si može za nekoliko kukavnih solda najizabraniji dessert (poslada) pribaviti. Uopće iskusio

sam, da se u gostionicah mletačkih mnogo jeftinije živjeti može, nego u tršćanskih ili bečkih.

Što mi se je u Veneciji čudno vidjelo, bijaše i to, što konobari, kavandžije i podobni općinski ganimedi s pokritom glavom goste primaju i dvore. - Ja sam propitkivao za počela ovog običaja i razumio, da su to još republikanski ostanci. - Ništanemanje imade i svratištâ, kao na primjer "Hôtel d'Europe", gdje pred tobom kape padaju. Nu nas je većma zanimalo, što je samo ovdje vlastito.

Prije nego se s prastarim ovim gradom konačno oprostim, hoću u znak harnosti još i to napomenuti, što mi život ovdašnji, premda kratki, osobito oslađivaše; - a to su nekoji

Slavjani u Mlecih

Baš u doba, kad Mlečanin mnogi
Dragoj skrovno pod prozor idaše,
Rujna vinca čaše ispraznismo
I pjevamo junačkim napjevom
Punih grudi pjesme domorodske.

Orsat Pucić

Neki večer vraćao sam se upravo kući, kad mi došavšemu do vratâ konaka nekakav šapat, štropot do uha dopre. Ja se ogledam, te opazim hrpu ljudi, koja je za mnom stojala. Večernje doba, nešto pako sumnjivo šaptanje dadu mi povod već svašta misliti. Radi toga brže bolje ugrabim konop vratnog zvonca. Nu jedva što pozvonim, zaori mi iza leđi: "Jeste li vi iz Zagreba, gospodine?" - To upravo nisam, bijaše moj odgovor, al sam ipak iz Hrvatske, šta će vama valjda svejedno biti. "Evo", nastavi prijašnji opet, "mi smo svi Iliri, za kakova i vas polag odijela sudeć držimo." Govornik je bio momak krupna tijela kô klisura, a iz crnomanjastog obraza sijevale su takve iskre, da bi se polutamne arkade, pod kojimi stajismo, razjasnile bile, da i nije Signora sa svijećom u ruci dotrčala bila. To je bio gospodin S. D.⁷⁴ sa svojih 7-8 drugova. Sami junaci, kakove rađa Lika i Krbava.

Kô članovi jedne goleme obitelji po svijetu rasuti, nu svetim rodbinstva vezom ipak skopčani, kad se jednom sastanu, radovali smo se i mi međusobno radi ovog sastanka. - Oni me odmah odvedu u svoje svagdanje sastanište; kamo zamalo još petorica njihovih drugova, istog domoljubnog vjeroispovijedanja, prispješe. - U gluho doba posjedamo oko trpeze kano družba kralja Matijaša i...

Prama nama tekoše obilni
Rajskog napitka potoci silni.

Na hiljadu pitanjâ slijedila je tisuća milu našu domovinu tičućih se odgovora. Mnogi između ovih odgovora nisu žalibog onako ispali, kao što to ovi iskreni domoljubi očekivahu: - čovjek bo udaljen od prozorišta običaje si stanje stvarî i ljudi veoma laskavo predstavljati. Srce čovjeka tako se rado nada onomu, šta mu grud toli žestoko žudi. Nu teleskop ovi mora da se jedanput skine. Ja sam mojim novim poznanikom pružao sitnozor ozbiljne istine, kroz kojega su mogli stvarî pravu stranu smatrati. Na sreću, što se je o

svakom ovih domoljubâ "impavidum ferient" kazati moglo. Oni pretrpiše i ovu maziju. Muža najvećma odlikuje odlučitost, a ova bijaše njihova poglavita značajnost.

Kažite mi, tko je muž?
Možebiti jest li oni,
Koj' miriše u saloni'
Kô đulvoda od sto ruž'

Kažite mi istinu:
Jest li, komu reda traci
Od milosti više znaci
Krase uzduž haljinu?

Il možd' onaj lipov Bog
Koji broji spahiluke,
Koga hrane tuđe muke
Da živi kô tromonog?

Nij' to, nije jošte muž,
Ak' on nema drugih znaka,
Bo je da ga krije raka
Neg da puza kao puž.

Muž je onaj, koj' za rod
Svoje sile sve žrtvuje,
Od njeg koj' ne odstupljuje,
Ma se rušio neba svod.

Čvrsta, kano slavjanski mramor mletačkih palača,* bijaše i odluka njihova svim protimbam prkositi i sve svoje duševne, a kad bi od potrebe bilo, i tjelesne sile miloj domovini unapredak žrtvovati. Preblago nebo, ne uskrati blagoslova plemenitim ovim namjeram!... Meni će nezaboravni ostati ovi mletački sati.

S radošću sam slušao, da osim njih imade jošte u Mlecih do 40 inih, kojim srca za milu našu narodnost plamte. Upravo u vrijeme mog ovdje bavljenja naumili su bili domoroci jedan slavjanski bal prirediti. Na listi bilo je već oko 50 članova potpisano. Nu ne samo u Mlecih, već kao što sam razumio, i u drugih gornje Italije gradovih, kao na primjer u Padovi, Mantovi, Milanu itd., imade pojedinih Slavjana, koji su se iz mnogobrojnih, osobito u novije ovo doba jasno predloženih dokaza uputili, da značajna posebnost jednog naroda najveću krepost i stavnost u narodnom jeziku nahodi. I probuđeni k vlastitomu poznanju ono štovati začese, šta dosada tako bezdušno zanemareno bijaše.

Al je, tako mi života! i skrajnje vrijeme, da se mi, ne palac, prstac ili kažiprst, već prsti (jerbo samo tamo lome se i škriplju kosti, gdje sva petorica stisnu), da se, rekoh, mi jugozapadni Slavjani složimo, te ovim putem udarimo i naš jezik, a po tom i narod izobrazimo. Ta, gdje bi se i mogô nalaziti savez, koji bi nas većma i čvršće skopčao; gdje ona sila,

* Mnoge palače i crkve mletačke sazidane su od istrijanskog mramora, kao nove prokuracije, dva čela palače duždanske, hram s. Mojsije itd.

koja bi nas kadra bila združiti, ako odustanemo cijeniti i njegovati jezik narodni, ovu duševnu baštinu naših praotaca, ovaj jedino savršeni tumačnik veledušnog njihova čuvstva? - Ah bez njega ostat ćemo, šta su oni poderani Mlečani na Slavjanskoj obali, kojim osim uspomene na slavjansko podrijetlo i slavjanski svoj poglavac ništa slavjanskog ne osta.*

Al vratimo se k našim mletačkim domorcem. Mnogokrat zaboravili smo mi u domorodnih naših sjediljkah, u prijateljskih razgovorih i balet i operu i sve zabave, za kojimi čovjek u većih varoših hlepti: višekrat zaori u vlaškoj dvorani grom slavjanskih pjesama. Po izumrlih sokacih ječio je u gluho doba od ponoći glas njihov, kô da su duhovi padših nekada na slavu mletačkog lava slavo-dalmatinskih junaka, iz grobova svojih ustali i nad poharanom svojom vojvotkinjom jadikovali. - Nu sada i onako malo tko za njom jadikuje, ako se može biti

Mletački republikanci,

ono 20-30 ostarjelih prilika u Caffè di Nazioni na Galu slavjanskom izuzmu, koje mi gospodin P. kao zaostavše republikance jednom naznači. Ovi ljudi sjede u spomenutoj kavani vazdan na svoje štape naslonjeni, pa gledaju muče kroz stakleno čelo kavane na škuromodre talase lagunâ. To su većom stranom sjedoglavci od 60-80 godina, koji niti duhana puše, niti mnogo kave piju, već kô Spartanci s crnom čorbom, tako i oni s nekakvim pićem, koje iz kuhanih jabučica i meda sastoji, i koje se Apio zove, dne svoje traju.

* Na Obalah slavjanskih gonduljeri i malo što ne čitavi narod na južnoishodnoj strani varoši, osobito u Sestieri od Kastela, nosi crvene kape, a oni drugih Sestiera modre. Oni dobro znadu, da su slavjanskog koljena, i u svojih kletvah i tvrđenjih (uvjeravanjih) ne služe se međusobno drugim riječmi, nego: tako mi moga slavjanskog plemena. U barkonatjecanjih, kakova u svečanih prigodah prikazivati običaju, događa se često, da se crveno- sa modrokapci potuku i s vesli pozdrave, ponajviše uslijed kavgâ, kakove se među raznorodnici višekrat javljaju. Uostalom da su to potalijančeni Slavjani, lasno će se razabrati također iz njihovih napjeva, koji se sad u tekućem rečitativu, sad u podugačkih glasovih mijenjaju, kao što pjesme, koje se na slavu Kraljevića Marka još i danas po naših stranah ore. Ovu srodnost isti Kotzebue spominje. A da ni ne napomenem slavjanski nalik, koji je ovim ljudem na obraz utišten.

POVRATAK

Tebi opet duša diše,
Tebi srce opet bije,
Domovino, majko sreće,
K tebi opet sin se kreće.

Preradović

Zbogom, Mleci, zbogom, Italijo, ti našasnico kompasa i kapljicâ Aqua Toffana nazvanih! - Iz rasvijetljenih Markovih naslona sprovadao nas je posljednji "zbogom" poznanikâ na stupnje kanala, koji je našem konaku najbliži bio. Ovdje nas dočeka Tirolese s jednim gonduljerom.

Svaki oproštaj dirne čovjeka više ili manje. Ja sam se, izuzamši baš i utisak onaj, kog novost prizorâ u svakom probuđuje, odviš dobro u Mlecih zabavlja, nego da bi se mogao bio sa posve mirnim srcem š njimi oprostiti.

- Oj dražesti uspomeno puna!
Oj blaženstva časovi prekratki!
(O. Pucić)

Deset sati udari. Mi stupamo u gondulu. Turobno čuvstvo, koje posljednji hip rastanka u meni probudi, jošte većma umnoži crnim oblaci zastrto obzorje. To vam je neko vlastito ćućenje sred tavnne noći po mletačkih kanalih broditu, - ćućenje, koje ja ostavivši jedanput Mletke nisam moguć opisati. Pod mostom uzdisajâ navali na mene čitavo jato zveććih uspomena. Meni se je činilo, kô da u muklom paljuzganju talasâ, koji mramorne temelje palače duždâ peru, šapat nježnog ushićenja i uzdahe zdvojenja slušam, od kojih je nekada ova mletačka Alhambra tako često zamnijela. - Za da protjeram žalobne slike ove duševne fantazmagorije, zapjevah "Oj talasi", u čemu me moj suputnik potpomože. Pjevajući zavrtnemo u otvorene lagune; nu ovdje nam je pjevanje presjelo. Kad smo uz neki "scorner" brodili, nahrupi iznenada jedna gondula na našu; sastavši se prove nagnu čamac, i umalo što se nismo prevalili. Naša sreća, što je vještina gonduljerâ nadilazila njihovu nesmotrenost. Uprijevši se sa svojim vesli u bok spomenute velike lađe održe sominj gondula, i tako sebe i nas izbave. Na parobrodu rastanemo se s našim Tirolcem, koji nas je molio, da njegov "privathôtel" našim zemljakom preporučimo. Što ja uslijed mog obećanja ovim izvršivam, premda me je jošte zadnji hip razljutio. Ja sam bio nekoliko jabukâ sa sobom iz Montebella poni, kojih limunski aroma činjaše mi se kao nešto osobita; - al moj čovjek, noseći mi opakliju, u koju sam spomenuti zabranjeni sâd sakrio, pojede za ove kratke vožnje sve do jedne. I tako namjeru moju presađivanjem košticâ pomologiju domaću unaprijediti posve mi uništi. Satri'o ga anatema hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva!

Jedva što na krov parobroda stigismo, izvuče se sidro, lanci zazveče i brod se gane. Ja sam se još jedanput na Mletke obazrio, nu osim svjetilâ, koja su iz tamne daljine kao krijesnice virila, ništa više ne vidjeh. - Posljednji moj "zbogom!" zagluši bura, nu ne zagluši ono napô turobno čuvstvo, koje mi se opet te opet pojavi. Ako se filantrop s otime tješiti može, što je s nekadašnjom uzmožnošću ovog grada zajedno i njegov cincarski duh i svijetu poznata okrutnost patricijâ propala, to će se bogami svaki Slavjanin jošte lakše radi ovog poniženja upokojiti, ako pomisli, koliko ranâ surođnikom njegovim ne zadade nekada ova ohola mora vladalica. Nu da čovjeka uprkos ovomu osvjedočenju umjesto zloradne poruge kadikad, ako i ne baš sažaljenje, ipak neka ozbiljnost obuzme, to je ona nežejnija ljudske duše struna, koja nad orijaškimi relikvijami ljudske uzmožnosti, koje u svijetu za navijek nestade, i nehotice zamni.

Za vrijeme svog bavljenja u pomorskih ovih stranah zaželio sam više puta, da bi mi se jedanput divni, nu ne manje i užasni prizor uzbunjena mora ukazao, al dosada to ostade samo kod željenja. Međutim vidjelo mi se je, kô da ću noćas željeni prizor zreti ili barem oćutiti. Vjetar bo začu strašno duvati, obzorje pocrni jošte većma, paroplov gibao se je neprestano, uzbunjeni talas udarao je u bok lađe i nemoćno raspršen u pjene ustupao mjesto drugomu, a kapetan lađe proklinjajuć nespretnost mornarâ jadio se je sveder nad njimi. "Mislím, da naša vožnja nije sasvim bezopasna", rečem ja jednom pasažiru, koji je sjedio uza me. - Nema ovdje opasnosti, odgovori mi ovaj, dok kapetan kune. - Sigurnost, s kojom upitani ove riječi izusti probudi u meni želju da bi kapetan barem do Trsta kleti hotio, valjda osjećajuć u meni želju, da bi volio buru s brijega negoli na pućini motriti. Značajno je, što se je naš kapetan, rodóm Dalmatinac, čim brže se razjedi, uvijek svojim rođnim jezikom služio, usuprot utažen sveder je talijanski zborio. Kô što je vidjeti, uzbunjena ćud čovjeka oćituje ne samo moralnu njegovu, već i rodoslovnú značajnost. Da se nije ovaj gospodin ljutio, to ja ne bi valjda ni saznao bio, da je našega naroda.

Ovom prilikom pade mi u dio neoćekivana pohvala poradi moje talijanštine. To se tako zgodi: Upazivši iznenada na lijevoj strani tamna obzora golemi plam, koji se je u prilici ognjena stupa put neba dizao, pitam nekog pokraj mene stojećeg Rimljanina: šta to znaćiti ima? Našto mi on razloži, da je to žar fabrikâ na otoku Murano. U tećaju općenja oćitovao sam moje sažaljenje vrhu toga, što moje neznanje talijanskog jezika konverzaciju otećoćuje, nu moj Rimljanin odgovori mi na to, da ja podobro govorim talijanski i da me mnogo lakše razumjeti može negoli svistljave Mlećane. Ja sam se na ovu nehotice izuščenu satiru samo smijati morô, šta videći moj čovjek upusti se u ćitave jezikoslovne disertacije o pokvarenosti mletaćkog narječja. A poslije toga slijedio je bogme i juriš na znaćaj Mlećićâ. Iz svega toga virila je ona znaćajnost lokalnog (mjesnog) patriotizma, koja se u malenkastom ponosu nad preimućstvi vlastitog i u osudnom preziranju susjednog, premda srođnog gnijezda oćituje. Bolest, koja žitelje raznih Italije gradova već od negda karakterizira. To je onaj prižižak, koji tolíput ratnu zublju među jednorodnom braćom upali; - one škare, koje jedinstvo Italije razrezaše i u polićiće krpe, kô što ju danas zrije-mo, pretvoriše. A što je na prošasnost tako nesretno uticalo, šta sadašnjost utemelji, to žalíbog i budućnost unaprijed proriće. Tko nije ćuo o krvavih razmiricah Guelfâ i Gibelinâ, kome nije poznata zavada Genove i Mletaka? - Malena Vićenca još i dandanas svetkuje pobjedu, koju je nekada nad susjednimi Padovanci i njihovim podestom Ezzelinom (ako se u imenu ne varam) održala. Šta da rečem o drugih Italije gradovih?...

Al vratimo se k buri. Ona je sveder žešće bjesnila. Sad kljun, sad zadnji kraj broda rovao je u pobunjenom življu. Jedan za drugim osjećao je pomorsku bolest ili barem nemoć. Osobito je neka gospoja iz Zagreba mnogo ovu noć pretrpila. Ja sam bio ponešto srećniji,

jerbo osim male vrtoglavice ništa ne osjetih, možebiti zato, što nisam ništa večerô. - Međutim ožudena nekada oluja ne pojavi se ipak u cijeloj svojoj strahovitosti, šta - među nami govoreć - baš nimalo žalio nisam.

Poslije jedne budno sprovedene noće dojadrih smo među devetom i desetom urom u tršćansku luku. Nepogodno vrijeme produlji nam vožnju za čitava četiri sata. - Došavše nas opkoli čitav svijet fakina, koji se za našu robu jagmiše. Neki lopov pod izlikom, da će nam posve pristojni konak naći, za kojega ne ćemo više na dan platiti, negô svak po pôdrugu liru, uhvati našu prtljagu, pa ju odnese u jednu kuću, koja se među teatrom i kavanom Tommaso nalazi. Nu kad ga jedanput platismo, i kako se on već odnese, tada stoprv saznamo, da nas je glede obećane cijene prevario. Međutim to nije prvi put, niti žalibog posljednji krat bilo.

Tko bi mi bio, kad s pućine

Opet Trst

opazih, prorokovao, da ću se nedjelju danâ u njemu baviti, tomu bi ja bio rekô, da nema ni onoliko proročanstvenog duha u sebi, koliko neka Ciganka, što mi je u mladobitnosti proricala, da ću jednom velika glasovitost postati (dosad barem nije još otkrita mramornica, iz koje će se mramor za moj spomenik iskapati). Mi smo odmah sutradan s Trstom oprostili se naumili. Pa ipak, tko bi to mislio - ostadosmo čitavi dugotrpnji tjedan. Bura je za sve vrijeme toli žestoko bjesnila, da se nije nijedan kiridžija uzdao njojzi prkositi. A što je u stvari najmućnije bilo, to bijaše ona okolnost, što radi iste ove nepogode inog izbora ne imadoh, nego ili sjediti u mojoj sobi (k čemu poradi nedostatka peći baš nimalo volje ne osjećah), ili u kavanah na primjer inih besposlenica dne moje trajati. Da je to tako duže od nedjelje dana trajalo, to bi ja bio zacijelo u bolesti umro, koja bi se bila

Oscitantia fastidia tergestana

zvala. - Moj dnevnik u Trstu, kad bi ga bio pisao, glasio bi po prilici ovako: "Prije podne Caffè Tommaso. Od 1-3 Hôtel Metternich. Od 4-7 Teatro diurno. Uvečer opera". Tako u nedjelju, tako u ponedjeljak, tako svaki dan. Nu uza sve to svaki dan dosadan i dugočas, jedva da je nekada Jonasi u trbuhu delfina (dupin) čas toli dug bio, kao meni u ovoj djelarnici Aeola za ovo nekoliko dana. - O, ja nisam jošte zaboravio neprispodobljivi sladoled, kojim sam se uprkos hladnomu vremenu u Caffè Tammaso naslađivao, nu uvjerio sam se zajedno i o tome, da kao što se kaže: "Otium pulvinar diaboli", da bi se, rekoh, i sličnim načinom reći moglo: "Otium diabolus stomachi". - Nisam ni zaboravio pristaloga onog starca, što je dan na dan uz svoj "pulpit" nepomično sjedio i dolazećim svoj "buon giorno" na susret šiljao. (Kolikogod put sam uljudnoga ovoga čovjeka s njegovom zaprašenom kosom i snježnobijelimi žaboti⁷⁵ motrio, to sam pripravniji bio držati ga za kakva ostarjela zagardinska viteza iz doba Louisa XVI., negoli za padrona del Caffè Tommaso). Još se, rekoh, spominjem ovog starca, kao i prostranih trpezarija s pušećim se zdjelami Hôtelu Metternich, al me žalibog jedna i druga uspomena podobro jaspre stajaše. Spominjem se i žabosličnih kavalkadâ domišljatog Bajazza u Teatro diurno, ne manje i parter uzdrmajućih glasova tršćanskih Sirena (koji međutim ne bijahu nipošto toli čarobni, da bi si čovjek uho voskom začepiti bio morô, kô nekadašnji mornari Ulyssa); - svega, rekoh, toga sjećam se ja podobro, ništanemanje očekivao sam željno dan našeg odlaska, koji nam napokon i dođe.

Tko nije trgovac, il komu je onaj proračunajući, sve polag mjere i vage cijeneći duh stran, tomu svjetujem, da ovu varoš, ako mu inače bura ne prijete, što brže ostavi, čim se je po njoj već dovoljno razgledao. Tko se bez posla ovdje dulje bavi, taj si svojevolutno prvobitni ugodni utisak slabi, što posebni položaj pomorskog ovog grada u njem prouzroči. Šta Heine o Londonu kaže, to se može ponešto i na ovaj grad uporabiti: "Ova gola ozbiljnost sviju stvari, ova golema jednosličnost, ovo makinoslično gibanje, ova dosada iste radosti davi razmnivu i kida srce. Bijedna sirotinjo! koli mučna ne mora da je tvoja gladinja tamo, gdje joj se porugiva izobilje, u komu drugi raskošno živu".*

Imućstvo i sirotinja

nigdje ne dira većma u oči negoli ovdje. I premda je prosjačenje strogo zabranjeno, to nisam ipak nigdje toliko prosjakâ vidio kô u Trstu. Po kavanah jedan drugome kvaku predaje. Ovaj nudi cvijeće, ili bolje da rečem, drač, što je na obližnjih klisurah nabrô; onaj brojeve na malenih ceduljah i š njima sreću, o kojoj mu bijedni život zaludu sniva; treći nezatne ljuštore ili štogod podobna. Jednom, kad nekomu rekoh, da njegove robe ne trebam, odgovori mi, da on to i bez toga znade, al, reče, "šta ću, kad me gola klisura ne može hraniti, a prosjačiti ne smijem."

Komu se može biti nasljedna aristokracija kao nešto odviše nesnosnog čini, taj neka ide tamo, gdje novac isključivo despotizira. Uvidjet će zacijelo, da među nebom i zemljom i takovih stvari imade, koje su mnogo nesnosnije, nego što su nedužna hvastanja o bajoslovnih viteštvih naših zaduženih tako zvanih istoričkih plemena, što će se, kao što stvari napreduju, i onako u još nedužnije romantičke uzdisaje domala pretvoriti. Novčana aristokracija imade sve mane, sve slabosti aristokracije nasljedne, bez da, uopće govoreć, njezina preimućstva posjeduje: preimućstva, koja se s novci pribaviti ne mogu i zato većom stranom ovim zlatnog teleta mandarinom i fale.

Među one stvari, koje se s mojim pametom sasvime još nisu oprostile, spada i ona crna sličnost dušâ, koja je vladala među prvim i posljednjim čovjekom, s kojimi smo mi u Trstu posla imali. Ova sličnost u tom sastoji, što su nas oba prevarili. Tepnjariju prvog već sam napomenuo. A posljednji bio je neki

Commissionnaire vetturinâ.

S ovim se pogodismo za karuce sa dva konja, koji bi nas prvi dan do Postojne, gdje smo glasovitu spilu od goloti (kristala) posjetiti naumili, a odanle do Ljubljane imali premjestiti. Njegovo zahtijevanje sastojâše u kiriji od 16 for. sr., a naše u isključivu uživanju karucâ. Na urečeno vrijeme dođe naš čovjek s dvosjedalnicima, laganima koli. Mi se umjestimo, nadarimo njegove usluge, on nam baci svoj "buon viaggio", pa otiđe. Nu jedva što nekoliko ulicâ prođemo, stanu naše karuce. Vetturino nas zamoli, da izidemo i da se u jednu golemu makinu premjestimo, gdje je jurve neki drugi sjedio. Mi smo se otezali to učiniti opirući se na uvjete pogodbe, al sve zaludu. Dugog opiranja i prepiranja kratki rezultat bijaše taj: ili se preseliti iz ovih karuca ili kod redarstva (policije) commissionnairea tražiti i dosljedno jošte dulje u Trstu zaostati. Što smo izabrali? Svaki će lasno dokučiti. Mi se preselimo sa otpustkom 4 for. urečene kirije, što si međutim vetturino, kao što

* Trst broji preko pedeset velikotržacâ, preko hiljadu trgovacâ, okolo sedam stotina sredovnikâ (Mäkler), cinçarâ itd.

ćemo vidjeti, obilno nadoknadi. Na kraju varoši stane, pa uniđe u jednu kuću, odakle se s jednom matronom povrati, koju polag sebe na bak umjesti, Opetovane suprotivštine čovjeka napokon posve otupe. I mi smo posljednji ovaj prizor hladnokrvno gledali. - Ta u vlastitoj otadžbini dogodi mi se jednom jošte veća lopovština. Jednu zimu putovao sam iz Zagreba u Varaždin. Zajmitelj zaište od mene poradi rdave ceste 16 for. sr. Kad se već pogodismo, zamoli me, da uzmem u kola i nekog, kao što kazivaše, njegovog rođaka, koji ne ima dovoljnih sredstava, za da putuje. Neka bude i to, mislio sam si ja. - U zoru, u tri sata krenem se put Varaždina, malo se brineći za mog suputnika, koga u tmimi bez toga vidjeti ne mogoh. Tečajem vožnje i za bjelila dana motrio je moj suputnik mene, a ja njega. Jedan drugomu činio se je poznat. A šta je bilo? Oba smo prošlu noć u reduti prije odlaska za jednom istom trpezom "punčirali". I on je istu kiriju platio, i on je mene iz milosrđa kao rođaka zajemnikova sobom uzô. Eto imate domišljatih ljudi i u Zagrebu, a ne samo u Trstu.

Putujmo sad dalje.

Kad smo po siksaku, što gor na Opčinu vodi, uzlazili, zaboravio sam u gledanju zatecivog prizora, što mi se je u taj par prikazivô, neželjene suputnike, buru i sve lukave commissionnaire. Pogled odavle na zaljev, grad i gole klisure, što varoš u polukrugu amfiteatralno zatvaraju i s Istrijom u more utiču, dovoljno je poznat i bez svakog pretjerivanja zamjeran.

Divona na Opčini

je stroga, i osobito, kao što sam razumio, prema nevjernikom nesmiljena. Međutim: vacuus cantabit viator. - Ne tako naša matrona na baku. Ova si je morala ovdje načiniti toaletu à la Eva; k čemu joj, kao što kasnije pripovijedaše, neka čudne vrsti komorkinja pripomože.* - Njuh ove gospode može se klasičkim nazvati. Tko bi na primjer pod suknjom ove matrone 2 funte kafe i toliko šećera, tko li 5-6 rifi engleskog perkala njušio bio, što si oko tijela omotala bijaše? Za pedepsu, što nije spomenute stvari bolje sakrila, morade peterostručnu cijenu vrijednosti položiti i vrhu toga bi stvarî lišena. U slovaru psovka i proklinjanjâ ne nalazi se rječca, koje ovaj ženski Jason u tečaju putovanja proti svojim okrutnikom ne bi upotrebio bio. - Sa svim tim, uprkos naime ovoj strogosti, ipak se mnogo te robe kradom provuče. Naš kiridžija pripovijedao nam je među ostalimi, kako je neki podobni spekulat obje cijevi svoje duplonke s franceskimi bižuterijami napunio i tako pozornosti nadzornikâ uklonio.

Ostavivši Opčinu, otvori se pred nami snijegom zasuto visozemje. Beskonačna, neutješiva pustara. - Simo tamo virili su ispod snijega goli pećinski vrhi, kao ukopni spomenici mrtve naravi, koja ovdje vijek uskrnuti ne će. - Na prvoj štaciji iza vapnena krsta, zavezne netko s prozora jedne na kat visoke kuće našeg voznika. Čim naš kočijaš konje obustavi, dosjetimo se mi odmah, da netko namjerava četvrto mjesto u naših karucah naseliti. Baš smo htjeli radi ove

* Za istraživanja kod ženâ upotrebljavaju ovdje stare kuštrave žene, koje su u izvršivanju svoje dužnosti nesmiljene.

Nove tegobe

našu reprezentaciju podnijeti, a ako to ne bi prudilo, i svečano protestirati, kad ti eto jedno pristalo djetešce u šeširu od crne kadife, ispod kojega su dva trnulina crna oka čedno virila, iz spomenute kuće doleti. S jednim ljupkim "kokeke, Matiček?" prema kočijašu, skoči lagano kô gazela u karuce, prije nego što smo se mi i razabrati mogli. Ta naša srca morala bi tvrda biti kao pećine, koje su nas okruživale, da osnovanu već reprezentaciju ne bi bili ad acta metnuli. Mi se nekako mekanički stisnemo i našoj maloj Ljubljanki prostora načinimo. A tko i ne bi u podobnom barem slučaju onu svetu zapovijed "Ljubi bližnjega svojega" po mogućnosti izvršivô? - Kad sam na staklena vrata karucâ izumrlu, snježnu okolicu motrio i od ovog prizora na cvatuće ruže i lijere ispod baršunasta škri-ljaka pogledao, činilo mi se je, kô da se u cvatućoj posred zime postavi nalazim. - Naša mala umjela je vrhu svašta, kô na primjer o trščanskim balovih, koje je zimus prvokrat sa svojom tetkom pohodila, o neprispodobljih preimućstvih rodnog grada, i o drugih podobnih važnih neznatnostih toliko i tako umiljato šaptati, da smo sva razmjerja prostora i vremena zaboravili. - "Hi hota he!" - ni smjesta. Naše karuce u snijegu ugreznuše. Sav krič i bičovanje bijaše uzalud. Mi moradosmo s karucâ. Nu ni to nije hasnilo. Naš Matjaš priličio je sad onome:

"Kaj hočem jes, kak hočem jes?
Naprej ne vem, nazaj ne smem."*

On si ne mogaše pomoći, niti su štogod savjeti naše Ljubljanke "Le sim, le sim, Matjaš!" koristili. - Turati karuce oli sjedeć na snijegu spasenje čekati - osim ove appellate extra dominium karucâ - drugog lijeka ne bijaše. Mi dakle pritisnemo i lokomotiv se gane. Naravno da je Matičekov "Bisdahehiohoteho!" mnogo pripomogô. Šta valjda u konjskom jeziku toliko znači, koliko latinski: Vires unitae agunt.

Dalje do Postojne, kamo dosta kasno doprijesmo, nismo ništa više našli, šta bi ovdje naznačiti trebalo, osim sve dubljeg snijega. A da se ni ovaj nije ukazao, ne bi od nas zacijelo nitko žalio bio, najmanje pako ubogi "belec", treći veteran u redu, - komu je Matiček bijelu kabanicu sveder nemilosno bičem mlatio pod izlikom, da je siromah "belec" urečen.

U Postojni kod "Ugarske krune" sjedila su za trpezom u općinskoj sobi trojica gori, a trojica dole. Prvi su se Makovice⁷⁶ igrali "huit, neuf, schlage!", drugi pozdrav odande ne dođe. To su bili, kako mi se je činilo, Penates Adelspergenses. Druga trojica zabavljala su se večerom. To su opet dva građanina i jedna gospođa iz Zagreba bili. Mi upitamo krčmaricu, da li je

Spila od Postojne

daleko i da li bi možno bilo večeras ju jošte pohoditi. Našto nas ona u jedan dućan preko puta naputi, pridavši, da se tamo ulazna cijena polaže i pratioci dobivaju.

Kad su jeduća trojica iz Zagreba razumjela našu namjeru, pridružiše se i oni k nama, te mi svi ukupno preko puta u naznačen dućan. Ovdje morade svaki 1 for. sr. platiti i sebe u neku golemu knjigu, većom stranom imeni već napunjenu, upisati. Poslije toga dobijemo četiri pratioca, koji nas za četvrt sata do ulaza spile dovedu. Putem prtili smo snijeg

* Vidi narodne krajske pjesni od S. Vraza.

do koljenâ i napô smrznuti uniđemo u spilju. Na sreću bio je unutra zrak tako umiljat, da smo iste kabanice skinuti morali. Jedna uredna hodnica vodi do spomenika, koji je na spomen polaska pokojnog cara Franje podignut. Daleko pred sobom vidjeti ne mogosmo, nu osjećali smo ipak, da se spila sve većma i većma širi. Sad se otvori pred nami gigantički jedan grozovito tamni podrum, preko kojega je narav pećinasti most sagradila. Mukli žamor, koji se ovdje iz bezdna slušao, spominjao me je i nehotice na Schillerovu "Hrpu iz Tartara":

Čuj, kô žamor uzbunjena mora,
Kô jauk rijeke kroz plitice hridâ,
Stenje tamo muklo iz ponora
Rascviljeni ah!

Horch, wie Murmeln des empörten Meeres,
Wie durch hohler Felsen Becken weint ein Bach,
Stöhnt dort dumpfig tief ein schweres, leeres
Qualerpresstes Ach! -

Naši pratioci razidu se sa svojom posvjetom po raznih stranah špile, i sad nam se uokolo polutamne kršovite stijene ove orijaške spile ukažu. U duboku jazu doli pod nami grmile su žamoreće podzemaljske rijeke. To je jedan između najčudnovatijih prizora, koje sam dosada vidio. Tako su si morali nekada stari Grci svoj Kocyt predstavljati. - Ova rijeka više miljâ daleko, pod zemljom teče i kod Planine u jednom klanjcu na svjetlo ističe. Na kraj spile preko mosta došavši vukli smo se jedan čas kroz nizak i stišnjen prohod do jedne dvorane ili podzemaljskog hrama. Svodove i stijene, a po mjestih isto dno ovih prohoda obložila je čudotvorna narav milijunâ sijejavućih kamenčića od kristala, koji se krijese kao najkrasniji dijamanti. Tko bi izbrojio sve one opsjene i varke, koje otajna narav kroz tisućljetne svoje igre ovdje proizvede? Tamo ti se pred začuđenim okom snježnobijeli napô prozračni barjak sa crvenim obrubom širi; ovdje ti iz sijejavućeg dna proniče orijaška karviola, kakove još nijedan vrtlar ne odgoji; tamo opet vidiš slanine tako smašne i friške visjeti, da te i nehotice oskomine obilaze; evo ovdje stoji zvonu, ne samo glede prilike posve obmamno, već i kad ga komadićem sige udariš, tako milozvučno, kô da najfinije mjedo zamni. - A gdje ostaje nebrojena množ stupova, statuâ i tisuće inih raznih prilika, koje naočigled kap za kapljom tvoreća narav u društvu nebrojenih tisućoljeća stvori? Zaista, kad čovjek na ovom mjestu boravi i pozornim okom motri, kako polagano kap za kapljom pada, i kad pomisli, da uslijed nezatnog ovog, nu dugotrpnog kapanja gigantičke ove prilike se tvore, tada stoprv može o bezbrojnih tisućah onih ljeta, koja već prodoše, pojam zadobiti.

Mi smo upravo do hrpe, "Barka Noemova" nazvane, doprli, kad umoren ženski spol na naše velikodušje apelirati začē. Da za nami ostanu s jednim pratiocem i nas počekaju, dok se vratimo, od toga nije srčanost njihova niti čuti hotjela. Šta je dakle ovdje započeti bilo, nego vratiti se natrag? Ta i Adam bi nekoć u Paradizu dulje boravio bio, da nije ženu za družicu dobio.

Kod spomenute hrpe "Barka Noemova" jest polag izvješća pratioca polovinu puta. Dovede dođe i udova Napoleona, gdje također i svoje ime vlastitom rukom upisa. Na svim mjestih, koja većma u oči udaraju, usvederili su polaznici svoja imena. I našu Ljublanku, koju je čitavim putem neka želja incognita trapila, izdade na ovom mjestu ženska taština.

Nemogavši odoljeti dražesti, polag spomenutog sjajnog imena i svoje gledati, umoli me, da joj ime i prezime tamo upišem. Svakako će dulje paradirati, nego imena dviju nesretnih Varaždinaca, koji se jednom na komad viseće sige ubilježiše. Ovaj bo spomenik njihovog nekadašnjeg pribića razori žalibog moja ruka. Tek kasnije opazih njihova imena, nu otkinutu već jedanput sigu natrag prilijepiti nisam mogô, - neka mi dakle moj vandalizam oprostite.

Na povratku posjetili smo Ferdinandovu spilu. Ova pokrajna spila stoprv je prije malo godinâ otkrita. Ulazi se u nju vrlo tegotno. Međutim napor polaznika obilato nagrađuje nebrojena množ stupova i drugi čudnovati tvori naravi, koji čovjeka i nehotice na podzemaljsku onu vladu spominju, u koju Bulwerov Kosem Kesamin Asmodeova učenika odvede. - Među inim ponijeli smo sobom na spomen tananu i šuplju sigu, koja je posve priličila slami. Takova svuda pod svodovi visi kô ledeni mosur sa slamnate strehe u zimsko doba.

Mi smo se u pô osme ure na put spremili bili, a kad natrag dođosmo, bilo je već polak dvanaest, premda smo samo do polovine doprli bili. Naši pratioci pripovijedali su nam, da su prije nekoliko dana četiri Engleza uvečer unišili, pa da su se tek zorom natrag vratili. - Na trojački ponedjeljak čitava je ova spila rasvijetljena i tad se narod u prisutnosti inostranog mnoštva raznovrsno zabavlja. U napomenutoj dvorani je tad gudba i sredotočje živahnosti.

Pod večerom premišljavao samo o ona tri kartaša, koji su jošte sjednicu držali. K ovim su se i dva dobrovoljca pridružila. Jedan između ovih imô je nešto za Kranjsku domovinu posve neobičnoga, naime jedan eksemplar brkovâ, kojim sličnih sred Kečkemeta najti ne bi bilo moguće. Ona brada u jermenskom kloštru, ovi brkovi, jedan nos, s kojim sam se u Gradcu pod Franjevom kapijom sastao, jedna kehla (guša), koju sam u Bruku na Muri vidio, i još nešto, što će čitatelj u tečaju ovih listova naći, bila su u fiziognomičkom obziru četiri neprispodobljiva memoranda.

U Postojni* kod "Ugarske krune" visi na stijeni tarifa za goste. Šteta, što ova za žep putnika blagotvorna uredba nije također u Ljubljani u običaju. Osobito dobro bi bilo to u onoj gostionici, odakle kurijera izlazi.

* Postojna znači u kranjskom narječju toliko, koliko orao, otud njemački Adelsperg oli Adlersberg.

PUT OD POSTOJNE DO LJUBLJANE

Zor je, zdramši se zdvigajte,
Brze konjče napajajte,
Jih sedlajte, obrzdajte,
Hod'mo v zidano Ljubljano,
Trdno, v'soko in prostrano.

Raubar (nar. pjesm.)

Ranim jutrom, jedva što iziđosmo s dvorišta na cestu, ugrezosmo opet u snijegu. Četiri konja pretprege i naša tri jedva su uzmagli nas i našu raškrabanu kočiju na kraj mjesta dovući, gdje je snijeg ponešto već razmeten bio. Čim mi dalje, tim i snijega manje, dok ga napokon kod Vrhnika (Ober-Laibach) sasvim nestade. Od Planine do Vrhnika vozili smo se s malom iznimkom sveđer niže i niže, a odavle do Ljubljane u prostranom prodolu, koji je, kao što opazih, veoma kalovit i iz ovog uzroka poslabo plodan. Nu uza sve to zemlja je ovuda bolje obdjelana, negoli s one strane Vrhnika. Vinogradâ, nakoliko se sjećam, ne opazih nigdje, ali podobro se sjećam, da su vina kisela, a osobito u Vrhniku, gdje smo objedovali, odviše pokrštena. - Zar kranjski krčmari ne znadu,

Kam tote duše pridejo,
Ki vodo v vino vlevlejo?
Tote duše pa pridejo,
Ge so na veke zgublene.
(Nar. pjesma)

Naša hrvatska vina prolaze ovuda dobro i rado se piju. Šteta, što malta i druge sitnice, kao na primjer octroi, pratnja itd., obilniju prodaju otegoćuju. Neki građanin u Ljubljani pripovijedao mi je, da je ne tome davno u Hrvatskoj vina (okićka) kupio, i premda je na mjestu samo 4 for. za vedro platio, toga ipak svaki akov 14 for. stoji (!).

U ostalom, premda naša braća Kranjci poradi navedenih okolnosti više vode piju negoli vina, to se ipak vode većma boje negoli Hrvati. - Svaki bo seljanin kranjski imade svoju kišobranu. Netko mi je u Ljubljani pripovijedao, da, kad na sajmu iznenada kiša udari, da je tad čitav vašar najedanput kišobrani zastrt. Šta je torba Hrvat, to je kišobran Kranjcu. - I tako, blagonakloni čitatelju, dođemo

Čez tri gorè, čez tri vodè, (?)
Čez tri zelene travnike
Notèr v to bejlo Ljubljanico.

U Ljubljani vidio sam opet poslije dugog vremena Hrvata. To je bilo nekoliko Međimuraca, koji su, kao što mi na moje pitanje odgovoriše, partéku dopeljali. Moram ispovjediti,

da sam se nad ovimi zamusanci radovao. Ovdje mi upravo dođe na pamet, zašto mi nije mala Ljubljanka, naša suputnica, vjerovati htjela, da sam i ja Hrvat. Ona nije valjda u svom životu vidjela drugih Hrvata osim ovih međimurskih kiridžija, koji u Ljubljani žito i inu robu voziti običaju, pa si je mislila, da su svi Hrvati na jedno brdo tkani.

Ovdje me moj suputnik ostavi i otiđe put Koruške. I ja bi mu se pridružio bio, da je prijelaz preko Loebla⁷⁷ ponešto sigurniji bio ili da sam se u transcendentalnom onom stališu nalazio, koji i prijetećim urvinam od snijega prkositi umije.

U Ljubljani osto sam jedan dan. Nu i ovaj bio je tako neprijatan i maglovit, kô da se usred Green Erina nalazim. U unutaršnjem gradu čito sam pod jednom sunčanicom napis: Nescitis diem, neque horam. To je ovog maglenog dana gotova biografija. Uza sve to popeo sam se na brdo Kastela (Schlossberg), koje se nad krovovi varoši uzdiže. U ovi kasteo zatvoraju se robovi iz cijele Kranjske. Bedeme, koji su ga nekoć okruživali, razoriše Francezi. - U kapeli nalaze se grbovi kranjskih knezova, zatim Nikole Jurišića, Stjepana Frankopana i mnogih inih obitelji.

Kako u Gradcu Mura, tako ovdje Ljubljana, koja nedaleko u Savu utiče, varoš dijeli. Kad sam na novom mostu stajao, koji preko spomenute rijeke vodi, reče mi neki mimoilazeći čovjek: "Das is a kranerisches Eisen" kažuć s prstom na gvozdeni naslon (line) mosta. - "Sind Sie ein Čičerone?" - upitam ga ja nato: "Naa- i bin a Lejbacher". - "Sehr wohl, doch ich meine ein Stadtführer, ein Lohnbediente?" "Mit Verlab a Trödler". - A respekt! Tko bi bio to mislio, da iz ovoga čovjeka domorodni ponos govori.

S predvarošom stoji u savezu tako nazvana Lattermanska aleja. Prostrano šetalište, koje putevi usađenim u red drvjem križaju. Od strane varoši protivne, naslanja se na ugodne brežuljke, koji su omorikovinom i inim drvjem zarašteni. Za postanak ovoga krasnog šetališta držani su građani ljubljanski Napoleonu, koji je stališem nekoliko jutara oranice brevi manu oduzeo. - Dalje gore nalijevo, pô sata po prilici, leži drugo šetalište Ljubljana-
ca Rosenbach (!) nazvano, gdje međutim mene bilo nije.

Na pijaci Kongresa stoji kasino. Zavod ukusno i svrsi shodno uređen, ako se inače izuzme kabinet, što dvorani prinadleži i gospojam za preoblačenje služi, ovaj bo nimalo po đulvodi ne miriši. Osim pokladâ dolaze gospoje amo i u korizmi, svaki tjedan po dva puta, te se s tombolom radi nepostojanstva balova tješe. - U sobi, za čitanje odlučenoj, našô sam među engleskimi, franceskimi itd. novinami također jedan broj zagrepskih hrvatskih listova. Nu ovi su već tri mjeseca stari bili. Novijih nisam mogô naći, a niti mi je nadzornik kazati znao, kudasu drugi brojevi dospjeli. Kasnije mi je neki gospodin Ž... rastumačio iščeznuće ovih listova. Jedna žalostivo smiješna pripovijest. - Redarstvo ovdješnje vrlo je priklonuto ceremonijalu. Pašuš moj bijaše vidimiran, nu uza sve to ne dobih prije mjesta na pošti, dok si nisam pribavio neku cedulju slobodna odlaska.

Drugo jutro ostavimo Ljubljani zarana. Još prije podne dođemo na granicu političke Ilirije. Na brijegu iza s. Osvalda stoji nalijevo jedna piramida, u koju je podvrgnuće Kranjaca Karlu VI. urezano: "Se substraverunt", - tako glasi ovaj napis.

Okolice Štajera, osobito bliže Celju, činile su mi se prijatnije, zajedno i plodovitije. Poslije podne ukaže se i željno sunašce, kog već odavno ne vidjeh. Sve je bilo prijatnije, ako se izuzme naš

Namršćeni kondukter,

koji je i na štajerskoj strani ostô, što je već na kranjskoj bio: to jest, neotesanac ovdje, neotesanac ondje. Među inimi samo jedno. Iz Ljubljane pošle su četiri karuce pasažira, a u Celju, gdje se jošće dvojica najaviše, budu peta kola oprežena. Bili smo dakle oko 24 ukupno. Došavši na prvu staciju iza Celja otvori spomenuti kondukter vratašca karucâ, te javi osornim glasom, da će se ovdje večerati. Putnici, koji su stoprv na predzadnjoj staciji objedovali, jošće siti, te sjećajući se valjda dvostruke takse, koju su prije tri sata platili, i ne ganuše se iz karucâ. Našto rećeni kondukter začće bramabasirati, da se Bog smili. Među inimi, da će svak platiti, ili jio, ili ne jio, da nije jošće nikada takovih pasažira imo i da mu ih Bog ni ne da više itd. Nu putnici, većom stranom Talijani, ili nisu ozbilja razumjeli njegovih rodomontada, ili ih nisu htjeli razumjeti, pa ostaše u karucah. Bilo bi se valjda jošće svašta zbiljo, da njemačka strana putnikâ, budi radi dugog časa, budi radi glada ne odsjede, te tako ovog poštarskog okrutnika ne utaži. Da su svikolici moje misli bili, ovaj čovjek bio bi od jeda puko. To je bila živa prilika Grenouilleta.*

Jedan sat prije ponoći dođemo u Maribor. Ja sam hvalio Bogu, što nisam u Ljubljani ća do Gradca preplatio. Ova vožnja danju noću baš nije za mene. Ako se moja duša poslije smrti, polag pojama dušoselbe, u tijelo kojeg kurira preseli, to će bit za me pravi pakao, prema kojemu onaj, koji je naš hrvatski pseudo-Dante Fućek slikovao, norija ostaje.

Pristav kod Zlatnog jelena u Mariboru kazivô mi je, da će sutradan jedna prazna kočija put Gradca. Živio! Jošte prije svanuća pokući moj izvjesnik na vrata, te mi javi, da je već upreženo. Ja se brzo obućem i pohitim preko skalinâ. S jednom nogom stojao sam već u karucah, kad mi pristav reće, da će i jedna gospoja sa mnom putovati. Upravo sam hotio, da ga upitam, je li mlada ili stara (ne sudi, čitatelju, to bo je samo moja, štono se kaže, formula), kad ti eto opazim, da je moja

Straniera

već umješćena. U karucah bilo je do vraga tmićno, a do dana falio je još ćitav sat. Ta tko bi tako dugo čekô, dok sazna, s kim se vozi? "Deder amo, ne mogu rukavice naći", rećem ja pristavu. Al moja straniera, jedva što to izustih, nagne s glavom kroz prozor karucâ, pa upita voznika koliko je sati. - Pristav je dakle zaludu svijetlio. Nu ćuo sam barem glas njezinih rijeći. Stari lonac, mislio sam si ja u sebi, ne zvoni tako. U taj par

Vanć je podbistra konjića,
Lepega konja ćrnega,

i mi bijasmo na polju. Ja se nerado putem razgovaram. Nešto od navade, nešto pako iz uzroka, što šćropot karucâ rijeć zaglušuje. Nu sada ne znam, da li je bio šćropot manji ili mi se je narav promijenila, odstupih od trapistićkog mog pravila. "Ala", progovorim ja, i to proti obićaju prvi, "mrzle noći!" - Nema odgovora. "Malo da me ne zebe", nastavim ja opet, al zaludu. "Zar vama nije nimalo hladno?"

"Nije". Tada negda, mislio sam u sebi. Klopotac, kad se jedanput samo gane, tad ide.

* Jedan namrgoćeni nezadovoljstva znaćaj u Clairvillovom vaudevillu "Les petites misères de la vie humaine".

"Mlada krv je većom stranom vatrena, ako se inače moja izuzme". Ni jota. "Jeste li vi iz Marburga?" produljim ja bez bojazni.

"Nisam."

"Meni je vrlo ugodno, što sâm ne putujem." Glavnica bez kamâta. Moja udvornost ne bi nadarena. "Šteta, ako od Gradca dalje ne putujete, možebit bi nas opet zgoda skupa donijela." Niti riječi.

"Meni se čini, moja krasna suputnica želi spavati?"

"A meni se čini", zapade mi ona u riječ, "da ste vi veoma ljubopitni."

"Podnipošto, moje zlato. Najvažniju važnost, tu sam već doznao, naime, da ružni niste. Jerbo je samo lipost oporna."

"Možebiti se varate."

"O nimalo! Dok još njemačke igrokaze od Kotzebua čitah, saznao sam već, da su krasota i čednost dvije ljupke posestrime." U taj par takne se pripetce njezina nožica moje noge. Dotik bio je lagan, kô da joj je noga iz pluta.

"Oprostite!" zašapće ona.

"Tko hvaliti ima, onaj nema što da oprašta." - Među podobnima dvogovori, ili da bolje rečem, monologi (samogovori) začu i svitati. - Već sam vidio noćni uzor u ozbiljno biće pretvarati se. S napretkom dana napredovala je i moja znatiželjnost. Al moja straniera gledaše samo preda se i zato osim grčkoga profila malo oli ništa ne vidjeh. To me je jošte većma napastovalo. Međutim vrijeme prođe. Sat odmora udari. Pred jednom gostionicom stane Vanč. Ja dipim prvi iz karučâ, da mojoj dami pripomognem. - Dočim rukom pomažem, bdije mi oko na stremenu; da krivo ne korakne, al u zao čas! - Zloradni satu mog života! - To je dakle ona kô plut lagana nožica? Ta to je bila noga, iz kakove bi se pô tuceta onakovih stvoriti dalo, o kakovih sam ja snivao.

Uzori su bili uništeni,
Udivljenja vrutci isušeni.

Ako bi mojoj suputnici ikada prijetila pogibelj utopiti se, to neka se samo na noge baci. Ovi će ju čamci zacijelo na suho dovesti. - Sad sam se ja stoprv pitao, gdje su mi oči bile. Moja "huris" bila je čađava, krivoleda, ponešto šćrbasta. O moj Bože, jedno nepovoljno otkriće zamjenjivalo je drugo. - Pa tad oko vrata boa, - boa god. 1843.! Ta dok nisam veći bio negoli Liliputanac, već su me ljudi ovim strašilom iz toaletne starežnice plašili. - Gospoje s ovimi boami slične su onim Indijankam, koje žive zmijski oko vrata namataju. - A na rukuh imala je moja straniera vunene rukavice! Huu! - zima me hvata, kad štogod podobno vidim. - Sreća, što su nepovoljne ove prevare ublažila ponešto prijatnija pojavljenja pristalih konobarica, kojih na ovome putu više negoli ma gdje nalazih. Klasički "Gut Murng, Er'gnon", a kadikad i "dobro jütro" ovih nasmjehodarnih božica svakako više vrijedi, negoli "Umilissimo servo, Signore" bradastoga talijanskog kamerijera.

GRADAC

Gratz, und kein Grätz mehr.

Društvo naravoslovaca

U Gradcu bijaše sajam. Ova okolnost podijeli varoši ono, što joj navadno fali, naime živahnost. Jutro proveo sam na Schlossbergu. I ovi kasteo razorili su Francezi. Nu tko je vidio maleni izgled nekadašnjih ovih podzemnih tamnica nevoljnim robovi napunjenih, koji se na ovom brijegu vidjeti može, taj će se lasno radi ovog razorenja tješiti.

Pogled s ovog brda na okolicu i varoš, oli kako Gračani vele "das liebe Gratz", vrlo je prijazan. Inostranac, koji želi da mu bude gradački građanin prijatelj, taj neka mu samo preko mjere varoš hvali i izvisuje. Francezi, koji su vrlo dobro mjesni ovaj patriotizam Gračana poznavali i koji su svagdje umjeli privrženikâ sebi steći, ako ih to nije, osim lije-pih riječi, ništa stajalo, ostavili su na uspomenu svog nekadašnjeg pribića, osim razorena - kakono rekosmo - kastela i nekoja panegirika, koji se ovdje kadikad slušaju kano:

La Ville des Graces sur la rivière de l'amour. Nadalje: Les Graces sur l'amour, ou l'amour sur les Graces itd.

Gradac nije neugodno mjesto. To svatko znade. Nu ne priznaje svaki, da nad njime ništa nije, kao što to nekoji Gračani misle. Kad oni kažu: "Es is holt nix über Gratz", to toliko znači, kô kad Napuljac veli: "Veder Napoli, e poi morire" (Napulj vidjeti i tad umrijeti.).

Ovom prilikom posjetio sam prvokrat Joanneum. Najvećma su me zanimala dva ormara ptičjih okosnica i mineralogička zbirka. Ova je jedino potpuna. Drugo, šta je ovdje od vremena svoje usavršenje očekuje.

U teatru, gdje se je pjevala opera "Zar und Zimmermann", prispodablja sam općinstvo Gradca sa zagrebačkim. Ko ne pozna mušice i nepostojanstvo posljednjeg, ove morske grebene, na kojih se već mnogog poduzetnika brod raskrši! A tko se je usuprot u Gradcu bavio, bez da ga je mimoišlo ono zadovoljstvo teatralnog općinstva, koje svakom upravitelju kazališta tako ugađa! Ja sam gledao kako milostivo se je ponašalo ovdašnje općinstvo naprama pretjeranoj igri jednog člana, koji je ulogu Van Bett-a, saardamskog vijećnika, predstavljao; gledao sam u razno doba razne obzire, umjesto kojih bi zagrepsko općinstvo zviždalo. - Teatar gradački nije ništa bolje uređen, negoli je bio zagrepski pod upraviteljstvom Zvonička, Martinellija oli Börnsteina. A polag svega toga imade upravitelj gradačkog kazališta lokal zabadava i vrhu toga od stališa deset tisuća for. u ime potpore. A šta imade zagrepski upravitelj? - Ništa. Nu kad odlazi, većom stranom više dugova negoli vlasu na glavi. Da većina općinstva u Zagrebu sastoji iz Nijemaca, kao što je tu u Gradcu, to bi ga osudio. Nu ovako: Vive la nonchalance! - I to su znaci napredujuće u našoj domovini narodnosti, koja ono, što njezino nije, izvanrednom gorljivošću, naravno, da ogrliti ne će niti može.

Radošću sam opazio, da se naši narodni listovi na više mjestih ovog grada nahode, nu još radosnije sam gledô, da se spomenuti listovi i čitaju. To opet svjedoči, da nije naš slavjanski Petrarca sjeme spasonosne uzajemnosti bacio u zemlju posve neplodnu. Po-mozi, Bože! da se što skorije obilne žetve doživimo.

ZAGLAVAK

Lijepo, lijepo
U svijetu je bilu;
Ali je najljepše
Na majčinom krilu.

Đulabije

Držeći se onog Ovidiovog heksametra: "Pars etiam quaedam mecum moriatur oportet", ili po hrvatski: "Nije dobro na sve zube govoriti" - svršavam ovdje moje putositnice. Bolje da se one dovrše, negoli trpljivost blagonaklonog čitatelja. Nu ako je ova, što se kaže, dobra misô zakasnila, tad bi bogami i njezina posestrima, koja je začetak ovih listova, izostati mogla. - Bilo međutim kako mu drago, ja ću ipak, što sam začeo, svršiti polag onoga tenacem propositi. Ma da baš tko ovaj tenacem i u pertinacem obrati. Dakle:

"Vtica je pèrletèla
Z Gradca némškega
Ino je letéla
Kroz Semmering u Beč."

"Kroz Semmering u Beč"

Jedna podnevka u Dommayerovom kasinu,⁷⁸ dva tri sata u Eliziumu, Scholzove dosjetne beške,⁷⁹ Straussovi petodirajući valceri, ta blaženstva poznata su dovoljno svakomu.

Dva najizvrsnija komada umjetnosti, koja Beč posjeduje, želio bi bio u drugom zarubu vidjeti. Ja razumijevam umotvore Canove: Teseja i grob nadvojvotkinje Kristine. Prvi, u svojem malenkastom templu priliči zatvorenomu u kavezu orlu; - a drugi u neznatnoj crkvi augustinskoj činio mi se kô veličanstveno prijestolje u prosjačku koljebu položeno. Od moljâ izjedena kabanica sigetskog Leonide Nikole Zrinjskog visi za vrati jedne sobice u zbirci Ambraskoj, a osloboditelja Beča, viteškog Sobieskog koplje, jede rđa u oružnici vojničkoj!

Opraštajući se s tobom, blagonakloni čitatelju, činim te, stanovitim slutnjama za volju, pozorna na one riječi sirakuzanskog hodočasnika,⁸⁰ koji u svojim Apokrifah među inimi veli:

"Čovjek mora da je vrlo mnogo vidio i mislio, prije negoli se do Horacova 'Nil admirari' popne, ili je pako od naravi kao tromonog (bradip) već prvobitno stvoren". - Što se mene tiče, ja dvojim, da je Horac ikada svoj beatum dostignuo, pa da i jest, to ipak tvrdim, da imade još milijih ćućenja negoli je njegov "Nil admirari". Slava uostalom i čast pjesniku iz Tuskulanuma.⁸¹ - Zbogom, čitatelju, pa misli na moje posljednje riječi, ako budeš ikada boravio,

Antun Nemčić: Putositnice

Gdino Mleci cavte iz pučine,
Gdino Brenta dubljem nakícena
Kroz gospodske perivoje šeta,
Gdino vijencem zelenih Eugana
Mudro čelo Padova si resi.⁸²

Bilješke

- ¹ stih iz Demeterova "Grobničkog polja".
- ² kukudrija; po Belostencu: kukudrio, kukudrilo - crocodilus.
- ³ mašala - zublja, baklja.
- ⁴ za "Hlohova" nijesam mogao naći podataka; Srymon Lowicz († 1588.) napisao je, koliko sam našao, "Enchiridion medicinae pro tyrunculis huius artis".
- ⁵ Dragutin Seljan je napisao "Zemljopis pokrajinâ ilirskih", koji je tiskan god. 1843.
- ⁶ "Općinske novine" jesu "Allgemeine Zeitung", poznatije pod imenom "Augsburger Allgemeine Zeitung", najčitaniji evropski kontinentalni list onoga vremena, koji se i u Hrvatskoj vrlo revno čitao.
- ⁷ ovdje je riječ "snaga" uzeta u značenju, što ga ima u kajkavskom narječju - čistoća.
- ⁸ bogaz - klanac.
- ⁹ kumrija - vrsta golubova (Lachtaube, columba risoria).
- ¹⁰ ispor. raspravicu dr. Artura Schneidera: Perivoji, vrtovi i šetališta u starom Zagrebu (Narodna starina XX, 149-180), koja donosi mnogo slikâ iz Jurjavesi iz doba, kad je otprilike N. onuda prolazio.
- ¹¹ valjda Jakov Užarević, koji je s Ivanom Mažuranićem izdao Njemačko-ilirski slovar; od god. 1842.-1845. bio je urednik Narodnih Novina.
- ¹² Janko Drašković.
- ¹³ Knigge: "Über den Umgang mit Menschen". Von Adolf Freiherrn von Knigge (1788.).
- ¹⁴ N. piše "u piae memoriae kavani g. Černoga". Milivoj je Šrepel u drugom izdanju Putositnicâ to ime s pravom promijenio u "Černy", jer je taj gostioničar, odnosno kavanar, odista bio Čeh. Kavana se njegova nalazila na "Harmici" (danas Jelačićev trg), u bivšoj Hatzovoj kući, dakle ondje, gdje je kasnije kroz dugi niz godina bila Velika Kavana, a danas je Kavana Dubrovnik.
- ¹⁵ Oršić.
- ¹⁶ "lordmayor" - načelnik londonske City.
- ¹⁷ Dragutin barun Kušlan, rođen u Krapini 1817., umro u Zagrebu 1867. odvjetnik u Karlovcu, rodoljub, novinar, narodni zastupnik u Hrvatskom saboru, sudjelovao je u svim važnijim tadašnjim političkim pokretima, zbog čega je često stradao.
- ¹⁸ "Pilger", ime njemačkih novina što su od god. 1841. izlazile u Karlovcu tri puta na tjedan (utorak, četvrtak, subota) pod natpisom: "Der Pilger - Commercielle - belletristische Zeitschrift - Organ für vaterländische Interessen, Handel, Industrie und Gewerbe". List je donosio i hrvatske članke (pjesme, objave, dopise, oglase itd.).
- ¹⁹ kostolom - vrsta orlova (Hasengeier, aquila ossifraga).

- ²⁰ stihovi Dragutina Rakovca (Kolo I., 39).
- ²¹ Bartol Zmajčić bijaše one godine, prema "Calendarium Zagradiense 1843.", "concupista" kod riječkog gubernija.
- ²² Šišman Farkaš bijaše "conceptualis practicans" kod riječkog gubernija. On je, čini se, bio drug N-ev kad je ovaj god. 1847. putovao Slavonijom, Srijemom i donjom Krajinom, jer su suputnici njegovi bili: F. Ž., Š. F., I. Z. "Š. F." mogao bi biti Šišman Farkaš.
- ²³ sagradio ga je riječki građanin Ludoviko Adamić. Isti je prema zaključku zagrebačkog magistrata od 24. VII. 1832. trebao sagraditi također kazalište u Zagrebu, ali se zaključak nije mogao izvesti jer je Adamić umro malo vremena poslije sklopljenog ugovora ("Prilog za povijest staroga teatra u Zagrebu"; Narodna Starina XIX, 117).
- ²⁴ Članak je prijevod iz mađarskoga, a napisao ga je "Paul von Szabó junior".
- ²⁵ zacijelo Faustin Supe, kasnije prijatelj Kurelčev (ispor. Mirko Breyer: Tragom života i rada Frana Kurelca, str. 89).
- ²⁶ možda Simon Klarich, u ono vrijeme "gubernialis commissarius".
- ²⁷ Lodovico Manin bijaše posljednji dužd mletački; on se zahvalio na časti svojoj kad je Napoleon god 1787. navijestio rat Republici. Treba ga razlikovati od Danijela Manina koji je burne godine 1848. zajedno s Tommaseom stupio na čelo novo osnovane "Republike San Marko".
- ²⁸ "triju vrata (tre porti)": vrata se kazuju talijanski: porta i porte, u pluralu porte i porti.
- ²⁹ njemački car Friedrich der Rotbart (1121.-1190.), kojega Talijani zovu Federico Barbarossa. N. ga redovno nazivlje: Miroslav Rujobrada.
- ³⁰ staromodna igra na kocke.
- ³¹ N-ev sud slaže se uglavnom s općenim sudom stručne kritike, ali kipar se nije zvao "Peronese", kako ga piše N. zaveden Kollarovim pisanjem ("Sneti z kríže od Alexandra Peronesa /snad Pironesa?/), već Parodi, ili potpuno: Giacomo Filippo Parodi. "La deposizione" se smatra njegovim "capolavoro". Kipar ili slikar imena "Peronese" uopće ne postoji.
- ³² zapravo se taj arkeiepiskop zvao "Zustinian".
- ³³ Belostenec: schepczi - dígiti, articuli (prsti).
- ³⁴ Daniel O'Connell, rodoljub i protivnik Englezâ (1775.), koji je zbog saziva jedne političke skupštine bio stavljen pred porotni sud i osuđen (10. II. 1844.). Osuda se samo tako mogla postići, da su prije suđenja svi katolički članovi porote bili isključeni.
- ³⁵ stihovi iz Demeterova "Grobničkog polja".
- ³⁶ Alain René Lesage (1668.-1747.) napisao je po španjolskom uzoru roman: Le diable boiteux (Hromi đavao).
- ³⁷ stih iz Demeterova "Grobničkog polja".
- ³⁸ Ravisius Textor, zapravo Jean Tixier de Ravisi († 1524.), pisac enciklopedističkih djela.
- ³⁹ Robert Schneider rodio se u Drésdenu god. 1809., umro u Hamburgu 1885.; bijaše đak drezdenske akademije do god. 1833., a onda se dalje obrazovao u Holandiji. God. 1835. nastani se u Hamburgu, a god. 1842. i 1843. preduze naučno putovanje u Francusku i Italiju i tu se sastao s N-em ni ne sluteći, da će mu ovaj slučajni hrvatski znamac ovjekovječiti ime u svom putopisu. Bavio se najviše portretiranjem i time izišao na

- glas (Müller-Singe, Allgemeines Künstlerlexikon, Frankfurt a/M. 1920.; V, 254 - prema ljubeznom saopćenju g. dr. Artura Schneidera). Što ga N. diži Bavarcem, bit će valjda lapsus memoriae; Schneider je odista neko vrijeme boravio u Münchenu i tamo izradio neke portrete, pa je to zacijelo napomenuo i N-u a N. je poslije pobrkao podatke, što ih je dobio od slikara.
- ⁴⁰ Ludbreg.
- ⁴¹ sediola, zapravo: sediuola; u rječniku Tommaseovu čitamo: sediuolo nel. Ven. Legno con un solo cavallo ove sedere una sola persona.
- ⁴² berlina: putna kola sa četiri sjedala i s pokrovom, koji se daje sklopiti; takova su se kola najprije počela graditi u Berlinu.
- ⁴³ malle (malle) - ili paketna pošta - francuski: malle-poste - njemački: Malleposte znači listovnu poštu, jer se ona prenosila, odnosno prevozila u naročitim torbacima (malle, Felleisen). Šulek ima tu riječ ali je, mislim, neispravno prevodi: tovarna pošta; Nijemci ponjemčuju tuđicu: "Malleposte" - Felleisen-oder Briefpost.
- ⁴⁴ Mihalj Bolšić Šilobod (1724.-1787.) je napisao prvu hrvatsku računicu (Aritmetika hrvatska; 1758.). Prirječica: "polag Šiloboda dokazano" skovana je prema njemačkoj: nach Adam Reise (matematik; 1492.-1559.).
- ⁴⁵ stih iz Demeterova "Grobničkog polja".
- ⁴⁶ N. se tu vara. Slika nije od Paola Veronese već od Jacopa Ligozzija, također Veronca (1547.), koji je mnogo podražavao načinu slikanja svoga zemljaka Paola. Vidi se da je znanac N-ev, slikar Schneider, bio dobar poznavalac slikâ jer nije htio vjerovati, da je slika Paola (ispor. što N. malo dalje kazuje: "... ostavih ove dvorane malo brineći se za rodomontade njemačkoga slikara, koje je on proti autenticitetu kista navodio").
- ⁴⁷ stihovi Dragutina Rakovca; Kolo I, 39.
- ⁴⁸ tekst opere "Il Briganti" od Saverija Mercadantea izrađen je prema Schillerovim "Die Rauber". Mercadanteove opere davale su se i u Zagrebu. Baš kad je N. boravio u Italiji, prikazala je jedna operna družina u Zagrebu dvije opere Mercadanteove: "Il Bravo" i "Il giuramento".
- ⁴⁹ O'Connell; ispor. bilješku br. 34.
- ⁵⁰ valjda Dositije Obradović.
- ⁵¹ "Hans Jörgl von Gumpoldskirchen" bijaše pučki tjednik, koji je kroz dugi niz godina izlazio u Beču i smatrao se osobito omiljelim štivom bečkih fijakera.
- ⁵² možda Štajerac Antun Obran, koji je god. 1834./5. bio slušač filozofije druge godine u Zagrebu, ako se tome ne protivi činjenica, da iza kratice Ob. nahodimo u prvom izdanju šest točkica.
- ⁵³ Aleksandro Cumikov - tako ga piše N. - zapravo se zvao Aleksander Aleksandrovič Čumikov. Rodio se godine 1819., umro 1902., i bio je u svoje doba na glasu u Rusiji kao vrstan pedagog. Izdavao je tamo jedan stručni pedagoški "žurnal", kojega tendencija posve odgovaraše idejama novoga vremena. U Petrogradu je u Nikolajevskom sirotskom institutu poučavao ruski i njemački, no povrh njemačkoga znao je i francuski i engleski. N. pripovijeda, da je o svom putovanju vodio dnevnik, što ga je kanio izdati. On je odista god. 1853. izdao knjigu s natpisom, koji u prijevodu glasi: "Prizori s kopna i s mora" pa je moguće da je to putopis, o kom govori N. što ga N. zove "Cumi-

kov", bit će s razloga, što se Čumikov latinicom valjda pisao "Tsumikov" ili "Tsumikoff".

- ⁵⁴ Kukuljević, *Različita djela* (Zagreb, 1842.), str. 67-136.
- ⁵⁵ ima ih dva, koji mogu doći u obzir: August Wilhelm (1767.-1845.) i brat mu Friedrich (1772.-1829.). Vjerojatnije je, da se radi o Augustu, koji je znamenitiji od obadvojice i koji je još živio, kad je N. pisao ove retke.
- ⁵⁶ lice u Grillparzerovoj drami "Die Ahnfrau".
- ⁵⁷ Milivoj je Šrepel u drugom izdanju Putositnica promijenio to ime u "Carpaccio", ali krivo; radi se odista o slikaru Caracci (Carraci, Carracci). Ima ih četiri toga imena: braća Agostino i Annibale, bratić njihov Lodovico i sin Agostinov Antonio. Slika, koja je pobudila pažnju N-evu ptječe od Lodovica te ima stručni naziv "Ecce homo". Da je N. zove "Isukrst među dvojicom razbojnika", bit će lapsus memoriae putopiščev. Nijedan od slikarâ imena Caracci nije naslikao Isukrsta među razbojnicima, ali je nema ni među slikama Carpacciiovim.
- ⁵⁸ sâm je N. ime auktora krivo napisao "Zanotti".
- ⁵⁹ rečenica: "Lanzi... piše, da nikad nije vidio slike manastirske tako dobro u svem namišljene, kako je ova, koja od Porečanina za letterata Gaspara od Pavie načinjena bijaše"... nije točno prevedena, zbog čega sumnjam, da je N. Lanzijevo djelo (*Storia pittorica della Italia*) imao u rukama. U francuskom prijevodu Lanzijeva djela čitamo: "Je (Lanzi) n'ai vu dans aucune maison religieuse de tableau aussi bien conçu dans toutes ses parties, l'on sait que l'auteur fut dirigé par l'abbé Gaspero de Pavie, l'un des hommes les plus instruits de ce savant ordre (u njemačkom prijevodu: und bekanntlich leitete die Aordnung desselben (des Klosterbildes) ein ausgezeichnete Gelehrter dieses Ordens, der Abt Gaspero aus Pavia)".
- ⁶⁰ ispor. članak dr. Artura Schneidera: *Tko je bio Niccolo dell'Arca?* (*Narodna Starina* XI, 212).
- ⁶¹ "Prometej 19. stoljeća" je Napoleon, a "longwoodski jastrijebi" su Englezi, nazvani tako po mjestancu Longwood na Sv. Heleni, gdje je Napoleon živio u zatočenju.
- ⁶² Tizianova slika "Petrus martyr", kojoj se N. toliko divio, izgorjela je god. 1867. i sad postoji samo još jedna kopija njezina.
- ⁶³ Giovanni Battista Ferrari, rodom Mlečanin, umro još mlad 1845. Mnogo je obećavao, ali danas su opere njegove zaboravljene.
- ⁶⁴ zapravo: *Gli ultimi giorni di Suli*.
- ⁶⁵ njemačka pjevačica Johanna Sophie Lowe (1825.-1866.) - "conquistò una grande notorietà per il virtuosismo tecnico e per la grazia con cui rappresentava le più note figure femminili delle opere di Donizetti e Rossini" (*Enciclopedia Italiana*).
- ⁶⁶ Fanny Elssler rodila se god. 1810.
- ⁶⁷ danas se ta bitka u historiji općeno naziva: bitka kod Lepanta.
- ⁶⁸ ime da Ponte je u drugom izdanju Putositnicâ promijenjeno u "Bassano", ali pravo je ime ipak "da Ponte". Ima tri slikara toga imena: otac Jacopo i sinovi Francesco i Leandro. Porodično je ime njihovo "da Ponte" no po rodnom mjestu zovu se oni i "Bassano". N. se služi jednim i drugim imenom: on govori, na pr., o Leandru da Ponte, ali

opet i o Franju (Francesco) Bassano. Možda i nije znao, da su oba prezimena istovjetna.

- ⁶⁹ Stihovi iz Osmana (XI, 465-468).
- ⁷⁰ nekadašnje sajmište, današnji Zrinjevac.
- ⁷¹ bečke vrednote (Wiener Wahrung).
- ⁷² ta se repatica pojavila u ožujku 1843. U Zagrebu se vidjela prvi put 17. ožujka, a N. ju je vidio u Mlecima valjda istom 19. ožujka.
- ⁷³ N. nema pravo, kad tako piše, jer je on barem lijepu botaniku - mirisno cvijeće - ne samo volio, već i dobro poznao, bivši revan baštovan, kako je to istaknuto i u njegovu životopisu. Uostalom, to se razbira i po načinu, kako opisuje neke dijelove botaničkog vrta te neko cvijeće naročito pominje (kamelije, kakteje, pa neke orhideje).
- ⁷⁴ "S. D." je možda Spiro Dimitrović, koji je god. 1841. - to znamo pozitivno - kao austrijski časnik boravio u Mlecima i tu se sastao s Janom Kollárom.
- ⁷⁵ francuski jabot, dio muške košulje, koji Nijemci zovu "Busenstreif" ili "Busenkrause", i kojom su se već u N-evo doba služila samo starija gospoda.
- ⁷⁶ valjda igra "Macao".
- ⁷⁷ inače "Loibl", klanac, što ga Slovenci zovu Ljubej.
- ⁷⁸ Dommayerov kasino bijaše na glasu zabavište u bečkom predgrađu Hietzing, u kojem je održavao koncerte Johann Strauss, stariji, otac "kralja valcerâ", Johanna Strausa mlađega. "Podnevka" je možda ono, što se francuski kazuje matinée.
- ⁷⁹ ponešto zagonetno. Scholz bijaše bez sumnje Wenzel Scholz, jedan od najmarkantnijih i u ono doba (između 1840. i 1850.) najviše proslavljenih bečkih komika, ozbiljan takmac svog poznatijeg druga Nestroya. Isticao se je svojim duhovitim domišljajima, što no Francuzi zovu impromptu, a Nijemci "witzige Einfälle". To će valjda značiti one "dosjetne bešike", premda mi je nerazumljivo, zašto se N. poslužio baš riječju "bešika", koja u hrvatskom znači kolijevku ili mjehur - ako to nije tiskarska grješka ili kakova kovanica N-eva.
- ⁸⁰ Seume (prema natpisu njegova putopisa: Spaziergang nach Syrakus).
- ⁸¹ mjesto riječi "Tuskulanum" Milivoj je Šrepel u drugom izdanju Putositnicâ napisao "Venuzija", otkud je Horacije bio rodom. Ali "Tuskulanum" može značiti svako raskošno uređeno dobarce kojeg bogatog rimskog građanina.
- ⁸² valjda vlastiti stihovi N-evi.

Putositnice

Dio II*

* Mi ne dvojimo o tome da će svima, koji su god prvu knjigu Putositnica pokojnog Ant. Nemčića čitali, ugodno biti, što im evo priopćujemo pod tim njima jur poznatim naslovom. Žao nam je, što je tog "drugog dijela" malo, te će jedva u sljedeća 2 broja našeg lista onoliko doći, koliko sada priopćujemo; al šta ćemo, kad je stroga sudbina prerano rastrgala nit žića onome, koji je još - kao što znamo - naumio putovati kroz Srbiju, Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru, zatim kroz južnu Italiju i Francusku, te tad izdati drugi i treći dio svojih Putositnica. Ovo dakle, što se ovdje priopćava, to se ima smatrati samo kao početak drugog dijela Putositnica. (Neven, 1852.)

Tko se onoga sjećá, što je doživio, on dvaput živi. Toga radi hvatam se sad pera. Danas, sutra - tako si sada mislim - kad će mi naime ukočene biti noge, koje se sad po krovu parobroda "Hermine" šecu, kad mi više ne će vjetar sa bosanskih planina čelo hladiti; pročitat ću još jedanput ove listove - i posjetiti duhom ove krajeve, u kojih se sada nalazim. Žurno dakle na posao, dok kišica ne prestane, koja me je iz krova u sobicu broda (kabinu) odagnala, i da mi krasno sunašce namjeru prije vremena ne uništi.

I.

Dne 10. lipnja 1847.
u sobi parobroda "Hermine"
među Brodom i Mitrovicom.

Ja sam, prije dva dana iz Novog Marofa polazeći, utrnuo plam u kaminu, koji mi je hladno lipanjsko jutro ugrijavao; istjerao sam zatim iz samotnih mojih soba prilizavo mače i vjerno pseto "Brigu", pozatvorio prozore i vrata, te se spremio na put namijenjeni. Kamo, kuda li će suza neg na oko - kamo kuda li će čizma neg na nogu, kamo kuda li Križevčanin neg najprije u Križevce. Došavšeg u tužni taj grad od tri prozora, pozdravi me žalostan glas mrtvačkog zvona. Upravo kad sam u gornju varoš unišao, zvonio je nekome tako zvani "cinklenk". Našim starim, kojim je često gdjekoja kuštrava baka ili siromah fratar smetao na putu, bio bi takov pozdrav zlo znamenje, i bili bi se zacijelo kući vratili, nu mi - djeca prosvijećenog vijeka - ne damo se tako lako uplašiti. Ja kao putnik 19. vijeka mislio sam si: "Taj se sigurno ne će utopiti!"

Cijela nesreća, koju sam u Križevcih imao, bila je ta: da konji za 4 sata o zori naređeni - nisu ni do šeste ure došli; al na sreću imao je moj suputnik F. Ž. svoje vlastite konje, koji nas do Dubrave odvezoše. A ova mala nesreća može se i malom srećom zvati, jerbo ovih nije bilo treba platiti. Ne mogu se iz Križevaca dijeliti, bez da jednu želju, koja je već odavna u meni sakrita, ne izjavim. Kao što je poznato, crkva s. Križa, u kojoj naša županija svoje restauracije drži, je historijski spomenik, kakovih se žalibože - izuzevši gdjekoje podrtine - malo u našoj domovini nalazi; - valjalo bi dakle, na primjer inih izobraženih naroda, podobne slavne ostanke od propasti sačuvati. Kako bi bilo, da mi - na sijaset dobrovoljnih prinesaka u novije doba bez toga priviknuti - novce saberemo, za da si ovu crkvu kao vlastitost pribavimo, te svrsishodno priredimo. Krasno bi na primjer bilo, da se po stijenah ove crkve oni historički prizori, koji se na ovom mjestu dogodiše, po gdjekojem vještom slikaru al fresco naslikaju. To bi bio zajedno jedan između onih načina, kojim bi naš narod na praktički način sa dogodovštinom njegovom upoznati mogli, te tako još većom ljubavi prema svojoj otadžbini nadahnuti ga.

O vlastitom gnijezdu ne ću dalje da govorim... Hajdmo dakle s mjesta! - Bog nam je noću kišom pokvario put. No tome se nisu ni malo Križevčanke žalostile, kojih smo, vozeći se kroz tako zvani Trstenik, na gomile vidjeli, kako su naime tamo glavaticu pukale. Rodio im kupus debeo kô bačva, jer je mnoga između tih beračica smrtnog grijeha vrijedna!

Došavši u Dubravu htjeli smo tamo u krčmi nešto malo kao na p. jaje ili čašu mlijeka založiti, al ni toga ne dobismo. Ja mislim, da to i sred Bosne ne bi pretjerane želje bile - al to vam je kod nas tako. Spajja ne gleda, koga imade u svojoj krčmi, već koliko mu se plaća uime najmovine.

G. mjesni župnik pripovijedao nam je čudnovate bajke o bosanskih uskokah ili pandurah, o kojih se sad mnogo govori; on je kazivao: da su već oko Topolovca i Moslavine. To

vam se je zborilo o Harambaši, koji je podrugi fat visok, te ima kao bik široka leđa, a o želucu njegovu govorilo se, da je kadar četvrtinu vola i vedro vina k jednom obroku potrošiti itd. U moslavskih i topolovačkih šumah držali su s graničari križevačke regimente hajku na ovo strašilo. Kaže svijet, da onaj koji zeca tjera, često kurjaka istjera. Nu ovdje se je kurjak tjerao - pa se nije ni zec istjerao.

U Moslavini - kamo smo oko dva sata poslije podne prispjeli - pozdravio nas je domorodni starac I. Ž. prijateljskim objedom. U ovih stranah je već sad (8. lipnja) ječam dozrio, nu kukuruz je znatno zaostao. Kiši, koja je oko Križevaca padala, ne bijaše ovdje ni traga, premda nije nigdje od velike potrebe bila.

U četiri sata, sjedosmo opet na kola, i oko 8. bijasmo u Sisku. Prevoz kod Capraga zadržavao nas je čitav sat. Svatko vidi, kako bi potrebit bio ovdje most preko Save. Nu i ovdje općemu dobru mrtve ruke (manus mortuae) privremenih vlastelina zapreke stavljaju. Pa da je barem brod i pristanište u kakovom redu, ali jao pomagaj! Kad smo sa skele na kraj stupili, malo što nije ubogi seljak jedno kljuse štetovao, što mu je do bedra u mulj prepalo.

U Sisku, još na kolesih budući, susretnemo u dobar čas našeg domoroca g. S. V., koji nam je prijateljski na ruku bio, dok smo se na parobrodu namjestili. Uvečer prisutni bijasmo u koncertu, kog je g. Arnstein, poznat umjetnik na guslama, u dvorani velike sisačke gostione dao. Među inimi igrao je i napjev poznate naše pjesme: "Nosim zdravu mišicu" s varijacijama, što je on sam načinio. Ove mile zvuke pozdravi sisačko domorodno općinstvo jednoglasnim "živio" i pljeskanjem. Istina je, da je umjetnik duh narodni ove pjesme u spomenutih varijacijah posve dostigao. Jedan komad pod naslovom Karneval u Mlecih igrao je spomenuti umjetnik nedostižnom vještinom. Ja mimoilazim tehničku vještinu umjetnika, koju je ovdje svaki morao osjećati, već samo napominjem onu čudnovatu bitnost ovog alegoričkog skladanja, koje duhu slušaoca čarobnom silom glasova predstavlja one prizore, koje tjelesno oko ne vidi. Tu slušaš pljuskanje talasa, kao da na brijegu laguna stojiš, tu slušaš veslo gonduljera kako udara, a sad opet kako nježan glas ispod ženske krinke prodirući svoje ljubavnike čas nježno vabi čas opet kako im se ruga, čuješ, kako se "maska" smije, a sada opet, kako se pjesma gonduljera po velikom žlijebu (canal grande) razlijega. Nu tko će sve to opisati, što se samo čuje i čuti. Sva moja čutila bijahu sjedinjena u uhu. Jedva što mi je oko u stankah gdje kojeg znanca potražilo, ili ručica gdje koje prijateljice iz ljepših vremena ruku stisnula. Ja sam iz više razloga veoma žalio, što sam ovo klasično zemljište, za budućnost Hrvatske ne manje važno negoli u prošlosti slavno, tako brzo ostaviti morao. Poslije večere brodili smo opet na graničarsku stranu varoši, gdje je parobrod stajao. I ovdje osjećali smo potrebu mosta, koj bi varoš združio. Bože moj! mi snivamo o željeznicah, pa ne možemo na više mjesta ni susjeda bez pogibelji vratolomja ili utopljenja posjetiti!

Dne 9., jedva što je zora svitala, zazvoni zvono na parobrodu, te mi se iz kabine isturamo na krov broda, koj se upravo gane. Na lijevo ukaže nam se Topolovac, veliki spailuk sa 3-4 kv. milja, zatim Preloščica, koja se bez kraja nuz brdo proteže, kao što obično sva mjesta ovuda pokraj Save ležeća. Tad dođemo do Lukavca, a poslije toga do Gošća. Kod Gošća rado lađe na prud zasjedaju. Tad opazismo Murilovčicu, i napokon Lonju. - Gdje Trebeš u Savu utiče, prestaje spailuk Topolovački i Zagrebska varmeđa.

Mjesta Pljuska i Kraplje ukažu nam se zatim. Sva ova mjesta leže na lijevoj obali. Ovdje na blizu nalazi se opasno mjesto Drenovbok zvano, gdje se Sava zavija i s ovim zavojom lađe često na kraj baci. Ovdje je i jedan prekop, kog je Sava opet zamuljila i koj nanovo dokazuje, da nije svaki dobar zemljomjer ujedno i dobar hidraulik. Poslije 10 sati prije

podne pođemo u Jasenovac. Ovdje Una u Savu utiče. Na ovom utoku opazismo nekoliko turskih lađa, a na brijegu razderane dangubice sjeđahu. Za Jasenovcem dolazi selo Uštica, a na drugoj strani, naime bosanskoj, Koštarica. - Dalje na lijevoj obali, to jest našoj, slijede sela: Mlaka, Jablanac, i tad Stara Gradiška. Ovdje je pred tvrdom grob turskog sveca, koji je Turcima jednom u vrijeme turskih navala prorokovao: da će Sava među praviti između osmanlija i krštenika. Turci su mu krov s limom pokrili, pa hodočaste ovamo. Upravo naprotiv Staroj Gradiški leži turska nekakva tvrđa Berbir zvana. U Gradiški je tako zvani "Rastel". U Gradišku dođosmo oko 2 sata poslije podne. Mjesta na našoj strani slijede redom ova: Mačkovci, Dolina, Porubica i Svinjar. Ovdje utiče rijeka Vrbas iz Bosne u Savu. Među Svinjarom i Štivicom razvija se okolica sve to krasnije. Bosanske gore Matojica zvane krasno se odavle ukazuju. Sava se širi veličanstvenije, i teče - da ne lažem - jedan sat uvijek upravo, što kod te rijeke vrlo rijetko biva. Nu i Bosna se ovdje prijatnije ukazuje. Ovdje smo često susretali bosanske brodare. Njihove šajke lake su i veoma hitre. U ovoj okolici vidio sam na bosanskoj strani prvi put orače, u plug bijaše šest volova upregnuto, nu prvi plug, kog sam opet na srpskoj strani ugledao, brojio je osam volova. Dalnja sela na našem kraju zovu se: Prečec, Kobaš, Dubočac, a naproti ovomu Turski Dubočac. Kasno u večer dođosmo do Broda. Bilo je oko 9 i po sata. Ovdje se iskrcaše svi tako zvani "pasažiri" prvog mjesta, tako, da osim nas trojice nitko na brodu ne ostane. Jedna Mađarka iz Temišvara sa svojim djetetom i sobaricom bijahu za nas "entia non existentia". Kad smo se ujutro probudili, bili smo već daleko od Broda i tako o njemu baš ništa kazati ne mogu.

Danas oko 9 sati prije podne vidio sam najprije selo Kita zvano, i to na našoj strani; tamo su krovići na svim dimnjacima nalik tornju. Ovdje nose žene vodu u dviju vedrica, koje su na kraju sa jednom lengom združene, baš kaošto u Mlecima.

Zamala dobrodismo do Županja, gdje se je nešto robe iskrcalo. Treći čardak odavle - ili njemu naproti - naznačen mi je kao mjesto, gdje je naša "Sloga" (infelicis memoriae!) zaglavila. Tko to mjesto vidi, ne može dokučiti, kako je to moguće bilo! Za Županjem - ako nisam ispustio koje mjesto, baveći se poradi kišovitog i burnog vremena većom stranom u sobici broda - slijedi Rajevo Selo. Jedan sat po prilici odavle stoji na bosanskoj strani povećé jedno seoce upravu kraj Save, kojega se kuće samim baščama i drvljem divno ukazuju.

Pred tim selom je ljetni stan (villa) nekog vlastelina turskog. Selo ovo zove se Brčka. Jedan potok; koji ovdje u Savu utiče, dijeli tursku varoš od kršćanske. Preko potoka vodi ćuprija. Upravo pred spomenutim ljetnim stanom vidio sam prvi put vinograd na bosanskoj strani. Još jedno mjesto na istoj strani opazismo, koje se Brezovo selo zove.

Kod Rače - seoca, što se na našoj strani s malom tvrđavom nalazi - utiče Drina u Savu. Crveno-žuti talasi silne ove rijeke turaju i otiskuju zelene valove Save na drugu stranu proti spomenutoj tvrđavi. Ovdje Bosna prestaje, te Srbija počima.

U Rači se do 40 tisuća vagona suvih šljiva svake godine na brodove tovari. Županje, Rajevo selo i Mitrovica jesu mjesta, koja se manjom trgovinom bave.

Poslije Rače nisam vidio drugo selo osim sela Bosut zvanog. Ali na srpskoj strani nisam baš ništa opazio, osim gdje kojeg čobana sa svojim stadom.

II.

Dne 12. lipnja t. g. u Rumi

Kasno u večer dobrodismo do Mitrovice. Kiša je padala kao da s čabra lijeva. Mi smo od broda do oštarije pokisnuli do kože. Naproti Mitrovici leži Han ili Mala Mitrovica. Negda je bila ovdje samo krčma, a krčmar zvao se je Han. Mitrovice žitelji polovina su Srblji. Napisi su većom stranom po dućanih i gostionicah njemački, nu imade i takovih, gdje je uspored i srpski.

Ovdje je stajao rimski Syrmium. I danas se ovdje jošte iskapaju razne starine. U dvorištu konjušnice u Rumi leži starinski sanduk iz jednog falata bijelog kamena. Na jednoj strani vide se dva tužeća genija, a u sredini je ploča bez ikakvog napisa. Valjda je negda bila iz lima ploča tamo učvršćena.

Drugo jutro odvedoše nas dva građana (oba Srblji) do Rume, koja je 2 mala sata odavle. Drum je širok, nu nije taracan. Ovuda i pošta prolazi. Nalijevo opazismo krasnu Frušku Goru, do koje se je moći dovesti za 2 sata, a odanle je do Dunava također 2 sata daleko.

Zemlja je crna i bujna kao u mletačkoj Italiji. Stada ovaca, rogate marve, i konja pasla su se na beskonačnih ravninah. Ovdje sam se uvjerio, da ona predsuda o ovcama, koju kod nas u Hrvatskoj goje: da naime ovce na ravninah ne napreduju, ništa drugo nije već samo presuda. Valja samo paziti ovce, kao što ih Srijemac pazi, da se prije ne pasu, dok se rosa ne posuši, pa se nije bojati, da bi ovce postradale.

Ova okolica je od neko doba, valjda uslijed oskudice nesigurna. Nedavno su ovdje 4 razbojnika ustrijeljena, i jedan obješen, što su u robljenju zatečeni. Pukovnik R. - kako se vidi - šale ne razumije, nu i treba takve strogosti ovdje, jer su graničari Varadinci ponešto goropadni ljudi.

Na putu od Mitrovice do Rume leži prema Savi na desnoj strani graničarsko selo Šašinci. Upravo naproti ovome selu je suha međa između sremske varmeđe i granice varadinske. Kroz selo Voganj dođosmo u Rumu.

K značajnosti Slavonca, kao što sam mogao opaziti, spada neobična flegma. Danas mi je g. M. pripovijedao sljedeći slučaj: Neki kmet vozio je nekamo veoma polagano fratra, koji ga je radi toga sved psovao do obješenjaka i magarca, nu kiridžija fratra najposlije sasvim hladnokrvno reče: "Vi ste fratar!" - i to mu nekoliko puta ponovi. Fratar se osjeti, pa ga naposljetku upita, zašto mu to kaže: "Ta šta bi ti drugo i mogao kazati, ta ti si bos kô pas, opasan kô obješenjak, a obrijan kô k-".

Gospočija Ruma broji 14 hiljada jutara aladijature. Jedno slavonsko jutro imade 2000 kv. hvati.

Grof Petar P. u Rumi imade do 40 engleskih pasa za lov lisica, koje se ovdje posve na engleski način, jašuci konje, love. Ruma broji do 150 kuća, a imade do 8000 žitelja.

Dne 14. lipnju t. g. u Rumi

Neki časnik sanjkajući se čuo je, kako iznenada na saonicah, koje su ga slijedile, i na kojima se je nekoliko njegovih drugova vozilo, puška puče; za nekoliko minuta, bez da se samo ogleda, zapita onoga, koji je ispalio pušku: "Je li olova u puški bilo?" na što drugi: "Jeste". "Dakle sam pogođen!" I to sam ubilježio kao jednu između onih sijaset anegdota, što se ovuda u društvu pripovijedaju, i koje značaj graničara bolje izražuju, nego svi drugi opisi.

Jučer bilo je Antunovo. G. grof A. P. koji neobičnom gostoljubivošću sva moguća sredstva upotrebljava, da kišovito vrijeme, koje nas evo već cijelu nedjelju dana proganja, ponešto paralizira, odveze nas juče u Nikince. U Nikincih i Herkovcih obitavaju Klementini. Ovo ime zadobiše od svog vođe, s kojim prije 100 i nekoliko godina amo iz Albanije, kao što se pripovijeda, dođoše. Oba ova sela leže na međi Varadinskog puka. Mi smo za 1 ½ sata iz Rume onamo dospjeli. Ovdje treba i to znati, da spahiluk Ruma, ili bolje tamošnja konjušnica, do 160 čilih konja broji.

U ovom predjelu Slavonije priliče zdaleka sela velikim engleskim baščam, i to čine mnogobrojni šljivici, iz kojih tornji piramidam, kuće pako odmornim kućicama slične poviruju.

Pred selom Buđinovci zvanim prolazili smo kroz rimski žlijeb Probov. Taj žlijeb zovu Slavonci Jarčina, i proteže se od nekadašnje Basilee (današnji Petrovci) i Bubalije (Dobrinici) ča do Save. Više od 2000 god. nisu bile kadre ovaj žlijeb zamuljiti, i to je očevitni dokaz njegovog golemog opsega. Ovdje su rimski vojnici vođu svoga Proba ubili. On je htio ovim žlijebom Savu s Dunavom skopčati.

U polukrugu nalijevo od našeg puta proteže se 7 do 8 većom stranom srpskih sela. Na plodovitoj ovoj ravnini, crnoj kao ugljen, raste raznovrsno i obilato žito, bez da se plodovitost đubretom podupire. Odavle opazismo na dalekom kraju ove ravnice na lijevoj strani Avalu (Beogradsku goru), a za našimi leđi na podnožju Fruške gore Irig. Ovi brežgovi protežu se u polukrugu na kraju srijemske ravnice, ove plodne žitnice Rimljana.

Kad smo na golem pašnik općine Bađinovci prispjeli, zateče nas neizmjerena množina stada, spomenute općine vlastitost, koja su se ovuda pasla. Neviđene velikoće su ovdje ovni, koji malo što ne priliče juncima od jedne godine.

Rumska polja pred spomenutim žlijebom Proba zovu Žirovnjak; - valjda je nekoć ovdje hrastova šuma bila.

U Nikincih bijaše za nas nešto posve novog - odjeća ženskog spola. - One nose visoke čarape iz šarene vune tkane, koje preko koljena dopiru. Suknja im je za svagdanju porabu također iz istog fabrikata, nu kad je svetac, tad obuku bijelu suknju, koja imade odozdo modru i crvenu obrubu. Zatim nose dolamu većom stranom iz žute svile - sprijeda s druge boje vrpčama nakićenu. Na glavi imadu svilenu maramu većom stranom ružične boje, ili ove boje fes sprijeda zlatom vezen ili zlatnom partom opšiven. Nekoje imadu i razno perje na fesu - posve istočno. Kosa im sprijeda ili sasvim prosto visi ili je spletena. Na vratu imućne žene imadu cekine ili škude. Ovdje se mogu i krasni ćilimi kupiti, to jest sazi, koje žene same tkeju. Poveći, naime 2 rifa po prilici široki i 3 do 4 rifa dugački, mogu se dobiti za 20-22 for. sr. Muževi nose ljeti dugačke crne surine modrim suknom podstavljene, široki crni škrljak, opanke i čarape, vunom zelene i škure boje pretkane; duge košulje i vezene golere. Žene nose marame podugačke kao koprena. Nekoje imadu dolame zlatom vezene. Delatni dan nose žene škrljake crne i široke, kao što i njihovi muževi. Ove žene bojadisaju vunu same u svih mogućih bojah, i to je vlastitost njihovog rukotvorstva, da se boja ne promijeni, a čim se više pere, tim finija postaje. Govore osim svog jezika, koji je, kao što se pripovijeda, jedna smjesa iz turskog, grčkog i slavjanskog, posve dobro i naški.

Slavonci upotrebljavaju trovrsta kola. Navadna kola zovu kočiju; kola, koja imadu dva ruda, taligu, a kola sa dva točka, u kojima, kao što na talijanskoj sediolu, samo jedan sjediti može, zovu čeza.

Ruma imade 3 srpske i jednu rimsku župnu crkvu; nu stanovništvo je polag srpske, polag katoličke crkve.

U Herkovcih je župnik rođen Klementinac, u Nikovcih pako naš čovjek, i kao što sam kasnije čuo; vrli domorodac. Kratko vrijeme našeg bavljenja ne dopusti mi s njime поближе upoznati se.

Dne 19 lipnja t. g. u Beogradu

Jučer ostavili smo Rumu, dijeleći se put Zemuna. Za da široke srijemske pustare vidimo, išli smo preko Inđije, kamo nas je g. grof P. P. sprovodio.

Inđija imade 3-4 tisuće žitelja, između kojih je polovina Srbalja, polovina pako Švaba. Harča Jakov je župnik Švaba; njegov djed rodio se je u Križevcih. Čelo općinske kuće u Inđiji je uprav kao i u Rumi sa stupovi urešeno. Kuće su većom stranom iz zemlje zbite i trstikom pokrite. Za Inđijom dođe Jarkova. Nalijevo vidi se toranj crkve sela Sasa ili Mali Karlovac; nadesno Golubinci.

Prvo selo, kroz koje dođosmo, zove se Stara Pazova. Pred ovim je međa. Stara Pazova je najveće selo za Rumom. - Uzduž kuća posađene su murve. Selo se dijeli u dva golema sokaka, koji se križaju. Ovo selo imade fabriku, gdje se svila prede. Za tim selom dođe Nova Pazova, naselbina Švaba. I ovdje su murve onako nasađene, kao što gore napomenusmo. Tu imade više kuća s crijepom pokrivenih, a ganjak iznutra je urešen stupovi vrlo krasno. Uostalom je selo mnogo manje od prijašnjeg. Malo što na svakom dimnjaku roda uz svoje gnijezdo ne stoji. Na desno od Stare Pazove leži selo Odaja i Vojka. Zatim dođe srpsko selo Batinica. - Pred ovim selom spaja se drum iz Rume vodeći. Oдавle imade u Zemun jedan sat.

Dne 22. lipnja t. g. na parobrodu kod Bazjaša

Jučer došao sam iz Beograda u Zemun. Kad smo došli do sigeta, kog ovdje Dunav pravi, podiže se ljuti vjetar, i za mala takova kiša, da smo do kože pokisnuli. Vožnja bijaše opasna; - nu za pol sata riješili smo se opasnosti, koju opet druga izmijeni: naime kontumac. Ja sam žulio vrat, oko kojega bijaše turska duhanka u marami sakrita. U mjesto čarapa obukao sam turske čizme, kakove bule nose. Dočim me je onaj isti (vražji slučaju!) pazitelj premećati stao, pred kojim sam se na parobrodu Hermini, ne poznajući ga, hvastao, da ću što god švercati iz Beograda, pritisnuo sam mu nekoliko cvancika u ruku, te nas pusti, bez da i torbu našu otvori. S kontumacom, general-komandom i agencijom, potratio sam barem dva sata, a izim toga i ponešto novaca. Napoljetku gazismo još do parobroda blato do koljena. U parobrodu bijaše sve natrpano. Jedva što se kreveta dočepah, otimajući jastuke i gunjce. Ovdje vlada prirječje: prior tempore, potior jure.

Na parobrodu bijaše Šimić - ako se ne varam - predsjednik srpskog vijeća, zajedno sa svojom ženom i djecom, zatim neki poljski grof; starac od 80 godina sa prekrasnom ženom. Poljaka bilo je ovdje do 14. Osim inih mnogih bijaše i dva oficira iz njemačko-banatske graničarske regimente. Oba žestoki domoroci putujući u Mehadiju. Jednom bijaše ime Bušić.

Na parobrodu sam jednu lijepu pripovijetku čuo: - Neki Mađar putujući s parobrodom iz Pešte, i ne znajući drukčije nego mađarski, uzme jestvenik i misleći da je ono, što je u četvrtom retku pečenka, pokaže konobaru prstom taj redak, a konobar mu donese na tanjuru jedno čačkaló (Zahnstocher).

Dne 24. lipnja t. g. na parobrodu Friedrich

Sad se nalazim upravo kod pećine Babakaj naprotiv srpskim razvalinama Golubac.

Jučer bio sam u Mehadiji. Divlje-romantična narav ove kupelji je zaista uzorita. Posjetio sam tako zvanu špilju "Rauberhöhle". Kod Toplica, gdje je upravo polovica puta od Oršove u Mehadiju, nalazi se rimski vodovod.

Kako se od Mehadije dolazi pod Oršavu, vide se tri brijega, jedan je austrijski, drugi vlaški, a treći srpski, sva tri prave iz one točke jedan otvoreni trokut.*

* Ovaj razdjel Putositnicâ što se u današnjem broju našeg lista nalazi pisao je pokojni A. N. olovkom, a tu to je također mnoge riječi i črtice, kojima cjelokupni savez fali, zabilježio. Otuda se vidi da je naumio povratak svoj u Hrvatsku opširnije opisati, što međutim, kako znamo, učinjeno nije. (Neven, 1852.)

Rječnik

abbé (franc.) – opat

Accidit in punto, quod... (lat.) – U trenutku se dogodi što se ne očekuje u godini dana

ad interim (lat.) – u međuvremenu, privremeno

Adja Isten hogy a Magyar (mađ.) – Dao bog da Mađar...

Adolescentiam apud Demetrium Zecchium ... (lat.) – Mladost je proveo kod Demetrija Zecchija, koji je tada bio zagrebački biskup (treća knjiga Anala mađ. povjesničara Praya)

Aeol – Eol, bog vjetra

Ai tu leži zem ta ... (češ.) – Pred suznim očima mojim široka leži zemlja, / kolijevka nekad – danas naroda moga raka (Kollárov stih iz prologa poeme Kći Slave)

Ajaks – Ajant, grčki junak pod Trojom
akov (mađ.) – stara mjera za tekućinu, oko pola litre

á la romaine (franc.) – na rimski

Albion – latinski naziv za britansko otočje, poetski naziv za Englesku

alem (tur.) – dragulj, dijamant

aleopat (grč.) – alopate, liječnik koji liječi pomoću alopatije (aleopatije), metode liječenja kod koje se bolest s jednog dijela tijela prenosi na drugi dio tijela (suprotno od homeopatija)

á l'illyrienne (franc.) – na ilirski

á l'italienne (franc.) – na talijanski

alonž-baroka (franc.-tal.) – duga perika kakva se nosila za vrijeme kralja Luja XIV.

á l'ordre du jour (franc.) – na dnevnom redu

amice (lat.) – prijatelju

anserres, anatesque, gallique (lat.) – guske, patke i pijetlovi

Antenor – trojanski junak, legendarni osnivač Padove; spominje ga Homer u Ilijadi i Vergilije u Eneidi

Antenor potuit mediis elapsus Achivis... (lat.) – stihovi iz Eneide (I, 242-244 i 247), u prijevodu T. Maretića: Kroz svu Ahivsku vojsku utèci je mogo Antenor / I u Ilirski zaton unići i samu sredinu / Liburnskog kraljevstva zdrav mimoći i izvor Timáva, ... / Ipak Patavij tu Antenor sagradi, smjesti

Apelles – Apel (IV. st. pr. n. e.), glasoviti starogrčki slikar; djela mu nisu sačuvana

appellata (lat.) – pritužba, žalba

appellate extra dominium (lat.) – žalite se izvan područja vlasti

Arcola – Arcole, mjesto nedaleko Verone; u bitki kod Arcole Napoleon je pobijedio Austrijsku vojsku

arenda (lat.) – najamnina, zakup

arivederci (tal.) – doviđenja

arkvajski slavuj – Petrarca

artija – papir

ašikdžija (tur.) – udvarač, zavodnik

atila – kratak mađarski kaput

audiatur et altera pars (lat.) – neka se sasluša i druga strana

bak (njem.) – kočijaševo sjedalo

Barbara, ma molto eroica (tal.) – Barbar-ska, ali jako herojska

Bibe, ede, dormi (lat.) – pij, jedi, spavaj

bilancia curiosa (tal.) – čudna vaga

Bin ich doch nur Fleisch und Blut (njem.) – Ja sam ipak samo od krvi i mesa

bo – jer
bogaz (tur.) – neprohodan put
bongré malgré (franc.) – htjeli - ne htjeli
bora – bura
bottiglia divino santo (tal.) – boca bo-
žanske svetosti, vino santo je vrsta crnog
slatkog vina
brajda (njem.) – stup po kojemu se penje
vinova loza
brevi manu (lat.) – kratkim putem
brijeg – obala (pored uobičajenog znače-
nja)
brv – brvno
bula (tur.) – muslimanska žena

canjki – krpe, dronjci
cattiva gente gondolieri (tal.) – zli ljudi
gondolijeri
Catull – Gaj Valerije Katul (oko 84-54 pr.
Kr.), najveći starorimski lirik, najpozna-
tiji po svojoj ljubavnoj lirici
celica (lat.) – ćelija
**ce sont les petites misères de la vie hu-
maine** (franc.) – To su sitne nevolje
ljudskog života
chaque fou à sa marotte (franc.) – sva-
kom luđaku njegovo ludilo
chateau la rose (franc.) – vrsta crnog
vina
chevalier sans peur et sans reproche
(franc.) – vitez bez straha i mane
Chi va piano, va sano (tal.) – Tko ide
polako, ide sigurno
chronique scandaleuse (franc.) – kronika
skandala
Cicero pro domo sua (lat.) – Ciceron za
svoj dom (Pro domo sua je naslov jednog
Ciceronovog govora)
cicerone, čičerone (tal.) – turistički vodič;
preneseno: nametljivac, dosadnjaković
cicisbeo (tal.) – kavalir ili ljubavnik uda-
ne žene
cicvara – jelo od kuhanog kukuruznog
brašna
cipres – čempres
Cirkasija – Čerkezija, pokrajina na za-
padnom Kavkazu, danas u Rusiji

cittadini (tal.) – građani
cknenje – kašnjenje
cockney (engl.) – Londončanin; Englez
Come? (tal.) – Kako?
Comfiteor misero molle cor esse mihi
(lat.) – Priznajem da mi je jadnomu srce
slabo (Ovidije, Ex Ponto)
comité (franc.) – odbor, društvo
consilium abeundi (lat.) – "savjet da se
napusti" (sveučilište), isključenje
conte (tal.) – grof
Conticuere - in - tentique ora tenebant
(lat.) – Zašutjeli su i pozorno upravili
lica (Vergilije, Eneida, II, 1)
**Contraria opposita elluceseunt, sed nil
comedunt** (lat.) – Oprečne se suprotnosti
pojave, ali ništa ne pojedu
contrat social (franc.) – društveni ugo-
vor
corpo di Bacco (tal.) – tijela mu Bakovog
(talijanska blaga psovka)
cotelette (franc.) – kotlet
cui bono? (lat.) – za koje dobro? čemu?
cvancika (prema njem. zwanzig – dvade-
set) – sitni austrijski novac, 20 krajcara

čičerone – v. cicerone
čorda (tur.) – sablja
čreda – stado
črknja – zarez

ćućenje – osjećaj
ćut – osjećaj

dagerotip – fotografija snimljena prvobi-
tnom tehnikom fotografiranja, dageroti-
pijom (prema izumitelju franc. slikaru
Daugerreu, 1789-1851)
dandy (engl.) – kicoš, pomodar
Das is a kranerisches Eisen (njem.) –
Ovo je kranjsko željezo
dateci (tal.) – dajte nam
datur modus (lat.) – postoji način
Davor – slavenski bog rata; Nemčić tako
prevodi boga Marsa
Davus sum, non Oedipus (lat.) – Ja sam
Dav, a ne Edip (replika roba Dava iz

Terencijeve komedije Djevojka s Andra)

déjeuneur à la fourchette (franc.) – ručak; manji obrok prije objeda

deklesina – uveć. od dekla, sluškinja, djevojka

De rebus cunctis et quisdam aliis (lat.) – O svemu i još koječemu drugom

der weinerliche italienische Maestro (njem.) – plačljivi talijanski maestro

derdiedasirati – govoriti der, die, das, tj. govoriti njemački

Di questa barbara nazione? (tal.) – Od te barbarske nacije?

Dieser Schiavone (Andrea) wetteiferte mit dem Salviati, ... (njem.) – Ovaj Schiavone (Andrea) – otima se s Salvijatijem, s prete Genoveseom, s Paolom Veroneseom i drugim slavnim slikarima XVI. stoljeća; il prete Genovese je Bernardo Strozzi (oko 1581-1644), talijanski barokni slikar

diferenca (lat.) – razlika; dobit, profit

digo (tal.) – kažem, velim (talijanska poštapalica)

ditto (tal.) – rečeno

divona (tal.) – carina, carinarniac

dogodopisac – historičar, povjesničar

dogodovština – povijest

doksat (tur.) – izbočeni dio prostorije; balkon

dolce far niente (tal.) – "slatko ne raditi ništa", slatka dokolica

dragoman (grč.) – službeni prevoditelj

Dražđani – stari slavenski naziv za grad Dresden

Drinopolje – Jedrene, grad u europskom dijelu Turske

droban – sitan

drot (njem.) – žica

držan – dužan

dub – hrast

dundati – hrkati

duplonka – puška dvocjevka

đulvoda (tur.) – ružina vodica, vrsta mirisa

eadem via (lat.) – istim putem

eben so bemühten wir uns vergeblich, ein nur leidlich hübsches Gesicht aufzufinden (njem.) – baš kao što smo uzalud pokušavali pronaći jedno makar umjerenog lijepo lice

ekvipaža (franc.) – raskošna kočija

en désirant duchessa (franc.-tal.) – kneginja (duždova žena) u želji

en espérant (franc.) – u nadi, nadobudan

en gros (franc.) – ugrubo, općenito

en miniature (franc.) – u minijaturi

ennui (franc.) – dosada, gnjavaža

entia non existentia (lat.) – bića koja ne postoje

E perché non Slavone? (tal.) – A zašto ne Slaven?

e proposito (tal.) – i nakana, i odluka

Es is holt nix über Gratz (njem.) – nema ničega iznad Graza

Estimate la casa di Dio (tal.) – Poštujte kuću Božju

E vietato di lordare (tal.) – Zabranjeno je prljati (bacati smeće)

ex offio (lat.) – službeno, po dužnosti

fakin (tal.) – nosač, sluga

falat (mađ.) – komad

famulus (lat.) – sluga, pomoćnik

fat – hvat, sežanj, stara mjera za dužinu (oko 1,80 m)

fata libelli (lat.) – Habent sua fata libelli, knjige imaju svoju sudbinu (izreka lat. pisca Terencijana Maura)

felix, dicas, quem sua terra ténét (lat.) – sretan je, moglo bi se reći, onaj koji je ostao na svojoj zemlji (citat iz Ovidijevih Ljubavnih pjesama)

fenič – feniks

feros viridesque Britannos (lat.) – divlje i u zeleno obojane Britance (citat iz Ovidijevih Amatoria)

Fessler, Ignaz Aurelius (1756-1839) – njemački pisac, orijentalist i povjesničar

filarka – trgovkinja, prodavačica

findžan (tur.) – fildžan, orijentalna šalica za kavu

forestieri (tal.) – stranci
frenolog (grč.) – "lubanjoslovac", stručnjak za frenologiju, pseudoznanost koja o duševnim osobinama prosuđuje na temelju oblika lubanje
frikasirati (franc.) – skuhati paprikaš
frontinjak – vrsta vina
furor (lat.) – zanos

Gall, Franz-Jozef (1758-1828) – njemački liječnik, osnivač frenologije (v. **frenolog**)
ganuti se – pomaknuti se, pokrenuti se
ganjak (njem.) – hodnik, prolaz
gaskonada (franc.) – hvalisavost, pretjerivanje (prema franc. pokrajini Gascogni)
Gastein – Bad Gastein, poznato termalno lječilište nedaleko Salzburga u Austriji
gaudium (lat.) – veselje, radost
gaz – plin
Geld her! (njem.) – Ovamo novac!
Genitrix hominum divûmaue voluptas, alma Venus! (lat.) – Roditeljice slasti ljudi i bogova, blaga Venero! (citat iz Lukrecijevog djela O prirodi)
Gjove – Jove, Jupiter, vrhovni starorimski bog
goler – okovratnik
gourmand (franc.) – gurman, sladokusac
Gradac – Graz (u Austriji)
gran cane della Madonna (tal.) – veliki Gospin pas
grand armade (franc.) – velika armada, Napoleonova vojska koja je krenula u invaziju na Rusiju
grand retirade (franc.) – veliko povlačenje
Green Erin (engl.) – zelena Irska
gut – grlo
Gutta cavat lapidem (lat.) – kapljica probija kamen
gvozdenica – željeznica

Hac ego sum terra, patriae nec poenitet, ortus (lat.) – Ja sam rođen u ovoj zemlji i ne sramim se svoje domovine (stih iz

Ovidijevih Ex Ponto)
Haec quoque, Naso, feres, etenim peiora tulisti (lat.) – Podnijet ćeš, Nazone, i ovo, jer podnio si i gore (stih iz Ovidijevih Ex Ponto)
hasniti – koristiti
herberga (njem.) – prenoćište
Hermann – Armin, Germanski vođa koji se suprotstavio Rimljanima u Teutoburškoj šumi
Herr Gott, dich loben wir (njem.) – Tebe Boga hvalimo, kršćanska himna
hesperički – v. Hesperija
Hesperija – antički naziv za zapadne zemlje; Grci su tako nazivali Italiju, a Rimljani Pirinejski poluotok
Hic est lucus Marini Faethri decapitati pro criminibus (lat.) – Ovo je mjesto Marina Falierija kojemu je odrubljena glava zbog zločinâ
Hic jacent ossa Pipini Regis. Caroli Magni filii (lat.) – Ovdje počivaju kosti kralja Pipina, sina Karla Velikog
Hic me pugnans cum frigore ... (lat.) – Ovdje me, dok se borim s hladnoćom / I sa svojom sudbinom, umara zima (stihovi iz Ovidijevih Tristia)
Hinc illae lacrimae (lat.) – Odatle one suze! (tj. to je pravi razlog)
hipofag (grč.) – konjojed
hlip – ustava, slap
homeopatija (grč.) – metoda u medicini čije je načelo "slično se liječi sličnim"
hôtel-garni (franc.) – hotel bez restorana
huc quoque sunt nostras fata secula vias (lat.) – i ovamo me slijedila nesretna sudbina (stih iz Ovidijevih Tristia)
hübsches Gesicht (njem.) – lijepo lice
huris – hurija, lijepa djevica u muslimanskom raju
hvat – sežanj, stara mjera za dužinu (oko 1,80 m)

Iconographie chrétienne (franc.) – Kršćanska ikonografija
il Padrone del Caffè (tal.) – gazda kavane

Ils sont passés... les jours des fêtes

(franc.) – Minuli su dani veselja

impavidum ferient (lat.) – udarit će ga neustrašivog (prema stihu iz Horacijevih Oda)

Incensa patria - diversa per aequora vectae Italiam fato profuae Patavinum venerunt (lat.) – Kad im je zapaljena domovina, lutali su po raznim morima

te su gonjeni sudbinom dospjeli do Italije i Padove (modificirani stihovi iz Vergilijeve Eneide)

infelicitis memoriae (lat.) – nesretna sjećanja

inštalacija (lat.) – ustoličenje, uvođenje u dužnost

inter duo mala minus (lat.) – između dva zla manje

inter duos litigantes (lat.) – kad se dvojica svađaju... (dio poslovice, "... treći se veseli")

izgled – pogled

jambor – jarbol

Januar – Sv. Januarije (san Gennaro), kršćanski mučenik iz 4. st. n. e, zaštitnik Napulja

japaga – jaruga, ponor, jama

jaspra (grč.) – sitni srebrni novac; novac uopće

ječerma (tur.) – prsluk

jedrno – čvrsto

John Bull – nacionalna personifikacija Britanije, posebno Engleske, tipičan Englez. Odgovarajući izraz za Amerikanca je Uncle Sam.

juks (njem.) – šala

jur, jurve – već

jus bonae existimationis (lat.) – pravo na ugled, na dobar glas

jusqu' à la mer (franc.) – upravo na more

kadencija (tal.) – završetak glazbenog stavka

kadi – gdje

kajuta (nizoz.) – brodska kabina

Kandija – grčki otok Kreta

kantir (tal.) – brodogradilište

kanjol (tal.) – šarka

karviola – cvjetača, karfiol

kasino (tal.) – lokal, klub, čitaonica, dvorana za zabave; kockarnica

kasteo, kastel (tal.) – dvor, utvrda

kavalkada (franc.) – konjanička povorka

kaža – putokaz

Kečkemet – Kecskemét, grad u središnjoj Mađarskoj

Kennst du das Land, wo die Zitronen blüh'n? (njem.) – Poznaješ li zemlju u kojoj cvjetaju limuni?

kimera (grč.) – himera, neostvariva fantazija

kiridžija (tur.) – najamni prijevoznik

klasicitet (lat.) – antička klasika

kolomija – tračnica, put

koljeba – koliba

kono – kanal

kontumac (lat.) – karantena, lazaret, skladište

kontumacija (lat.) – neposluh, prkos

korteš (prema tal. corteggiare – dodvoravati se) – agitator; **kortešovanje** – agitacija

Kotzebue, August (1761-1819) – njemački dramski pisac

kozmorama (grč.) – slika svijeta, niz slika koje prikazuju razne dijelove svemira

kreljut – krilo

Künstler-Narren (njem.) – umjetnici-luđaci

kumir (rus.) – slika ili kip kojemu se iskazuje štovanje, idol

kuntoš (tur.) – kožuh

kurijera (tal. corriera) – poštanska kočija

kurjačina – vučja koža

kurvatura – zakrivljenost

kvartir (franc.) – prenoćište

kvijer – obrađena životinjska koža za pisanje, pergament

lajtnant – poručnik

Lapis vituperii et cessionis bonarum (lat.) – Kamen prijekora i ustupanja dobara

L'appétit vient en mangeant (franc.) –

Tek dolazi s jelom

lasno – lako

lazzaron (tal.) – odrpanac, ljenčina

Le mensonge passe, la vérité reste

(franc.) – Krinka pada, čovjek ostaje

leđen (tur.) – umivaonik

lenga, lijenka – motka

leo rugiens (lat.) – lav koji riče; vrag

Les extrêmes se touchent (franc.) – Krajnosti se dodiruju

l'homme – španjolska kartaška igra

Litorale ungarico (tal.) – mađarsko primorje

lornjeterati – promatrati lornjetom, kazališnim dalekozorom s ručkom

lokanda (tal.) – gostionica, prenoćište

louisdor (franc. louis d'or) – francuski dukat od dvadeset zlatnih franaka

Lukul – Lucije Licinije Lukul (oko 110-56 pr. n. e.), rimski general i bogataš, poznat po svojim raskošnim gozbama

Maintenon – markizica Maintenon, odnosno Françoise d'Aubigne (1635-1719), najprije odgojiteljica djece francuskog kralja Louisa XIV, onda i njegova žena, bavila se i književnim radom

malheur (franc.) – nesreća, nezgoda

malta (njem.) – carina, brklja na ulazu u grad

mamon – novac

mandala – badem

Marburg – Maribor

markjenta – hrid, stijena u moru

Maro – Vergilije, punim imenom Publije Vergilije Maron (lat. Publius Vergilius Maro)

Marsilj – Marseille

Maximus ignis Ego, Laura secundus

erat. Quid rides? (lat.) – Ja bijah najjači plamen, Laura bijaše sljedeći. Što se smiješ?

mefitički (grč.) – mefistički, đavolji, pakleni

Meglio eroico barbarismo, che polita

poltroneria (tal.) – Boje herojsko barbar-

stvo nego pristojno sluganstvo

Meglio questo, che niente (tal.) – bolje ovo, nego ništa

Meglio questo, quam cuore, - grazia, Signora (tal. – lat.) – bolje to, nego srce, - hvala, gospođo

Mehadija – Mehadia, grad u jugozapadnoj Rumunjskoj (u ono vrijeme u Ugarskoj), trgovačko središte i termalno kupalište

Meine Herren! cosa rara cosa cara

(njem. – tal.) – Gospodo moja! rijetka stvar skupa stvar

mélange de beau sexe (franc.) – mješavina ljepšeg spola

melta (njem.) – žbuka

memini pro ricordo (lat.) – uspomena za sjećanje

Misce utile dulci (lat.) – Pomiješaj korisno sa slatkim (iz Horacijevog djela Pjesničko umijeće)

Mit Verlab a Trödler (njem.) – S poštovanjem, danguba

mjemben – mjenični; promjenjiv

mledno – slabo

molj – moljac

Monakov – stari naziv za grad München

Monitus in somniis M. Marius Consul ...

(lat.) – Konzul Marko Marije, opomenut u snovima da će izvojevati pobjedu nad Cimbrima ako žrtvuje kćer Kalpurniju, zgrabivši nož, pokorio se noćnim utvarama i ubio kćer kao žrtvu (Plutarh)

Monsieur, je suis commissionnaire, voulez-vous visiter le palais du Duc - ou l'église? (franc.) – Gospodine, stojim vam na usluzi, želite li posjetiti Duždevu palaču – ili crkvu?

Moreja – poluotok Peloponez

mošnja – vrećica

muče – šutke

Naa- i bin a Lejbacher (njem.) – Neee, ja sam Ljubljčanin

nalip – navalat; otrov

neharnost – nezahvalnost

nenavist – zavist

Nescitis diem, neque horam (lat.) – Ne znate ni dana ni časa (Isus, Evanđelje po Mateju 25, 13)

nijednostranost – neutralnost

no, amice, vidistine campum / Pascen-tem niveos herboso flumine cygnos? (lat.) – prijatelju, jesi li vidio polje / koje travom uz rijeku hrani bijele labudove (drugi stih je iz Vergilijevih Georgika)

Noem – biblijski Noa

noli me tangere (lat.) – biljka "netik", latinski doslovno "ne dodiruj me"

norija – ludost

Nulla regula sine exceptione (lat.) – nema pravila bez iznimke

nutritus lacte ferina (lat.) – dojen divljim mlijekom

njetilo – ono čime se raspiruje vatra

Obar – Avar

objatje – zagrljaj

octroi (franc.) – oktroj, carina, trošarina

O flemmatico Inglese! (tal.) – O, flegmatični Englezu!

ohne Pass, da bist du kaum ein Thier... (njem.) – bez putovnice, tad si jedva životinja, / Slobodni čovječe, ni pas se s tobom zamijenio ne bi

okosnica – kostur

Omero – Homer

O miseria in aceto coctal! (lat.) – O bijede kuhane u octu!

On a toujours s de bonnes raisons á mal faire (franc.) – Uvijek imamo dobre razloge da činimo zlo

opaklija – kabanica, kožuh

ordinar (lat.) – prosječni vodostaj rijeke

oriza – riža

Oršova, Oršava – Oršova, grad na Dunavu u današnjoj Rumunjskoj (u ono vrijeme u Ugarskoj)

oscitantia fastidia tergestana (lat.) – zijejavajuća tršćanska čamotinja

O siècle différent du temps de Lucullus! (franc.) – O stoljeće tako različito od Lukulovog vremena!

oskominjast – utrnuo

Otium diabolus stomachi (lat.) – Lijenost je vrag za trbuh

Otium pulvinar diaboli (lat.) – Lijenost je uzglavlje vraga

O vanas hominum mentes! (lat.) – O ispraznog li ljudskog uma (Lukrecije, O prirodi)

padrone della casa (tal.) – gazda kuće

paleton (franc.) – muški ogrtač

Palmira – u rimsko doba veličanstveni trgovački grad u Siriji; danas u ruševinama

par force (franc.) – na silu, usiljeno

parbleu (franc.) – francuska blaga psovka, dovraga

parip (grč.) – konj, kljuse

Pars etiam quaedam mecum moriatur oportet (lat.) – Neki dio treba umrijeti sa mnom (stih iz Ovidijevih Tristia)

pasažir (franc.) – putnik

pasticcio di vitello (tal.) – složenac od teletine

paškvil (tal.) – paskvil, pogrdan ili posrdan tekst

patriti – pripadati, pristajati, dolikovati

Pax tibi, Marce, Evangelista meus! (lat.) – Mir tebi, Marko, evanđelista moj!

peča – rubac za glavu

pedepsa – kazna

Penates Adelspergenses (lat.) – Postojnski penati (kućni duhovi); Adelsperg (Adelsberg) je njemački naziv za Postojnu

Per me tutto é lo stesso, datemi datemi (tal.) – meni je sve isto, dajte mi, dajte mi

Per varios casus, per tot discrimina rerum tendimus Rasinjam (lat.) – Preko raznih nevolja, preko toliko opasnosti, idemo prema Rasinji (parafrazirani stih iz Vergilijeve Eneide, I, 204, gdje se umjesto Rasinje spominje Lacij)

perkal (franc.) – vrsta pamučnog platna

persiflaža (franc.) – ismijavanje

pertinacem (lat.) – tvrdoglavoga

pestinja (rus.) – njegovateljica, dadilja

petite maîtresse (franc.) – ljubavnica
pie memoriae (lat.) – blage uspomene
piorum desideriorum (lat.) – pobožne želje
pirinč – riža
plav – brod, lađa
plješiv – ćelav
Poco, poco per un cavaliere (tal.) – malo, malo za jednog viteza (gospodina)
počitatelj – poštovatelj, štovatelj
podagrsta (grč.) – kostobolja, giht
podrugi – jedan i pol
point d' honneur (tal.) – pitanje časti
point de vue (franc.) – točka gledišta
polag – pored, pokraj, pred, uz
Pomona – starorimska božica vrtova i voća
Pompadour (zapravo Antoinette Poisson, 1721-1764) – miljenica francuskog kralja Luja XIV.
ponjatje – poimanje
Porco della m....., portate, mentre abbiamo una fame tremenda (tal.) – za gospu, donesite, jer smo strašno gladni
pospješnost – žurba, hitnja, brzina
Possibile, - ma non credo, perché tutti i Tedeschi sono come voi, - ma ... non anderá sempre così (tal.) – Moguće, - ali ne vjerujem, jer svi su Njemci poput vas, - ali... neće uvijek ići ovako
pošta – poštanska kočija
povereta (tal.) – sirotanka
poveri diavoli (tal.) – jadni, siroti vrazi
pranjga – brvno
pratež – roba, prtljaga
Pray, György (1723-1801) – mađarski povjesničar, bavio se ugarskom poviješću
prčevina – jaretina
predbrojitelj – pretplatnik
predbrojnik – pretplatnik
preesapiti (tur.) – pretpostaviti
pregiatissimo Signore (tal.) – veleštovani gospodine
presuda – predrasuda
pridvor – trijem
prior tempore, potior jure (lat.) – prvi u vremenu, jači u pravu (latinska poslovi-

ca)
pristav – nadzornik, pomoćni činovnik
pro nobis et nostris (lat.) – za nas i naše
prodor – tunel
prokšen – obijestan, razmažen, drzak;
prokšija – obijest, razmaženost, inat
pro nobis et nostris (lat.) – za nas i naše
provijant (tal.) – namirnice, hrana
pršun – peršin
pruditi – koristiti
Publica non curat sidera noster amor (lat.) – Moja ljubav ne mari za svima dostupne zvijezde (Ovidije, Heroide)
punovlašće – punomoć

Quales sunt rive, tales capiuntur pisces (lat.) – Kakve su rijeke, takve su i ribe u njima
Questa altra cosa (tal.) – Ovo (je) druga stvar
quid pro quo (lat.) – "koji za koga"; nesporazum, zamjena osoba
Quid si concussas Triton exasperet undas (lat.) – A ako Triton uzvitla uzburkane valove (Ovidije, Amores)
quintessenza (tal.) – kvintesencija, bit, srž

Radamant – mitološki kretski kralj i zakonodavac, zbog pravednosti jedan od sudaca u podzemnom svijetu (pored Eaka i Minosa)
rashitan – razbacan
razmniva – maštovitost
rebarbara (grč.) – rabarbara, ljekovita biljka, koristila se kao sredstvo za poboljšavanje apetita
reduta (franc.) – plesna dvorana
renga – haringa
repnica – podzemno spremište za hranu ili vino
rif (mađ.) – aršin, lakat, stara ugarska mjera za duljinu (oko 70 cm)
Robert le dialbsko juste-milieu načelo – Robert le diable je lik iz srednjovjekovnih legendi, vragov sin; **juste-milieu** (franc.) – srednji put, "zlatna sredina"

Ross, James Clark (1800-1862) – britanski polarni istraživač

roué (franc.) – lukavac, prepredenjak

rozolija (tal.) – vrsta likera od ruže

Rumpatur, quisquis rumpitur invidia (lat.) – Neka pukne tko god puca od zavisti (Marcijal, Epigrami)

salitar – salitra, kalijev nitrat

Salvo in reliquo progressivo spiritu temporis (lat.) – Sačuvan je za budućnost napredni duh vremena

sans gêne (franc.) – bez ustručavanja

sans souci (franc.) – bezbrižnost, nemarnost; Nemčić misli na Katulovu vilu na jezeru Garda

Saxa cadant meritis tot monumenta tuis (lat.) – Kamenje bi palo, toliko spomenika, tvojim zaslugama

scirocco (tal.) – jugo, južina

Se substraverunt (lat.) – Pali su pod noge

Sehr wohl, doch ich meine ein

Stadtführer, ein Lohnbediente? (njem.) – Vrlo dobro, jer mislim vodič, za plaću?

sekvestrirati (lat.) – povjeriti imovinu na čuvanje trećoj osobi

si licet exemplis uti (lat.) – ako je dopušteno poslužiti se primjerom (prema Ovidijevom stihu u Tristia: Ako se u malim stvarima možemo poslužiti velikim primjerima)

Si quis es, insultes qui... (lat.) – Ako si, drzniče, netko tko uživa u mojim nevoljama, rođen si od stijena (Ovidije, Tristia)

silfida (franc.) – vila, vilenjakinja

Sind Sie ein Čičerone? (njem.) – Jeste li vi Čičerone (turistički vodič)?

skrljevo – sifilis

skupnovladarstvo – republika

slučiti se – dogoditi se

smeća – nemir, bol, nevolja

sobet (tur.) – razgovor, zabava

sofizmat (grč.) – sofizam, obmana

soi-disant (franc.) – takozvani

soirée (franc.) – soareja, večernja prired-

ba, sijelo

sominj – ravnoteža

sorbetterija (tal.) – sladoledarnica

spaija (tur.) – spahija, feudalni posjednik, vlastelin

spailuk (tur.) – spahiluk, feudalni veleposjed

Spectatum veniunt, spectentur ut ipsae (lat.) – (Žene) dolaze da gledaju (predstave), a zapravo dolaze da ih drugi gledaju (stih iz Ovidijevih Amores)

spila – spilja

spiritus familiaris (lat.) – duh obitelji

stabar – stup, potporanj

Staël – Madame de Staël (1766-1817), francuska književnica švicarskog porijekla, u razdoblju romantizma vrlo utjecajna i popularna autorica romana i eseja i teoretičarka romantizma

stališ – stanje

Sterne, Lawrence (1713-1768) – engleski humoristički romanopisac (Sentimentalno putovanje, Tristan Shandy)

stjenoslikovanje, stjenoslikarija – freska

stoprv – tek

sub rosa (lat.) – pod ružom, preneseno: u tajnosti

subito (tal.) – odmah

surina, surka – kratki kaput ukrašen gajtanima, kakav se nosio u Hrvatskoj sredinom 19. stoljeća

sveđer – uvijek

Sv. Kralj – zagrebačka katedrala (posvećena sv. Stjepanu, ugarskom kralju i svecu)

šajka – riječni čamac

šipoder – onaj koji se provlači kroz šibe

Šišman (kralj) – Sigismund Luksemburški, hrvatsko-ugarski kralj (1368-1437)

škrljak – šešir

škvadra (tal.) – četverokut

štacun (tal.) – prodavaonica, dućan

table d'hôte (franc.) – ručak u gostionici po meniju

tableau (franc.) – slika
tandler ex professo (njem.-lat.) – staretinar po zanimanju
Tantum aevi loginqua valet mutare vestustas! (lat.) – Toliko može promijeniti duga starost! (Vergilije, Eneida, III, 415)
tarac – pločnik
tarnice – teretna kola
Tedeschi, bin Tedeschi, um Gottes Willen (njem.) – Nijemac, ja sam Nijemac, zaboga
Tedesco (tal.) – Nijemac
tej (njem.) – čaj
tempora mutantur (lat.) – vremena se mijenjaju
tenacem propositi (lat.) – upornoga u svojim namjerama
Terpsichora – jedna od devet starogrčkih Muza, zaštitnica plesa i glazbe
Teutoburška dubrava – Teutoburška šuma, gorje u sjevernoj Njemačkoj gdje je germanski vođa Armin (Hermann) pobijedio rimskog vojskovođu Publija Kvintilija Vara (9. god. pr. n. e.)
traiteurija (franc.) – gostionica
treba – potreba
Tu quoque nequitas nostri lususque libelli... (lat.) – Makar i iz Padove bila, i ti ćeš, djevojko, šale / nestašnog djelca moga mokra pročitati sva (Marcijal, Epigrami)
turpe in patria peregrinum esse (lat.) – sramotno je biti stranac u vlastitoj domovini
Turrita telluris imago medio oceano figurata (lat.) – Prizor grada pun tornjeva, upriličen usred mora
tvrdina – "nebeski je svod po mišljenju Homerovu od mjedi: tako i u 17. pjev., st. 425., a u Odiseji pjev. 15, st. 329. i pjev. 17., st. 565. kaže pjesnik "gvozdeno" nebo. Misli se dakle da je onaj svod tvrd, a tako su mislili i drugi narodi; zato se latinski nebeskome svodu kaže firmamentum, tj. tvrdina (francuski firmament, talijanski firmamento)" (Maretić)

uccelletti (tal.) – ptičice
ukupno – zajedno
ultimo giorno (tal.) – zadnji dan
urvina – lavina, odron
utišenje – utjeha
utišiv – utješan

vacuus cantabit viator (lat.) – putnik bez novaca će zapjevati (pred lopovom), tj. tko ništa nema, ne mora se bojati (prema Juvenalovim Satirama)
vanitas vanitatum (lat.) – taština nad taštinama
Varadin – Petrovaradin, grad u Srijemu nasuprot Novog Sada; **Varadinac** – Petrovaradinac
varmeđa (mađ.) – županija
verbum bonum in suo loco (lat.) – dobra riječ na svom mjestu
vetturino (tal.) – kočijaš
vidimiran (lat.) – ovjeren
vihar – vihor
vijek – uvijek; uz negaciju: nikad
villegiatura (tal.) – ladanje
Vires unitae agunt (lat.) – Združene sile djelujuju
Virgil – Vergilije
vis vitae (lat.) – životna sila
vuhvenstvo – licemjerje, laž

Wer da? (njem.) – Tko je tamo?
whist (engl.) – engleska kartaška igra popularna u 18. i 19. stoljeću
Winkelmann, Johann Joachim (1717-1768) – glasoviti njemački povjesničar umjetnosti

zahod – zapad
zasopljen – zadihan
Zeusis – glasoviti starogrčki slikar (oko 450-294. pr. n. e.)
zmijevnik – vrsta mramora
Zrinovići – Zrinski

žganica – rakija
žlijeb – kanal